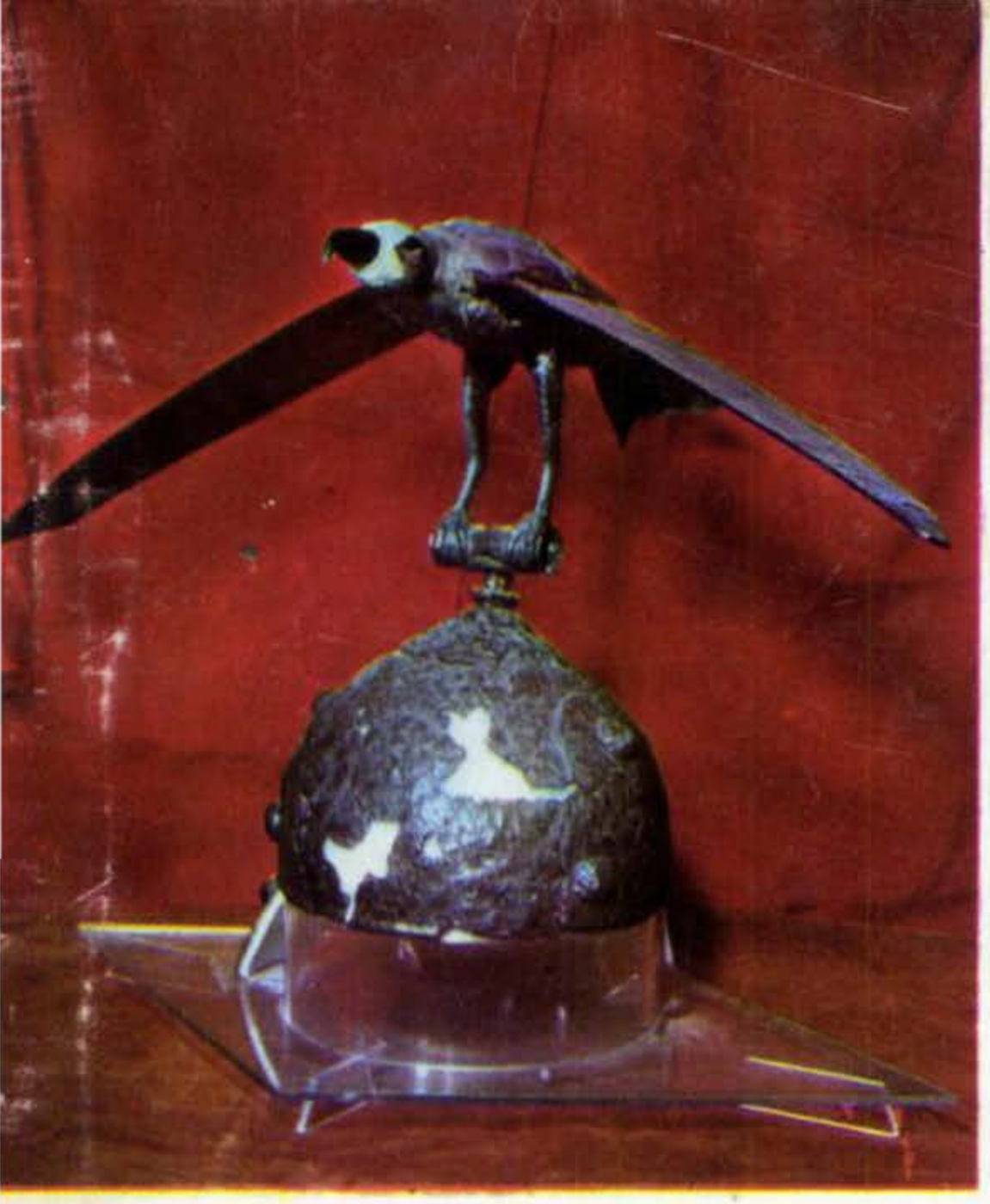

magazin istoric

ANUL VI Nr. 4 (61) APRILIE 1972

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul VI – Nr. 4 (61)
aprilie 1972

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CĂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFANESCU

COPERTELE NOASTRE

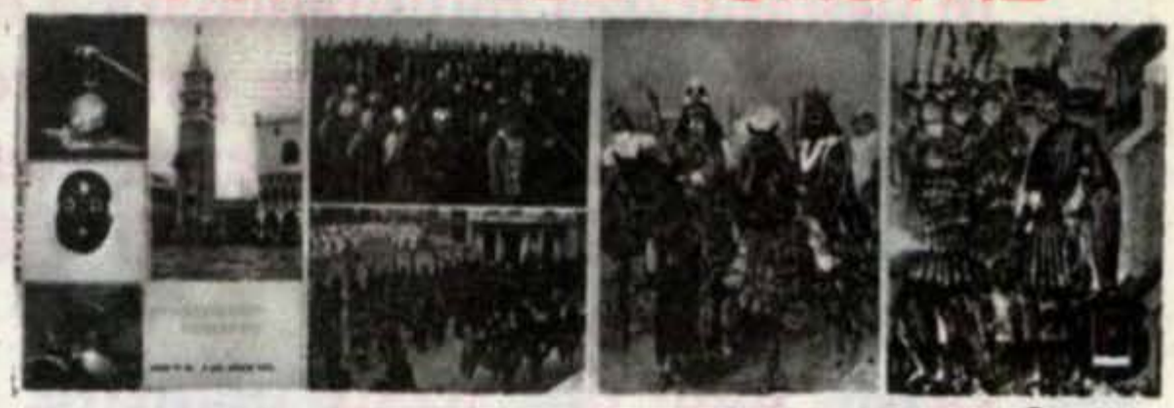

① ② ③ ④

① Imagini prin care istoria ne vorbeşte despre veacuri trecute : coiful celtic descoperit la Ciumeşti (Maramureş) ; veche mască — amuletă cartagineză ; amforă — una din mărturiile arheologice ascunse de ape ; imagine din Veneţia (vezi şi planşa III)

② Cei care, cu arme făurite din lanţuri, s-au răsculat împotriva sclaviei...
...şi cei care timp de trei ani n-au izbutit să-i înfrîngă.
Imagini din filmul „Spartacus", care a rulat şi pe ecranele noastre. **(Marea răzvrătire a gladiatorilor,** p. 52)

③ Chipurile a doi voievozi români despre a căror glorie se vorbea pînă în ţări îndepărtate — Ştefan cel Mare şi Vlad Ţepeş...

④ ...şi o pictură aflată la Suceava ce păstrează imaginea unui orăşean moldovean în costum italian din sec. XV **(Veneţia şi ţările române,** p. 18) ; Stema unei familii de falnici moldoveni **(Costinii,** p. 80)

SUMAR

Celţii „copiii teribili ai antichităţii" : DUMITRU BERCIU **2**
• **Neamurile tracice, strămoşii noştri îndepărtaţi şi autentici (interviu cu Dumitru Berciu) :** **8**
• **Concursul „Magazin istoric"** **9**
Însemnări la biografii revoluţionare : Gheorghe Gh. Niculescu-Mizil, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil : GHEORGHE I. IONIŢĂ **10**
Veneţia şi ţările române : ŞERBAN PAPACOSTEA **18**
F.D.R. aşa cum l-a văzut fiul său (pagini din Roosevelt saga) : HARALAMBIE MORARU **25**
Tricicleta are două roţi : A. FLORESCU **37**
• **Cei cinci ani ai „Magazinului istoric"** **38**

PRELUDII LA 1877

O iniţiativă populară din anul 1866 : MARIA TOTU **44**
Misiune cu obstacole diplomatice : Ş. RĂDULESCU-ZONER, VLAD LAHOVARY **48**

MAREA RĂZVRĂTIRE A GLADIATORILOR

„Un război de-a lungul întregii Italii" : D. TUDOR **52**
Crassus : Un învingător învins : CH. FAIR **60**
Sfîrşitul regelui Romei : ANDRÉ CASTELOT **65**
Mai 1940 — Prăbuşirea frontului belgian : O nouă reconstituire : JEAN VANWELKENHUYZEN **72**
Costinii — Un şir de căpitani de oaste, de dregători şi de cărturari : D. ALMAŞ **80**
Enigme subacvatice : M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA **88**
• **Zîmbete din cronici** **93**
• **Enigmistică** **94**
• **Cărţi sosite la redacţie** **95**
• **Poşta „Magazin istoric"** **97**

În desfăşurarea multimilenară a evoluţiei omenirii au apărut, în anumite epoci, popoare care prin creaţiile lor în domeniul culturii materiale şi spirituale şi prin evenimentele cu care s-au identificat au animat capitole întregi de istorie, lăsînd vremurilor următoare o moştenire remarcabilă.

Celţii, unul din aceste popoare, trezesc şi astăzi, prin trecutul lor, o atracţie deosebită. Pentru noi cunoaşterea lor prezintă un plus de interes şi datorită faptului că, într-o anumită perioadă, istoria lor s-a împletit cu aceea a populaţiilor din zona carpato — dunăreană : tracii şi îndeosebi geto-dacii. Începînd din a doua jumătate a mileniului I î.e.n., cele două neamuri — celţii şi tracii — au intrat în atingere astfel că spre sfîrşitul perioadei, îndeosebi în secolele III-II î.e.n., Peninsula Balcanică cunoaşte expansiunea celtică.

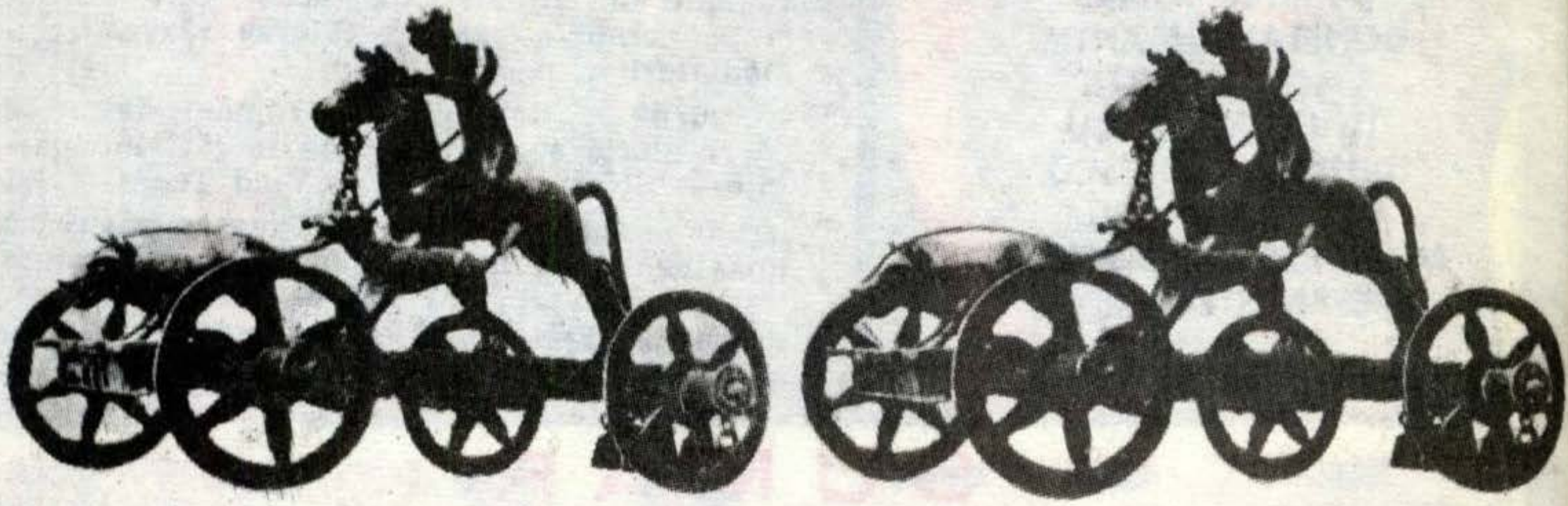

„COPII TERIBILI

Moştenirea celtică * şi-a dovedit extraordinara sa vitalitate în tot evul mediu timpuriu, cu persistenţe în epocile ulterioare pînă aproape în zilele noastre, Irlanda fiind, de pildă, o ţară unde şi azi dăinuie tradiţiile celtismului occidental. Aflaţi la periferia lumii greco-romane, celţii au venit în contact cu numeroase popoare ale antichităţii şi au ameninţat, în repetate rînduri, lumea greco-romană. În scrierile multor autori greci şi romani s-a păstrat ecoul vitejiei şi ameninţării pe care o exercitau aceşti „barbari".

Celţii, galii sau galatae au constituit un singur popor, avînd aceeaşi organizare socială şi politică, tradiţii şi obiceiuri comune, o civilizaţie unitară în elementele sale fundamentale, vorbind aceeaşi limbă. Studiul limbii celtice — care se sprijină pe unele cuvinte păstrate în scrierile autorilor antici, în numele unor ape, localităţi, cetăţi, divinităţi şi regi, şi mai ales pe literatura epică medievală din Irlanda şi Walles — a dovedit că unitatea limbii s-a păstrat cu neînsemnate diferenţe regionale chiar atunci cînd celţii s-au răspîndit la distanţe imense, din Irlanda pînă în Peninsula Iberică şi Grecia, din Europa centrală pînă în Asia Mică şi Egipt. Ei au folosit alfabetul latin, dovadă calendarul descoperit în 1897 la Coligny şi inscripţia de la Alesia, dar cunoşteau şi pe cel grecesc şi etrusc.

Din izvoarele antice se poate trage concluzia că în sec. VI şi V. î.e.n., celţii se aflau în Europa centrală şi că deplasările lor în diferite direcţii începuseră. Documentarea arheologică — îmbogăţită considerabil după al doilea război mondial — vine să întărească acea concepţie, potrivit căreia desăvîrşirea etnogenezei celţilor şi cristalizarea, în sec. V î.e.n. a unei civilizaţii proprii, s-a petrecut în Europa occidentală, mai precis în Franţa de răsă-

---

* Sub semnătura aceluiaşi autor vezi şi : **Lumea celţilor,** Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1970.

CELȚII

Prof. dr. doc. DUMITRU BERCIU

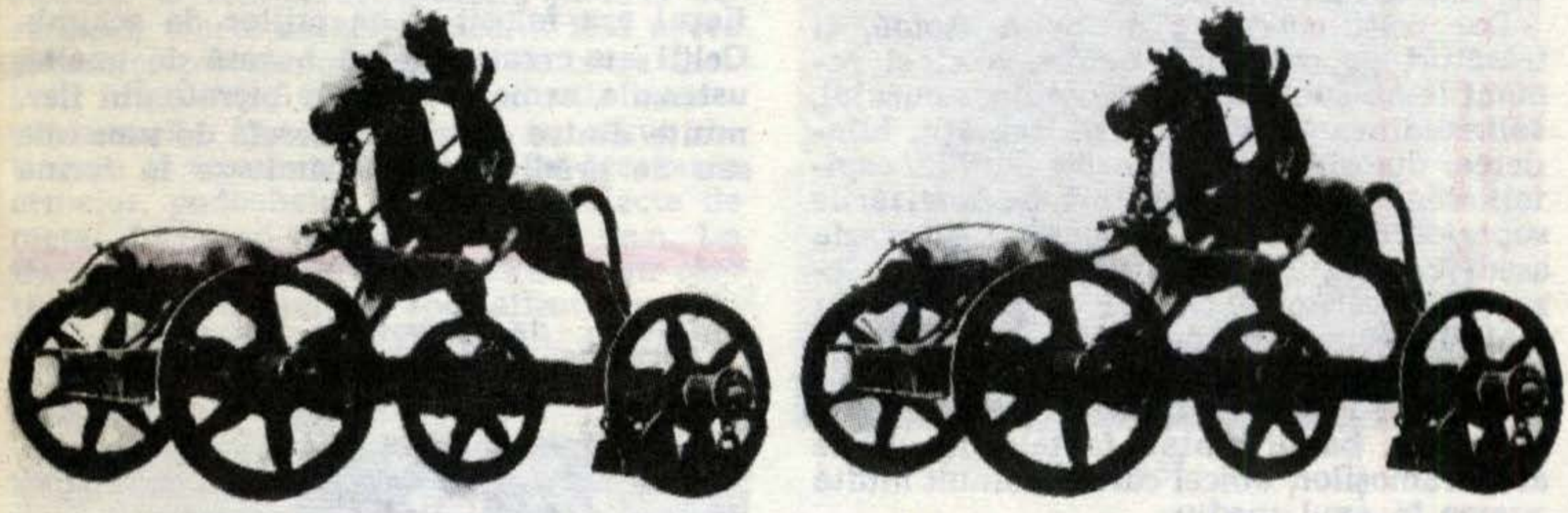

AI ANTICHITĂȚII"

rit, în regiunea Ronului mijlociu, în provincia Champagne și în Germania de sud-vest. De aici s-au răspîndit în diferite etape și în alte direcții. Legăturile cu centrele meșteșugărești și comerciale greco-etrusce de la sud de Alpi au fost însă mai vechi decît sec. V. î.e.n. și ele au contribuit la dezvoltarea lor social-economică, grăbind formarea unei arte superioare, așa-numita artă „princiară" destinată aristocrației și vîrfurilor sociale și a unei civilizații caracteristice, cunoscută sub numele de Latène, după așezarea întărită de pe lacul Neuchâtel, în Elveția.

Piete aurii, haine cu fir de aur și mantale vărgate

Aspectul, armele și avîntul războinic al celților au impresionat profund pe scriitorii antici. Vergiliu * ne spune că „aveau plete aurii, haine cu fir de aur și mantale vărgate ; în jurul gîtului, alb ca laptele, atîrnau colane de aur ; în mîna fiecăruia scînteiau două lănci alpine, iar trupul lor era apărat de scuturi lungi". Aspectul martial al războinicilor celți înspăimînta pe romani, așa cum reiese și din povestirea istoricului grec Polybios ** despre bătălia de la Telamon (225 î.e.n.), unde celții au fost zdrobiți : „Pe romani îi încuraja faptul că prinseseră la mijloc pe dușmani și îi țineau închiși de toate părțile ; dar ordinea de bătaie și zgomotul armatei celților îi înspăimîntau... Era înspăimîntătoare și priveliștea și iureșul oamenilor goi așezați înainte, bărbați în floarea vîrstei, care se distingeau prin vigoarea și înfățișarea trupului lor. Toți care formau primele rînduri erau împodobiți cu coliere și cu

* Publius Vergilius Maro (70-19 î.e.n.), autorul **Eneidei**, epopeea națională a Romei antice.

** Polybios din Megalopolis (200-120 î.e.n.) istoric grec adus la Roma ca ostatec laolaltă cu cei peste 1 000 membri ai Ligii aheene. La Roma a scris în limba greacă o istorie în 40 cărți despre războaiele punice purtate între anii 264-146 î.e.n.

brățări de aur. Privindu-i, romanii erau pe de o parte înspăimîntați, pe de altă parte însă, mînați de speranța prăzii, erau îndemnați și mai mult la luptă".

Potrivit unei tradiții, războinicii unor triburi celtice mergeau la luptă fără vestminte, dar încărcați de podoabe scumpe. Scrierile antice îi înfățișează pe celți ca iubitori ai culorilor strălucitoare, ai podoabelor și ai unui fast ostentativ. În mormintele unor luptători au fost descoperite coliere, fibule (agrafe), mărgele, cingători, brățări și alte podoabe, în afară însă — lucru curios — de arma lor caracteristică : redutabila spadă de fier cu două tăișuri. Autorii antici scot în evidență, nu numai vitejia lor, dar și caracterul lor impulsiv, gata oricînd de ceartă, disprețul lor față de orice fel de viață organizată. Ei au fost considerați drept „copiii teribili" ai antichității, pe care grecii i-au comparat cu titanii fulgerați de Zeus.

Dar celții au avut, de bună seamă, și trăsături pe care unii autori greci și romani le-au subliniat cu deosebire : curajul, solicitudinea față de cel nedreptățit, blîndețea, duioșia și relațiile de familie, ospitalitatea, receptivitatea față de realizările superioare ale altor popoare. Cu ocazia asedierii orașului fortificat Avaricum, Cezar — cuceritorul Galliei — i-a cunoscut mai îndeaproape pe celți, fiind — se spune — impresionat de inteligența și ingeniozitatea lor. La curțile și ospețele aristocraților, barzii cîntau faptele de vitejie ale strămoșilor, obicei care a dăinuit multă vreme în evul mediu.

În timpul campaniei din Gallia, armata lui Cezar a fost aprovizionată cu cereale numai de pe teritoriul gallilor. Polybios povestește cu admirație despre belșugul, dar mai ales despre calitatea cerealelor celților. Aceștia cultivau o specie de grîu, care dădea o pîine albă, apreciată mult în antichitate. După mărturiile lui Cezar, unele triburi gallice posedau adevărate antrepozite de cereale, cum era, de pildă, cel de la Cabilonum (Châlons) pe Soâne. Celții practicau o agricultură destul de înaintată în comparație cu lumea greco-romană. De numele lor se leagă perfecționarea tehnicii agricole, ei fiind aceia care au trecut la folosirea plugului cu brăzdar de fier, prevăzut uneori cu roți și tras de vite. Tot ei au inventat coasa necunoscută de romani și atît de admirată de Pliniu *. O altă invenție a lor, menționată de autorii antici, a fost un dispozitiv pentru tăierea spicelor, un fel de secerătoare trasă de un animal. De asemenea, practicau îngrășarea cu calcar și marnă a pămîntului pentru a-i mări fertilitatea. În așezările și cetățile celtice nu lipsea moara rotativă, formată din două pietre, una fixă (meta) și alta mobilă (catillus), pe care o întîlnim în mod curent la geto-daci și a cărei origine nu este încă pe deplin lămurită ; unii cercetători au socotit-o drept o invenție celtică, iar alții au trecut-o pe seama popoarelor mediteraneene. Celții se ocupau și cu creșterea animalelor. Uneori, în morminte depuneau — ca ofrandă — și bucăți de carne de porc, de bou sau mistreț și chiar animale întregi.

Făurari de arme și podoabe

Important de menționat este și faptul că celții se găseau, în domeniul metalurgiei fierului, la același nivel cu romanii ; posedau unele cunoștințe tehnologice înaintate în privința extragerii, reducerii minereurilor de fier și prelucrării lor. Cezar consemnează măiestria minerilor galli din Aquitania și Gallia propriu-zisă. Uneori fierul era folosit și ca mijloc de schimb. Celții au creat o gamă bogată de unelte, ustensile, arme și podoabe lucrate din fier, multe dintre ele ca foarfecele de tuns oile sau de grădinărit, păstrîndu-se în forma

Idealul de frumusețe la celți : zeița Rosmerta, zeiță a bogăției și fecundității

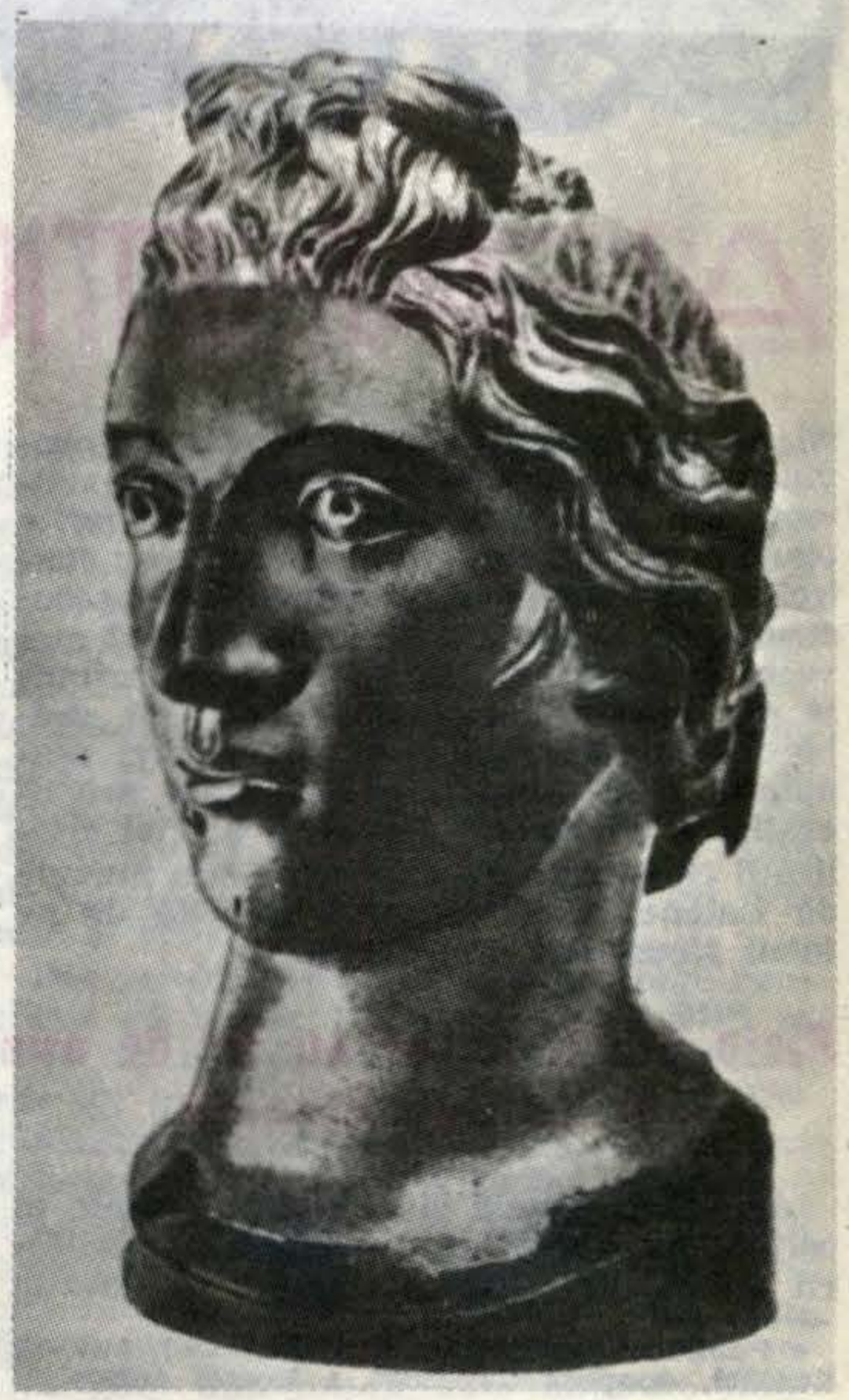

* Caius Plinius Secundus (23-79 e.n.) celebru enciclopedist roman, autorul unei interesante Istorii naturale.

lor inițială pînă tîrziu. Ca și la grecii poemelor homerice, făurarii aveau, în societatea celtică, un rol foarte important. Meșteșugarii lucrau carele de luptă, iar din sec. II î.e.n., ei au trecut la făurirea minunatelor care și căruțe de transport, a cabrioletelor, care aveau, în general, același ecartament al roților, cum o dovedesc piesele descoperite în așezările oppidane, (așezări întărite) de la Alesia sau Maiden Castle, din Anglia. Este remarcabilă varietatea vehiculelor, dar mai ales folosirea șinelor de fier pentru obezi, ca și aceea a potcoavelor pentru cai și a pintenilor.

Un alt meșteșug mult perfecționat a fost olăritul. Celții au folosit roata olarului și tot ei au răspîndit-o pe o arie foarte largă. Alături de forme de vase, derivate din prototipuri locale, s-au răspîndit, în lumea celtică, forme de vase de lut imitate, în metal, după modelele grecești sau etrusce. O realizare deosebită în arta ceramicei, foarte caracteristică, a fost aceea a vaselor pictate, preluată și de către daci. Prin intermediul celților, producția meșteșugărească a Europei antice a cunoscut obținerea și folosirea smalțului în decorarea armelor, podoabelor și a altor obiecte de metal, începînd încă din sec. III î.e.n. La Bibracte (Mont Beuvray) a existat un cartier întreg cu ateliere specializate în prepararea și aplicarea smalțului. Triburile germanice au împrumutat de la celți tehnica și arta smalțului.

Apariția și dezvoltarea unor centre meșteșugărești au favorizat diferențierea socială, nașterea unei aristocrații și a unei pături de negustori. Schimburile comerciale erau foarte intense. Pe drumurile celtice au circulat ulterior și romanii, iar locurile de întîlnire și procurare a mărfurilor situate în centrele oppidane au fost folosite și de negustorii romani. De bună seamă, celții au cunoscut de timpuriu monedele grecești și macedonene, pe care, ulterior, le-au imitat. Monedele, ca și acelea ale dacilor, reprezintă cele mai vechi monede zise „barbare" din Europa. Imitațiile celtice (ca și cele ale dacilor), n-au fost însă simple imitații, ci adaptări creatoare care, cu timpul, au permis sinteze artistice remarcabile. De aceea, pe lîngă valoarea lor informativă, monedele sînt veritabile piese de artă. Ele poartă pecetea originalității lumii celtice, avînd și unele particularități „regionale" legate de comunitățile tribale sau unional-tribale. Descoperirile arheologice au făcut dovada existenței unor ateliere monetare, ceea ce demonstrează înflorirea economică după marea expansiune celtică de pe la 300 î.e.n. Pe unele monede figurează numele unor șefi de triburi sau uniuni ori confederații de uniuni de triburi. Numele lui Vercingetorix * apare pe monede emise în pe-

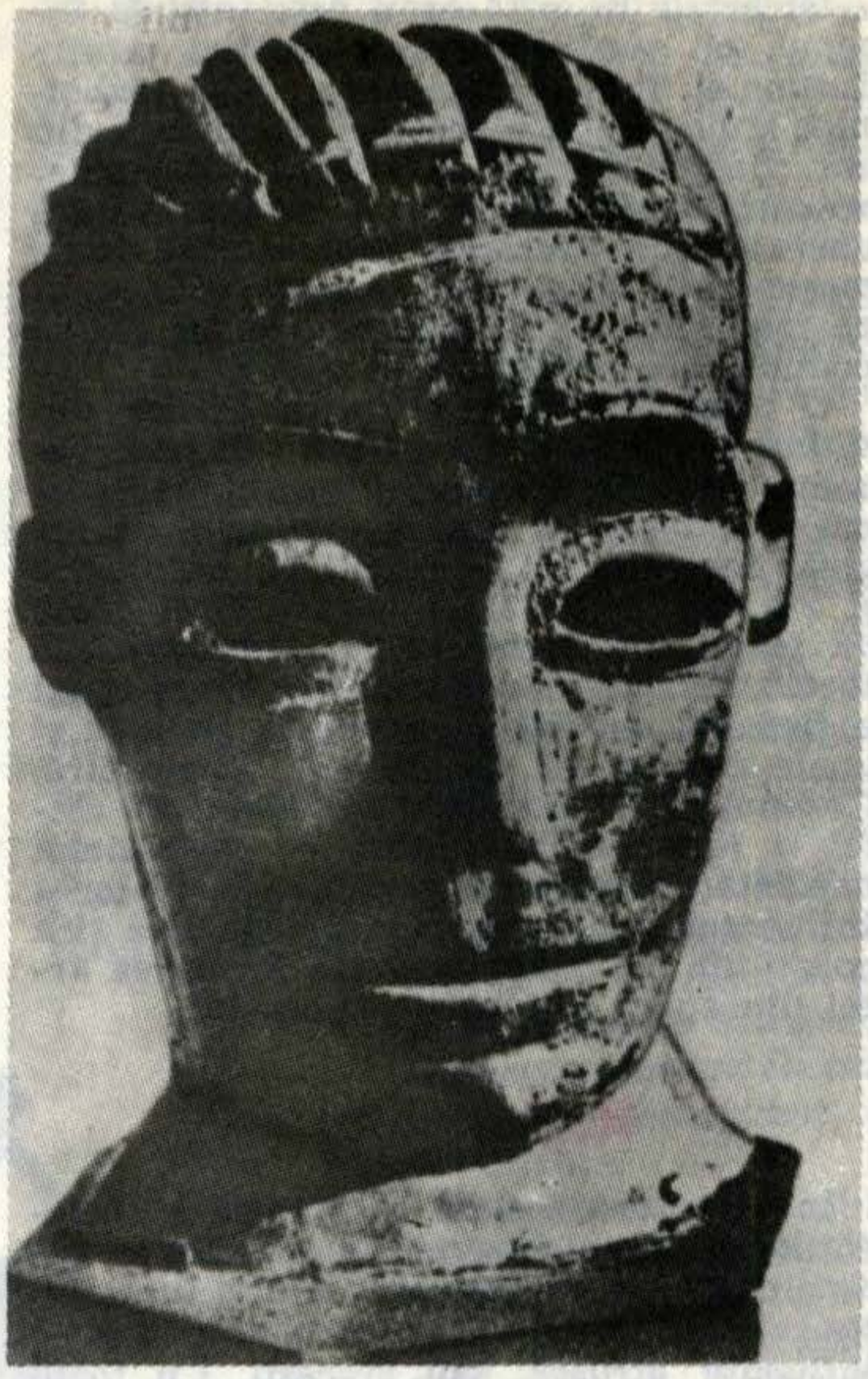

Bust celtic de bronz

rioada luptei de apărare împotriva romanilor. Este interesant de amintit că, în urma influenței crescînde romane, ca și dacii din regiunea carpato-dunăreană, celții din Gallia au început să imite denarul republican roman.

Sinteză și creație

Spiritul creator al celților și contribuția lor reală la dezvoltarea civilizației Europei s-a manifestat și în artă. Din repertoriul acesteia nu lipsește, cum se credea pînă nu demult, reprezentarea figurii omenești. Se cunosc azi statui de piatră, în formă de coloană sau obelisc, ca cele descoperite în Renania și Würtenberg, datînd din sec. IV și III î.e.n., de asemenea, statui, măști sau capete de eroi ori zei lucrate nu numai în piatră, ci și în bronz și lemn. Celții au imprimat creației lor artistice un caracter original pronunțat. Stilul și tehnica obiectelor lor de artă se deosebesc de acelea ale artei greco-romane. Îmbinarea ingenioasă de elemente reale stilizate și de forme geometrice, a imprimat creațiilor artistice semnificații simbolice.

* Vercingetorix — conducătorul unei mari răscoale celtice din anul 52 î.e.n., înfrîntă de Cezar în Alesia.

Obiectele de artă erau destinate, la început, cu predilecție, aristocrației și vîrfurilor ei, fiind o expresie a vieții războinice și de belșug a acesteia. Podoabele din aur masiv, la care se adăugau și numeroasele importuri din sud, dădeau măsura unei vieți exuberante. Din sec. II î.e.n., meșteșugul artistic s-a aplicat din ce în ce mai mult, și la obiectele de uz casnic comun, larg răspîndite în popor.

O piesă remarcabilă a artei celtice, din ultima perioadă a dezvoltării sale, este cazanul de la Gundestrup (Danemarca), placat în interior și exterior cu foițe de argint, decorate cu reprezentări mitologice și rit ale. În ornamentarea acestei piese au fost folosite motive de bună tradiție locală, din perioada tîrzie a primei epoci a fierului, de origine orientală, precum și unele de factură dacică sau veneto-iliră. Cazanul de la Gundestrup reprezintă astfel o remarcabilă sinteză — expresie a capacității creatoare a celților. Arta lor a influențat și arta romană provincială și a constituit un factor activ în formarea artei din epoca migrației popoarelor.

Regi și druizi

În structura socială și politică a societăților celtice și în evoluția acestora se găsesc elemente din trecutul istoric îndepărtat al neamurilor indo-europene, dar și influențe etrusce sau grecești. Cu toate acestea, comunitățile celtice și-au păstrat, totdeauna, organizarea socială și politică proprie. Unitatea fundamentală era tribul, care putea să se deplaseze cu ușurință de pe un teritoriu pe altul sau să se dividă — în funcție de împrejurările politice concrete. Izvoarele atestă uniuni de triburi, iar în unele legende —, ca aceea a regelui Ambigatus —, întrezărim existența unei confederații. Exista — evident — o aristocrație din care se recrutau regii și din care făceau parte druizii *, care, după cum arată Cezar, aveau o funcție religioasă, politică și juridică, bucurîndu-se de o adevărată autoritate chiar față de rege. Războinicii jucau însă un rol foarte important în cadrul structurii ierarhizate a societății. Instituția regalității avea la început, pe lîngă cel militar și juridic, și un caracter secerdotal magic. În epoca mai tîrzie, alegerea sau îndepărtarea regilor depindea de puterea aristocrației militare și de cea a... aurului. Deși druizii erau scutiți de obligații militare, ei puteau, în anumite împrejurări, să exercite funcția de comandant. Religioși — ca toate populațiile contemporane lor — celții își aveau locuri de cult — gropi rituale, dar și temple de o formă circulară sau dreptunghiulară amintind de acelea de la Grădiștea Muncelului și din celelalte cetăți de piatră dacice.

Viața celților se desfășura în general în acele orașe întărite (oppida), precum și în sate (vici) și case izolate (aedificia), despre care vorbește Cezar, cuceritorul Galliei. Nu erau însă sedentari. Cetele de războinici s-au mișcat în toate direcțiile, ajungînd și în teritoriile locuite de daci. Astfel — după cum amintește Titus Livius și alți istorici antici — către anul 400 î.e.n. ei au pătruns în Italia de nord, au înfrînt pe etrusci, în rîndurile cărora unii dintre ei luptaseră pînă atunci ca mercenari. Noii veniți s-au așezat în cîmpia roditoare a Padului, iar, sub conducerea lui Brennus, în 390 î.e.n. (după cronologia romană) sau în 387 î.e.n. (după cronologia greacă), gallii i-au înfrînt pe romani la Allia, și au jefuit și incendiat Roma.

Pericolul celtic și slăbirea puterii etruscilor au fost cei doi factori care au contribuit la ridicarea ulterioară a Romei: după o serie de înfrîngeri, romanii au reușit să-i zdrobească pe galli definitiv, la capul Telamon, în 225 î.e.n. și apoi să purceadă la cucerirea sistematică a Galliei Cisalpine. Începînd din sec. I î.e.n., procesul romanizării s-a accentuat tot mai mult.

În sec. III î.e.n. triburile celtice au pătruns în Peninsula Iberică. Spre răsărit, infiltrația lor a început încă de pe la sfîrșitul sec. V și s-a menținut în tot sec. IV î.e.n., celții venind astfel în contact cu lumea ilirică. În 335 î.e.n., Alexandru Macedon a primit la Dunăre soli ai celților. Unii cercetători români cred că între aceștia s-ar fi aflat și reprezentanți ai celților care, deja se aflau în lupte cu dacii, în vestul țării noastre.

Cască celtică

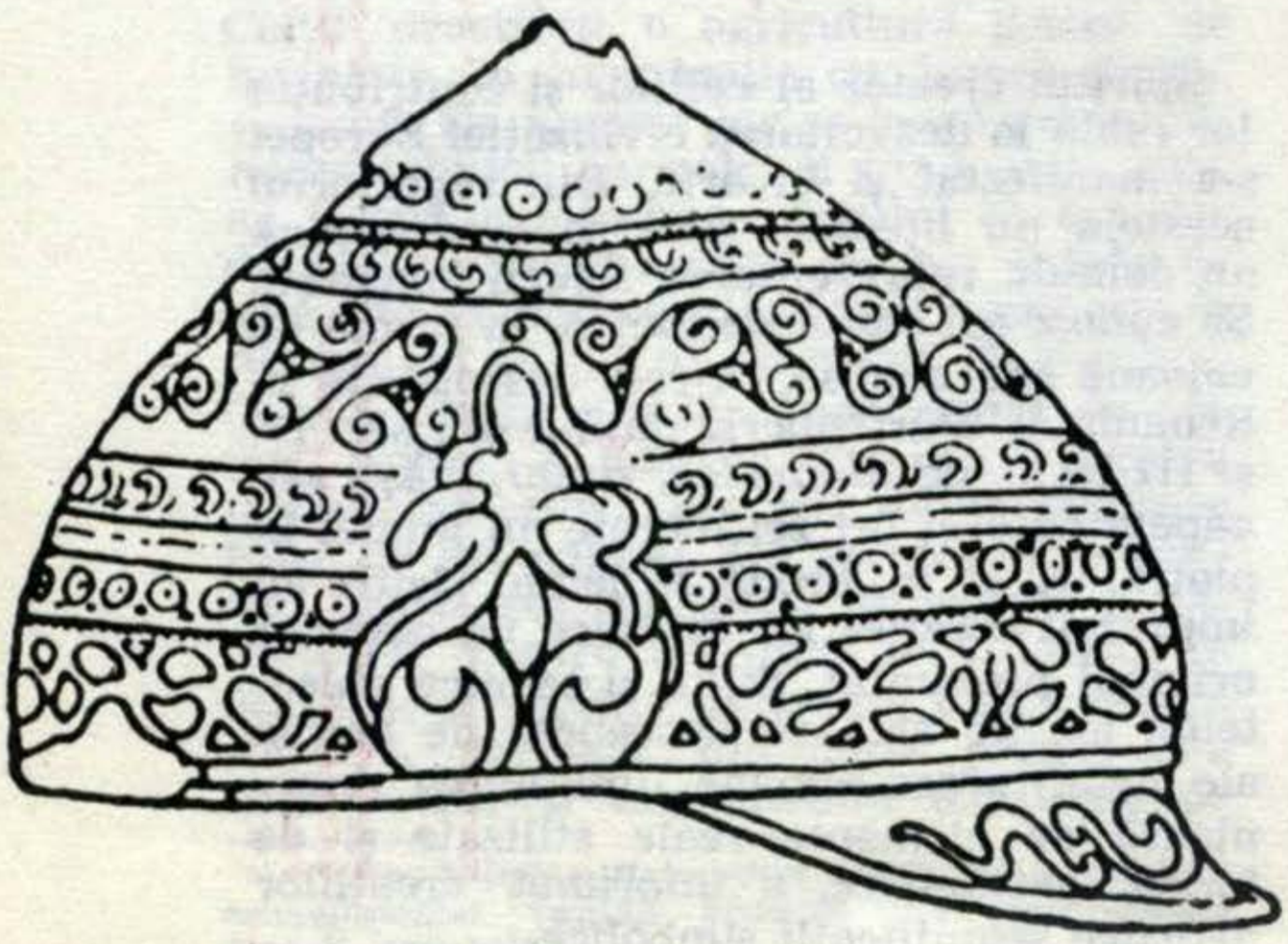

* Druizi — preoți ai vechilor celți aleși pe viață de către nobilimea tribală. Aveau un rol însemnat în viața juridică și politică a triburilor. Druizii și-au pierdut însemnătatea după cucerirea Galliei de către romani.

După 310 î.e.n., războinicii celți au desfășurat violente atacuri în Balcani, care au culminat cu jefuirea vestitului sanctuar de la Delphi, în cursul iernii 279-278 î.e.n., și cu sinuciderea conducătorului lor, Brennus. Astfel a încetat iureșul celtic. Unii s-au concentrat în jurul centrului de la Singidunum (Belgrad), alții au înființat un „stat" la Tylis pe fluviul Mariţa sau au trecut în Asia Mică (Galatae). În tot sec. III și II î.e.n. ei au fost angajați ca mercenari, fiind în slujba regilor Macedoniei, ai regatului Seleucid și ai celui Lagid. Cei stabiliți în Europa centrală și la Dunărea mijlocie, au pornit spre bazinul carpatic, Slovacia, Silezia, Ucraina subcarpatică și Polonia Mică.

Împreună cu dacii

Cutreierînd Europa, celții au venit în atingere — îndeosebi — cu locuitorii teritoriilor situate în interiorul arcului carpatic, cu dacii. Raporturile dintre cele două populații, rolul pe care noii veniți l-au avut în dezvoltarea culturii materiale și spirituale a dacilor constituie una dintre preocupările cercetătorilor istoriei noastre vechi *.

Deși aflați la periferia lumii greco-romane — dar nu în afara zonelor ei de influență, aceste două populații au avut un rol activ în antichitate.

În stadiul actual al cercetărilor din țara noastră, ne putem face o imagine mult mai clară asupra evenimentelor petrecute în zona carpato-dunăreană o dată cu venirea și așezarea temporară a neamurilor celtice. O problemă controversată în cercetarea vestigiilor de factură celtică este aceea a zonelor de locuire și mai ales a momentului și căilor de pătrundere pe teritoriul țării noastre. Potrivit descoperirilor arheologice, se pare că cetele de luptători au pătruns prin partea de vest, în a doua jumătate a sec. IV î.e.n. O dovedesc vestigiile de la Fîntînele (jud. Bistrița-Năsăud) și de la Aradul Nou (un cartier al orașului Arad), unde s-au găsit morminte de luptători celți. Ulterior, ei au continuat să pătrundă în Crișana și în Podișul și Cîmpia Transilvaniei. Prezența lor este documentată în necropole și în unele așezări celtice — destul de puține la număr —, dar din care nu lipsesc elementele civilizației băștinașilor daci, care sînt prezenți aproape întotdeauna acolo unde sînt aflați celții. Noii veniți au locuit în ținuturile intracarpatice și mai ales în vestul țării pînă către jumătatea sec. II î.e.n. În zona de la sud de Carpați și cea pontică, celții nu au pătruns efectiv, și aceasta s-a datorat împrejurării că aci exista formațiunea getică, în fruntea căreia era Dromichete. Cît privește Moldova, nu se poate vorbi, în stadiul actual al cercetărilor arheologice de la noi, de o locuire efectivă, cu toate că sîntem — ca și în Muntenia —, în posesia unor descoperiri de certă factură celtică. Acestea pot fi însă explicate mai curînd ca un rezultat al unor influențe culturale. Numeroase materiale celtice s-au descoperit și în Oltenia.

Desigur, celții au adus în regiunea carpato-dunăreană o civilizație superioară, dar ei au întîlnit aici o populație cu străvechi tradiții, care încă din sec. V î.e.n. crease, în zona extracarpatică și pontică, o civilizație de același caracter Latène. În domeniul metalurgiei fierului, al monetăriei, al ceramicei lucrate cu roata, al podoabelor și în parte în acela al arhitecturii, noii veniți au jucat, într-adevăr, un rol pozitiv. La rîndul lor, dacii au influențat pe celți și, în cele din urmă, i-au asimilat.

Ca și dacii și alte popoare, supuse procesului romanizării, celții au păstrat, în forme romane, multe bunuri de cultură materială și spirituală de factură tradițională. Sub loviturile și înaintarea puterii romane, ale lumii germanice în centrul Europei și ale dacilor dinspre est, celții s-au retras spre nord, reușind să-și păstreze civilizația și druidismul doar în Insulele Britanice și în Irlanda. Moștenirea lor, mereu filtrată sau îmbogățită de popoarele cu care au venit în contact, a contribuit la civilizația Europei post-antice și medievale.

* Contribuții valoroase în studiul antichităților celtice pe teritoriul țării noastre, cu privire specială asupra Transilvaniei, aduc cercetătorii Vlad Zirra și I. H. Crișan.

Neamurile tracice, strămoşii noştri îndepărtaţi şi autentici

Interviu cu prof. dr. doc. DUMITRU BERCIU

— Cînd aţi scris prima carte de istorie ?

— Cea dintîi lucrare a mea de specialitate a fost teza de licenţă în istorie veche şi arheologie susţinută la Universitatea din Bucureşti în 1931, adică acum 41 ani. Ea se intitula *Buri-Buridava-Burebista.*

— Ce soartă a avut prima dvs. lucrare mai importantă ?

— Dacă mă refer chiar la tipărirea tezei mele de doctorat, intitulată *Arheologia preistorică a Olteniei,* aceasta a stat destul de mult la o editură din Craiova, de unde a putut ieşi abia după ce am reuşit, cu mari dificultăţi, să pot plăti costul tiparului. Erau alte vremuri !

— Ce carte v-a adus ceea ce în limbaj curent se numeşte consacrare ?

— Cred că sinteza privind preistoria Olteniei apărută în 1939, despre care am vorbit mai înainte şi care mi-a adus titlul de doctor, la 31 ani, a fost lucrarea care mi-a deschis calea sigură a cercetării ştiinţifice. Evident, premiul „Vasile Pârvan" din 1936 şi premiul „Nicolae Bălcescu" din 1962 reprezintă o apreciere, o consacrare, aş spune, din partea academiei noastre.

— Ce lucrare s-a bucurat de cea mai mare circulaţie ?

— În ţară, cred că *Zorile istoriei în Carpaţi şi la Dunăre,* apărută în 1966 la Editura Ştiinţifică ; a trezit un interes viu, care i-a asigurat o circulaţie rapidă. Dacă este vorba de străinătate, pot spune că lucrarea tipărită în 1967, în mare tiraj, la Londra, Washington şi New York, în limba engleză, cu titlul *Romania Before Burebista* (România înainte de Burebista), s-a bucurat de cea mai largă răspîndire şi apreciere.

— În prezent ce se află pe masa dvs. de lucru ?

— O lucrare monografică, de sinteză, pe care o elaborez în colaborare cu trei dintre foştii mei studenţi, azi colegi. Ea se referă la cultura Cernavoda, cu care se încheie mileniul III înaintea erei noastre şi începe cel următor, la Dunărea de Jos. O altă lucrare tot de sinteză, se leagă de fapt de începutul activităţii mele ca arheolog şi istoric : o pregătesc pentru anul acesta şi poartă titlul *Dacii şi civilizaţia lor.* Mai amintesc că tot anul acesta va apare în limba franceză, în colecţia „Biblioteca Historica Romaniae" a Academiei de ştiinţe sociale şi politice, cartea *Contribuţii la cunoaşterea artei traco-getice.*

— Ce teze prezintă aceste volume ?

— Prima lucrare este rezultatul cercetării arheologice din ultimii 15 ani şi ea aduce o contribuţie la lămurirea trecerii spre vremea în care s-au pus temeliile neamurilor tracice, strămoşii noştri îndepărtaţi. În celelalte două lucrări se dovedeşte originea autohtonă a civilizaţiei geto-dace, continuitatea şi rolul ei în geneza civilizaţiei daco-romane, persistenţa şi contopirea lor activă în tezaurul romanităţii noastre. Desigur, în dezbaterea unor probleme pot fi — şi uneori este bine să fie — controverse ; cîte o dată chiar ale noastre faţă de ceea ce am scris noi înşine în trecut, fiindcă acestea luminează mai clar adevărul istoric.

Interviu consemnat de
Ioan I. DIACONU

CONCURSUL „MAGAZIN ISTORIC“

Poșta concursului

TODERICA GHEORGHE, comuna Baia, jud. Suceava ; ION C. BURCI, comuna Turburea, jud. Gorj și alții : În nr. 1/1971, pagina 85, am publicat indicații precise privind modul de participare la concurs. Repetăm că, potrivit regulamentului concursului, răspunsurile se vor trimite numai la sfîrșitul concursului, însoțite de cele trei bonuri de participare, într-un plic pe care se va menționa citeț : Poșta Concurs.

Dv. v-ați grăbit ; ca atare răspunsul nu poate fi luat în considerare.

IOAN B. IONESCU, comuna Botoroaga, Teleorman ; VIOREL TUȚA, București : Niciuna din „nedumeririle“ provocate de a doua serie de întrebări (nr. 2/1972) nu rezistă în urma unei lecturi mai atente a textului care precede imaginile respective. Precizăm încă odată că trei dintre imagini sînt detalii, iar alte trei fotomontaje.

MATEESCU CONSTANȚA, București : Chiar dacă dv. ați „văzut“ trei greșeli, noi vă asigurăm că nu sînt decît două.

BICA I. ION, Pitești : Am recomandat o bibliografie corespunzătoare. Consultați numerele indicate.

MIHON TIBERIU, Cîmpeni, jud. Alba ; POPA I. CONSTANTIN, Ploiești ; NICOLAE TOHANIUC, Suceava : Pentru redactarea răspunsurilor nu este nevoie de retranscrierea textului întrebărilor, ci numai de o numerotare a lor. Textul nu trebuie, neapărat, dactilografiat, dar scris cît mai citeț.

MIRESCU DAN, București. Regretăm și noi, dar va trebui să cumpărați un alt exemplar din revistă, fiindcă, nu uitați, trebuie talonul.

CONST. COSMA, Tg. Neamț. Urmăriți-ne cu atenție, fiecare serie de întrebări este însoțită de indicații precise privind bibliografia.

ELISABETA CZIGLER și RODICA NASTOR din Rovenița Mare, jud. Timiș: Întrebarea la care vă referiți e limpede și nu vă putem da lămuriri suplimentare.

GH. I. CĂPITAN, Arad. Puteți, desigur, participa cu mai multe serii de taloane. Șansele dv. sporesc.

VASILE HONCIUC, Tîrnăveni. Nu putem da lămuriri suplimentare la întrebări. Răspunsul îl veți scrie cu cerneală, clar, pe o hîrtie obișnuită ; nu putem oferi imprimate speciale.

FURNICĂ ION, MARIA NICOLAE, DUMITRU HRIȚULESCU, I. NICOLAE, București ; CONSTANTIN PÎRVU din Melinești, jud. Dolj și ENEA AUGUSTIN, Cluj :

Vă rugăm să citiți cu atenție textul întrebărilor. Răspunsurile ce vă sînt solicitate pot fi formulate după ce veți citi numerele indicate ca bibliografie. Uneori răspunsul se poate ascunde doar într-o frîntură de propoziție. Deci, atenție !

CONSTANTIN JICHIȚA, Lugoj, ne întreabă : Cum trebuie înțeleasă mențiunea din paranteză : „Se va lua în considerare data poștei de pe plic“ ? **Trebuie înțeleasă așa cum rezultă din fraza care precede această mențiune : „Data limită de expediere a răspunsurilor la cele 18 probleme ale concursului nostru este ziua de 30 aprilie 1972“. Cu alte cuvinte, dacă pe plicul expediat de un corespondent, ștampila poștei va avea o dată ulterioară celei de 30 aprilie 1972, răspunsul va fi anulat automat. E clar ?**

P. S. Nu putem răspunde la acele întrebări puse de cititorii noștri, care vizează însăși cheia concursului. De ce ? E limpede. Ar însemna să ne... furăm singuri căciula.

O serie de cititori ne propun ca taloanele din concurs să nu mai facă parte din paginile revistei. Ne pare rău, dar nu avem o altă soluție.

Și acum iată

LISTA PREMIILOR

ce se vor acorda cîștigătorilor concursului:

2 PREMII I : cîte un televizor „Miraj“ sau „Venus-4“
4 PREMII II : cîte un aparat de radio portativ „Albatros“ sau „Mamaia“
4 PREMII III : cîte un aparat de radio „Carmen-4“ sau un aparat foto „Ceaika“
8 PREMII IV : cîte un aparat foto „Smena-8“ sau „Liubitel-2“
35 PREMII V : cîte un abonament pe 12 luni la revista „Magazin istoric“
50 PREMII VI : cîte un abonament pe 6 luni la revista „Magazin istoric“

Însemnări la biografii revoluționare

GHEORGHE I. IONIȚĂ
Doctor în istorie

Început de an 1924...

Anul de tristă amintire al intensificării de către guvernanți a valului de măsuri teroriste îndreptate împotriva clasei muncitoare, a partidului comunist, val ce a culminat cu brutala scoatere în afara legii a Partidului Comunist Român și a multor organizații de masă revoluționare.

Împotriva activiștilor de bază ai partidului, măsurile de urmărire, persecuție și pedepsire dictate de autoritățile burgheze n-au cunoscut limite. Cei mai proeminenți activiști ai partidului comunist au avut primii de suferit de pe urma acestor măsuri.

Agenții de poliție 846 și 61 raportează:

21 februarie 1924

„Numitul a ieșit de acasă la ora 11 a.m., mergînd în Bariera Moșilor unde și-a luat ziarul «Dimineața», apoi a luat tramvaiul nr. 1 de la Calea Moșilor, mergînd la Percepția 4, de aici la Librăria Poporului din str. Colței, apoi în str. Academiei, la sală, unde a ieșit la ora 1,15 p.m. însoțit de Ilie Dogaru ; ambii au mers pe Calea Victoriei pînă la Bulevard, unde s-au despărțit, iar numitul a mers pînă la statuia I. C. Brătianu, unde l-am pierdut".

22 februarie 1924

„Numitul a ieșit de acasă la ora 11 a.m., mergînd în Bariera Moșilor, unde a luat ziarul «Socialismul» și «Dimineața», mergînd pe Calea Moșilor — Bulevard și a intrat în sala din str. Săgeții ; de aici a ieșit la ora 12 1/2, mergînd în str. Academiei, la sală, unde a stat pînă la ora 2 p.m. ; de aici a luat tramvaiul nr. 15 pînă la stația Buzești, mergînd pe str. Dr. Felix în Bd. Dreptului, la locuința lui Sternberg, de unde a ieșit la ora 4,20, de unde a mers la sala din Basarab, de unde a ieșit la ora 10 seara, luînd tramvaiul nr. 17, Bariera Moșilor, la ora 11,10 a sosit acasă, iar la 11,25 a mers la cîrciuma de vis-a-vis, unde a conversat o jumătate de oră, iar la ieșire a luat vin și sifon. La ora 12 m-am retras".

Și agenții de urmărire purtînd indicativele 846 și 61, continuau să raporteze zi de zi, ceas de ceas...

Dar cine era acest om al cărui fiecare pas era astfel urmărit și cunoscut de autoritățile represive în anul de restriște 1924 ? Și, datorită căror motive devenise el ținta unei asemenea insistente urmăriri ?

Era vechiul militant socialist și comunist **Gheorghe Gh. Niculescu-Mizil.**

Socialist de la 1907

Născut la 23 noiembrie 1886, la Mizil, în familia unor oameni de condiție socială modestă, el a copilărit în această urbe în care pe atunci, de regulă, nu se prea întîmpla nimic deosebit. La vîrsta de 11 ani a venit la București, cîștigîndu-și singur existența, ca băiat de prăvălie. Pe cît de mare i-a fost setea de învățătură, pe atît de imposibil s-a dovedit a-i fi fost accesul spre școală.

Avea doar 20 ani în 1906, atunci cînd a intrat în vîltoarea luptelor revoluționare, iar în „sîngerosul '907" — cum obișnuia să-și dateze începuturile activității socialiste — s-a încadrat activ în această mișcare.

În 1910, cînd s-au pus bazele Partidului Social-Democrat din România, a aderat cu energie la acțiunea acestuia, fiind delegat la primul său congres. Numele lui a devenit repede cunoscut, atît în acțiunea politico-organizatorică a partidului, cît și în viața publicistică. A colaborat intens încă de pe atunci la „România muncitoare", „Lupta zilnică", „Regenerarea", „Uniunea", „Federația", apoi mereu

Gheorghe Ch. NICULESCU-MIZIL

„La porțile noastre

revoluția

nu o să se oprească

spre a ne întreba

dacă sîntem sau nu gata"

Eufrosina Cotor NICULESCU-MIZIL

„Eu sînt socialistă

și concepția mea

spune să lupt

pentru masele muncitorești,

pentru dezrobirea lor"

la alte noi publicaţii muncitoreşti, socialiste, semnînd Gh. Gh. Niculescu-Mizil şi cu diferite pseudonime : Ghenic, Lizim, Im, Mizil, Iorgu, N. M., N.

A scris nenumărate articole de atitudine politică, proză şi poezie militantă. Mai puţin sau de loc s-a vorbit pînă acum despre poezia sa, o poezie care impresionează şi azi prin patosul şi profundul ei caracter militant. Iată un exemplu :

„V-aţi întrupat în suflet duhoarea moştenirii
Şi v-aţi dedat prin dînsa la gusturi şi la joc
Şi n-aţi văzut cum plînge o lume-n întuneric,
Trăind în sărăcie, mizerie şi foc“

(**Vlăstare uscate,** scrisă la 6 noiembrie 1910).

caz şi în multe altele, ziarul constata îndreptăţit că **„la mijloc nu este decît un act de răzbunare. Căci la o întrebare a tovarăşului nedreptăţit, dl. maior Chiru de la Curtea Marţială a răspuns că, dacă îl urmăreşte, o face numai pentru faptul că este membru al Partidului Socialist. Nedreptatea este deci prea evidentă şi prea strigătoare“** — conchidea ziarul.

Într-una din zile, scria „Socialismul“ din 18 mai 1919, la una din inspecţiile făcute în închisoarea Jilava, împuternicitul Curţii Marţiale, pe cînd se afla în drum spre ieşire, **„observînd funda roşie la butoniera tov. Niculescu-Mizil, fără de veste, i-a ridicat-o spunînd că reprezintă bolşevismul.**

Tovarăşul Mizil l-a făcut atent că este simbolul unei idei pentru care s-a sacrificat şi se sacrifică proletariatul“.

ANUL I, No. 1. — 10 Bani în toată ţara. — FEBRUARIE 1911

REGENERAREA

Organ pentru educaţia, cultura şi organizarea muncitorilor cheiuri şi asimilaţii lor din România.

Gh. Gh. Niculescu-Mizil, Gh. Iacobescu, Iancu Olteanu şi Mitica Ganescu.

CE VROIM NOI?

Ce vroim noi? Hm! Un hohot de rîs poate să izbucnească din pepturile multora dintre cetitori, cînd vor avea sub ochi această foaie. Mai voesc şi aceştia ceva — veţi zice. În marea furtună a vieţei, unde se face şi reface tot şi toate, cînd apar şi dispar atîtea forme şi formule, cînd conştiinţele se vînd şi se revînd, cînd voinţă nu există, iată cine se găseşte să voiască şi încă să voiască ceva. — Ei da, voim şi noi ceva, ceva ce am voit de cînd ne-am dat seama de rolul şi rostul acestei societăţi şi rămînem — precum am rămas — intransigenţi voinţei noastre. Înfăţişăm ei unei bresle, creiată din tiranie, pofte şi bestialitate şi svîrlită în voia întîmplării în vîltoarea socială de azi, am simţit cu toată revolta sîngelui şi sufletului unui persecutat, greutăţile, grijile şi nevoile ce o apasă pe ea şi pe oamenii ce o compun.

Am simţit inegalitatea socială, am simţit disprețul societăţei, ...

Apărut sub redactarea şi semnătura lui: Gh. Gh. Niculescu-Mizil, Gh. Iacobescu, Iancu Olteanu şi Mitica Ganescu.

Faptul s-a soldat cu contramandarea eliberării acuzatului, eliberare promisă cu cîteva zile înaintea respectivului „incident“.

În faţa protestului opiniei publice şi a lipsei de dovezi acuzatoare, autorităţile au fost nevoite în curînd să-l elibereze. La părăsirea închisorii — citim în „Chemarea“ din 23 mai 1919 — lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil i s-a **„făcut o călduroasă manifestaţie de simpatie“,** mai întîi din partea deţinuţilor de la Jilava, iar apoi din partea socialiştilor din Capitală şi din alte centre din ţară.

Anii primului război mondial au coincis cu anii afirmării revoluţionare a lui Gheorghe Gh. Niculescu-Mizil în viaţa organizaţiilor clasei muncitoare. Arestat în mai multe rînduri, pentru poziţia lui socialistă întransigentă, el nu a părăsit nici un moment legăturile şi participarea la luptele revoluţionare.

„Am onoarea a înainta dv. o dată cu aceste 2 procese verbale, 3 telegrame, un pachet sigilat şi pe socialistul Gh. Gh. Niculescu din Mizil, rugîndu-vă a dispune trimiterea lui în judecata Curţii Marţiale“ — citim într-un raport de percheziţie întocmit la 20 decembrie 1918 de către poliţia din Mizil.

A urmat o deţinere ilegală de mai multe luni, timp în care regimul care i-a fost aplicat a atras o energică mişcare de protest în întreaga ţară. Ziarul „Socialismul“, protesta, la 8 martie 1919, împotriva acestor acte, în articolul intitulat răspicat **Prigoana. O revoltătoare ilegalitate cu tov. Niculescu-Mizil.** Dezvăluind şirul fărădelegilor comise în acest

Din nou pe baricade

Încă în primele zile, care au urmat eliberării sale din închisoare, pe Gh. Gh. Niculescu-Mizil îl întîlnim la datorie în primele rînduri ale mişcării revoluţionare. „Socialismul“ din 24 mai 1919 îi publica un articol cu extrem de intere-

sante aprecieri teoretice din care desprindem: **„E drept că țara noastră nu este gata spre a primi acum [1919 — n.a.] o formă socialistă, dar cînd jumătate din Europa este socializată, și cînd în cealaltă jumătate mocnește revoluția socială, ce altceva ne poate preocupa pe noi socialiștii acum? Căci dacă condițiunile generale succed prefaceri pretutindeni, la porțile noastre revoluția nu o să se oprească spre a se întreba dacă sîntem sau nu gata".**

În lumina unor asemenea judecăți, alături de ceilalți militanți de seamă ai Partidului Socialist, Gh. Gh. Niculescu-Mizil s-a aflat prezent în tot cursul anului 1919, în primele rînduri ale activității revoluționare. Se întîlnea zilnic cu muncitorii, le vorbea pe cele mai diverse teme, participa la acțiunile greviste publica cu regularitate în presă materiale prin care înarma masele cu ideologia socialismului. Nu de puține ori s-a deplasat în diverse centre ale țării. Pretutindeni cerea „unire desăvîrșită între muncitori" — cum citim în „Izbînda" din 26 mai 1919, pretutindeni vorbea despre „importanța organizării pentru muncitorime" („Socialismul" din 3 iulie 1919).

Apărînd cauza dreaptă a țărănimii exploatate și condamnînd înapoierea economică și culturală în care se afla satul românesc în acele vremuri, Gh. Gh. Niculescu-Mizil remarca într-o altă împrejurare: „Nu sînt vinovați țăranii... Sînt vinovați aceia care nu le-au dat școli și cultură, care au închis satele în beznă."

Din noiembrie 1919 îl aflăm printre muncitorimea gălățeană unde, din însărcinarea Partidului Socialist, urma să se ocupe de organizarea luptelor viitoare în această parte a țării. Timp îndelungat a activat aici în calitate de secretar al Sindicatului Uniunii de transport.

De aici, din Galați, glasul său s-a alăturat tuturor acelora care, pe întreaga întindere a țării, începuseră să considere de neamînat făurirea Partidului Comunist Român. Și tot de aici, din Galați, s-a făcut tot mai auzit, începînd din 1919, glasul lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil în favoarea afilierii partidului clasei muncitoare din România la Internaționala III comunistă făurită de Lenin.

Ziarul gălățean „Nădejdea" a publicat aproape număr de număr articole ale lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil. Fiecare dintre ele îi reflecta amplu opinia în problemele majore ale timpului. **„În fața neputinței organismului social prezent de a face față problemelor ce se pun și de a funcționa în starea lui normală** — scria el la 6 mai 1920 în articolul **«Țara se ruinează iar boierii petrec» —, o mînă puternică, conștientă și solidă, care să însănătoșeze corpul bolnăvit de microbul deșănțării burgheze și care să pună frîu tuturor desfrînaților este neapărat trebuitoare și trebuie să intervină.**

Partidului socialist, clasei muncitoare îi revine această cinste și datorie și desigur că o va face bazat pe încrederea de care se bucură în masele adînci ale poporului".

Tot din paginile „Nădejdii" extragem articolul **Eroi ai neamului, bucurați-vă!,** o emoționantă evocare a suferințelor îndurate în anii primului război mondial de populația țării, în general, dar mai ales de cei care s-au jertfit, luptînd pe fronturi. Articolul îi prilejuia lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil posibilitatea de a lansa un patetic apel revoluționar, de a șfichiui cu incisivitate atitudinea claselor posedante **„Voi cei trimiși pe front fără arme și în neputință de apărare în fața dușmanului. Voi cei lăsați flămînzi, desculți și dezbrăcați în tranșee, sub puterea gerului și a zăpezii, pe cînd neamurile și cocotele sedentarilor se îmbrăcau în îmbrăcămintea și își încărcau pîntecele cu hrana furată vouă. Voi cei morți de tifos exantematic sau pe drumul refugiului sau al surghiunului. Voi cei uciși de curțile marțiale pentru ca să mascați neputința, incapacitatea și ticăloșia stăpînitorilor voștri, bucurați-vă!...**

Țărani din lumea întunecoasă a satelor care gemeți și tremurați sub patul carabinelor a 38 000 de jandarmi și muriți de foame pe moșiile ciocoiești, muncitori robi ai fabricilor și uzinelor, bucurați-vă, e sărbătoarea eroilor neamului".

Tristele realități pe care le surprindea autorul acestui articol deveneau de-a dreptul cutremurătoare atunci cînd el se adresa cu cuvintele: **„Eroi ai neamului, muzicile sună, policandrele se aprind, mese bogate se întind, treziți-vă din mormintele voastre reci, bucurați-vă și tremurați de emoție și de revoltă!**

Furișații la Odesa, Paris, Londra etc... sedentarii, îmbuibații și îmbogățiții de pe urma războiului vă sărbătoresc.

Treziți-vă, bucurați-vă!"

În centrul luptei

Pe măsura succesiunii tot mai rapide a evenimentelor din perioada premergătoare creării partidului comunist, Gh. Gh. Niculescu-Mizil a fost tot mai intens solicitat la nivelul conducerii centrale pentru rezolvarea unor sarcini stringente ale mișcării revoluționare. Părăsind orașul Galați, în vara anului 1920, el avea să îndeplinească, la solicitarea conducerii Partidului Socialist, o serie de importante însărcinări. În acest context, autoritățile aveau să constate în rapoartele lor că **„este cunoscut propagandist și adept al ideilor socialiste, iar deplasările sale dintr-o localitate în alta sînt pentru a lua contact cu capii mișcării socialiste".**

EDITIE SPECIALA

FEDERATIA

Organ oficial al Lucrătorilor Cheineri şi asimilaţilor lor din România

APARE DE DOUA ORI PE LUNA

DOLIUL NOSTRU

ASASINI SI ASASINATELE DIN GALATI

...ungărul unei faptuite ...supra cadavrelor celor asasinaţi. Rănitii complect părăsiti. Intemnitatii tra... neomenos şi barbar

Muncitorimea din România — din care şi noi, lucrători cheineri şi asimilaţii noştri facem parte — trăeşte zile de grea încercare, zile de grea cumpănă. Jalea şi doliul şi-a asvârlit profund şi dureros lintoliul însângerat peste noi. Asasinatele în masă comise de criminalii administrativi dela Galaţi, patronaţi de guvern, a îndurerat peste măsură proletariatul român care acum se zbuciumă şi se agită, stăpânit de o revoltă fără seamăn. Prin făptuirea asasinatelor dela Galaţi se dovedeşte încă odată cinismul brutal şi sălbatec al oligarhiei, după urma căreia şi noi lucrătorii cheineri şi asimilaţii nostri suferim cea mai cumplită şi mizerabilă sărăcie şi mizerie. Dar durerea covârşitoare ce ne-o produce doliul ros prin asasinarea tovarăşilor Gălăţeni, ni-o înăbuşim prin dorinţa de răzbunarea a sângelui nobil, ce şi l-a vărsat cu atâta jertfă şi abnegaţie de sine martiri dela Galaţi.

Sub semnătura Niculescu-Mizil „Federaţia" din 20 iunie 1916, publica un violent protest împotriva asasinării a 9 participanţi la marea demonstraţie antirăzboinică a muncitorimii gălăţene din 16 iunie

Oricîte sarcini a avut prin alte centre ale ţării, el a simţit din cînd în cînd nevoia de a se întoarce la Galaţi, pentru a se mai întîlni cu muncitorimea de acolo, cu vechii săi tovarăşi de luptă, pentru a se sfătui cu ei şi a decide în vederea luptelor viitoare.

Sprijinindu-se pe experienţa grevei generale din octombrie 1920, de pildă, la una din întrunirile muncitoreşti gălăţene la care a luat şi el cuvîntul, la 24 noiembrie 1920, Gh. Gh. Niculescu-Mizil, îmbărbătînd pe cei prezenţi, îi îndemna **„la unire şi la o nouă organizare mai puternică care va fi cu totul superioară grevei generale, căci această grevă n-a fost decît un preludiu actului mare ce va urma cît de curînd din cauză că proletariatul nu va mai putea să poarte jugul burgheziei."**

La începutul anului 1921, pe Gh. Gh. Niculescu-Mizil îl aflăm printre principalii militanţi ce susţineau acţiunea de pregătire a creării partidului comunist. Numele lui a figurat pe primele liste ale celor desemnaţi de secţiunile Partidului Socialist din Bucureşti şi Covurlui ca delegaţi la congresul din mai 1921. Cu cîteva zile înainte de deschiderea lucrărilor s-a aflat printre cei care au luat cuvîntul la marile întruniri de la Cîmpina, consacrate zilei de 1 Mai. **„La voinţa burgheziei de a ne desfiinţa** — spunea el —, **noi să manifestăm cu îndîrjire voinţa noastră de a trăi, iar existenţa noastră ca partid de clasă, de clasă muncitoare organizată să ne-o apărăm prin toate mijloacele cu putinţă.**

Pentru apărarea acestei existenţe nici un sacrificiu nu este destul, nici o jertfă nu e prea mult oricît de multe jertfe am da.

Avem de a face cu o oligarhie deşănţată şi destrăbălată, săracă de bun simţ, care nu ştie să combată ideea prin idei; ea caută să distrugă ideea prin violenţă, teroare şi reacţiune. Procedînd astfel, clasa noastră stăpînitoare îşi citeşte singură sentinţa şi singură îşi dă un verdict care o condamnă la pieire".

De la tribuna primului congres la marele proces

Cuvîntul-manifest al lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil a răsunat de la tribuna primului congres din mai 1921 în cîteva rînduri, în problemele cele mai importante ale mişcării revoluţionare. A cerut de altfel congresului să asculte cu atenţie pe oricare vorbitor, să-şi însuşească tot ce era constructiv în dezbateri. **„Tov. Niculescu-Mizil** — nota «Socialismul» — **cere să se dea libertatea de discuţie cît mai întinsă asupra discuţiilor principiale".**

El s-a numărat printre cei mai activi susţinători ai imediatei transformări a Partidului Socialist în partid comunist şi afilierii acestuia la Internaţionala Comunistă. Ne-am hotărît să facem acest lucru — spunea el — **„cu maturitatea caracteristică celor chemaţi să lupte pentru izbînda proletariatului".**

A urmat episodul dramatic al arestării congresiştilor, încă în primele momente ce s-au scurs după intrarea în viaţa politică a ţării a vlăstarului cel mai viguros al epocii contemporane a ţării — Partidul Comunist Român.

Sub acuzaţia de „crimă contra Siguranţei generale", Gh. Gh. Niculescu-Mizil a fost implicat şi judecat alături de alţi zeci şi zeci de revoluţionari în procesul din Dealul Spirii. În repetatele interogatorii ce i-au fost luate, el s-a dovedit o dată mai mult un revoluţionar dîrz, plin de demnitate. În faţa anchetatorilor a-ţinut să declare: **„În marginile** (limitele — **n.a.) comunismului ştiinţific marxist doresc să lupt pentru schimbarea actualei forme sociale şi de guvernămînt".**

Cu profundă indignare a respins calomniile proferate de burghezie împotriva comuniştilor. **„Principiile noastre** — a declarat el — **nu sînt teroriste. Noi nu vrem să dărîmăm patria şi neamul."**

Celor care l-au cunoscut în procesul din Dealul Spirii, Gh. Gh. Niculescu-Mizil le-a lăsat impresii şi amintiri dintre cele mai tulburătoare. Rămîn printre documentele grăitoare ale istoriei acelor ani, spusele lui Gheorghe Cristescu şi ale lui Alexandru Dobrogeanu-Gherea care, într-o împrejurare, în 1922, referindu-se la poziţia avută în proces şi în închisoare de Gh. Gh. Niculescu-Mizil şi de alţii asemenea lui, apreciau că **„...sînt demni de a purta numele de comunişti".**

La bara aceluiași proces au scăpărat în acele zile și cuvintele pline de revoltă ale militantei comuniste **Eufrosina Cotor,** venită nu de multă vreme în capitala țării de prin părțile Bicazului. Intrase de timpuriu în mișcarea revoluționară, împinsă de sărăcia și mizeria în care trăise în satul natal. **„Eu sînt socialistă și concepția mea spune să lupt pentru masele muncitorești, pentru dezrobirea lor** — afirma ea în proces, respingînd cu energie acuzațiile ce i se aduceau. **Dl. Comisar Regal spune că eu sînt vinovată și de răspunderea morală de halul în care am adus muncitorimea. Chiar dacă ar exista această răspundere morală nu ar trebui să compar în fața dv., ci numai în fața muncitorilor. Răspundere morală față de dv. și lege nu am".**

În momentele în care în procesul din Dealul Spirii se pronunțau cu severitate asemenea cuvinte de către Gh. Gh. Niculescu-Mizil și Eufrosina Cotor, drumurile celor doi revoluționari se întîlniseră de mult. Căsătoria lor, „oficiată" în focul luptei revoluționare, a rămas permanent după aceea o exemplară unitate umană, civică, politică și morală. Acuzați și judecați pentru ideile și activitatea lor comunistă, la fel ca toți ceilalți revoluționari implicați în proces, Gh. Gh. Niculescu-Mizil și Eufrosina Cotor au avut de suportat luni în șir o grea detenție la închisoarea Văcărești.

Partidul nou născut lupta însă pentru punerea lor în libertate, țel pentru atingerea căruia se depuneau toate eforturile. Ca un semn de încredere și solidaritate tovărășească, în numele acestui partid Gh. Gh. Niculescu-Mizil — pe cînd se afla în închisoare — a fost desemnat pe listele comuniste înscrise în vederea alegerilor parlamentare din 1922. Era a doua sa candidatură de acest gen, după alegerile din 1919.

Eșecul cu care guvernanții au trebuit să încheie procesul din Dealul Spirii, eșec recunoscut de ei înșiși o dată cu punerea în libertate a majorității celor judecați, a simbolizat mai presus de orice recunoașterea existenței legale a partidului. Încheierea procesului i-a găsit pe soții Niculescu-Mizil deja în libertate, ca „beneficiari" ai unei amnistii decretată înainte ca ultimul act al înscenării din Dealul Spirii să se fi consumat.

Din nou în „libertate"

Au urmat anii grei în care asupra partidului comunist, a activului său de bază s-a năpustit cu furie întreg aparatul represiv al statului burghez.

Din însărcinarea partidului, Gh. Gh. Niculescu-Mizil a încercat pentru un timp să se întoarcă la Galați pentru a acționa în vederea refacerii organizației de acolo de pe urma loviturilor primite în anii 1921-1923. Imediat după venirea lui în localitate, însă, a și fost arestat și apoi expulzat. **„Fiind arestat în urmă și dus la Prefectură, prefectul, cu un cinism ce caracterizează administrația noastră, i-a răspuns tovarășului Niculescu-Mizil cînd acesta i-a spus că înțelege să se puie sub protecția legilor, a Constituției și că va reclama guvernului cazul său: «Constituția sînt eu și nimeni nu trece peste mine»"** („Socialismul" din 29 martie 1923).

Sfidînd opacitatea autorității de stat burgheze, muncitorimea gălățeană adresa în acele zile ministrului de Interne un memoriu în care citim: **„Domnule ministru, noi, muncitorii organizați, întruniți în sala sindicatelor din str. Chihani Vodă nr. 58, cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune ca** muncitorul Niculescu-Mizil **ales cu mandat din partea noastră să fie permis de a veni la Galați pentru a ne apăra interesele noastre economice, profesionale și comerciale".**

Revenit la București, Gh. Gh. Niculescu-Mizil s-a integrat din nou în valul revoluționar. O prodigioasă activitate a desfășurat pe tărîmul presei comuniste, fiind desemnat de conducerea partidului să se ocupe de îndrumarea acestui resort la scara întregii mișcări revoluționare.

Coloanele ziarului „Socialismul" au fost din plin folosite de el pentru desfășurarea unei intense acțiuni propagandistice. În numărul din 18 ianuarie 1924, de pildă, el exprima părerea potrivit căreia **„înăsprirea antagonismelor și a luptei de clasă, ascuțirea crizei economice generale, dezlănțuirea și perpetuarea teroarei albe, înăbușirea libertăților și manifestărilor clasei muncitoare și ale partidului nostru, toate acestea laolaltă nu ne mai îngăduiesc să mai rămînem în starea de pînă acum. Ocnele și temnițele trebuie să-și deschidă porțile pentru luptătorii și martirii clasei muncitoare. Clasa muncitoare trebuie să-și recapete libertatea și dreptul la viață, la organizare și luminare. Altfel, ea nu va putea să-și îndeplinească rolul ei istoric, răpunerea regimului burghezo-capitalist și întronarea societății socialiste".**

„Să creăm partid. Deschideți ușile și ferestrele!"

În întîmpinarea celui de-al treilea Congres al P.C.R., Gh. Gh. Niculescu-Mizil a publicat în ziarul „Socialismul" o suită de articole. La 10 februarie 1924, la rubrica **Tribuna congresului,** de pildă, a scris articolul intitulat **Structura socială a parti-**

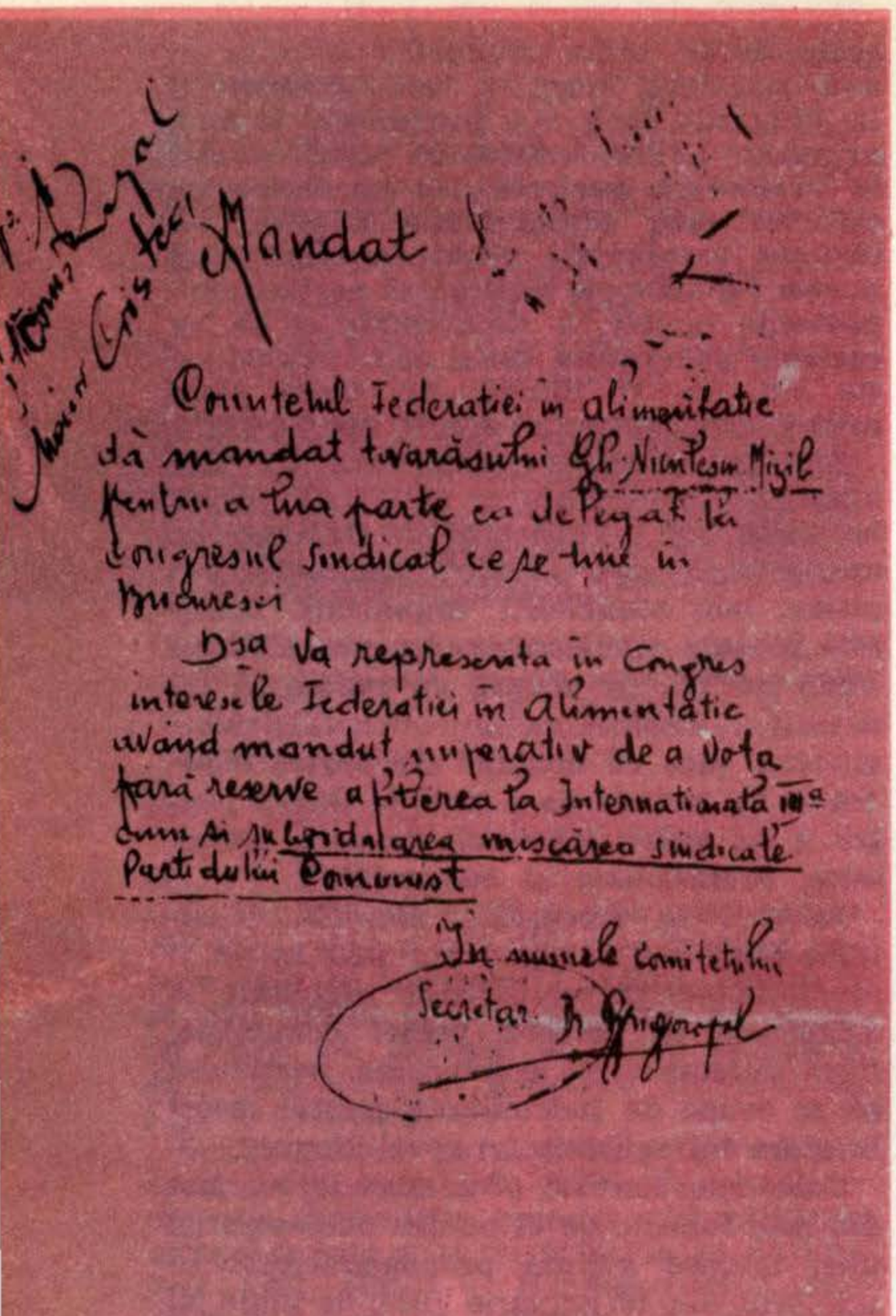
Mandat

Comitetul Federației în alimentație dă mandat tovarășului Gh. Niculescu Mizil pentru a lua parte cu delegat la Congresul sindical ce se ține în București

Dsa va representa în Congres interesele Federației în alimentație având mandut imperativ de a vota fără reserve aderarea la Internationala III-a cum și subordonarea mișcarea sindicale Partidului Comunist

În numele Comitetului
Secretar

Mandat de delegat la Congresul din mai 1921, aparținînd lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil

dului în provincie. În acest articol găsim reflectată concepția autorului în privința necesității îmbunătățirii compoziției proletare a rîndurilor partidului și a conducerii sale. **„Este neîndoios că pentru o îndrumare sănătoasă trebuie să începem prin a schimba structura partidului și trebuie început în primul rînd cu comitetele și comisiunile. De altfel, organizarea partidului este chestiunea de căpetenie — după mine — în fața congresului apropiat, căci fără un partid comunist puternic și proletariceşte constituit, toate celelalte chestiuni discutate și rezoluțiuni votate vor rămîne discuții academice, partidul neputînd porni la muncă și acțiune practică pentru înfăptuirea lor".**

Militînd continuu pentru întărirea politică a partidului, pentru îmbunătățirea compoziției proletare a acestuia, Gh. Gh. Niculescu-Mizil a publicat, la 24 februarie 1924, în același ziar semnificativul articol intitulat **Să creăm partid. Deschideți ușile și ferestrele,** o nouă pledoarie plină de luciditate politică pentru întărirea partidului pe fundamente trainice proletare. **„Muncitorii fabricilor, uzinelor, minelor, sondelor, muncitorii ogoarelor trebuie să intre în partidul comunist fără nici o rezervă și fără nici o piedică** — se arată în articol. **Pe ușile partidului să intre ei. Pe ferestrele partidului să intre curata conștiință proletară, nealterată de interese meschine, să intre disciplina proletariatului, iar atmosfera de fabrică și uzină să se simtă pretutindeni în partidul nostru. Astfel îi șade bine unui partid comunist, astfel poate activa el cu succes pentru triumful cauzei proletare".**

Înfruntînd vitregiile vremurilor de restriște

Zămislită în vîltoarea efervescenței revoluționare produsă în țara noastră în urma înființării partidului comunist, în 1921, familia celor doi revoluționari, asemenea unei corăbii nevoite să-nfrunte talazurile zbuciumate ale unei furtuni pe mare, s-a înfiripat și a căpătat trăinicie în anii grei în care vitregiile de tot felul năpăstuite de burghezie asupra comuniștilor, a partidului lor, au ridicat imense obstacole nu numai în calea militantului revoluționar dar însăși în calea omenescului celui mai elementar.

După cum au ținut să ne sublinieze mai mulți militanți revoluționari, comuniști care l-au cunoscut pe Gh. Gh. Niculescu-Mizil în anii grei ai marilor încercări, viața și activitatea lui nu pot fi înțelese deplin pentru întreaga perioadă a ilegalității partidului comunist (1924-1944) decît în strînsă legătură cu a soției sale, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil, cu care și-a durat căsnicia, familia, cu care a visat la vremurile noi ce aveau să se nască din furtună.

De cînd s-au cunoscut, fiind suspectați și urmăriți pas cu pas, soții Niculescu-Mizil și-au putut asigura cu greu terenul necesar continuării activității revoluționare. N-au ezitat însă s-o facă nici din momentul în care ilegalizarea partidului a ridicat, infinit, mai multe obstacole în calea lor. Gh. Gh. Niculescu-Mizil era pe atunci secretar al Secțiunii București a P.C.R. și, potrivit mărturiilor vremii, folosea întregul efort de care era capabil pentru rezolvarea problemelor atît de complexe ce se puneau

în fața comuniștilor din capitala țării. **„Tov. Niculescu-Mizil se află în mod permanent la secretariatul secțiunii"** — citim într-unul din numerele „Socialismului". El a continuat să militeze susținut pentru întărirea partidului, pentru găsirea soluțiilor capabile să asigure depășirea grelelor momente prin care treceau întreaga noastră mișcarea revoluționară și democratică, partidul comunist. **„Partidul trebuie întărit prin înregimentarea în el a tuturor muncitorilor și muncitoarelor conștienți și simpatizanți ai partidului, a țăranilor săraci cum și a tuturor celor exploatați și asupriți"** — scria el în „Socialismul".

După ilegalizarea partidului, soții Niculescu-Mizil au continuat să acționeze, să se dedice pe de-a întregul unor planuri de luptă pline de entuziasm, pentru ca partidul să poată birui mai ușor și mai repede. Din partea lor Ajutorul Roșu a primit un sprijin continuu și remarcabil.

În pofida condițiilor grele în care a trebuit să activeze, Gh. Gh. Niculescu-Mizil s-a adresat din cînd în cînd prin presă maselor, clasei muncitoare, în primul rînd, sfătuindu-le la organizare, căci numai așa **„va fi cu atît mai bine pentru viitorul societății și al omenirii întregi".**

Organele de urmărire ale Siguranței nu au slăbit nici o clipă din ochi pe soții Niculescu-Mizil. Ei au fost în acel interval nu o singură dată anchetați, percheziționați, ținuți sub arest preventiv. Autoritățile s-au răfuit mai departe cu ei.

În casa soților Mizil

În locuința familiei lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil s-au scris în anii ilegalității partidului multe din actele responsabile ale pregătirii treaptă cu treaptă a ceea ce avea să se petreacă în mod necesar și legic în acel memorabil August '44. Prin casa soților Mizil — devenită efectiv loc de întîlnire conspirativă a partidului comunist — s-au perindat în acei ani nenumărați revoluționari — comuniști sau necomuniști.

În prag de seară și de multe ori chiar în miez de noapte aici au poposit, adesea ori : Nicolae Cristea, Lucrețiu Pătrășcanu, Ilie Pintilie, Constantin Agiu, Constantin David, Constantin Mănescu, Iancu Olteanu, Petre Gheorghe, Grigore Preoteasa, Constantin Trandafirescu, Bela Brainer, M. Diaciuc-Dăscălescu, Nicolae Bogdan, Costache Țiulescu, Nicolae Simulescu-Militaru, Gheorghe Stoica, Alexandru Mihăileanu, familia Ivan Florescu, Paula Canton și cîți alți activiști ai partidului, pentru a se sfătui și hotărî în comun asupra acțiunilor revoluționare ce se cereau a fi organizate. Gazdele s-au dovedit de fiecare dată participanți activi la zbuciumul acelor oameni care, riscîndu-și viața, înfruntînd vitregia vremurilor, scrutînd zările, analizau moment cu moment drumul ce mai trebuia parcurs pînă la dezlănțuirea furtunii revoluționare înoitoare.

Cuvîntul cîntărit al lui Gh. Gh. Niculescu-Mizil ca și al soției sale, părerea lor, purtînd girul unei activități îndelungate și recunoscute la scara întregii mișcări revoluționare și democratice din România, atîrna de fiecare dată în balanța judecăților de valoare ce se zămisleau cu prilejul unor asemenea întîlniri.

În anii grei ai dictaturii antonesciene, în aceeași casă a funcționat un cerc de studii marxiste, frecventat de numeroși militanți revoluționari, comuniști.

Tării izvorîte din voința de fier a militantului revoluționar i-au adus pe soții Niculescu-Mizil, din primul ceas al insurecției antifasciste din august 1944 în primele rînduri ale celor care, umăr la umăr, puneau — în acele clipe memorabile — piatră de temelie mărețului edificiu socialist pe pămîntul României. Încă în primele ore care au urmat memorabilului act din 23 August, la sediul C.C. al P.C.R. din Aleea Alexandru, printre cei care osteneau pentru adoptarea și aplicarea măsurilor de consolidare a ceea ce poporul cucerise prin luptă eroică și grea, se aflau și soții Niculescu-Mizil.

În ce-l privește pe eroul evocării noastre, el n-a avut fericirea să trăiască — din păcate — decît un singur an sub acest soare înnoitor. Suferințele acumulate în anii interbelici în vîltoarea luptelor revoluționare i-au încercat greu sănătatea grăbindu-i sfîrșitul.

Soția sa, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil, a mai trăit un deceniu, îndeplinind cu responsabilitatea-i binecunoscută oricare din însărcinările primite din partea partidului comunist, din partea puterii populare.

Pe temeliile de granit la așezarea cărora și ei au ostenit cu dăruire și pasiune revoluționară în anii zbuciumați ai marilor și grelelor încercări, în patria noastră a răsărit de mult soarele biruitor al socialismului.

Veneţia şi ţările române

ŞERBAN PAPACOSTEA

În anul 1204, Constantinopolul a fost pentru prima oară cucerit de o oaste străină. Cavalerii cruciadei a patra, porniţi pentru a salva statele întemeiate de predecesorii lor în Siria şi Palestina — ameninţate acum de musulmani — au acceptat, la presiunea creditoarei lor, Veneţia, ale cărei interese în Imperiul bizantin erau periclitate, să-şi „devieze" spre Constantinopol zelul. Preocupată în primul rînd de consolidarea şi organizarea posesiunilor pe care le dobîndise în Mediterana răsăriteană pe seama Bizanţului, Veneţia nu şi-a îndreptat deocamdată atenţia şi spre explorarea bazinului pontic.

Doar genovezii, concurenţii înverşunaţi ai veneţienilor în Mediterană după izgonirea latinilor din Constantinopol, în 1261, de către împăratul Mihai VIII Paleologul, pe care îl sprijineau, au început să organizeze sistematic comerţul cu zona Mării Negre. Aşezări genoveze au fost întemeiate pe toate ţărmurile Pontului, inclusiv în regiunile ţării noastre.

Unele încercări ulterioare ale Veneţiei, de a participa activ în viaţa economică a Dunării de Jos — chiar prin război deschis cu Genova — au fost zădărnicite. Şi cînd, la sfîrşitul secolului XIV şi apoi în secolul XV, veneţienii au înglobat Moldova în itinerarul oriental al flotei lor — „viagium Romaniae" —, ei au trebuit să renunţe în cele din urmă la această iniţiativă, din pricina opoziţiei ferme a genovezilor.

Solii de taină la curtea lui Mircea ?

Dacă din punct de vedere economic, relaţiile dintre Veneţia şi ţările române erau modeste, ele au cunoscut o cu totul altă dimensiune pe plan politic. Ameninţate simultan în cursul sec. XV de expansiunea vertiginoasă a Imperiului otoman, Veneţia, Ţara Românească şi, mai tîrziu, Moldova, aveau să-şi coordoneze în chip firesc, în cîteva rînduri, eforturile de stăvilire a adversarului comun.

Ţara Românească a fost cea dintîi expusă invaziei otomane, atunci cînd, în ultimii ani ai sec. XIV. turcii, după lichidarea rămăşiţelor statului bulgar, s-au instalat de-a lungul cursului inferior al Dunării ; şi tot ea, firește, a stabilit primele contacte politice cu Veneţia.

Primele mari confruntări militare între Imperiul otoman şi Ţara Românească datează din vremea domniei lui Mircea cel Bătrîn (1386-1418) ; acum, datorită puterii de rezistenţă manifestate de Ţara Românească, evenimentele militare de la Dunărea de Jos încep să fie atent urmărite la Veneţia. Indiciul acestui nou interes apare încă din 1400, cînd Sinioria * veneţiană era informată printr-un raport primit din Creta, principalul pivot al „republicii lagunelor“ în estul Mediteranei, despre victoria dobîndită de Mircea — „Milco Vlacho“ în izvorul veneţian — împotriva turcilor, în Ţara Românească.

Contacte directe însă nu se vor stabili decît cîţiva ani mai tîrziu, în timpul gravei crize prin care a trecut Imperiul otoman după înfrîngerea sultanului Baiazid la Ankara, în lupta cu Timur Lenk (1402) **. Folosind prilejul favorabil, Mircea a trecut de la defensivă la ofensivă, intervenind în luptele dinastice dintre succesorii lui Baiazid, în nădejdea de a preîntîmpina astfel primejdia otomană. Sprijinindu-l pe pretendentul Musa, Mircea a acţionat convergent cu Veneţia, deşi nu se poate şti dacă şi-au coordonat eforturile şi dacă, astfel cum s-a presupus de către unii istorici, tratatul de pace încheiat de sultanul Musa cu „republica lagunelor“ în august 1411 se datorează unei iniţiative a domnului Ţării Româneşti. Noul sultan, instalat cu concursul lui Mircea, nu s-a putut menţine însă mult timp la conducerea imperiului ; victoria dobîndită de rivalul său, Mehmet I, în 1413, consolidarea puterii acestuia în imperiu a marcat în acelaşi timp reluarea politicii de expansiune otomană.

Pentru a împiedica consolidarea puterii lui Mehmet I, Mircea s-a grăbit să-l sprijine pe noul adversar al acestuia, Mustafa, căruia Veneţia îi refuzase însă iniţial concursul. Dar Senatul veneţian, care trimisese o solie la Mehmet I, prevăzuse şi alternativa eşecului negocierilor cu acesta. Într-o astfel de eventualitate el recomanda negociatorului său ca, împreună cu comandantul flotei veneţiene, să facă cercetări „cu privire la chipurile şi căile prin care ar putea fi lovit zisul sultan (Mehmet I) şi locurile şi supuşii săi, atît pe uscat cît şi pe apă, şi îndeosebi în părţile Caramanului ***, ale lui Mustafa şi ale Valahului şi, dacă e recomandabil, să se trimeată cîteva solii în taină, spre a-i îndemna pe aceştia să-l lovească pe zisul sultan...“

În lumina acestor instrucţiuni, pare plauzibil ca victoria desăvîrşită repurtată de flota veneţiană împotriva celei otomane la Gallipoli în 1416 şi ofensiva în sudul Dunării, în cursul aceluiaşi an, a oştirii lui Mircea, în rîndurile căreia se afla pretendentul Mustafa, să nu fi coincis întîmplător. S-ar putea ca cele două acţiuni să fi fost rodul unei înţelegeri politice între Veneţia şi Ţara Românească. În orice caz, Veneţia era informată că flota turcă nimicită la Gallipoli de escadrele sale fusese deviată de la destinaţia sa iniţială — campania împotriva Ţării Româneşti, sediu al principalei primejdii pentru puterea noului sultan.

Aceste prime contacte aveau să fie întrerupte în anii următori ; în vreme ce, la adăpostul covîrşitoarei ei superiorităţi navale, Veneţia a reuşit să-şi prelungească timp de cîteva decenii hegemonia în Marea Egee, confirmată prin pacea încheiată cu turcii după victoria de la Gallipoli, Ţara Românească avea să devină una din principalele ţinte ale expansiunii otomane, relansate de Mehmet I.

Expectativa, fără îndoială imprudentă, care a caracterizat adeseori politica veneţiană faţă de Imperiul otoman nu a scutit-o pînă la urmă de o angajare decisivă cu puterea semilunii, într-o desperată încercare de a-şi salva stăpînirile orientale dobîndite în secolele anterioare.

Veneţia şi Roma urmăresc faptele lui Ţepeş

De îndată ce a lichidat ultima rămăşiţă a Bizanţului în Asia Mică — Imperiul din Trapezunt (vara anului 1461) — sultanul

---

* **Serenissima siniorie sau, prescurtat, sinioria,** termen sub care e denumită Veneţia în izvoarele vremii, în urma extinderii asupra întregului stat veneţian a denumirii celui mai influent dintre organele sale de guvernămînt.

** Vezi „Magazin istoric“, nr. 8/1971, pp, 46-53.

*** **Caramania,** provincie în regiunea centrală a Asiei Mici, în care s-a constituit un emirat ostil otomanilor.

Mehmet II a dat semnalul reluării ofensivei în Europa, declanşînd un război de lungă durată, la capătul căruia Veneţia avea să piardă hegemonia în bazinul egeean. Înainte însă de a se resemna cu această situaţie, Veneţia a mai ales o dată calea armelor ; ea a încredinţat în acelaşi timp experimentatei ei diplomaţii sarcina de a-i sprijini forţele armate, din ce în ce mai epuizate, pe măsură ce încleştarea sporea în intensitate. Efortul sistematic şi perseverent al diplomaţiei veneţiene se concentra asupra atragerii în luptă a tuturor adversarilor potenţiali ai puterii otomane din Mediterana orientală, Asia Mică, Europa centrală şi bazinul Mării Negre, proiectînd astfel conflagraţiei dimensiuni excepţionale.

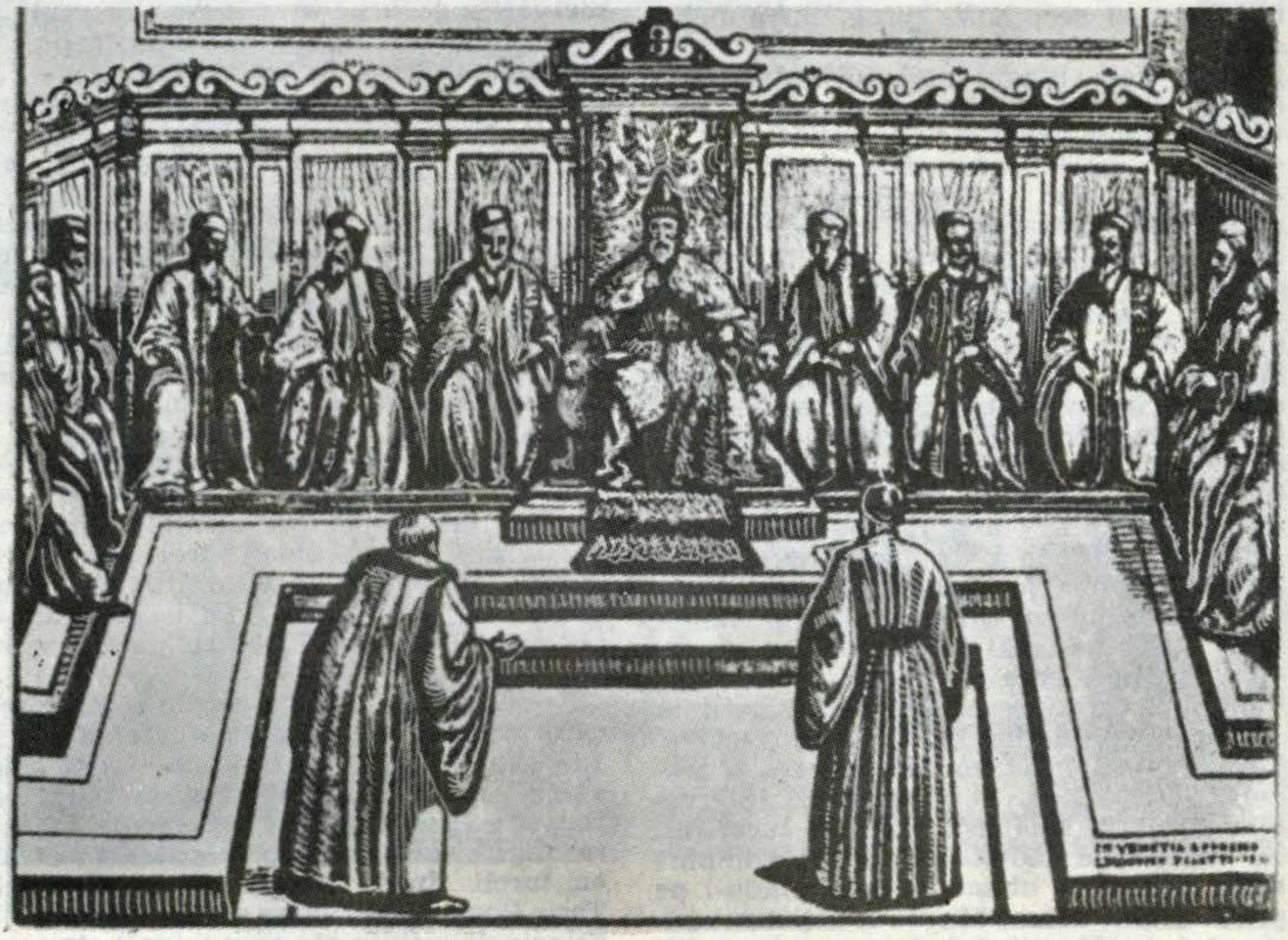

Un consiliu al Sinioriei Veneţiei (după un desen pe lemn atribuit lui Vecellio — 1560)

Încă dinainte de intrarea ei în luptă, Veneţia şi-a pregătit aliaţele ; ea şi-a îndreptat în chip firesc privirile spre Ungaria şi Ţara Românească, care se aflau în război cu Poarta. Prins însă în lupta pentru consolidarea tronului, Matei Corvin nu se putea angaja într-o înfruntare hotărîtoare cu puterea otomană; în schimb, Vlad Ţepeş care, luînd iniţiativa, a trecut Dunărea şi a atacat poziţiile otomane (iarna anului 1461-1462) a trezit nădejdi la Veneţia. Ambasadorul veneţian la Buda a primit însărcinarea din partea Senatului să urmărească îndeaproape desfăşurarea operaţiilor militare şi să informeze cît mai prompt asupra lor. De îndată ce la Buda a sosit buletinul expediat de Vlad Ţepeş lui Matei Corvin asupra faptelor sale de arme în sudul Dunării, el a fost trimis la Veneţia, în copie, de unde Senatul s-a grăbit să-l retransmită la Roma, pentru a informa curtea pontificală asupra situaţiei militare şi politice create de ofensiva lui Vlad Ţepeş. Cum sultanul nu putea lăsa fără replică această gravă ameninţare pentru dominaţia sa în Balcani, primăvara anului 1462 el şi-a consacrat-o în întregime organizării campaniei din Ţara Românească.

Senatul veneţian, dîndu-şi seama de gravitatea situaţiei, a cerut reprezentanţilor săi la Constantinopol şi Buda să transmită rapoarte complete asupra pregătirilor otomane şi a evoluţiei situaţiei militare (de fapt, aceste rapoarte sînt cele mai preţioase izvoare de care dispunem pentru cunoaşterea luptei dintre Ţara Românească şi Imperiul otoman). Ambasadorul veneţian la Buda a avertizat Senatul asupra consecinţelor imprevizibile ce aveau să decurgă pentru Ungaria şi întreaga Europă, dacă Ţara Românească, lăsată fără sprijin, va fi covîrşită de zdrobitoarea superioritate a oştilor lui Mehmet II ; în acest caz, scria ambasadorul, „în primul rînd va urma defecţiunea Valahului, apoi aceea a

acestui regat [adică Ungaria — **n.a.**] sau un acord ruşinos pentru toţi creştinii". Şi, atunci cînd Matei Corvin, care într-un tîrziu, în noiembrie 1462, după isprăvirea campaniei lui Mehmet II, a sosit cu oastea sa la hotarul cu Ţara Românească, în loc să-şi sprijine aliatul, în scopul alungării din ţară a turcilor şi a domnului instalat de ei, pe baza unui denunţ plăsmuit de negustorii saşi, l-a dus pe Vlad Ţepeş în captivitate la Buda, Senatul veneţian a cerut ambasadorului său să se informeze „în ce chip s-au petrecut lucrurile cu Dracula [Vlad Ţepeş — **n.a.**] al Valahiei în acele părţi, şi în ce chip se înţelege sau nu se înţelege actualul voievod cu regele Ungariei".

Interesul manifestat de Veneţia şi cu acest prilej pentru Ţara Românească e lesne de înţeles în lumina desfăşurării ulterioare a evenimentelor ; abia eliberat de frontul românesc, Mehmet II a redeschis ostilităţile în Moreea (Peloponez). Veneţia s-a văzut nevoită să numească un comandant suprem al flotei, căruia i-a încredinţat mijloacele necesare pentru a face faţă oricărei eventualităţi. Cîteva luni mai tîrziu, ea avea să fie la rîndu-i atrasă într-un nou război direct cu turcii, pe care se străduise din răsputeri, pînă atunci, să-l evite prin întregul cortegiu de acţiuni politico-diplomatice amintite.

Moldovenii lui Ştefan spulberă iluzia sultanului

Acum abia, şi mai ales în a doua fază a războiului turco-veneţian, deschisă în 1470 de asediul şi ocuparea de către turci a uneia dintre poziţiile cheie ale „imperiului" veneţian în Levant, Negropontul (în antichitate Eubeea) — Sinioria veneţiană desfăşoară — sub patronajul papalităţii — efortul militar şi diplomatic maxim, pentru a recîştiga poziţiile pierdute sau a le salva pe cele care-i mai rămăseseră. Şi tot acum, cînd emisarii veneţieni cutreierau Răsăritul în căutarea unor noi aliaţi, avea să se stabilească legătura politică cea mai strînsă între Veneţia şi spaţiul românesc, locul de frunte revenind de data aceasta Moldovei.

Negocierile purtate în Orient de ambasadorii Veneţiei au înregistrat un prim mare succes atunci cînd hanul turcoman Uzun Hassan, puternic stăpînitor în părţile răsăritene ale Asiei Mici şi adversar al lui Mehmet II, a fost determinat să redeschidă ostilităţile împotriva Porţii (1471-1472) *. Flacăra atît de abil aţîţată de Veneţia în Asia Mică s-a extins, cuprinzînd întregul bazin al Mării Negre ; de partea europeană a acesteia, greul luptei antiotomane a fost purtat de Moldova, care a găsit în domnul ei, Ştefan cel Mare, conducătorul potrivit pentru greaua sarcină pe care şi-o asuma de a apăra şi dezrobi ţara.

În vara anului 1473, sultanul a retras din regiunile europene ale imperiului cea mai mare parte a forţelor sale militare — împrejurare în care Radu cel Frumos, domnul Ţării Româneşti, a fost silit să deplaseze şi el un însemnat contingent militar în Asia Mică — favorizînd astfel apariţia unui nou şi primejdios focar antiotoman la Dunărea de Jos.

În aceste condiţii, în toamna aceluiaşi an, sultanul s-a văzut pe neaşteptate ameninţat în Europa de domnul Moldovei care, în urma unei campanii fulger, a reuşit să desprindă Ţara Românească de sub stăpînirea turcească, înlăturîndu-l pe Radu cel Frumos din domnie. Frontul de la Dunăre redevenea acum principala preocupare pentru Mehmet II, silit să-i consacre o parte însemnată a forţelor sale militare. Veneţia s-a străduit să exploateze din plin conjunctura favorabilă astfel creată. O ambasadă trimisă de Senat, în 1473, la Uzun Hassan, a trecut prin Moldova, în scopul evident de a coordona acţiunile militare ale coaliţiei antiotomane.

Zadarnic a încercat Mehmet II să rezolve problema primejdiei moldovene făcînd apel doar la trupele beilor de la Dunăre. La sfîrşitul anului 1474, sultanul a fost totuşi nevoit să abată o mare expediţie asupra Moldovei, în scopul de a o scoate definitiv din luptă. Dar, înfrîngerea oştii otomane la Podul Înalt, în ianuarie 1475, i-a spulberat iluzia de a-l neutraliza într-o singură lovitură pe Ştefan, pentru a putea apoi relua expansiunea în Mediterana. Centrul de gravitate al războiului, care cuprinsese acum Asia Mică, Europa sud-estică — inclusiv ţările române — şi care curînd avea să se extindă şi pe litoralul nordic al Mării Negre, s-a fixat la Dunărea de Jos, în Moldova. Îndată după victoria asupra turcilor, Ştefan, conştient că se afla doar la începutul încercărilor, a trimis puterilor europene un raport asupra desfăşurării războiului, care era în acelaşi timp un avertisment asupra primejdiei care-i ameninţa ţara în viitor şi, o dată cu ea, şi celelalte state ale creştinătăţii (singurul exemplar păstrat din acest remarcabil document emis de cancelaria marelui domn moldovean se află în arhivele veneţiene).

Gravitatea înfrîngerii suferite de oastea otomană în Moldova, în ianuarie 1475, l-a silit pe Mehmet să întreprindă o nouă mare campanie împotriva lui Ştefan. Sultanul nu numai că a preluat în persoană conducerea acestei campanii, dar a şi pregătit-o meticulos. În iunie 1475, flota otomană a cucerit Caffa, marea cetate genoveză din Crimeea, punînd astfel capăt în scurt timp tuturor stăpînirilor italiene de pe ţărmul nordic al Mării Negre. Fapt şi mai grav, în urma acestei expediţii, tăta-

---

* Vezi şi „Magazin istoric", nr. 10/1971, p. 49 şi 51.

rii din Crimeea au intrat în vasalitatea Porţii, care va dispune de acum înainte de un excepţional instrument militar auxiliar în Europa răsăriteană. „Această pierdere a Caffei — raporta un sol milanez la Veneţia — zisa Siniorie o consideră foarte însemnată şi primejdioasă, din pricina înţelegerii care a intervenit între turci şi tătari". Moldova era astfel ameninţată să fie zdrobită de cleştele turco-tătar.

Un ambasador şi rapoartele lui

Un nou asalt împotriva Moldovei era acum, după căderea Caffei, inevitabil. Înţelegînd caracterul decisiv al evenimentelor din această ţară pentru evoluţia generală a războiului antiotoman şi necesitatea unor informaţii mult mai precise şi mai rapide decît i le putea furniza ambasadorul său la Buda, Senatul veneţian hotărăşte să acrediteze în persoana lui Emmanuele Gerardo un ambasador permanent pe lîngă Ştefan. A fost cea dintîi reprezentanţă de acest fel a unei puteri europene în ţările române. Prima misiune a noului ambasador era să informeze exact Sinioria asupra capacităţii militare şi a situaţiei politice interne şi externe a aliatului ei. Asemenea anchete, care luau forma unor ample şi amănunţite rapoarte transmise Senatului veneţian de diplomaţii săi, constituie unul din izvoarele de căpetenie pentru cunoaşterea capacităţii militare, a resurselor demografice, economice şi financiare şi a situaţiei politice a puterilor europene, începînd din sec. XV.

În drum spre Moldova, ambasadorul Gerardo s-a oprit la Buda, cu însărcinarea de a-l convinge pe Matei Corvin să vină în ajutorul lui Ştefan : „Nu este nimeni care să nu înţeleagă cît de mult poate să influenţeze Ştefan desfăşurarea evenimentelor, atît într-un sens cît şi în celălalt", îl avertiza Senatul veneţian pe regele Ungariei. Sprijinind în acelaşi timp la Roma revendicările lui Ştefan, care solicita să i se trimită direct şi nu prin intermediul lui Matei Corvin subvenţia ce se cuvenea Moldovei din fondul general colectat pentru cruciada antiotomană, Veneţia şi-a însuşit întreaga argumentaţie a diplomaţiei moldovene asupra independenţei ţării şi a autonomiei acţiunii ei militare şi politice. Solii lui Ştefan au expus răspicat punctul de vedere al domnului lor la Veneţia, care s-a grăbit să solicite curţii papale acceptarea lui : „şi explicînd ei [solii moldoveni — **n.a.**] nemulţumirea şi supărarea sa, au spus că voievodul Ştefan a început războiul împotriva turcilor din propria sa iniţiativă şi că este stăpîn liber al ţării şi al poporului său ; apoi [solii — **n.a.**] au încheiat afirmînd că, dacă i se va da satisfacţie şi va fi ajutat, va persevera în luptă şi se va opune straşnic turcului, fie împreună cu regele Ungariei, fie şi singur". În cazul contrar însă, domnul ameninţa că „îşi va vedea de interesele sale" şi va încheia pacea cu sultanul.

În vreme ce aceste negocieri se desfăşurau la Veneţia şi la Roma, marea încercare se apropia de Moldova cu paşi de uriaş. În fruntea uneia dintre cele mai numeroase oşti pe care le condusese pînă atunci — sprijinită de o flotă mai puternică decît cea care cucerise Caffa — Mehmet II pătrundea în Moldova (iunie 1476). La rîndul lor, tătarii, îndeplinind pentru prima oară funcţia ce le revenea în cadrul strategiei otomane, devastau părţile de răsărit ale ţării. Dar, în ciuda covîrşitoarei superiorităţi numerice a trupelor turco-tătare puse în mişcare şi în pofida victoriei dobîndite asupra lui Ştefan la Valea Albă, sultanul nu a putut frînge rezistenţa Moldovei. Hotărîrea domnului de a nu se înclina, îndîrjita rezistenţă a principalelor cetăţi ale ţării şi a întregii populaţii, foametea şi ciuma care au început să macine oastea otomană şi, în cele din urmă, ştirea apropierii unei oşti transilvane l-au silit pe sultan să dea semnalul retragerii, încă din luna august, fără ca ţelurile fixate acţiunii sale militare să fi fost atinse. Marea campanie se încheia aşadar cu un eşec răsunător.

„De voievod să nu te desparţi niciodată!"

Senatul Veneţiei dorea să dispună — şi mai mult decît în trecut — de informaţii precise şi rapide din ţara care în două rînduri frînsese elanul cuceritor al celei mai mari puteri a vremii. Instrucţiunile transmise acum în grabă ambasadorului veneţian îi recomandau să-l urmeze pe Ştefan pretutindeni, în toate deplasările sale, pentru a fi în măsură să relateze direct Signioriei faptele domnului : „Căci, întrucît dacă stai permanent la Suceava sau în locurile cele mai apropiate de aceasta, cu greu vei putea face ceea ce este necesar şi nu vei fi în măsură să cunoşti evenimentele acelea decît din auzite, ceea ce e mult mai puţin sigur decît dacă asişti la ele, de aceea, du-te în acele locuri unde vei putea fi incontinuu împreună cu acel prea ilustru Ştefan...". Sau, cu alt prilej : „şi de voievod să nu te desparţi niciodată, fără porunca noastră expresă".

Atît de viu era interesul cu care Veneţia urmărea activitatea lui Ştefan, încît Senatul a sfîrşit prin a impune ambasadorului său să-l informeze zilnic asupra faptelor domnului Moldovei : **„Scrie în fiecare zi** [sublinierea autorului] şi adu-ne la cunoştinţă orice mişcare şi întreaga stare a lucrurilor cu privire la mijloacele şi puterea voievodului, la sprijinul de care se bucură şi la opoziţia pe care o întîmpină în ţara sa şi în afară, atît în Ungaria cît şi în cealaltă Valahie [Ţara Românească — **n.a.**], în Polonia, Sciţia [lumea

tătară — **n.a.**], la toate popoarele cu care se învecinează şi, pe scunt, despre orice alt lucru demn de ştiinţa noastră".

Acum, în anii 1476-1478, diplomaţia veneţiană şi cea moldoveană depun eforturi convergente pentru a atrage în lupta împotriva Porţii otomane şi a noului ei aliat, hanatul tătarilor din Crimeea, pe tătarii Hoardei de Aur, aşezată pe Volga. Instrucţiunile Senatului recomandau în această privinţă ambasadorului în Moldova să-şi coordoneze acţiunea cu cea a lui Ştefan : „Cunoşti înţelegerea noastră cu împăratul tătarilor... ; încearcă şi întreprinde toate, după cum ţi-am spus, cu participarea, consimţămîntul, voinţa, favoarea şi ajutorul Voievodului". Alte ştiri confirmă faptul că Senatul era perfect informat asupra excelentelor relaţii pe care domnul Moldovei le întreţinea cu Hoarda de Aur. „Proiectul tătar", de inspiraţie moldo-veneţiană, s-a izbit însă de rezistenţa Poloniei, care a refuzat trupelor Hoardei de Aur dreptul de trecere prin teritoriile sale, asentiment fără de care ele nu puteau pătrunde în Imperiul otoman.

Evoluţia evenimentelor avea să pună în curînd în dificultate coaliţia antiotomană. După succesul dobîndit în Ţara Românească, unde trupele moldovene şi cele transilvănene, în urma retragerii precipitate a sultanului din Moldova, l-au restaurat în domnie pe Vlad Ţepeş — eveniment salutat cu multă satisfacţie la Veneţia —, turcii au reuşit totuşi să restabilească curînd situaţia. La Veneţia, unde ştirea a devenit cunoscută la sfîrşitul lunii ianuarie 1477, Senatul a luat act cu cea mai mare îngrijorare de eşecul final al acţiunii creştine în Ţara Românească, întrucît el marca limitele ofensivei antiotomane la Dunărea de Jos.

Solii Sucevei în cetatea lagunelor

Pentru a scoate coaliţia din impasul în care ajunsese şi pentru a sonda intenţiile reale ale aliaţilor săi, Ştefan a hotărît să trimită o nouă solie la Veneţia şi la Roma. De la începutul anului 1477, Senatul şi Curtea Papală fuseseră informate despre îngrijorarea cu care era aşteptată la Suceava evoluţia evenimentelor. Domnul Moldovei fixase ambasadorului veneţian termen pînă la Paşti, pentru a i se comunica un răspuns precis cu privire la ajutorul financiar solicitat. Cum însă răspunsul aşteptat nu a sosit la Suceava, o nouă ambasadă moldoveană, condusă de Ioan Ţamblac, a pornit spre cetatea lagunelor, unde a sosit la începutul lunii mai 1477. În prezenţa dogelui şi a Senatului, solul lui Ştefan a făcut o cuprinzătoare expunere asupra situaţiei ţării sale şi a perspectivelor războiului antiotoman, astfel

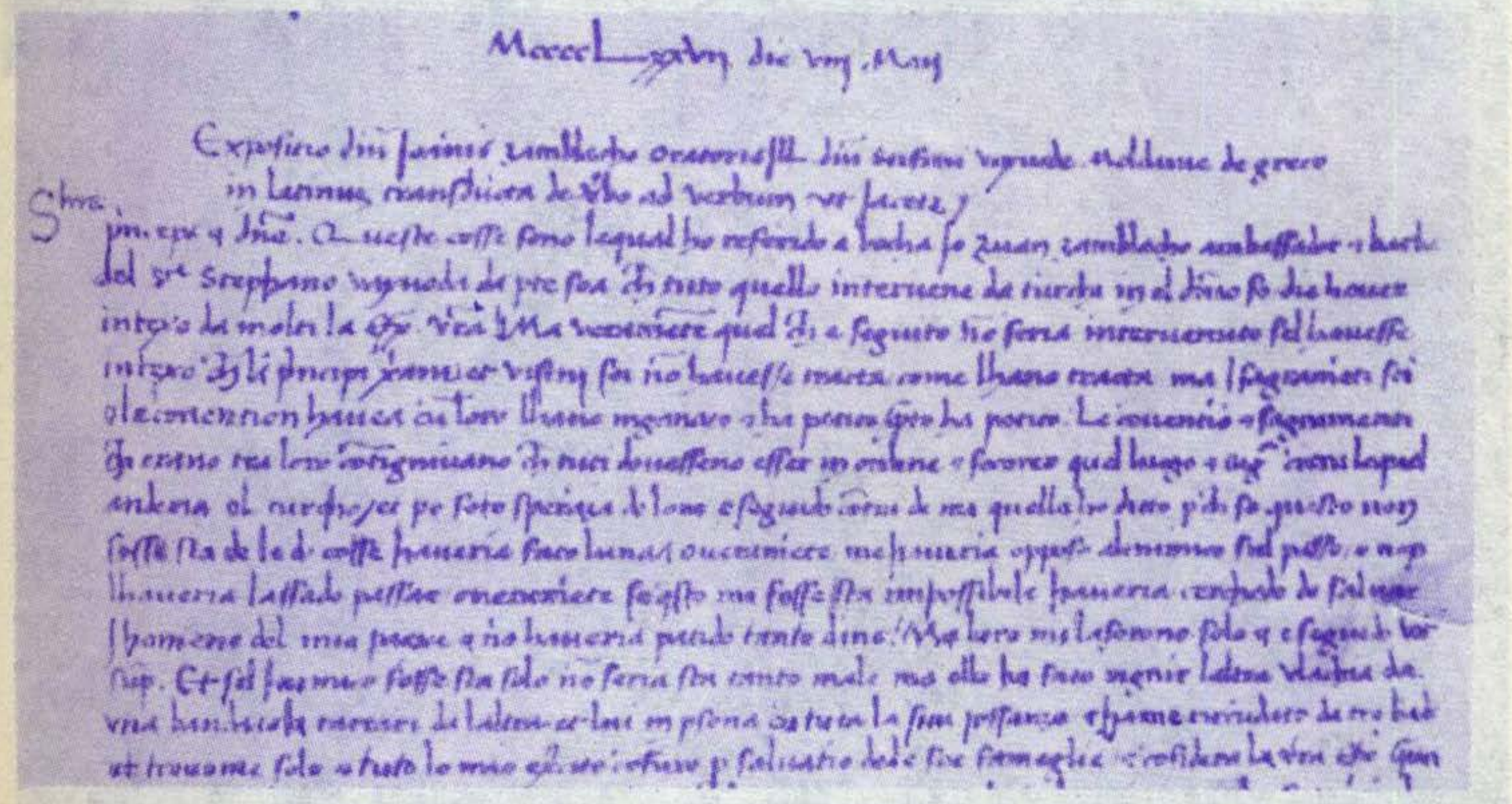

***Fragment din mesajul trimis la 8 mai 1477, de Ştefan cel Mare către Senatul Veneţiei* (Arhivele Statului din Veneţia)**

cum erau considerate la curtea domnului Moldovei.

După ce a amintit că, în clipa celei mai mari primejdii, Moldova, în ciuda acordurilor încheiate cu aliaţii săi, a înfruntat singură forţele turco-tătare conjugate şi după ce a evocat grelele încercări prin care a trecut ţara sa, solul moldovean a comunicat guvernului veneţian temerea lui Ştefan că se va afla din nou în aceeaşi situaţie. Realist şi sobru, textul scrisorii

lui Ştefan către conducerea statului veneţian se încheia cu un insistent apel.

În ciuda sprijinului diplomaţiei veneţiene, Moldova nu a reuşit însă să modifice nici atitudinea papei în problema subsidiilor, nici pe aceea a regelui Ungariei, (Matei Corvin, se dezinteresa din ce în ce mai mult de primejdia otomană, pentru a-şi concentra puterile în lupta pentru stăpînirea Boemiei), şi nici pe cea a Poloniei, refractară oricărei acţiuni îndreptate împotriva Porţii şi care, dimpotrivă, ajunsese să întreţină relaţii strînse cu aceasta. Ultima încercare a Moldovei şi Veneţiei de a atrage în coaliţia antiotomană pe tătarii de pe Volga a eşuat definitiv, tocmai din pricina opoziţiei polone.

Prelungindu-se, impasul militar avea să ducă la deznodămîntul politic pe care Veneţia încercase atîta timp să-l evite. Istovită Sinioria a capitulat aceptînd condiţiile otomane (armistiţiul încheiat în octombrie 1478, a fost confirmat prin pacea încheiată la 29 ianuarie 1479). Una dintre principalele prevederi ale păcii era aceea ca Republica veneţiană să plătească dreptul de negoţ în teritoriile stăpînite de sultan cu un tribut de 10 000 ducaţi. Cîţiva ani mai tîrziu, în 1484, un nou asalt otoman izola Moldova de Marea Neagră, ea însăşi condamnată să devină vreme îndelungată lac turcesc.

Epoca celor mai intense legături între statul veneţian şi ţările române medievale se încheiase.

Galere ale flotei veneţiene ancorate în port

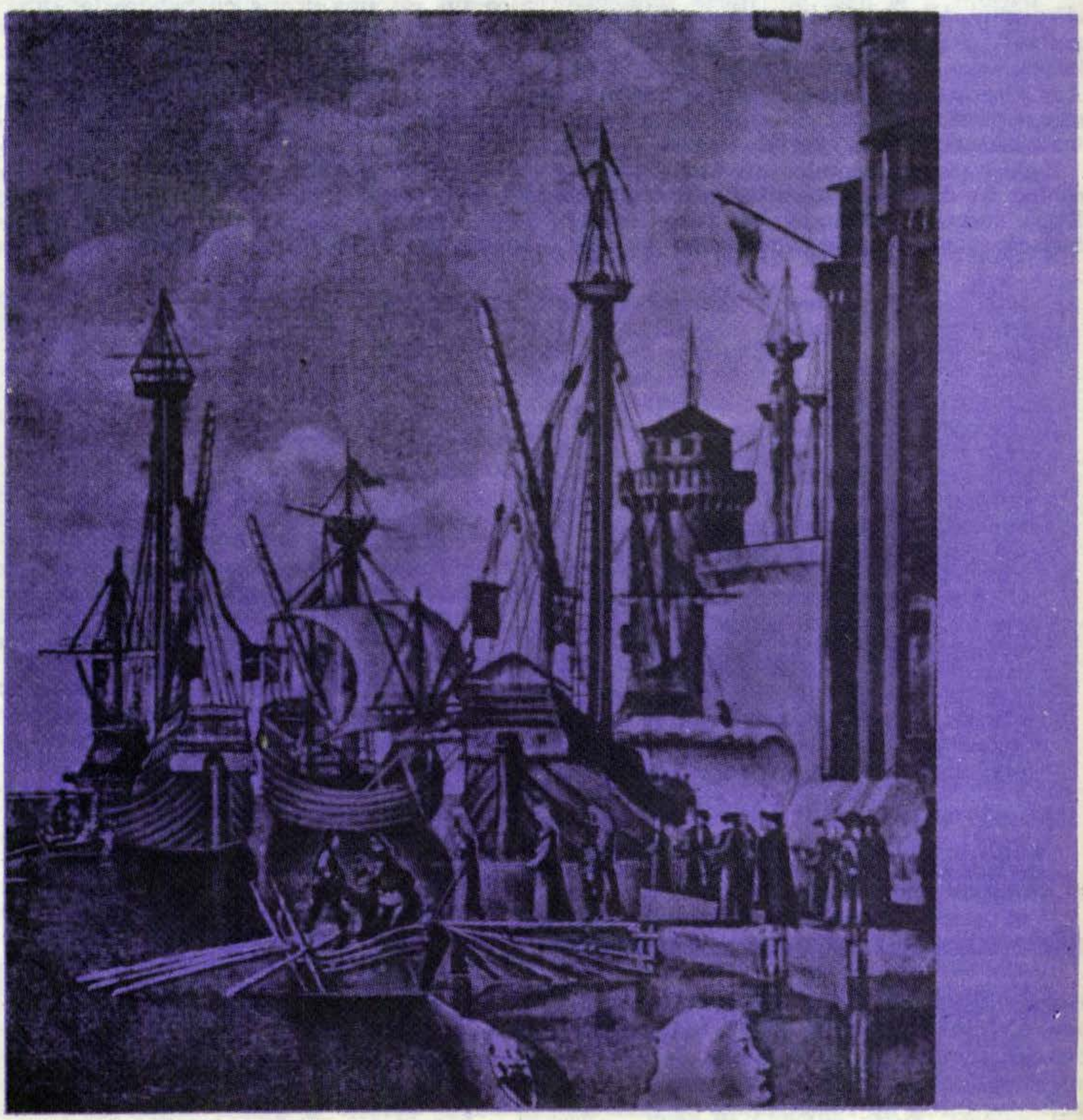

F.D.R. așa cum l-a văzut fiul său

Pagini din Roosevelt saga

HARALAMBIE MORARU

Remarcabil om de stat al contemporaneității, abordînd cu realism și clarviziune multe dintre problemele politice interne și internaționale pe care le-a avut de înfruntat dar manifestînd în același timp o serie de slăbiciuni, limite și inconsecvențe, născute mai ales din incapacitatea de a sesiza principalele contradicții sociale și economice ale modului de viață american, Franklin Delano Roosevelt a condus destinele Statelor Unite pe un interval mai îndelungat decît oricare dintre predecesorii sau urmașii săi la președinție. La 12 aprilie 1945, cînd moartea l-a răpus, trecuseră mai bine de doisprezece ani de la instalarea lui la Casa Albă (3 martie 1933) și totuși cel de-al patrulea mandat al său era abia la început, urmînd să dureze pînă la 20 ianuarie 1949.

Ales prima oară în toiul celei mai grave crize economice pe care le-a cunoscut vreodată lumea capitalistă în general și S.U.A. în particular, Roosevelt a trebuit să facă față multor încercări și dificultăți. După propria-i mărturisire, cele mai dramatice clipe din cariera sa le-a trăit în ziua de 7 decembrie 1941, cînd Statele Unite au intrat în cel de-al doilea război mondial, ca urmare a atacului prin surpriză dezlănțuit de militariștii japonezi asupra bazei navale și aeriene americane de la Pearl Harbor. Devenind unul dintre conducătorii coaliției antihitleriste, Roosevelt și-a închinat cea mai mare parte din imensa lui energie cauzei în slujba căreia luptau milioane de oameni de pe toate continentele — victoria asupra fascismului. În ciuda unor erori pe plan atît politic cît și militar, în ciuda unor aprecieri incorecte ale raporturilor de forțe, în ciuda modului uneori simplist în care anticipa destinele postbelice ale unor state, nimeni nu pune la îndoială eficiența cu care a știut să traducă în viață hotărîrea de luptă a poporului american și nici sentimentele sale de admirație și respect față de Uniunea Sovietică, care a purtat pe umerii săi greul războiului.

Despre F.D.R. (cu aceste trei inițiale își semna el adesea notele, instrucțiunile sau scrisorile și așa au ajuns să-i spună nu numai intimii săi, ci și majoritatea gazetarilor) s-a scris enorm. Au scris istorici și ziariști, miniștri și generali, susținä-

tori entuziaşti ai concepţiilor şi metodelor sale şi adversari care l-au combătut pas cu pas, colaboratori apropiaţi şi persoane care l-au cunoscut doar în treacăt, lideri ai vieţii politice, sociale şi culturale din S.U.A. şi oameni de stat din Marea Britanie, U.R.S.S., Franţa etc. Poate că despre nici un alt preşedinte al Statelor Unite nu s-a scris atît de mult şi de contradictoriu, poate că nici unuia nu i s-au adus atîtea elogii şi injurii, la fel de pătimaşe şi unele şi celelalte.

În orice caz, e sigur că nici unei alte personalităţi de prim plan a istoriei zilelor noastre nu i s-au închinat atîtea lucrări purtînd semnăturile celor mai apropiaţi membri ai familiei sale. Căci printre cei care au scris despre Roosevelt se numără mama, soţia, fiica şi doi dintre fiii săi. Unul dintre aceştia, Elliott, a publicat patru volume de scrisori, precum şi cartea Aşa a văzut-o el, **tradusă mai de mult şi în româneşte. Celălalt fiu, James, a redactat cu ajutorul ziaristului Sidney Shallett o „biografie intimă" pe care a intitulat-o** Cu drag, F.D.R. *

Evocare emoţionată şi pe alocuri emoţionantă, cartea poartă totuşi inevitabila amprentă a unor sentimente filiale de care autorul nu poate — şi nici nu doreşte — să facă abstracţie. Rezultatul e că dragostea plină de veneraţie faţă de părinte **influenţează şi aprecierile rezervate** preşedintelui, **estompînd pînă la dispariţie orice accent critic şi lăsînd să se întrevadă doar foarte puţine rezerve.**

Deşi îşi priveşte subiectul numai dintr-un unghi favorabil, James Roosevelt reuşeşte nu rareori să dea adîncime portretului pe care-l zugrăveşte, conferindu-i autenticitate şi putere de convingere. Mai mult decît atît, unele pasaje aruncă — parcă fără vrerea autorului — o lumină vie şi lipsită de indulgenţă asupra anumitor moravuri politice americane.

Pe măsură ce parcurge paginile cărţii, cititorul începe să distingă contururile unei fresce, avînd ca obiect complexul destin al unei familii din marea burghezie americană. Pentru a atinge apogeul puterii şi al prestigiului, trebuie efectuată o lungă şi tenace ascensiune, în cursul căreia orice mijloace sînt bune pentru a cîştiga teren. Pentru fiecare metru avansat, se luptă cu ghearele şi cu dinţii, trecîndu-se peste scrupulele de ordin moral ca peste nişte bălării stînjenitoare. Pînă şi raporturile dintre soţ şi soţie, dintre părinţi şi copii se deformează sub presiunea ambiţiei exacerbate de a ajunge neapărat în vîrful piramidei unei societăţi pe care o învăluie deja penumbra crepusculară.

Prin tematică — dar nu şi prin valoare literară — cartea aminteşte de Forsyte Saga. **Dar ca şi capodopera lui John Galsworthy, această, să-i zicem, Roosevelt Saga demonstrează cît de scump trebuie plătit succesul în lumea „liberei concurenţe", cît de precare sînt triumfurile şi cît de vertiginos e versantul celălalt, al prăbuşirii.**

Pasajele alese spre publicare (unele într-o formă prescurtată) ni s-au părut dintre cele mai caracteristice. Volumul neavînd pretenţii ştiinţifice, am renunţat la punctele de suspensie care marchează de obicei textele omise. Subtitlurile ne aparţin.

Începem cu o sumară dar palpitantă schiţă genealogică a lui F.D.R.

Strămoşi mai mult sau mai puţin onorabili

Primul Roosevelt care s-a născut în America şi din care se trag atît ramura familială a tatii cît şi cea a mamei a fost Nicholas, fiul lui Claes Martenszen van Roosevelt. Claes a sosit la New Amsterdam — oraş care avea să se numească ulterior New York — prin jurul anului 1649. Din stirpea lui Nicholas au descins doi preşedinţi ai S.U.A., Theodore Roosevelt, care era unchiul mamei, şi F.D.R.

Din partea mamei sale, F.D.R. era un Delano, neam de obîrşie flamandă, care număra printre strămoşi cîţiva lupi de mare puşi mereu pe harţă, nişte neguţători în China şi alte figuri pitoreşti. Primul Delano — care se numea de fapt De la Noye — a sosit în Massachussetts în 1621, deci cu mult mai devreme, aşa cum îi plăcea bunicii să sublinieze, decît „primul Roosevelt, venit la spartul tîrgului". Redutabila noastră bunică socotea că familia ei era cu mult superioară Rooseveltilor şi adesea declara, pe tonul categoric al unui membru al Curţii Supreme care pronunţă o sentinţă: „Franklin nu este cîtuşi de puţin un Roosevelt, ci un Delano".

Cînd se afla în preajma cuiva care lua prea în serios problema strămoşilor — aşa cum făcea, de pildă, bunica — tatii îi plăcea să lanseze cîteva ironii usturătoare, care zgîlţîiau din rădăcini arborele genealogic. Uneori, cînd „persoane de vază" luau masa la noi, am văzut cum o scotea din sărite pe bunica, făcînd aluzii perfide la faptul că bătrînul Claes ar fi plecat din Olanda deoarece era hoţ de cai şi dînd de înţeles că mai fuseseră şi alte oi negre printre membrii familiei. Arătînd spre unul dintre portretele atîrnate pe pereţii

* **Affectionately, F.D.R., New York, 1959.**

sufrageriei, el îl califica pe respectivul strămoş drept „beţivul ăla bătrîn". Alteori, spre exasperarea mamei lui, F.D.R. aborda subiectul unor membri ai familiei Delano care făcuseră comerţ în Orientul îndepărtat, sugerînd că se specializaseră în tot soiul de contrabande, de la opium pînă la mînă de lucru.

Nu mi-am văzut niciodată bunicul, James Roosevelt, care murise pe cînd tata era încă student la Harvard. Purta favoriţi stufoşi, ca eroii lui Dickens, şi era un om de afaceri care dobîndise o avere frumuşică, fără a fi colosală, de pe urma minelor de cărbune şi a transportului pe căile ferate. Tata îmi povestea adesea că bunicul ţinea totdeauna la îndemînă o pungă cu cinci sute de dolari de aur, ca o măsură de precauţie în eventualitatea că s-ar fi găsit pe neaşteptate într-o situaţie critică.

În 1880, cînd împlinise 52 ani, bunicul, care era văduv, s-a întîlnit în casa lui Theodore Roosevelt cu o vară îndepărtată a sa, Sara Delano. Frumoasa şi energica „Sally" avea 26 ani — exact jumătate din vîrsta lui.

Căsătoria dintre James şi Sara a avut loc în octombrie 1880, iar Franklin Delano Roosevelt s-a născut la 30 ianuarie 1882. Atît mama cît şi pruncul au fost cît pe ce să moară în urma administrării unei doze masive de cloroform.

Despotism matern

Pasajul care urmează, deşi conceput pe un ton detaşat şi tolerant, relevă existenţa unei atmosfere neaşteptat de încărcate în familia Roosevelt, ca urmare a ciocnirilor de interese dintre membrii săi şi a rolului jucat de bani în stabilirea raportului de forţe.

În cartea ei, bunica îl descrie pe tata ca pe un băiat precoce şi serios, negînd cu indignare că ar fi suferit în vreun fel de pe urma singurătăţii, ca unic copil. Văzînd lucrurile cam în roz, bunica recunoaşte că era „răzgîiat" — nu de ea, bineînţeles, ci de doicile şi guvernantele care-l adorau.

În primii săi 14 ani de viaţă, tata a călătorit în Europa de opt ori (!), însoţit de părinţi, preceptori sau guvernante. În ultimul voiaj, el a cutreierat cu bicicleta întreaga Germanie, în compania unui preceptor. Fraţilor mei şi mie ni se lăuda că, într-o singură zi, fusese arestat de patru ori, deoarece furase cireşe, intrase pe bicicletă în sala de aşteptare a unei gări, circulase prin oraş după apusul soarelui (ceea ce era interzis) şi călcase o gîscă.

În septembrie .1896 a intrat în cursul superior al liceului din Groton, urmînd apoi cursurile universitare la Harvard *.

Educaţia pe care a căpătat-o mama mea, Eleanor Roosevelt, o făcea destul de puţin aptă pentru a deveni ea însăşi soţie şi mamă. Înainte de a împlini opt ani, a rămas orfană de mamă, iar doi ani mai tîrziu şi-a pierdut tatăl, Elliott Roosevelt, pe care-l adora şi care o adora la rîndul lui. Hărţuit de multiplele sale ghinioane, el se cam pusese pe băutură, ceea ce explică îndîrjirea cu care mama a luptat toată viaţa ei împotriva alcoolismului.

Deşi n-ar fi recunoscut nici în ruptul capului o asemenea învinuire, adevărul e că bunica nu i-a iertat niciodată mamei faptul că se căsătorise cu fiul ei, proaspăt absolvent al universităţii. Mama ne-a relatat cu multă sinceritate cele întîmplate.

* Pînă nu demult, Groton şi Harvard au fost şcoli de elită, la care aveau acces numai fiii marii burghezii americane.

Casa de la Campobello, unde F. D. Roosevelt şi familia sa locuiau adesea

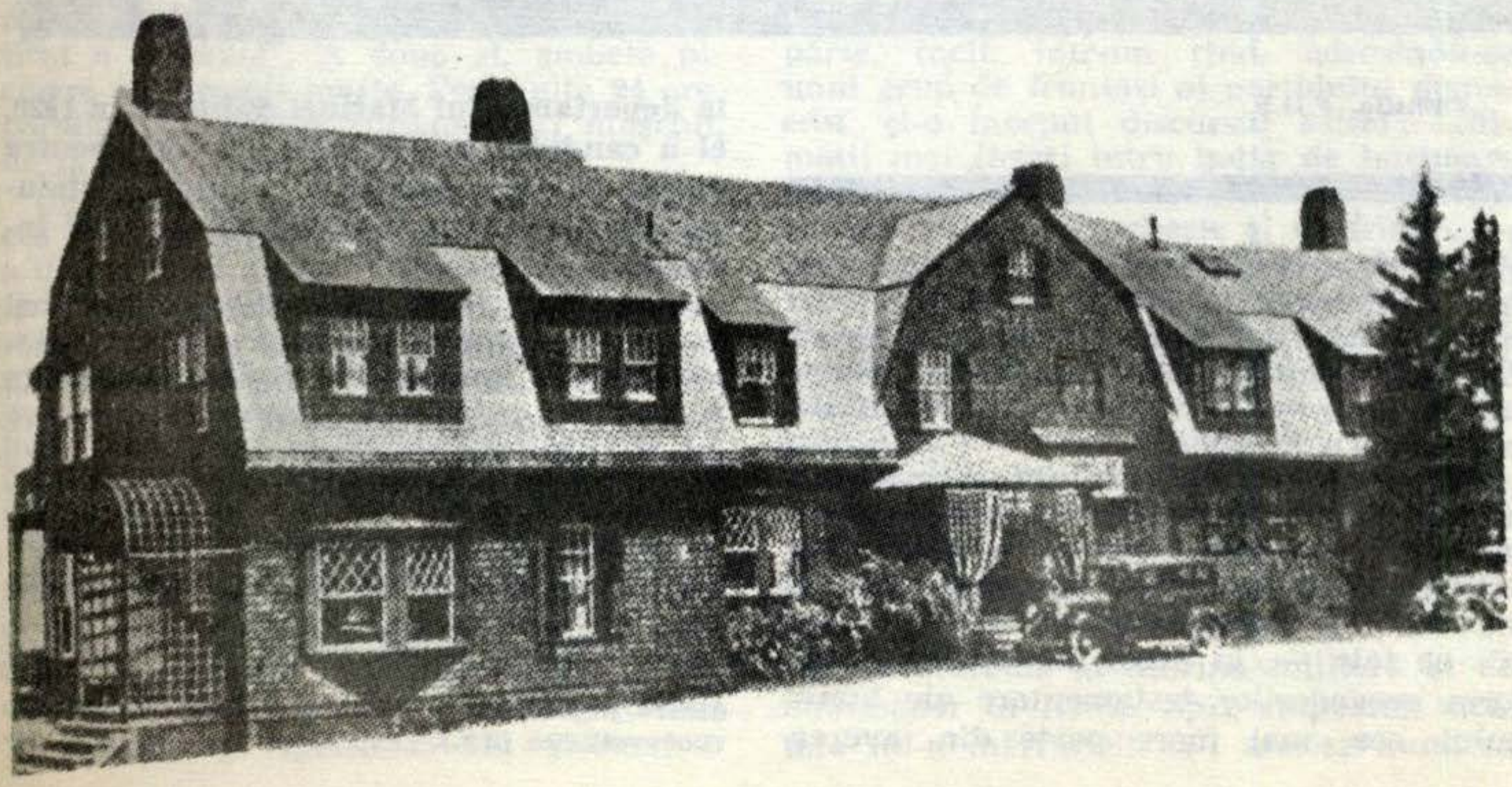

Inainte de a se mărita, ea era — sau se considera — o fată cam urîţică, în vreme ce Franklin, vărul său de a cincea spiţă, pe care abia îl cunoştea, era irezistibilul Făt Frumos. Se întîlneau la diverse sindrofii şi, cînd tata a început să-i facă curte, ea s-a simţit copleşită de emoţie.

Tata a cerut-o în căsătorie în toamna anului 1903, cînd el avea 21 ani iar ea nu împlinise încă 19. În autobiografia sa, deşi vorbeşte cu îngăduinţă despre cele întîmplate, mama nu lasă nici o îndoială asupra faptului că bunica a reacţionat faţă de proiectul căsătoriei ca o regină grav

Familia F.D.R.

jignită. În februarie 1904, ea şi-a luat fiul într-o croazieră în Indiile Occidentale, cu intenţia de „a-l face să mai reflecteze". Dar sentimentele lui Franklin au rămas neschimbate şi, la 17 martie 1905, el s-a căsătorit cu Eleanor.

În primii ani ai căsniciei, principalul atu al bunicii a constat în aceea că în mîinile ei se aflau banii din care trăia întreaga familie. O bună bucată de vreme, ea ne-a cam strîns de gît pe toţi — inclusiv pe tata —, în acest laţ de aur. Conform prevederilor testamentare ale bunicului, cea mai mare parte din averea lăsată de el se găsea sub controlul bunicii, lucru de care ea profita din plin. Obişnuit încă din copilărie să trăiască pe picior mare, tata a ajuns astfel la cheremul mamei sale ; sînt convins că tocmai acestei împrejurări i se datoreşte lansarea lui într-o serie de afaceri cam dubioase, atunci cînd, atingînd maturitatea, s-a străduit să devină independent din punct de vedere financiar. *

Boala

In 1913, sub preşedinţia lui Woodrow Wilson, F.D.R. a devenit secretar-adjunct la departamentul Marinei militare. În 1920, el a candidat în alegerile generale pentru postul de vicepreşedinte, pe lista partidului democrat, dar republicanii au ieşit învingători.

În august 1920, una dintre cele mai ciudate formulări — ţinînd seama de evenimentele ulterioare — din corespondenţa familiei Roosevelt a apărut într-o scrisoare primită de tata. Formularea suna astfel : „Dragul meu, tare aş vrea să te mai văd sau măcar să am veşti de la tine. Detest politica !" Semnatara scrisorii era mama,

* Autorul nu revine asupra acestor „afaceri cam dubioase" care par să alcătuiască una dintre paginile mai puţin glorioase ale cronicii rooseveltiene (n.r.).

pe care campania prezidențială o ținea departe de soțul ei.

După înfrîngerea în alegeri, tata a redevenit un simplu cetățean, reluîndu-și activitatea la firma de avocatură „Emmet, Marvin and Roosevelt". Dar cea mai mare parte din timp și-o consacra postului de vicepreședinte al societății de asigurări „Fidelity and Deposit Company of Maryland", care-i aducea un venit de 25 000 dolari pe an, mai mult decît cîștigase oricînd pînă atunci.

În august 1921, tata a venit la Campobello, o insulă stîncoasă din apropierea coastei atlantice a Canadei, pentru a-și petrece vacanța împreună cu noi. Țin minte că reședința noastră de vară de pe insulă avea 34 camere, mai mari sau mai mici, iar bagajele transportate acolo de fiecare dată se compuneau de obicei din cel puțin nouă cufere uriașe, expediate prin coletărie expres cu cîteva săptămîni înainte, la care se adăugau mai bine de 30 valize și geamantane, precum și nenumărate cutii, pachete, borcane etc.

În ziua de 9 august, în timp ce naviga în Golful Fundy, la bordul unui iaht, tata a alunecat și a căzut în apa rece ca gheața. L-a amuzat stîngăcia unui bătrîn lup de mare, cum se considera el, dar s-a simțit destul de fiert după aceea.

A doua zi, Anna, Elliott și cu mine l-am însoțit într-o nouă plimbare cu iahtul. La întoarcere, deși era transpirat și obosit, ne-a dus să ne scăldăm într-un lac aflat la vreo 2,5 km depărtare. În costumele de baie încă ude, ne-am întors acasă, în pas alergător. Poștașul tocmai adusese ziarele și cîteva scrisori, așa că tata, fără să se mai schimbe, s-a instalat într-un fotoliu și s-a apucat de citit. După o jumătate de oră, un frison puternic, urmat de dureri sfîșietoare în tot trupul, l-au silit să se culce.

În dimineața următoare, avea febră și nu putea mișca decît cu greu piciorul drept. Medicul din localitate i-a diagnosticat o „răceală". A doua zi, ambele picioare au devenit inerte. Peste alte 24 ore, paralizia a cuprins aproape toți mușchii, de la piept în jos.

Un specialist de renume, care-și petrecea vacanța într-o stațiune din apropiere, a diagnosticat greșit o „prindere" a coloanei vertebrale, recomandînd viguroase masaje ale celor patru membre. Așa cum aveam să aflăm mai tîrziu, tragica lui eroare a provocat agravarea leziunilor musculare, ceea ce nu l-a împiedicat pe distinsul specialist să ceară un onorar de 600 dolari.

Pe măsură ce febra creștea și paralizia se accentua, suferințele tatii deveneau din ce în ce mai acute. Ajunsese să nu mai poată suporta nici măcar învelirea cu un cearșaf. Abia peste zece zile, dr. Robert W. Lovett, un specialist din Boston, a identificat corect afecțiunea : paralizie infantilă. Virusul pătrunsese mai de mult în organism, dar eforturile depuse ca și băile reci din 9 și 10 august agravaseră mult simptomele.

În culisele politice

Poliomielita nu a curmat decît vremelnic cariera politică a lui Roosevelt. După un tratament intensiv și folosind o aparatură specială, el și-a reluat activitatea, fiind ales în 1928 guvernator al statului New York, post pe care l-a păstrat și după consultarea electorală din 1930. Un an și ceva mai tîrziu, partidul democrat era în dilemă asupra candidatului său la președinție pentru alegerile din 1932 : unii înclinau spre Al Smith, care mai candidase în 1928, fiind înfrînt de republicanul Herbert Hoover, alții, mai numeroși, îl preferau pe Franklin Delano Roosevelt.

Al Smith, pe care-l mai ustura încă amintirea eșecului electoral, era profund nemulțumit văzînd că tata trecea tot mai mult pe planul întîi, în vreme ce el dădea mereu înapoi. Îl irita de asemenea faptul că F.D.R. își îndeplinea atribuțiile de guvernator al statului fără să-l consulte pe el, care îl precedase în această funcție. Smith îl considera pe tata un protejat nerecunoscător și, știind că șansele lui de a fi candidatul democraților erau destul de mici, făcea tot ce putea pentru a împiedica desemnarea lui F.D.R.

Mulți l-au criticat pe tata pentru că, în acea perioadă, acceptase să colaboreze cu Jim Curley, un politician versat în tragerea sforilor, dar un individ de cea mai joasă speță. Gravele sale defecte de ordin moral nu-l împiedicaseră să ajungă primar, membru în Camera Reprezentanților și apoi guvernator al statului Massachussetts, deși aproape că nu-și mai lua osteneala să-și ascundă matrapazlîcurile și pungășiile. Împingea cinismul atît de departe, încît, într-un rînd, adresîndu-se unui grup de fruntași ai partidului democrat, și-a început discursul astfel : „Stimații mei fîrtați întru hoția de buzunare și tîlhăria la drumul mare, iubiții mei confrați întru escrocherie și desfrînare — după cum vedeți, vă cunosc bine pe toți !"

Se pare însă că pe tata nu-l deranjau aceste trăsături de caracter. Țin minte că o dată mi-a spus chiar : „N-ar strica să înveți cîte ceva despre modul cum se lucrează în culisele politice".

După intrarea lui F.D.R. la Casa Albă, Curley l-a atacat în public, susținînd că tata nu-și respectase promisiunile din timpul campaniei electorale. Printre posturile care i s-ar fi făgăduit se numărau cel de secretar la Marina militară și de ambasador la Roma. Spre stupoarea mea, tata mi-a mărturisit că-i oferise numirea

1931 : Roosevelt depune jurămîntul ca guvernator, la Albany

ca ambasador în Polonia, dar Curley refuzase. După moartea lui F.D.R., Curley a fost condamnat la închisoare pentru o serie de fraude.

În martie 1933, în ajunul instalării sale la Casa Albă, tata a făcut, împreună cu mama şi cu mine, o vizită protocolară predecesorului său, Herbert Hoover, care se pregătea să părăsească reşedinţa preşedinţială. A spune că Hoover nu-l simpatiza pe tata e un eufemism. Candidînd pentru un al doilea mandat pe lista partidului republican, el privea înfrîngerea pe care o suferise în noiembrie 1932 drept o jignire personală.

În lunile care se scurseseră de la alegeri pînă la instalarea lui F.D.R. ca preşedinte, Hoover se străduise să-l atragă pe succesorul său la împărţirea unor răspunderi, în condiţiile stabilite de el. Tata însă nu avea nici un chef să intre în jocul lui şi să ia astfel asupră-şi o parte din vinile administraţiei republicane. Politicos dar abil, tata a ştiut să evite de fiecare dată capcanele pe care i le întindea Hoover.

Vizita noastră a avut loc pe la mijlocul după-amiezii. Am fost introduşi în Camera Verde, de la etajul I al Casei Albe, unde, după cîteva clipe, a apărut şi d-na Hoover care ne-a întîmpinat cu multă amabilitate.

Ne-am aşezat cu toţii. După cîte îmi amintesc, în aşteptarea lui Hoover a trecut o jumătate de oră, poate şi mai mult. Tata era imperturbabil, dar, uitîndu-mă la el, îmi dădeam seama cît de puţin îi plăcea această „anticameră".

În cele din urmă şi-a făcut apariţia şi Hoover. Spre mirarea tatii, pe care nimeni nu-l prevenise despre aceasta, preşedintele era însoţit de secretarul departamentului de finanţe, Ogden Mills, unul dintre principalii arhitecţi ai politicii fiscale pe care F.D.R. o combătea cu toată vigoarea. După cum mi-a spus tata cîţiva ani mai tîrziu, manevra lui Hoover era unul din trucurile cele mai murdare de care se izbise în cariera lui. Mills nu venise numai pentru a sorbi o ceaşcă de ceai împreună cu noi. Era evident că, în ultima sa zi de şedere la Casa Albă, Hoover făcea o ultimă tentativă de a-l solidariza pe noul preşedinte cu propria sa orientare în materie de taxe şi impozite.

De îndată ce Hoover i-a spus că îl invitase pe Mills „deoarece prezenţa lui ne-ar putea fi utilă", tata a ripostat că nu-şi va permite să abordeze probleme atît de serioase în cadrul unei vizite de curtoazie. De altfel, a adăugat el, pentru a discuta un asemenea subiect, ar trebui să fie de faţă şi consilierii săi.

Acest răspuns a pus capăt „sindrofiei". Am dat repede pe gît ceştile de ceai, în vreme ce mama şi d-na Hoover întreţineau o anemică conversaţie, apoi a venit momentul plecării. Tata a încercat să fie

Cu James Roosevelt, în 1936

amabil, spunînd : „D-le președinte, după cum știți, mie îmi vine destul de greu să mă mișc. Pînă mă ridic, pînă fac primii pași, trece cam multișor. Știu cît de ocupat sînteți, așa încît vă rog să nu așteptați pînă ce ies pe ușă".

Hoover l-a privit cu o figură lipsită de orice expresie și i-a răspuns, cu vocea sa monotonă : „D-le Roosevelt, după ce veți sta un an-doi la Casa Albă, vă veți da seama că președintele Statelor Unite nu așteaptă pe nimeni, nu-și pierde timpul cu nimeni". După care, fără să ne mai salute, a părăsit încăperea, urmat de Ogden Mills. Cu un aer încurcat, d-na Hoover a dat mîna cu noi, apoi a plecat și ea, lăsînd pe „viitorii locatari" să iasă cum or ști din Casa Albă.

La capătul drumului

În noiembrie 1944, Roosevelt și-a pus, pentru a patra oară, candidatura la președinție, în ciuda unei sănătăți foarte șubrezite.

Cursa pentru cel de-al patrulea mandat a reprezentat condamnarea la moarte a tatii. În acea perioadă l-am văzut de două ori — cu puțin înainte de a începe campania electorală și în ziua inaugurării noului mandat. De fiecare dată, mi-am dat seama, cu o groaznică certitudine, că îl vom pierde.

Cred că tata o știa și el dar, cu o inexplicabilă încăpățînare, ținea morțiș să rămînă la Casa Albă. Poate că nici medicii săi nu au insistat destul, deși știu că au încercat să-l convingă măcar să-și limiteze activitatea.

Pe la începutul lui iulie, m-am întîlnit cu tata în California. M-a primit în vagonul-salon din trenul lui personal. În acele zile, la Chicago se ținea convenția partidului democrat, unde delegații se certau pe tema investirii unui candidat la vicepreședinție. M-a frapat iritabilitatea tatii în privința celor ce se întîmplau la Chicago, precum și indiferența lui față de persoana viitorului său secondant. Mi-a declarat că puțin îi pasă dacă va fi desemnat James Byrnes, viitorul secretar al Departamentului de Stat, William Douglas, membru al Curții Supreme, sau Harry Truman, asupra căruia s-a oprit în cele din urmă convenția.

La un moment dat, tata s-a făcut alb la față. Cu o grimasă chinuită, mi-a șoptit : „Jimmy, nu știu dacă o să mai rezist. Am dureri înspăimîntătoare."

Ne-am gîndit să chemăm doctorul, dar pe urmă am ajuns la concluzia că vestea s-ar răspîndi și ar face impresie proastă asupra alegătorilor. L-am ajutat să se ridice din fotoliu și să se întindă pe podea, unde a rămas vreo zece minute, cu trupul scuturat de frisoane dureroase. Niciodată nu mă mai simțisem atît de neputincios în fața lui.

Cîteva luni mai tîrziu, aflîndu-se la New York, pentru a combate zvonurile care circulau asupra stării proaste a sănătății lui, F.D.R. s-a plimbat vreme de patru ore, într-o mașină decapotabilă, pe o ploaie torențială și cumplit de rece. A fost o performanță splendidă, pe care însă organismul lui a plătit-o foarte scump.

Cînd s-au numărat voturile, tata era din nou victorios — primul om din istoria Statelor Unite ales de patru ori președinte. Dar izbînda era lipsită de orice bucurie. Într-o scrisoare trimisă unui prieten, tata mărturisea cît de trist se simțea „după cea mai murdară campanie electorală care s-a pomenit vreodată".

La 29 martie 1945, tata a părăsit Washingtonul, plecînd în localitatea balneară Warn Springs. Nu îl însoțea nici unul dintre noi : mama rămăsese în Capitală, ca și sora mea, Ann, al cărei băiețaș era bolnav ; cît despre băieți, unul se afla în Anglia, alți doi navigau în Pacific, iar eu funcționam ca ofițer de informații în Filipine.

În după-amiaza de 12 aprilie, F.D.R. a suferit o masivă hemoragie cerebrală. Cîteva ore mai tîrziu, a murit. A murit singur, la fel de singur cum trăise de fapt toată viața lui.

■ Surprizele Marathonului

După cum se ştie, în anul 490 î.e.n., atenienii comandaţi de Miltiade au repurtat la Marathon o strălucită victorie asupra unei armate persane mult superioare ca număr. Izbînda a fost anunţată la Athena de acel ostaş care, epuizat de lungul traseu parcurs în fugă, s-a prăbuşit mort imediat după ce şi-a îndeplinit misiunea.

Săpături recente efectuate în zona Marathon, au scos la iveală elemente noi în legătură cu bătălia care s-a desfăşurat în urmă cu aproape două milenii şi jumătate. Arheologii au descoperit în perfectă stare de conservare atît altarul unde grecii au aprins „focul de sacrificiu", omagiind pe cei căzuţi în luptă, cît şi mormîntul de piatră care adăposteşte rămăşiţele a aproape 200 ostaşi eleni. Din examenul efectuat asupra scheletelor, s-a ajuns la concluzia că cei îngropaţi acolo erau tineri în vîrstă de 20-25 ani.

Dar excavaţiile au oferit şi alte surprize. La nord-est de mormîntul amintit s-au descoperit vestigiile unei aşezări, datînd din mileniul IV înaintea erei noastre. La 2 km spre vest, a ieşit la lumină un impunător şir de morminte circulare de piatră (kurgane). Ambele descoperiri confirmă ipoteza lansată mai de mult, şi anume că regiunea Marathon este sediul celor mai vechi aşezări omeneşti din întreaga Attică.

■ Tezaure în pericol

O statistică efectuată de arheologii din Roma dezvăluie consternantele ravagii pe care le provoacă setea de profituri a antreprenorilor de construcţii imobiliare din Cetatea eternă. Pe o rază de 10 km în jurul Capitoliului, au fost distruse numai în ultimele două decenii: 20 aşezări străvechi, 11 apeducte, 20 terme, 40 sanctuare, 75 turnuri, 25 poduri, 2 500 morminte şi mausolee, 1 200 clădiri şi 25 km de drumuri — toate datînd de pe vremea romanilor sau din epoci şi mai îndepărtate.

Cu o legitimă indignare, arheologii demască subterfugiile la care recurg avizii antreprenori, pentru a-şi atinge ţelurile. Astfel, lucrările de „curăţire a terenului" se efectuează noaptea, pentru a se evita controlul exercitat de inspectorii aparţinînd Departamentului de protecţie a monumentelor istorice. Prime speciale sînt oferite şefilor de şantiere care reuşesc să „înlăture obstacolele" înainte ca autorităţile să prindă de veste.

În concluziile anchetei, autorii acesteia cer să se ia măsuri energice împotriva „rapacităţii care ameninţă să nimicească tezaure istorice şi artistice de o valoare inestimabilă", cerînd apărarea Romei istorice.

PLANŞELE NOASTRE

① Sărbătorirea independenţei într-un tînăr stat african : Camerunul **(Descătuşare,** p. 94).

② Printre istoricii şi scriitorii antici care menţionează numele lui Spartacus este şi Cicero.
Pagină dintr-un manuscris al operelor celebrului scriitor roman **(Marea răzvrătire a gladiatorilor,** p. 52).

③ Cu astfel de corăbii or fi călătorit şi solii ce purtau veşti din ţările române? Marele canal veneţian în dreptul Palatului Dogilor. Pictură italiană din sec. XVIII **(Veneţia şi ţările române,** p. 18).

④ „Coadă la pîine", una din picturile prin care N. Tonitza demasca asuprirea maselor muncitoare, în anii de după primul război mondial **(Însemnări la biografii revoluţionare,** p. 10).

Marci tullij. Ciceronis. super libro suo
qui maior cato appellatur. de senectute ad
titum amicum suum. Prolocutus incipit
feliciter

Titc si quid ego adiuto curam ve leuas
so Que nunc te torquet et versatur
vectore fuit. Et quia de re mecum. sed
quid erit prius. Licet enim mihi bei-
bue eisdem assuri te deue. quibus assueuz.

Un alt pseudoagent al Abwehrului

Tricicleta are două roţi

Din primele zile ale anului 1972, s-a ivit un concurent al lui Cato.* Dintr-o lucrare intitulată **Sistemul dublei agenturi în războiul 1939-1945** şi apărută simultan în Marea Britanie şi Statele Unite în luna februarie a acestui an, aflăm despre un alt aspirant la rangul de „cel mai destoinic spion nazist în Anglia“ şi care de fapt lucra pentru serviciile secrete britanice.

Lucrarea are ca autor pe Sir John C. Masterman, fost vicecancelar al Universităţii din Oxford : în timpul războiului, el a condus reţeaua de contrainformaţii care avea sub controlul său pe toţi agenţii dubli staţionaţi în Anglia. În ampla prezentare pe care o face cărţii, cotidianul american **International Herald Tribune** subliniază că, începînd din vara lui 1940 şi pînă la sfîrşitul războiului, toţi spionii despre care hitleriştii credeau că lucrează pentru ei pe teritoriul britanic se aflau, fără nici o excepţie, sub ordinele lui Masterman — unii din cauza convingerilor lor antifasciste, alţii pentru că fuseseră descoperiţi şi puşi să aleagă între a fi executaţi sau a colabora cu aliaţii.

Omul asupra căruia îşi concentrează atenţia cartea lui Sir John Masterman este desemnat sub numele de cod **Tricicleta** (conform legislaţiei britanice, în vigoare şi astăzi, nu este permisă darea în vileag a identităţii reale a agenţilor dubli). E vorba de un patriot iugoslav care-şi făcuse studiile superioare în Germania şi avea legături de afaceri în Anglia. Această dublă calitate a determinat pe un agent al **Abwehrului** din Belgrad să-l recruteze, încă înainte de izbucnirea ostilităţilor, cu intenţia de a-l trimite în Marea Britanie pentru a face spionaj în slujba celui de-al treilea Reich. **Tricicleta** a comunicat imediat propunerea germană unui reprezentant al **Intelligence Service**-ului în capitala Iugoslaviei şi, din acea clipă, a acţionat conform instrucţiunilor primite de la Londra.

În 1940, **Tricicleta** a primit ordin din partea **Abwehrului** să plece în Anglia ca „om de afaceri“. Graţie datelor furnizate de organizaţia condusă de Masterman, el a putut transmite centrului nazist de la Lisabona o serie de „informaţii“ privind pregătirile Angliei în vederea proiectatei invazii hitleriste. Mulţumiţi de rezultatele obţinute în decursul unui an şi mai bine, „patronii“ săi din Portugalia au decis să-l transfere în S.U.A., pentru a crea acolo o reţea de spionaj sub controlul **Abwehrului.**

La sfîrşitul lunii august 1941, **Tricicleta** a plecat la New York, ducînd cu sine un chestionar de trei pagini privind instalaţiile militare americane, ca şi starea generală de spirit a opiniei publice din S.U.A. în legătură cu evoluţia războiului în Europa. Chestionarul era transcris în limbaj cifrat, sub forma unor aşa-numite „micropuncte“, imprimate pe dosul cravatei pe care o purta agentul.

O treime din numărul total al întrebărilor cuprinse în chestionar se referea la baza navală şi aeriană americană de la Pearl Harbor şi la dispozitivele de apărare ale S.U.A. din Insulele Hawai, cerîndu-se detalii în legătură cu diferitele aeroporturi, hangare, ateliere, depozite de armament şi de combustibil, situate în arhipelag. Iată şi un exemplu, transcris textual : „Pearl Harbor — amănunte precise şi, în măsura posibilului, schiţa principalului chei, a staţiilor electrice, a atelierelor de reparaţii, a depozitelor de petrol şi benzină, precum şi amplasarea docului de reparaţii nr. 1 şi a noului doc pe cale de a fi construit“.

După cum scrie Sir John Masterman : „Se poate deduce cu multă probabilitate că modul cum era redactat chestionarul arată că, în eventualitatea intrării în război a Statelor Unite, Pearl Harbor urma să fie cel dintîi punct atacat şi că pregătirile pentru acest atac ajunseseră la un stadiu destul de avansat în august 1941. **Tricicleta** a comunicat americanilor toate elementele chestionarului, aşa încît lor le revenea sarcina de a aprecia importanţa sa şi de a trage concluziile necesare. Totuşi, dacă noi, englezii, am fi cunoscut mai bine intenţiile generale ale Axei şi dacă am fi avut mai multă încredere în omul nostru, ne-am fi străduit să atragem mai insistent atenţia organelor de contrainformaţii din S.U.A. asupra semnificaţiei unui astfel de chestionar, chiar cu riscul să ni se reproşeze că ne vîram nasul acolo unde nu ne fierbea oala“.

Din cele scrise de Masterman, reiese că, contrar tezelor acreditate pînă acum, ger-

(Continuare în p. 92)

* Vezi „Magazin istoric“, nr. 2 şi 3/1972.

Cei cinci ani ai

60 numere ale acestei reviste au fost scrise. Cu acest număr am păşit în a doua jumătate a primului deceniu.

6 000 pagini au ajuns în aceşti 5 ani la sute şi sute de mii de cititori. Ele au încercat să reînvie în oglinda istoriei — această „muză a muzelor" — momente, gînduri şi fapte din multiseculara viaţă şi luptă a poporului românesc pentru existenţă, pentru dreptate, libertate şi progres, din semicentenara eroică activitate a comuniştilor pentru idealurile, aspiraţiile şi năzuinţele cele mai sfinte ale oamenilor muncii de toate naţionalităţile din patria noastră. În paginile noastre s-au regăsit evocate capitole de vîrf ale istoriei naţionale şi ale istoriei universale, aşa după cum, iubindu-şi propria istorie, poporul nostru preţuieşte istoria celorlalte popoare, alături de care se simte solidar în drumul spre progres.

● *Se împlinesc 5 ani de la apariţia primului număr al revistei „Magazin istoric".*

Publicaţie de prestigiu prin tematica variată pe care o abordează, prin înalta ţinută ştiinţifică şi ineditul articolelor publicate, revista „Magazin istoric" şi-a adus o valoroasă contribuţie la cunoaşterea istoriei poporului român şi a istoriei universale din cele mai vechi timpuri şi pînă azi.

Ea a evidenţiat, de la apariţie, locul istoric pe care clasa muncitoare şi partidul ei revoluţionar şi l-au cîştigat în societatea noastră, aducîndu-şi aportul la educarea tinerilor, a maselor muncitoare de la oraşe şi sate, în spiritul tradiţiilor de luptă ale poporului român, pentru independenţă naţională şi progres social, al respectului faţă de cultura şi civilizaţia umană, al solidarităţii şi frăţiei cu toate popoarele care luptă pentru libertate naţională şi împotriva nedreptăţilor sociale.

Prin marele număr de prestigioase personalităţi ale vieţii spirituale din ţară şi de peste hotare pe care a reuşit să şi le apropie ca statornici colaboratori, revista şi-a cîştigat, în cei cinci ani de la apariţie, o binemeritată stimă în rîndul cititorilor din ţară şi străinătate.

La curent cu noutăţile şi dezbaterile de idei din domeniul istoriei, ea şi-a legat numele de publicarea unor articole de înaltă ţinută ştiinţifică, expunînd datele, faptele şi concluziile într-un limbaj viu şi atrăgător, satisfăcînd în egală măsură exigenţele cititorului specialist şi ale publicului larg de cititori.

Cu ocazia acestei aniversări, Institutul de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. transmite redacţiei revistei „Magazin istoric" calde felicitări şi îndemnul tovărăşesc de a persevera pe drumul început, pentru a ridica şi mai sus nivelul de informaţie şi cultură istorică al revistei, în vederea sporirii contribuţiei la dezbaterea, lămurirea şi răspîndirea cunoştinţelor de istorie a patriei şi de istorie universală.

ION POPESCU PUŢURI

● *Trebuie să spun că ceea ce lipseşte în domeniul studiilor istorice nu este o revistă de specialitate, ci un mijloc simplu şi accesibil de răspîndire a noilor concepţii istorice. „Magazin istoric" reprezintă un excelent exemplu de propagator. Este foarte important să dăm cititorului nespecialist o cultură istorică vastă, într-o formă simplă dar erudită, care să-l atragă şi să-l călăuzească spre o mai bună înţelegere a problemelor istorice de importanţă naţională şi internaţională, ceea ce şi face „Magazin istoric" într-un mod foarte inteligent şi competent.*

NAHIB AKEL
prof. dr., preşedintele secţiei de istorie, prodecan al Facultăţii de litere, Universitatea Damasc, Siria

● *Indiferent de profesia pe care o avem, ne întîlnim cu toţii într-o pasiune comună — cea a istoriei. Pentru că dragostea faţă de istorie nu înseamnă, după părerea mea, doar dorinţa de a cunoaşte întîmplări ale veacurilor trecute, ci infinit mai mult. Dragostea faţă de istorie este un sentiment profund care-l face conştient pe fiecare dintre noi că aparţinem unui popor mîndru şi viteaz, paşnic şi înţelept, harnic şi cutezător, că este moştenitorul unei neasemuit de frumoase patrii şi că datori sîntem faţă de înaintaşi, ca şi faţă de urmaşii noştri şi faţă de urmaşii urmaşilor noştri să sporim, prin puterea braţelor şi a minţilor noastre, moştenirea pe care am primit-o.*

Iată gînduri pe care mi le prilejuieşte aniversarea revistei „Magazin istoric", revistă care, după părerea mea, aduce o contribuţie substanţială la educarea noastră patriotică. Prin această apreciere cred că am spus totul despre utilitatea acestei îndrăgite reviste.

GHEORGHE APOSTOL
erou al muncii socialiste, maistru la Uzina „1 Mai", Ploieşti

● *Pe planul simţămintelor două gînduri îmi vin la această primă aniversare — „semirotundă" — a „Magazinului istoric": cît de repede trece, ne trece timpul. Despre această revistă ai senzaţia că e născută în zilele noastre, ieri, alaltăieri — şi iată că a devenit istorică şi sub aspectul duratei, a străbătut o jumătate de deceniu. În al doilea rînd, fondul depus de „Magazinul istoric" în tezaurul cunoaşterii ştiinţifice pe tărîmul istoriei verifică încă şi încă o dată clasicul „la valeur n'attend point le nombre d'années".*

Sub alt aspect, în virtutea preocupărilor şi preferinţelor profesionale şi personale, un ostăşesc omagiu pentru revista care dă expresie, între multiplele faţete ale devenirii istorice, şi laturii ei militare şi, cu precădere, dăruirii combative a poporului român, semnificaţiei istorice a efortului desfăşurat de-a lungul veacurilor în domeniul apărării, în lupta sa pentru existenţă şi propăşire de naţiunea română.

In acest spirit, îmi îngădui să exprim aici vechiul, românescul „Mulţi ani trăiască".

EUGEN BANTEA
general-maior, directorul Centrului de Studii şi Cercetări de Istorie şi Teorie Militară

„Magazinului istoric"

În climatul ideologic și politic, atît de stimulator al Congreselor IX și X ale Partidului Comunist Român, cultura istorică din țara noastră s-a integrat și mai profund, printr-o multilaterală dezvoltare, țelurilor construirii civilizației socialismului și comunismului, țelurilor făuririi unui profil uman pe măsura acestei civilizații. Sînt comandamentele ce au inspirat, inspiră și vor inspira toate eforturile pe care „Magazin istoric" nu și le va precupeți pentru a transmite cititorilor mesajul istoriei.

Iar cititorilor le mulțumim pentru atenția critică, sugestia promptă și dragostea statornică pe care ni le dovedesc urmărindu-ne număr de număr, ca și pentru urările aniversative ce ni le-au adresat. Între felicitările sosite la redacție la această aniversare sînt și cele pe care le veți citi în continuare.

● *Interesul publicului larg de cititori față de istoria țării noastre și de istoria universală dezvăluie maturizarea gîndirii politice a cititorilor, distingerea legităților valabile pentru întreaga dezvoltare a societății omenești și ceea ce este specific pentru anumite epoci și orînduiri.*

Apariția revistei „Magazin istoric" a corespuns necesității de a face accesibile rezultatele istoriografiei prin prezentarea vie și colorată a unor momente, fapte și personalități istorice semnificative, astfel ca „popularizarea" să nu însemne vreo slăbire a exigenței față de probitatea științifică și de calitatea scrisului.

Desigur, toate acestea nu s-au putut realiza dintr-o dată. În urma numeroaselor căutări, îmbunătățirea continuă a activității redacționale asigură dispariția unor materiale insuficient documentate, publicarea unor materiale legate de probleme majore, cu interpretări marxiste adecvate. „Magazinul istoric", această revistă atît de utilă, ocupă astăzi un rol distins în educarea politică a maselor și în întărirea conștiinței lor socialiste.

BANYAI LASLO
prof. dr. docent,
vicepreședinte al Academiei de Științe Sociale și Politice a R. S. România

● *Cea de-a cincea aniversare a atît de interesantei Dv. reviste — pe care o citesc mereu cu o deosebită atenție — este un eveniment fericit pentru toți prietenii României socialiste și ai studiilor istorice din această țară.*

„Magazin istoric" joacă un rol important, atrăgînd spre istorie masele populare ale țării Dv., apropiindu-le de trecutul glorios al poporului și arătîndu-le că toate popoarele globului sînt unite prin legături culturale.

Revista Dv. este în același timp științifică și senzațională, în sensul bun al acestui cuvînt: ea ajută la înțelegerea istoriei și aduce adesea o documentație prețioasă, ca, de exemplu, extrasele de memorii ale personalităților importante.

Urez „Magazinului istoric" noi succese în viitor!

HENRY K. BATOWSKI
dr., profesor de istorie contemporană la Universitatea din Cracovia

● *Cu prilejul aniversării a cinci ani de la apariție, este o îndatorire pentru mine să vă felicit pentru neobișnuitul succes al activității Dv. și să urez mai departe corpului redacțional spor la muncă [în limba română în textul original — n.r.]*

În scurtul timp de la publicarea primului număr, revista Dv. — tocmai datorită modului științific de a aborda temele — a ajuns să se bucure de o excepțională primire în țara Dv. Nu mai puțin mă impresionează însă atenția tot mai mare de care vă bucurați în cercurile științifice internaționale.

MATHIAS BERNATH
prof. univ., director
SUD-OST INSTITUT, München

● *Ca profesor de istorie trebuie să laud înainte de toate ținuta științifică a „Magazinului istoric", trebuie să mulțumesc pentru grija cu care revista urmărește abordarea unor subiecte de maximă importanță pentru omul de la catedră; trebuie, de asemenea, să-mi exprim admirația pentru promptitudinea cu care se răspunde interesului declarat al publicului cititor, păstrîndu-se întotdeauna echilibrul tematic și, bineînțeles, respectîndu-se profilul.*

În acești cinci ani de existență, revista a îmbinat în mod strălucit cele mai bune tradiții ale publicisticii românești cu noi exigențe impuse de climatul societății socialiste.

Doresc ca „Magazinul istoric" să cîștige în timp simpatia unui public tot mai larg, slujind astfel din plin menirii pe care o au disciplinele istorice— aceea de a cultiva în rîndul maselor sentimentul mîndriei naționale, al dragostei față de partid, patrie și popor, respectul față de muncă și lupta tuturor popoarelor.

MIHAIL BRĂILESCU
profesor, Inspectoratul Școlar Județean, Galați

● *Publicația lunară „Magazin istoric", deși apare de numai cinci ani, a devenit în acest răstimp un periodic foarte popular și larg răspîndit. Întrebările „cum" și „de ce" pot afla un răspuns limpede: pentru că este o publicație concepută interesant și pasionant, este foarte bine redactată și bogat ilustrată. Marele merit al revistei constă nu numai în faptul că publică documente rare și valoroase, ci mai ales în aportul pe care îl aduce prin conținutul ei la stimularea și dezvoltarea gîndirii istorice și a educației patriotice. În acest sens urez „Magazinului istoric" noi și mari succese în slujba patriei noastre socialiste.*

ANTON BREITENHOFER
vicepreședinte al Consiliului oamenilor muncii de naționalitate germană din Republica Socialistă România

● *Un cald salut pentru revista „Magazin istoric", pe care o cunosc foarte bine, urmărind-o număr de număr de cîțiva ani. Găsesc cît se poate de reușit echilibrul dintre problemele de istorie națională și cele de istorie universală tratate în articolele din cuprinsul ei. Vă felicit!*

ALEKS BUDA
profesor la Universitatea din Tirana

● *Una din cele mai grele probleme pentru omul de știință e de a populariza fără a coborî nivelul, adică de a face rezultatul cercetărilor sale interesant și accesibil nespecialistului.*

Istoricul și istoria se lovesc și ei de aceeași dificultate, pe care văd că „Magazin istoric" a știut s-o depășească. Revista Dv. abordează probleme autentice și le face accesibile unui public vast, reținînd din fapt și eveniment ceea ce constituie o explicație și nu ceea ce e curios sau rar.

Revista Dv. se interesează de toate epocile și de toate aspectele activității umane : prin aceasta, ea face Istorie — și încă una dintre cele mai bune.

Urez noi și mari succese, precum și viață lungă „Magazinului istoric".

GEORGES CASTELLAN
profesor de Istorie a relațiilor internaționale la Universitatea din Paris, director al Centrului de studii al civilizațiilor din centrul și sud-estul Europei

● *Mă număr printre cititorii consecvenți ai publicației „Magazin istoric".*

De la început trebuie să fac mențiunea că revista continuă în timp programul științific al „Magazinului istoric pentru Dacia", editat de Nicolae Bălcescu și August Treboniu Laurian în preajma revoluției de la 1848, înscriind realizări meritorii în evocarea unor momente glorioase din istoria națională și universală. Redate într-un stil simplu și concis, deși scrise de specialiști de renume național și mondial, articolele din „Magazin istoric" sînt deopotrivă de accesibile atît diletantului cît și cititorului inițiat. E un merit al colectivului de redacție, al colaboratorilor revistei că am putut fi ținuți „la zi" cu informații prețioase de valoare incontestabilă din istoria națională și universală.

NECULAI CIUBOTARU
învățător emerit, directorul Școlii Generale din comuna Vulturești, județul Vaslui

Pentru „Magazinul istoric"
și aniversarea a 5 ani de la
înființarea lui.—

Ca ultimul în viață al
pleiadei care am creat
„Aviația" (de la 1906) urez
„Magazinului istoric" o viață lungă
și care să păstreze ținuta
prestigioasă pe care o are astăzi

Bucureș 12/2/72

Henri Coanda

● *Pentru „Magazinul istoric" și aniversarea a 5 ani de la înființarea lui.*

Ca ultimul în viață al pleiadei care am creat „Aviația" (de la 1906) urez „Magazinului istoric" o viață lungă și care să păstreze ținuta prestigioasă pe care o are astăzi.

HENRI COANDA

● *În urmă cu cinci ani, cînd a apărut „Magazin istoric", mi-a căzut în mînă un număr. Sincer să fiu, l-am savurat. De atunci am devenit un frecvent cititor.*

Studiile de istorie, documentele de arhivă, stenogramele publicate mi-au evocat de fiecare dată momente din istoria patriei, a partidului, din istoria universală. Scrise la un nivel publicistic deosebit, antrenant, articolele revistei nu le poți lăsa din mînă pînă ce nu ajungi la final. Cu același interes citesc serialele, așteptînd cu nerăbdare următorul număr.

Oricărui intelectual din satele Bărăganului cred că revista „Magazin istoric" îi este indispensabilă.

POMPILIU COMAN
inginer șef la Cooperativa Agricolă de Producție din comuna Movila, județul Ialomița

● *Acum cinci ani, cu prilejul apariției primului număr al „Magazinului istoric", salutam ca pe un eveniment deosebit în viața noastră culturală această prețioasă și atrăgătoare revistă. Prețioasă, fiindcă în paginile ei au apărut numeroase studii și comunicări de cel mai mare interes. Atrăgătoare, fiindcă nu odată aceste studii, redactate într-o formă accesibilă majorității cititorilor noștri, au prezentat pagini inedite sau puțin cunoscute din istoria națională sau universală. Faptul că „Magazinul istoric" dispare repede din chioșcurile de difuzare a presei, faptul că cititorii se grăbeau și se grăbesc să-și procure de fiecare dată ultimul număr al revistei, constituie o dovadă grăitoare în acest sens.*

„Magazin istoric" e căutat și în străinătate. Nu odată am fost solicitat personal de colegi și prieteni din alte țări să le procur această prețioasă publicație.

Îi doresc să continue în cît mai bune condițiuni opera sa de lămurire științifică și de răspîndire a adevărului în rîndul a cît mai numeroși cititori.

EMIL CONDURACHI
academician

● *Îmi aduc aminte cum am deschis cu emoție și curiozitate, în urmă cu 5 ani, primul număr al revistei „Magazin istoric".*

Treptat, „slăbiciunea" pentru poveștile cu zei și feți frumoși, care îmi direcționau lecturile, a fost înlocuită, în anii școlii, de pasiunea pentru problemele de istorie. Articolele din „Magazin istoric" au devenit pentru mine lecturi pasionante ; astăzi, cînd istoria poate fi considerată fără rezerve o școală capabilă să ne mobilizeze, să ne informeze și să ne instruiască, am ajuns a socoti revista „Magazin istoric" ca pe un instrument de lucru de cea mai mare valoare pentru cel ce este dornic să cunoască, puse față în față, trecutul și prezentul acestui popor, acestui pămînt românesc.

D. DECEANU
elev în cl. XII C, Liceul nr. 3, Constanța

● *În cei 5 ani de existență, „Magazin istoric" s-a impus ca una din cele mai apreciate publicații ale frontului nostru ideologic. Străduindu-se să reflecte rolul și locul poporului român în istoria universală, aportul său la tezaurul culturii și civilizației omenirii, revista și-a găsit repede drumul către inimile cititorilor care așteaptă cu interes apariția fiecărui număr al său.*

Pentru noi, slujitorii școlii, „Magazin istoric" a devenit un instrument indispensabil de cultivare a interesului generațiilor tinere pentru cultura istorică, de educare a lor în spiritul patriotismului și al internaționalismului socialist.

ION DRAGU
prof. emerit, directorul Liceului „Ion Neculce", București

● *Doresc noi succese revistei „Magazin istoric", care în cei cinci ani de la apariţie a desfăşurat o activitate rodnică.*

Precum am spus şi cu alte ocazii, revista — aşa cum se prezintă — este una dintre cele mai bune, dacă nu cea mai bună revistă de acest gen; viu colorată, mereu proaspătă şi variată. Are o formă atrăgătoare, o prezentare grafică deosebit de îngrijită, fiind realizată la un înalt nivel tipografic (toate acestea în condiţiile unui tiraj mare).

Conţinutul revistei este variat, oricine găseşte în ea ceva ce îl poate interesa, după cum remarca cineva răsfoind unul din numerele mai noi.

Ea se adresează unui cerc larg de cititori, este îndrăgită de mulţi şi poate îndeplini un rol mare în răspîndirea cunoştinţelor istorice, în formarea unei culturi moderne. Nu pot decît să-i urez încă o dată noi şi mari succese!

LAJOS ELEKEŞ
prof. univ., dr., membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a R. P. Ungare

● *In cei cinci ani de cînd apare, prin varietatea tematicii şi a conţinutului instructiv-educativ, revista „Magazin istoric" a adus un aport deosebit la răspîndirea culturii istorice, la dezvoltarea patriotismului ce însufleţeşte generaţiile actuale în măreaţa operă de edificare a socialismului.*

Revista este citită de mase largi de cetăţeni de pe tot cuprinsul patriei. Setea poporului nostru de a cunoaşte cît mai multe fapte din lupta înaintaşilor pentru libertate şi progres, din istoria popoarelor lumii, din activitatea revoluţionară a clasei muncitoare şi a partidului ei, este împlinită şi prin paginile acestei reviste.

Felicit călduros colectivul redacţional, pe toţi cei care prin munca lor au adus contribuţii la ridicarea prestigiului revistei.

MARIN ENACHE
inginer, secretarul Comitetului de Partid al Uzinelor „23 August", Bucureşti

● *Institutul nostru urează redactorilor, colaboratorilor şi cititorilor „Magazinului istoric" ca primilor ani de existenţă a revistei să le urmeze mulţi alţii, cu succese din ce în ce mai mari.*

Preţuim sîrguinţa cu care urmăriţi difuzarea culturii istorice, echilibrul, demnitatea şi nivelul ridicat al publicaţiei Dv. Formula revistei Dv. e fericit aleasă şi merită să fie îmbogăţită, îmbunătăţind totodată reproducerea din punct de vedere tehnic a fotografiilor şi documentelor.

Primiţi, aşadar, salutul nostru, pe care vi-l adresăm cu inimă frăţească.

FRANCO FERRI
prof. univ., directorul Institutului „A. Gramsci", Roma

● *Prin reviste de larg ecou, ca „Magazin istoric", a cărui calitate excepţională o apreciez, rezultatele cercetărilor specialiştilor sînt comunicate contemporanilor lor, într-o epocă în care publicul vădeşte un interes tot mai mare pentru istorie. De altfel, istoricii îşi dau seama de importanţa unor astfel de mijloace de cultură istorică, urmărind să asigure acestei difuzări calitatea care trebuie să le caracterizeze. Calde felicitări!*

MICHEL FRANÇOIS
profesor, secretar general al Comitetului Internaţional de Ştiinţe Istorice

● *Am avut bucuria nu numai să cunosc, dar şi să apreciez expresivitatea şi răsunetul amplu de care se bucură „Magazin istoric", o excelentă publicaţie de cultură istorică, căreia îi urez mult succes.*

JOHANNES IRMSCHER
profesor la Universitatea „Humboldt" din Berlin, Republica Democrată Germană

● *O dată cu salutul meu, vă rog să transmiteţi — prin intermediul revistei „Magazin istoric" — fidelul meu ataşament faţă de şcoala istorică românească.*

ERNEST LABROUSSE
profesor la Sorbona, Universitatea din Paris

● *Pînă la apariţia revistei „Magazin istoric" socoteam, ca şi alţi tovarăşi de muncă din marea noastră uzină, că problemele de istorie sînt fie de domeniul şcolii, fie de cel al cercetării. Între şcoală şi lucrările de specialitate exista în publicistica noastră un gol pe care „Magazinul istoric" a venit să-l împlinească în mod fericit.*

Prin conţinutul său variat, forma atrăgătoare de prezentare, limbajul accesibil, ilustraţii, revista a reuşit, cred, să apropie studiul istoriei de mase, suscitînd interesul unor largi categorii de cititori — printre care mă număr şi eu, ca şi mulţi dintre tovarăşii mei — faţă de istoria omenirii în general şi a patriei în special.

Felicitînd colectivul de redacţie cu prilejul aniversării, fac în acelaşi timp un apel către istoricii Banatului să elaboreze pentru cititorii de la noi ai revistei, materiale privind şi alte momente din lupta poporului nostru pentru fiinţa sa naţională, libertate socială, a luptei comune cu naţionalităţile conlocuitoare împotriva asupririi şi exploatării.

MIHAIL LUPŞAN
maistru principal la Secţia oţelărie a Combinatului Siderurgic, Reşiţa

● *Salutul nostru se îndreaptă omagial către valoroasa revistă „Magazin istoric", care împlineşte cinci ani de la apariţie.*

Această revistă a înţeles deplin, de la început, înalta sa misiune în propagarea culturii istorice în rîndurile poporului român şi a rămas statornic credincioasă acestor mari comandamente. Scriitorii de istorie care colaborează la această publicaţie, înţelegîndu-şi importanta chemare, s-au afirmat ca adevăraţi răscolitori de suflete şi conştiinţe, promovînd cu vrednicie superioarele interese ale culturii româneşti şi ale păcii şi cunoaşterii între popoare.

ŞTEFAN METEŞ
Cluj

● *Cu deosebită plăcere transmit salutul meu revistei „Magazin istoric", revistă care a pus ştiinţa istoriei în slujba construirii socialismului. Îi doresc noi succese în importanta ei activitate educativă în spiritul tradiţiilor revoluţionare, al patriotismului şi solidarităţii internaţionale.*

ISAAK MINT
academician, U.R.S.S.

● *Sînt un cititor consecvent şi pasionat al revistei „Magazin istoric". Desigur, unul din sutele de mii sau poate milioane, însetaţi de marile adevăruri şi învăţăminte ale trecutului. Nu cred să-mi fi scăpat vreun număr din*

cîte au apărut în cei cinci ani de prezență activă a revistei în conștiința publică. Și dacă am așteptat fiecare număr cu emoție și nerăbdare, e pentru că în fiecare dintre ele am găsit totdeauna acel ceva care să mă intereseze, acel ceva care mi-a îmbogățit orizontul cunoașterii și mi-a relevat într-o lumină nouă sentimentul istoriei. Nu-i deloc puțin lucru dacă mă gîndesc la sprijinul pe care l-am resimțit în îndeplinirea misiunii mele, aceea de a pregăti apărători de nădejde ai patriei socialiste, în calitate de ofițer al forțelor noastre armate.

DUMITRIU MIROI
căpitan

● Undeva, în fiecare din noi, cei de astăzi, viața tuturor generațiilor care ne-au precedat, cu bucuriile, cu necazurile, cu speranțele, cu suferințele, cu visurile neîmplinite, a lăsat urme adînci, care ne fac să vibrăm la reamintirea lor, să vibrăm de mîndrie sau de indignare.

Este meritul „Magazinului istoric" de-a fi adăugat, de-a lungul a cinci ani de existență, o dimensiune nouă faptelor istorice, nu în folosul atît al celor care scriu istorie, ci mai ales al urmașilor acelora care au făcut istoria.

„Magazinul istoric" își are astăzi locul său bine definit în peisajul cultural al patriei noastre. Îi urez să continue triumfal un număr indefinit de cincinale pe drumul pe care și l-a trasat.

MIRON NICOLESCU

● Curiozitatea intelectuală, naturală la poporul nostru, și puternica sete de cultură stimulată de regimul socialist, și-au găsit expresia și în înmulțirea tipăriturilor. Lucrările de istorie cunosc și ele tiraje fără precedent. Acestor cerințe le-a răspuns și „Magazinul istoric". În cei cinci ani de activitate, revista a publicat articole și studii care au corespuns tuturor gusturilor, cu o judicioasă grijă de a ridica necontenit nivelul științific al materialului publicat. În noua perioadă de activitate doresc „Magazinului istoric" succese tot mai mari!

A. OȚETEA
academician

● Revista „Magazin istoric" continuă tradițiile înaintate ale istoriografiei noastre. Ea dezvoltă, în condițiile actuale, gustul pentru cultură, reactualizează valori utile în procesul nostru istoric. Spre deosebire de înaintașele sale, lărgește sfera investigației în plan național și european; fructifică date istorice și arheologice, economicul, politicul și literatura. Revista cîștigă prin ineditul faptei și pitorescul imaginii; refuză tonul romanțării și prin aceasta cîștigă teren în sfera valorii; este citită cu interes și plăcere, fiind deopotrivă utilă istoricului, economistului, sociologului, deci omului de cultură, ca și oricărui om muncitor dornic de cunoaștere.

N. POPESCU
prof. univ., directorul Editurii „Scrisul românesc", Craiova

● La jumătatea primului deceniu al existenței sale, urez „Magazinului istoric" să continue a fi, cum a fost și pînă acum, un eminent propagator de cultură istorică în țara noastră, în spiritul adevărului militant și al exigențelor marii mulțimi de cititori, dornici de lărgirea orizontului istoric național și universal.

D. PROTASE
doctor în istorie, Cluj

● Eram încă elev cînd am descoperit revista „Magazin istoric", care a devenit, pe parcurs, publicația mea preferată, poate și pentru că venea să întregească sfera mea de interese și preocupări. Din coloanele acesteia am luat cunoștință de o multitudine de fapte din viața poporului nostru și a altor popoare, de evenimente pe care le cunoșteam doar din auzite sau din cartea de istorie. Am descoperit în paginile publicației o lume care o completează pe cea care o trăiesc, o lume care îmi îmbogățește simțitor orizontul de cunoaștere.

ION ROTARIU
student anul IV, Facultatea de științe economice, Universitatea Timișoara

● Deși timpul care a trecut de la data apariției primului număr al „Magazinului istoric" se adună numai într-o jumătate de deceniu, totuși se poate spune, spre cinstea celor care îndrumă această publicație și contribuie prin muncă și pricepere la sporirea continuă a prestigiului său, că și-a creat un nume și că s-a plasat pe acel teritoriu pe care vehiculează setea de cunoaștere și informație a maselor largi de oameni ai muncii.

La sărbătorirea celor cinci ani de strădanii, prilej cu care „Magazin istoric" primește urări de continuu progres, aș dori să se adauge și omagiul meu.

CRISTOFOR SIMIONESCU
academician, președintele Filialei Iași a Academiei R. S. România, rectorul Institutului Politehnic din Iași

● Am fost foarte impresionat de registrul larg al subiectelor abordate de „Magazin istoric". În România există un public interesat viu de istoria întregii omeniri. România însăși a fost totdeauna un focar de cultură și de comerț, iar istoria ei începe dintr-un trecut foarte îndepărtat.

Urez tot succesul „Magazinului istoric" în următorii cinci ani.

ARNOLD TOYNBEE
The Royal Institute of International Affairs, Londra

● De la apariția primelor numere ale revistei „Magazin istoric", am găsit în paginile acesteia un răspuns la o veche pasiune a mea, cunoașterea trecutului nostru istoric, și i-am rămas un fidel cititor.

Ca medic, am găsit în paginile revistei numeroase materiale despre istoria acestei profesiuni, iar ca locuitor al Maramureșului am avut satisfacția să găsesc multe articole despre istoria acestei regiuni de „bătrîn pămînt românesc" — cum spunea Xenopol.

Dacă revista, pe parcursul celor cinci ani de apariție, nu a dat semne de îmbătrînire, ba dimpotrivă, cu fiecare apariție face să înmugurească noi inițiative, noi forme de muncă, noi și valoroase prilejuri de satisfacții pentru cititorii săi, vă rog să-mi permiteți să stabilesc, fără rezerve, fără îndoieli, un diagnostic de fericită longevitate.

FLORIAN VELICIU
medic endocrinolog, Baia Mare

● Cele mai bune urări pentru succesul mai departe al revistei Dv. Trecutul are totdeauna semnificație pentru prezent și ajută la anticiparea viitorului. Drept urmare, revista Dv. ajută poporul să se înțeleagă pe sine însuși — de la originile sale, la destinul care-i este rezervat.

WILCOMB E. WASHBURN
directorul Programului de studii american, Smithsonian Institution, Washington

Preludii la 1877

Procesul afirmării României moderne ca stat independent şi unitar a căpătat o solidă temelie prin înfăptuirea actului Unirii Principatelor în anul 1859. După acest moment şi după realizarea în anii următori a unor importante reforme, menite să întărească autonomia internă, preocuparea principală a forţelor politice româneşti s-a concentrat asupra găsirii clipei şi împrejurărilor favorabile proclamării independenţei de stat. În această perspectivă au avut loc o serie de iniţiative politice interne şi acţiuni diplomatice, la care s-a adăugat o stăruitoare propagandă în opinia publică de peste hotare. Publicăm acum, în ajunul împlinirii a 95 ani de la evenimentul definitivei emancipări de sub suzeranitatea turcească, relatarea istorică a două episoade din efortul multiplu al pregătirii lui.

O inițiativă populară din anul 1866

MARIA TOTU

După detronarea lui Alexandru Ioan Cuza, România a trecut, în prima jumătate a anului 1866 * printr-o situație critică. Unirea părea primejduită. La Paris, între 26 februarie — 1 aprilie, conferința celor șapte puteri garante lua în discuție problema situației „Principatelor Unite", inclusiv a separării lor. Constantinopolul se declarase ostil venirii pe tronul României a unui prinț străin, deoarece o astfel de soluție știrbea prestigiul Imperiului otoman. De-a lungul Dunării se concentrau puternice forțe turcești, vase de război sub steagul semilunei se îndreptau către Rusciuk, România fiind supusă, îndeosebi între lunile martie-iunie 1866, pericolului unei invazii iminente. Intențiile agresive ale Înaltei Porți se conjugau cu tendința Curții habsburgice de a profita de pe urma vacanței de la tronul României între februarie-mai 1866. Se ajunsese pînă acolo, încît, potrivit unei scrisori a ministrului de Externe sîrb, Ilija Garașanin, trimisă agentului său diplomatic de la București, reieșea că între Imperiul otoman și unele dintre marile puteri se purtau discuții în cadrul cărora se lansase ipoteza întrării României sau a unei părți a ei sub controlul Austriei.

Voluntari pe barricade

Gruparea politică liberal radicală, condusă de C.A. Rosetti, a desfășurat în asemenea condiții o largă campanie de propagandă în favoarea unei pregătiri militare rapide și generale. Din inițiativa ei, în martie 1866 fusese organizată garda civică în principalele orașe ale țării. Pe lîngă însemnate revendicări cu caracter democratic, liberal-radicalii înscriau în aprilie 1866 în programul lor și un punct care prevedea: „Armarea tuturor românilor în miliții și garde naționale".

Așadar, influente cercuri politice dintre ai căror membri, mulți luptaseră în revoluția de la 1848, propuneau o acțiune militară cu o largă participare populară, întemeiată pe voluntariat.

În fața pericolului intervenției turcești, ce părea iminentă, la insistențele lor, guvernul condus de Ion Ghica, a luat măsuri de întărire a tinerei noastre armate. Astfel, la 22 martie 1866, erau chemați sub arme patru mii de rezerviști, iar la București se organizau două noi batalioane de vînători și două baterii de artilerie. Armata pusă în alertă era concentrată pe Sabar.

Campania de presă desfășurată în special prin mijlocirea „Românului" — ziarul liberalilor-radicali, intervențiile acestora în Adunarea Deputaților, s-au adăugat activității de pregătire militară, stimulînd noi măsuri în această direcție.

Ideea înarmării generale a populației era un mod democratic de a concepe lupta pentru a salvgarda existența statului român modern. Dimitrie Brătianu, unul din foștii fruntași ai revoluției din 1848, propusese încă din aprilie înființarea în fiecare județ a unui batalion de gardă, compus din 1 000 voluntari întreținuți mai ales prin contribuția tuturor cetățenilor avuți. Pe această cale, „în mai puțin de o lună — scria D. Brătianu — armata română va primi un adaus de 30 000 oameni...". El însuși se angaja să întrețină timp de trei luni 10 voluntari.

Apelul lui D. Brătianu a avut un puternic ecou în țară. În Moldova, republicanul

* Vezi și „Magazin istoric", nr. 1/1970, p. 21 ; nr. 4/1970, p. 98 ; nr. 7/1970, p. 51 ; nr. 9/1970, pp. 77-81.

Eugen Ghica, fost căpitan în armata președintelui S.U.A. Lincoln, în timpul războiului dintre Nord și Sud, a constituit și întreținut un corp de cîteva sute de voluntari, recrutați cu ajutorul prefectului de Roman, Matei Sturdza — prieten al său. În numele lui Eugen Ghica, același Matei Sturdza a apelat și la prefecții județelor Fălciu, Botoșani, Putna, Covurlui și chiar Brăila, trimițîndu-le proclamații și cerînd să recruteze voluntari și fonduri pentru întreținerea lor. Emanoil Cretulescu, se an-

„Săpător" în armata română la 1866 — un precursor al geniștilor

gaja să susțină un corp de pînă la 1 000 oameni, iar Gh. M. Ghica, unul de 200 voluntari. Bătăiosul ziar al liberalilor radicali a atacat în termeni vehemenți pe acei reprezentanți ai claselor avute care dădeau dovadă de inerție. Între altele, „Românul" a cerut fostului domn al Moldovei, Mihai Sturdza, să participe la „opera mîntuirii naționale" măcar cu a patra parte din venitul său.

Factori noi

În cadrul acestui efort de mobilizare a națiunii pentru a face față pericolului extern, liberalii radicali se bizuiau nu numai pe patriotismul locuitorilor, pe capacitatea lor de sacrificiu, dar și pe o suită de factori noi, dinafară care îi îndrituia să procedeze în acest fel.

Imperiul otoman și cel habsburgic — în hinterlandul cărora se aflau asuprite un mare număr de națiuni, — au fost expuse în primăvara lui 1866 unor drastice crize politice. Insurecția cretanilor, care a culminat cu înlăturarea vremelnică a autorității otomane, îndreptase atenția Constantinopolului de la Dunărea de Jos înspre zona sud-balcanică și egeeană, unde populația din Epir, Thesalia și Albania se răsculase împotriva asupritorului otoman.

În viziunea partizanilor lui C.A. Rosetti, se întrezărea speranța dobîndirii independenței României chiar în acel an, dacă starea de efervescență antiotomană din Peninsula Balcanică se va concretiza printr-o ridicare generală a popoarelor ce aspirau să-și alcătuiască sau să se afirme ca state naționale independente. În acest scop, un Comitet central bulgar cu sediul la București a încheiat o „sacră coaliție" cu adepții lui C.A. Rosetti, din conducerea ei făcînd parte, printre alții, C. Ciocîrlan, Eugeniu Carada, Dimitrie Diamandi și Ivan Kasaboff. Grecii din porturile românești se înrolau alături de bulgari și sîrbi. în unitățile de voluntari românești.

Aducerea în țară a unui prinț străin și proclamarea sa ca domn coincidea cu această stare de tensiune politică prin care trecea România. Înscăunarea principelui prusian Carol de Hohenzollern în fruntea statului român, care se găsea în plin proces spre independență, declanșa speranțe într-o serie de cercuri politice influente că o victorie a Prusiei și Italiei în războiul împotriva Austriei va putea să faciliteze sub raport internațional îndeplinirea deziderateloi naționale. C.A. Rosetti credea astfel posibilă lărgirea luptei coalizate a popoarelor din sud-estul Europei subjugate de Imperiul otoman, cu națiunile asuprite de coroana habsburgică, în cadrul căreia apărea pentru români șansa înfăptuirii desăvîrșirii naționale. În strînsă legătură cu revoluționarii italieni Mazzini și Garibaldi, el aderase la concepția lui Mazzini că eventuala insurecție a națiunilor asuprite ar trebui să se întindă din Boemia pînă la Dunărea de Jos. Pen-

tru strîngerea legăturilor cu sîrbii era trimis la Belgrad Dimitrie Brătianu. Din Italia sosea în ţările dunărene, cu instrucţiuni din partea lui Garibaldi, revoluţionarul maghiar, generalul Türr. Venit la 6 iulie 1866 la Bucureşti cu o scrisoare de recomandare semnată de Garibaldi şi adresată liderului liberal radical, Türr obţinuse în prealabil, la Berlin, promisiuni de sprijin material pentru o acţiune în Ungaria şi Transilvania. Bismarck, ostil oricărei iniţiative revoluţionare, nu subaprecia totuşi utilitatea militară a unei insurecţii în spatele austriecilor, ceea ce le-ar fi putut grăbi înfrîngerea.

Avînd sprijinul liberalilor radicali din guvernul conservatorului Lascăr Catargiu, care urmase guvernului prezidat de Ion Ghica, redevenit prim ministru la 27 iulie 1866, Türr a obţinut asigurări de ajutor în arme şi oameni pentru declanşarea ridicării antihabsburgice în Banat şi Transilvania.

România una şi nedespărţită

La 28 mai 1866, Carol, sub presiunea elementelor burghezo-liberale legalizează printr-un decret întemeierea corpurilor de voluntari.

Garda naţională, nou înfiinţată prin lege la 29 martie 1866, prelua funcţia apărării Capitalei. Existau însă mari greutăţi în ceea ce privea înarmarea. Condiţiile externe erau nefavorabile, iar fondurile lipseau. S-a izbutit să se cumpere pe sub mînă de la soldaţii turci din Rusciuk o importantă cantitate de muniţii. Se spera însă că lipsa armamentului va fi suplinită printr-o largă mobilizare populară în vederea apărării punctelor strategice importante. În acest sens, „Românul" din 3 iunie 1866, scria următoarele : „Credem că trebuie să se ia măsuri. Pretutindeni baricade la toate intrările oraşului, în acele locuri însă unde poziţiunea este cea

Un medic şi un căpitan din „guarda civică" (naţională) ; Fotografii făcute la Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei R.S.R.

mai avantajoasă împotrivirii. Stradele principale tăiate în mai multe locuri iarăşi de baricade, astfel încît inamicul să întîmpine lupta, moartea la fiecare pas".

Apariţia decretului din 28 mai n-a însemnat însă antrenarea întregului guvern în aplicarea lui. Primul ministru şi ministru de Interne, Lascăr Catargiu moşier conservator n-a sprijinit activitatea de organizare a corpurilor de voluntari. Se pare că el se temea mai puţin de intervenţia străină decît de aceste formaţiuni populare înarmate.

În ciuda acestui fapt, acţiunea de înrolare şi susţinere a voluntarilor s-a extins, antrenînd şi Adunarea Deputaţilor. Scarlat Turnavitu, Petre Cernătescu, Alexandru Golescu şi numeroşi alţi deputaţi salutau angajamentul ce-şi luase D. A. Sturdza de a recruta pe cheltuiala sa un corp de voluntari. Alţi 27 deputaţi au renunţat la diurnele lor în favoarea pregătirii militare. În mod deosebit s-a remarcat în această acţiune municipalitatea bucureşteană. Ea publica în „Românul" din 31 mai 1866, un apel prin care locuitorii Capitalei erau îndemnaţi să se prezinte la birourile de înrolare deschise la primărie. Consiliul comunal al aceleiaşi urbe luase şi iniţiativa întreţinerii a 500 voluntari. Într-un nou apel adresat la 3 iunie locuitorilor Capitalei şi ţării, Consiliul Comunal declara: „De la patriotismul vostru, de la exemplul ce-l veţi da ţării, atîrnă mîntuirea, libertatea, independenţa ei". Mişcarea de înrolare voluntară cuprinsese toată ţara. La Iaşi se organizase în acest scop un comitet, iar în Argeş activau nu mai puţin de opt.

De aici şi iniţiativa „Românului", care propunea la 3 iunie constituirea unui Comitet central în scopul coordonării şi sprijinirii materiale a mişcării de voluntariat. Acelaşi ziar adresa în articolul său de fond din 6 iunie, la numai 4 zile de la izbucnirea războiului austro-prusian, o aspră critică guvernului conservator şi corpurilor legiuitoare. „N-am văzut un apel al domnului ministru de Interne către naţiune spre a-i spune şi situaţiunea şi concursul de care are trebuinţă guvernul. Nimic. Comuna Capitalei singură s-a mişcat [...]". La 9 iunie, campania era reluată într-un nou articol în care se arăta că în condiţiile izbucnirii războiului în centrul Europei, „cînd lupta cea mare a naţionalităţilor s-a deschis şi este în preziua de a înfăşura Europa întreagă", era necesară mobilizarea întregului efort al ţării.

În aceeaşi zi, în „Monitorul Oficial" se publica, decretul de organizare a unui corp de 10 000 voluntari, subordonat ministrului de Război. Guvernul acorda fiecărui voluntar echipamentul, muniţia, armele şi hrana necesare, precum şi doi galbeni pe lună. În fruntea celor 10 000

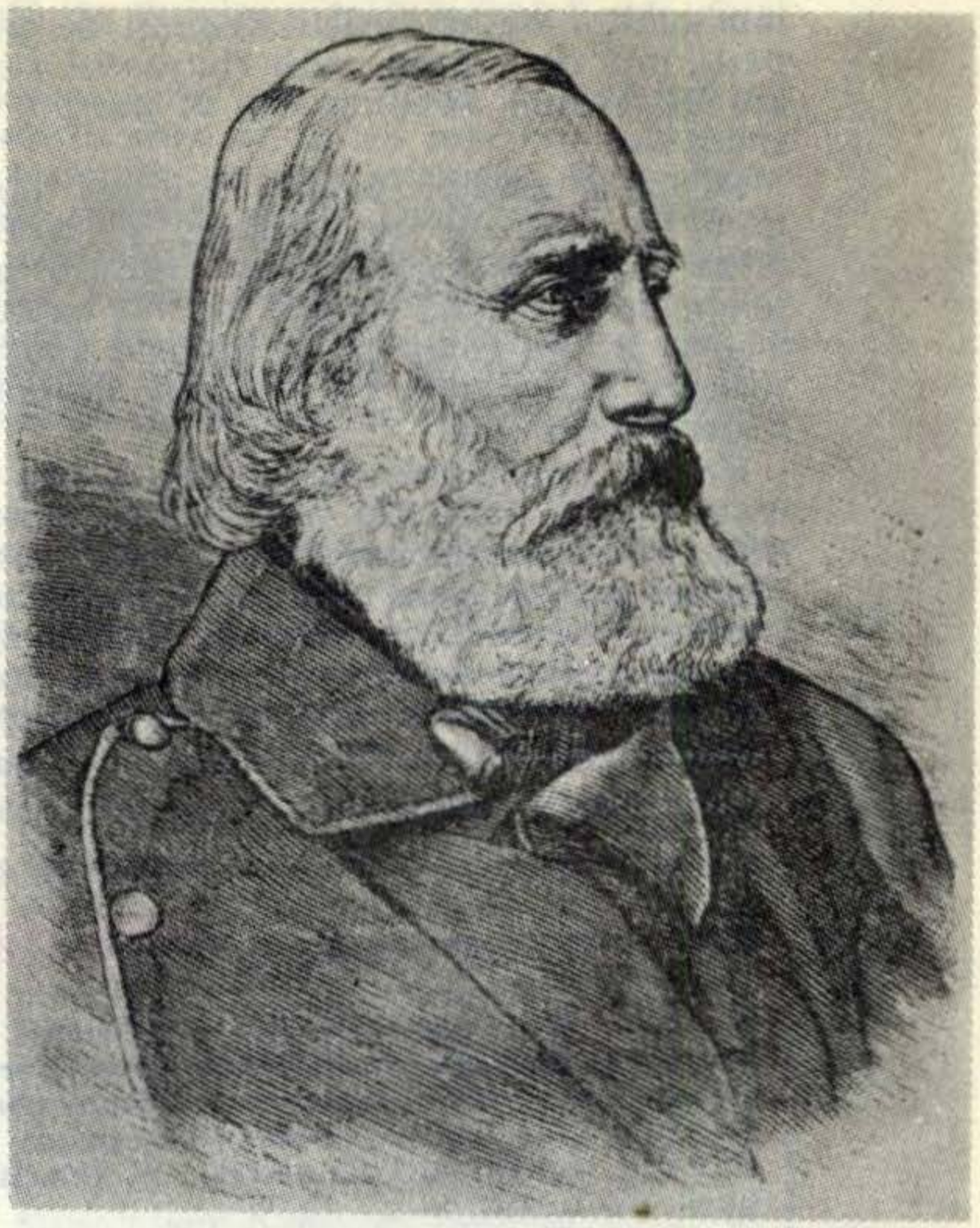

Imaginea lui Garibaldi pe prima pagină a unui ziar românesc de epocă

voluntari ce urmau a se recruta, a fost numit prin decret, la 10 iunie, generalul Gheorghe Magheru. El şi-a început activitatea la 15 iunie printr-un **„Apel către români"**, în care, evocînd gloria străbună, făcea un stăruitor îndemn la acţiune. „Ne vom păstra dară ţara şi o vom lăsa frumoasă şi mare urmaşilor precum ne-au lăsat-o şi strămoşii noştri nouă. Cît pentru mine — spunea Gheorghe Magheru eu îmi voi da viaţa voios şi mîndru pentru această luptă măreaţă". Apelul se încheia cu „Trăiască România una şi nedespărţită". Ofiţerii corpului erau desemnaţi mai ales dintre foştii militari şi dintre civilii ce inspirau încredere guvernului. Conservatorii voiau astfel să-şi asigure controlul şi îndrumarea acestor forţe populare în curs de mobilizare.

La 10 iunie 1866 erau deja înscrişi în Capitală 200 voluntari. Lor li se adăuga apoi o legiune de gardă naţională mobilizată şi condusă de C. Ciocîrlan. La Craiova, în 2 zile se înrolează 143 oameni. Din Teleorman, Romanaţi, Gorj, Roman şi Bacău soseau la Bucureşti între 12 şi 23 iunie primii 297 înrolaţi. Din Brăila venise un detaşament de voluntari compus pe lîngă români şi din reprezentanţii

mai multor naţionalităţi. Animaţi de simpatie faţă de cretani, care ridicaseră steagul insurecţiei antiotomane, ei purtau un steag elen.

Pe baza acestor prime rezultate obţinute în acţiunea de înrolare, se hotăra la 21 iunie 1866, organizarea primului batalion de voluntari format din 787 oameni dispuşi în opt companii şi dislocat apoi la Giurgiu în Brigada I-a condusă de colonelul Haralambie.

Un alt centru de concentrare a fost oraşul Buzău, unde 500 voluntari se găseau sub conducerea lui Titus Dunca, fost căpitan în faimoasa legiune a lui Garibaldi *. Voluntarii au rămas la Buzău pînă la 9 iulie, cînd evenimentele externe arătau că o asemenea acţiune nu mai era posibilă. Sfîrşitul rapid al războiului austro-prusian a modificat considerabil conjunctura politico-militară. Nu a putut fi actualizată nici realizarea unei insurecţii revoluţionare în Transilvania. La începutul lui iulie, ca urmare a victoriei Prusiei, turcii au renunţat la intervenţia armată în România. Toate acestea, la care s-a adăugat şi situaţia financiară a României, au impus în a doua jumătate a lunii iulie reducerea efectivelor militare şi dizolvarea corpurilor de voluntari.

Ceea ce este important sub raportul istoric, acţiunea desfăşurată în prima jumătate a anului 1866 s-a bucurat de un sprijin larg al maselor, manifestat fie prin donaţii în bani, animale, alimente, obiecte sanitare, fie printr-un entuziast voluntariat. Se prefigura astfel încă în vara anului 1866 forţa naţiunii, puterea ei de sacrificiu, ce aveau să fie manifestate atît de pilduitor în actul independenţei de stat a ţării noastre, dobîndită la 1877.

* Vezi „Magazin istoric", nr. 7-8/1968, pp. 141-147.

MICROFIŞIER BIBLIOGRAFIC

M. Theodorian Carada, **Efimeridele. Insemnări şi amintiri**, Bucureşti, 1930, pp. 62-66 ; C. Velichi, **Relaţiile româno-turce între februarie-iulie 1866**, în „Studii", XVI (1963), nr. 4, p. 850 ; „Monitorul oficial al României", martie-iulie, 1866 ; „Românul", martie-iulie 1866 ; Arh. Ist. Cen. St., **Fond M.A.I., Div. Comunală şi rurală**, ds. 145, 146/1866 ; Msse 1554 şi Arh. St. Piteşti, **Fond Primăria Piteşti**, ds. 12, 13/1866 ; N. Ciachir, **România în sud-estul Europei (1848-1886)**, Ed. Politică, Buc., 1968.

Misiune cu obstacole diplomatice

ŞERBAN RĂDULESCU-ZONER, VLAD LAHOVARY

În a doua zi a Anului Nou 1874, sosea la Berlin doctorul Nicolae Creţulescu, agent oficios diplomatic al României, trimis în capitala Germaniei cu misiunea de a obţine recunoaşterea dreptului ţării sale de a avea o reprezentanţă oficială. Cu aceeaşi însărcinare plecase şi G. Costaforu la Viena, G. Filipescu la Petersburg şi C. Exarcu la Roma.

Stabilirea unor agenţii diplomatice oficiale ale României în străinătate constituia neîndoielnic un pas important spre independenţă, intenţie nelipsită de dificultăţi în realizarea ei, deoarece pe atunci marile puteri căutau să nu ştirbească autoritatea şi prestigiul Imperiului otoman, necesar, în concepţia lor, echilibrului politic al Europei. Or, „dreptul de legaţie" era strîns legat de cel de a negocia sau de a încheia tratate şi nu constituia altceva decît o recunoaştere concretă a atributelor suveranităţii statului pe plan internaţional.

Prin poziţia sa de prim plan în România (în mai multe rînduri deţinuse funcţia de prim-ministru), binecunoscut peste hotare, Nicolae Creţulescu era o persoană indicată să pătrundă în cercurile politice şi diplomatice berlineze, în scopul de a demonstra neajunsul pentru Europa ce reieşea „din supunerea unui

stat plin de viaţă şi putere de dezvoltare, faţă de Turcia, o ţară în ruină, ale cărei zile erau socotite". *

Potrivit instrucţiunilor primite, Creţulescu urma „să se pună în legătură cu cît mai mulţi oameni politici, cît şi cu jurnaliştii care ar putea mai bine să lumineze opinia publică asupra cauzei noastre". Totodată, el avea misiunea de a obţine din partea Germaniei recunoaşterea dreptului statului român, încă vasal sultanului, de a încheia, separat de Sublima Poartă, convenţii comerciale, deziderat evident şi cu caracter politic. „Doleanţele Principatelor Vasale (adică ale României — n.a.) constituie prima etapă pe calea unor pretenţii pe de o parte importante, pe de alta, inadmisibile" sublinia Aarif paşa, ministrul de Externe al Imperiului otoman **, îngrijorat că prin intermediul convenţiilor comerciale cu alte state România se apropia de neatîrnare.

Pe căi directe şi pe căi ocolite

Curînd după sosirea sa în capitala Germaniei, Creţulescu avusese convorbiri cu secretarul de stat Bernhardt-Ernst von Bülow ***, şi a primit apoi o invitaţie din partea cancelarului Bismarck pentru seara de 18 ianuarie. Era un pas înainte pentru un agent diplomatic nerecunoscut oficial, ţinînd seama mai ales că predecesorul său, Theodor Rosetti, nu a putut pătrunde niciodată pînă la bărbatul de stat german. „Aţi cîştigat mai mult teren decît ne închipuiam aci" — scria de la Bucureşti ministrul de Externe V. Boerescu agentului diplomatic român de la Berlin.

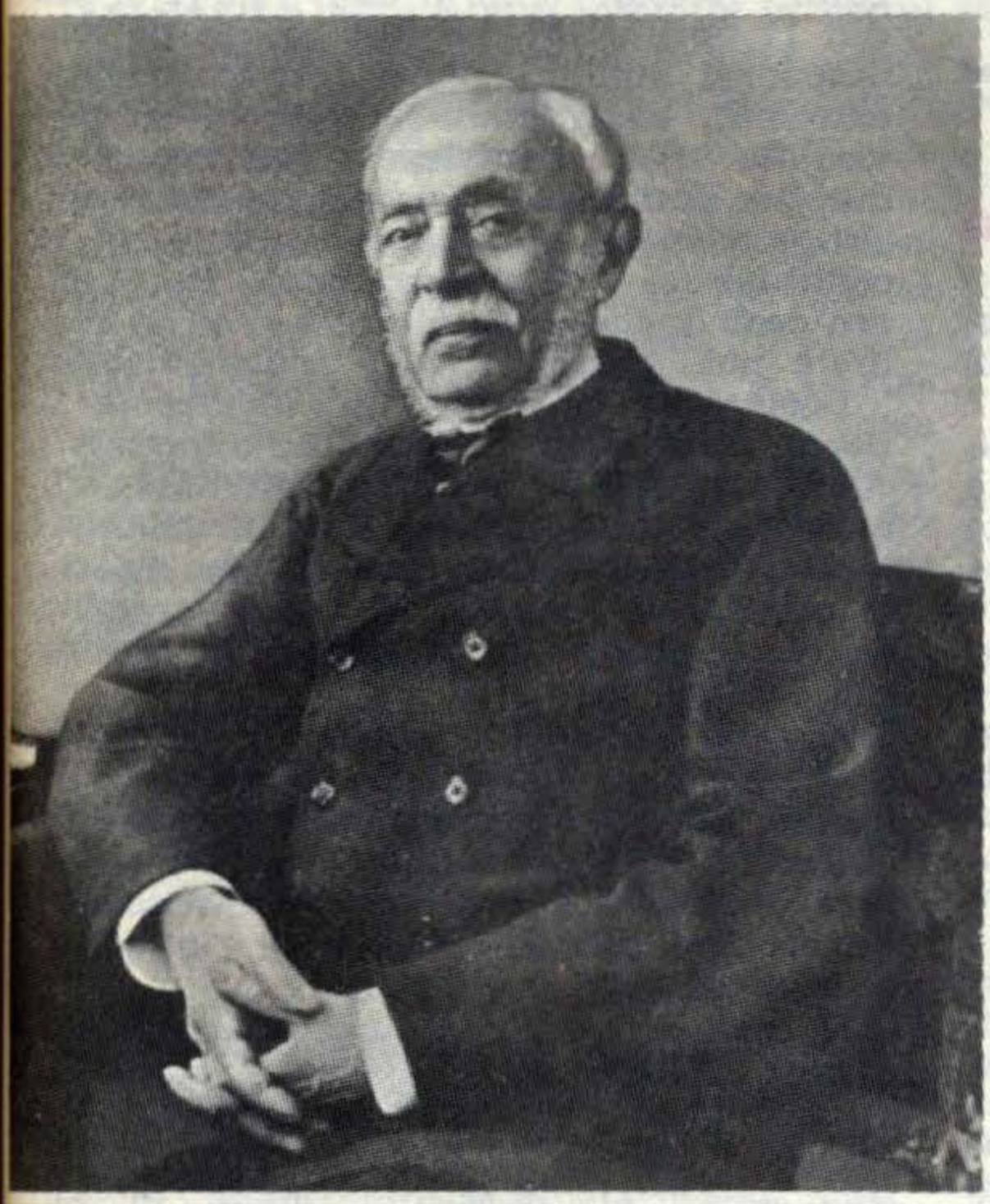

N. Creţulescu în perioada în care a fost ministru plenipotenţiar la Paris (1891-1893)

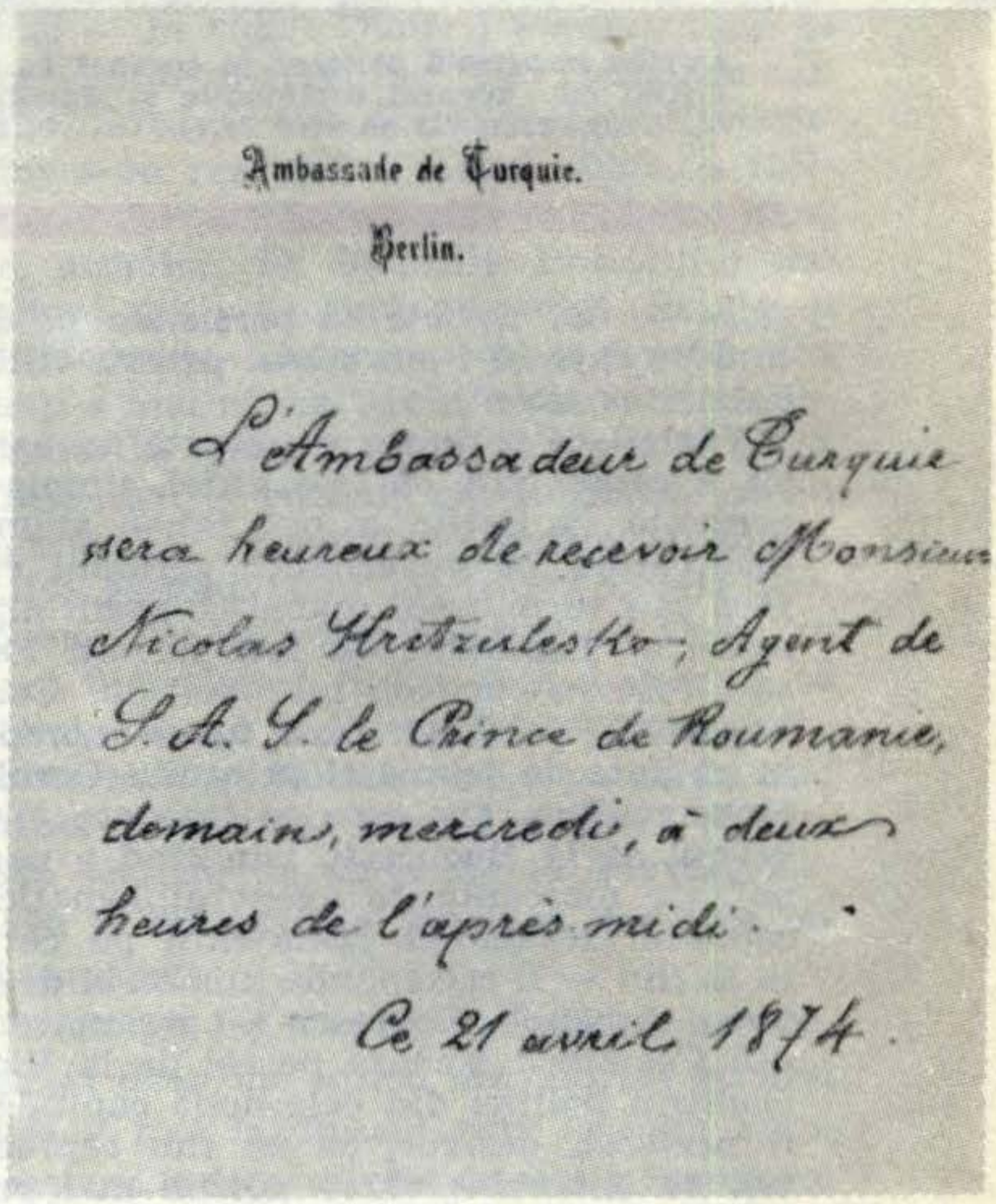

Ambassade de Turquie.

Berlin.

L'Ambassadeur de Turquie sera heureux de recevoir Monsieur Nicolas Kretzulesko, Agent de S. A. S. le Prince de Roumanie, demains, mercredi, à deux heures de l'après midi.

Ce 21 avril 1874.

Preambul pentru o discuţie politică: invitaţie la ambasada Turciei din Berlin, adresată de N. Creţulescu (21 aprilie 1874)

Cancelarul „a fost de o afabilitate fără margini şi extrem de prevenitor", raporta Creţulescu guvernului de la Bucureşti. În problemele politice Bismarck a rămas însă intransigent: România nu e o ţară suverană, independenţa nu-i poate fi recunoscută decît în urma unei înţelegeri a marilor puteri!

Creţulescu nu a dezarmat. „Departe de a ne descuraja — îşi încheia el raportul cu privire la întrevederea cu «cancelarul de

---

*A. D. Xenopol, **Nicolae Kretzulescu. Viaţa şi faptele lui**, Buc., 1915, p. 112.

** Fragment din directivele trimise de Aarif paşa reprezentantului de la Londra (19 august 1874), citat în C. I. Băicoianu, **Geschichte der Rumänischen Zollpolitik**, Stuttgart, 1896, p. 222.

*** Tatăl fostului concelar german Bernhardt Heinrich Karl von Bülow (pentru care vezi „Magazin istoric", nr. 7/1970, pp. 91-95).

Auf Allerhöchsten Befehl Ihrer Majestät der Kaiserin und Königin
zum Ball am 22. März 1876 Abends 9 Uhr
im Königl. Palais

Curtea imperială prusacă ia contact în mod oficial cu „agentul diplomatic al României" N. Creţulescu (22 martie 1876)

fier» — noi trebuie să persistăm pe drumul pe care ni l-am trasat pentru viitorul patriei noastre".

Văzînd că acţiunea sa directă nu a reuşit, a căutat alte căi. De altfel, simpla lui prezenţă la Berlin a pus într-o anumită încurcătură pe guvernanţii germani care, fără să-l recunoască oficial ca agent diplomatic al României, au fost nevoiţi totuşi să-i rezerve un loc însemnat la Curtea imperială, pe lîngă care fusese acreditat în calitate de trimis al prinţului Carol de Hohenzollern. Era ceea ce scontase şi guvernul de la Bucureşti, trimiţînd o personalitate marcantă ca agent diplomatic în capitala Germaniei. „Stînjeniţi pe cei de la Berlin — îi recomanda ministrul de Externe român V. Boerescu — precum domnul Costaforu jenează pe cei de la Viena. Oamenii politici din cele două capitale ar fi preferat, desigur, ca să fim reprezentaţi de oameni a căror poziţie mai puţin însemnată le-ar fi cerut mai puţine menajamente. Dar interesul nostru cere contrariul".

Introdus la curte şi în cercurile politice berlineze, invitat adesea la recepţiile familiei imperiale, la care participau înalţi demnitari ai imperiului şi ai puterilor străine, Nicolae Creţulescu a reuşit să se impună. Reprezentanţii acreditaţi ai unor ţări, ca baronul de Nothomb, ministrul Belgiei, sau contele Silvas, ministrul Portugaliei, i-au acordat un sprijin direct în dificila sa misiune.

Astfel, Creţulescu a fost avertizat de ministrul Belgiei să evite o întîlnire cu Aristaki, reprezentantul sultanului, care ar putea să-i atragă în mod dezagreabil atenţia că nu este decît un membru al personalului legaţiei otomane. Creţulescu era însă hotărît să nu facă nici o excepţie şi să se prezinte în vizită de curtoazie, în calitate de reprezentant al unei ţări străine, şi la legaţia Sublimei Porţi. „Bătrînului baron de Nothomb, care mi-a vorbit cu atîta francheţă — raporta reprezentantul diplomatic al României lui Vasile Boerescu — i-am răspuns că... doresc o provocare (din partea lui Aristaki — **n.r.**) pentru a mă putea explica şi a-i spune deschis modul nostru de a gîndi asupra unei politici mai juste pe care guvernul său ar trebui s-o ducă faţă de noi". Dar, stupoare! Aristaki a evitat un timp să dea ochi cu diplomatul român, iar mai tîrziu, reîntors de la Constantinopol, el a fost cel care, în noua sa funcţie de ambasador, l-a invitat pe Creţulescu în calitate de „agent al domnitorului". Acesta, conform unui raport al său din 11 aprilie 1874, a fost primit de ambasadorul Sublimei Porţi „cu o curtoazie extremă", exprimîndu-şi regretul cu privire la unele neînţelegeri referitoare la dreptul României de a încheia convenţii. „El a adăugat — raporta Creţulescu în continuare — că suzeranitatea Porţii nu era decît o chestiune formală şi că în realitate noi avem întreaga independenţă".

Declaraţiile ambasadorului otoman de la Berlin constituiau desigur doar o manevră, căutînd astfel să torpileze activitatea diplomatică a lui Nicolae Creţulescu, activitate urmărind afirmarea statului român şi privită cu simpatie şi interes crescînd de mulţi reprezentanţi ai statelor străine din capitala germană.

Agentul diplomatic român de la Berlin a căutat să se folosească, în convorbirile dificile purtate cu guvernanţii germani, de cuvintele ambasadorului turc. „Dar cine face atenţiune la vorbele lui Aristaki?" i-a replicat Bülow, căutînd în continuare să rămînă rigid în tratative.

În toate convorbirile purtate, noul agent oficios al României la Berlin a căutat să sondeze poziţia puterilor europene faţă de Imperiul otoman şi faţă de eforturile de emancipare ale poporului român. El nu pierdea nici o ocazie de a demonstra străinătăţii drepturile ţării sale, „recunoscute prin vechile tratate", fiind convins — ca şi guvernul de la Bucureşti, care-i trimitea instrucţiuni în acest sens — că emanciparea economică a României constituie una din premisele suveranităţii sale politice. Broşura **Les Droits de la Roumanie basés sur les Traités (Drepturile României pe baza tratatelor)**, trimisă, conform unui raport de la Berlin „miniştrilor, membrilor corpului diplomatic şi mai multor oameni politici, precum şi gazetelor" a fost, „de bun efect", atît la curte cît şi în cercurile diplomatice mai puţin însă în presă care, după cum sublinia Creţulescu în acelaşi

document, „nu a făcut nimic", datorită „persoanelor oficiale de la care primesc instrucțiunile".

O „eroare" de protocol

Într-una din primele seri ale lui martie 1874, Crețulescu intra în posesia unei invitații. **„Însărcinatul cu afaceri al României"** era rugat să ia parte la o reprezentație de gală ce urma să aibă loc la Operă în cinstea ducelui și ducesei de Edinburgh, în trecere prin Berlin. Titulatura de pe invitație indica locul alături de ceilalți reprezentanți oficiali ai statelor străine.

Dar, a doua zi, prezentînd scuzele de rigoare, un funcționar al Ministerului de Externe i-a adus o altă invitație în textul căreia, în locul formulării anterioare, aceea de „Însărcinatul cu afaceri al României", figurau „Dl și D-na N. Crețulescu." Ce atitudine trebuia să adopte ? Să refuze invitația ? Instrucțiunile sosite cu puțin timp înainte de la București îi cereau „să se afirme", să persevereze. „Veți forța mai bine indirect corpul diplomatic și Curtea regală de a vă recunoaște titlul", îi scria V. Boerescu. Aceleași sfaturi i le dădea și ministrul Portugaliei, contele Silvas, devenit un prieten al agentului diplomatic român.

Nicolae Crețulescu s-a hotărît deci să treacă peste amorul său propriu și să participe totuși la spectacol. Gestul a fost bine calculat. În antract, alături de ceilalți membri ai corpului diplomatic, el a fost prezentat chiar de prințul moștenitor german, ducelui de Edinburgh.

Din ce în ce mai des documentele atestă folosirea titulaturii de „agent diplomatic al României", acordată lui Crețulescu de unii miniștri acreditați la Berlin, inclusiv unii reprezentanți ai unor mari puteri. Nu știm ce va fi spus însuși „Cancelarul de Fier" cînd mareșalatul palatului l-a invitat, în 22 martie 1876, la un bal la curte pe **„agentul diplomatic român Nicolae Crețulescu"**, puțin timp înainte ca acesta să părăsească postul său de la Berlin ? De această dată nu a mai avut loc nici o modificare a invitației.

Cauza dreaptă a triumfat

În timp ce în capitalele europene agenții diplomatici ai României depuneau eforturi repetate pentru afirmarea pe plan internațional a noului stat — prin recunoașterea **de jure** a reprezentanților săi și prin încheierea independentă de convenții comerciale — în sudul Dunării evenimentele se precipitau, îngrijorînd pe Bismarck. În iulie 1875, țăranii din Bosnia și Herțegovina s-au răsculat. Poporul bulgar a ridicat de asemenea armele în primăvara anului următor. Pe malurile Bosforului doi sultani erau pe rînd detronați. Serbia și Muntenegru declarau război Porții. Cît timp a mai rămas agent diplomatic al României la Berlin (pînă în aprilie 1876), Crețulescu a sondat, cu abilitatea care-l caracteriza, „punctul de vedere al guvernului german față de numeroasele probleme care se vor pune într-un viitor nu prea îndepărtat". Sosise însă momentul ca diplomația să cedeze locul luptei armate. Alăturîndu-se Rusiei, care a pornit în 1877 război împotriva Porții, poporul român, prin jertfele de sînge de la Plevna, Rahova și Smîrdan, a făurit o România independentă.

Misiunea lui Nicolae Crețulescu a reprezentat doar un episod din efortul general care a fost încununat prin izbînda recunoașterii independenței de stat a României.

O colecție „Magazin istoric" — o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală

Pentru a o avea la îndemînă — nu uitați să reînnoiți abonamentul dv. pe trimestrul II și pe celelalte trimestre ale anului 1972. După cum știți, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin „ROMPRESFILATELIA"—Serviciul Import-Export presă—București—Calea Griviței nr. 64-66, P.O.B.—2001.

Mărea răzvrătire

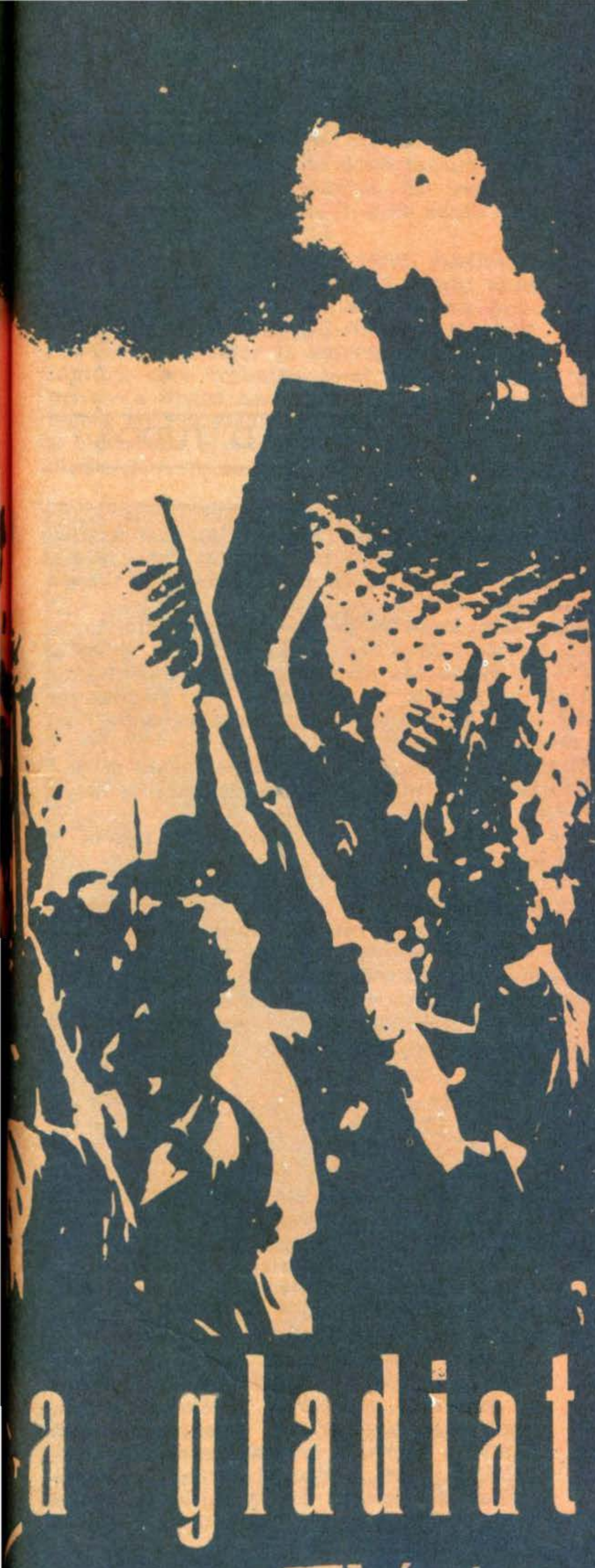

a gladiatorilor

Cine erau acești oameni socotiți infami, nedemni de a li se reprezenta chipul? Mulți fuseseră aduși în Peninsula Italică de departe, din Spania sau Numidia, din Galia sau Tracia, din Siria, Dacia sau Grecia, și vînduți în piețe cu bucata sau cu toptanul. Stăpînii lor îi însemnau cu fierul roșu și îi puneau în lanțuri dacă erau buni pentru munca pe ogoare, în mine, la galere, sau îi făceau gladiatori dacă natura îi înzestrase cu o constituție atletică.

Cu trupurile brăzdate de cicatricile lăsate de loviturile de spadă sau de ghearele fiarelor sălbatice, un mare număr de gladiatori au luptat și au murit în arenele circurilor antice, întru desfătarea unui public avid de senzații tari.

Nu întotdeauna însă sclavii gladiatori s-au supus voinței stăpînilor. Și atunci cînd, răzvrătindu-se, au pus mîna pe arme, au înscris cea mai glorioasă pagină din istoria mișcărilor sociale ale lumii antice: răscoalele sclavilor.

D. Z.

„Un război de-a lungul întregii Italii"

Prof. univ. dr. doc. D. TUDOR

Spectacolele de gladiatori, atît de populare în lumea antică *, au fost împrumutate de romani de la vecinii lor, etruscii. La început, în arenă apăreau numai gladiatori înarmați și se luptau între ei, ca mai tîrziu să se introducă și fiarele sălbatice pe care aceștia trebuiau să le înfrunte.

Astăzi se cunosc peste 126 amfiteatre construite în diferite provincii ale Imperiului roman, la Roma, Verona, Capua, Pompei, Syracusa — În Italia, la Arles și Nîmes — în Franța, la Sarmizegetusa — în Dacia (de altminteri, pe teritoriul țării noastre au existat și alte amfiteatre pentru luptele de gladiatori : la Porolissum — azi Moigrad, în nordul Transilvaniei — și la Tomis — Constanța — unde s-au păstrat cîteva pietre de mormînt ale acestor luptători).

Recrutați dintre sclavi sau liberți, dintre condamnații la moarte sau la muncă silnică, dintre prizonierii de război, gladiatorii cei mai căutați pentru rezistența și forța lor fizică, erau galii și tracii.

Într-un trib tracic, așezat undeva în văile Munților Rodope, s-a născut și Spartacus, viitorul gladiator și conducător al marii răscoale.

Treizeci și trei de istorici și scriitori antici menționează numele lui Spartacus : Sallustius, Cicero, Cezar, Horațiu, Titus Livius, Pliniu cel Bătrîn, Tacitus, Florus, Plutarh, Appianus, pentru a nu-i cita decît pe cei mai cunoscuți. Grandioasa răscoală organizată de gladiatorul trac devenise un adevărat subiect la modă pentru scriitorii din sec. I î.e.n. și de mai tîrziu, oferindu-le comparații sugestive ori de cîte ori aveau de confruntat faptele din prezentul imediat cu cele din „războiul gladiatorilor". Poate doar amintirea lui Hannibal, înverșunatul adversar al Romei (sec. III î.e.n.), trezea în mintea potentaților romani temerile pe care le provoca amintirea lui Spartacus.

Un dezertor și evadat din neamul tracilor

Viața lui Spartacus înainte de dezlănțuirea răscoalei (73 î.e.n.) e prea puțin cunoscută.

Părinții lui, probabil păstori, au fost nevoiți să-și înscrie fiul ca soldat în rîndurile unei trupe auxiliare romane unde, de la bun început, Spartacus s-a făcut remarcat prin forța fizică și curajul său. Clima aspră a meleagurilor lui natale îi călise trupul, iar sărăcia, cu care fusese obișnuit de mic copil îl învățase să fie cumpătat.

Din motive necunoscute — poate că fostul păstor nu s-a împăcat cu aspra disciplină militară — Spartacus a dezertat. Potrivit legilor romane, o dată prins, un dezertor își pierdea libertatea și era vîndut ca sclav. Aceasta a fost și soarta lui Spartacus. Cumpărătorul, pe nume Lentulus Batiatus, un **lanista,** (negustor de carne vie), avea în orașul Capua o școală de gladiatori care, o dată instruiți, erau vînduți cu un preț ridicat pentru cumplitele spectacole din arene. Puternic și îndemînatic, Spartacus a fost scutit de ucenicie și numit **doctor,** care însemna instructor.

Capua a fost unul din marile centre ale școlilor italice de gladiatori, supranumit și „cartierul general al gladiatorilor". În acest oraș bogătașii își trimiteau sclavii pentru a deprinde mînuirea spadei, tridentului și plasei, nelipsitele arme ale luptătorilor din arene. Pe la mijlocul sec. I î.e.n. la Capua a fost instruită și trupa de gladiatori a lui Caesar.

După specificul armamentului și tactica folosită luptătorii se împărțeau în mai multe categorii. Istoricul Florus menți-

* Vezi și „Magazin istoric", nr. 12/1970.

nează că Spartacus a fost un **mirmillo** și purta o **armatura gallica :** scut lung și ușor, cască și sabie lungă, cu două tăișuri. Adversarul lui numit **retiarius,** era înarmat cu un trident și o plasă, în care căuta să-l prindă pe **mirmillo.**

În cazărmile din Capua elevii gladiatori erau considerați sclavi și deci supuși unui regim dur în ceea ce privește hrana, programul și disciplina. Spartacus n-a putut rămîne nepăsător la suferințele acestor făpturi, care trebuiau să-și verse sîngele pentru a distra nemiloșii stăpîni. În înțelegere cu 200 gladiatori, între care Crixos și Oinomaos, el a organizat o evadare, „punîndu-și viața în primejdie pentru libertate, mai degrabă decît să se ofere în spectacol la circ" (Appianus).

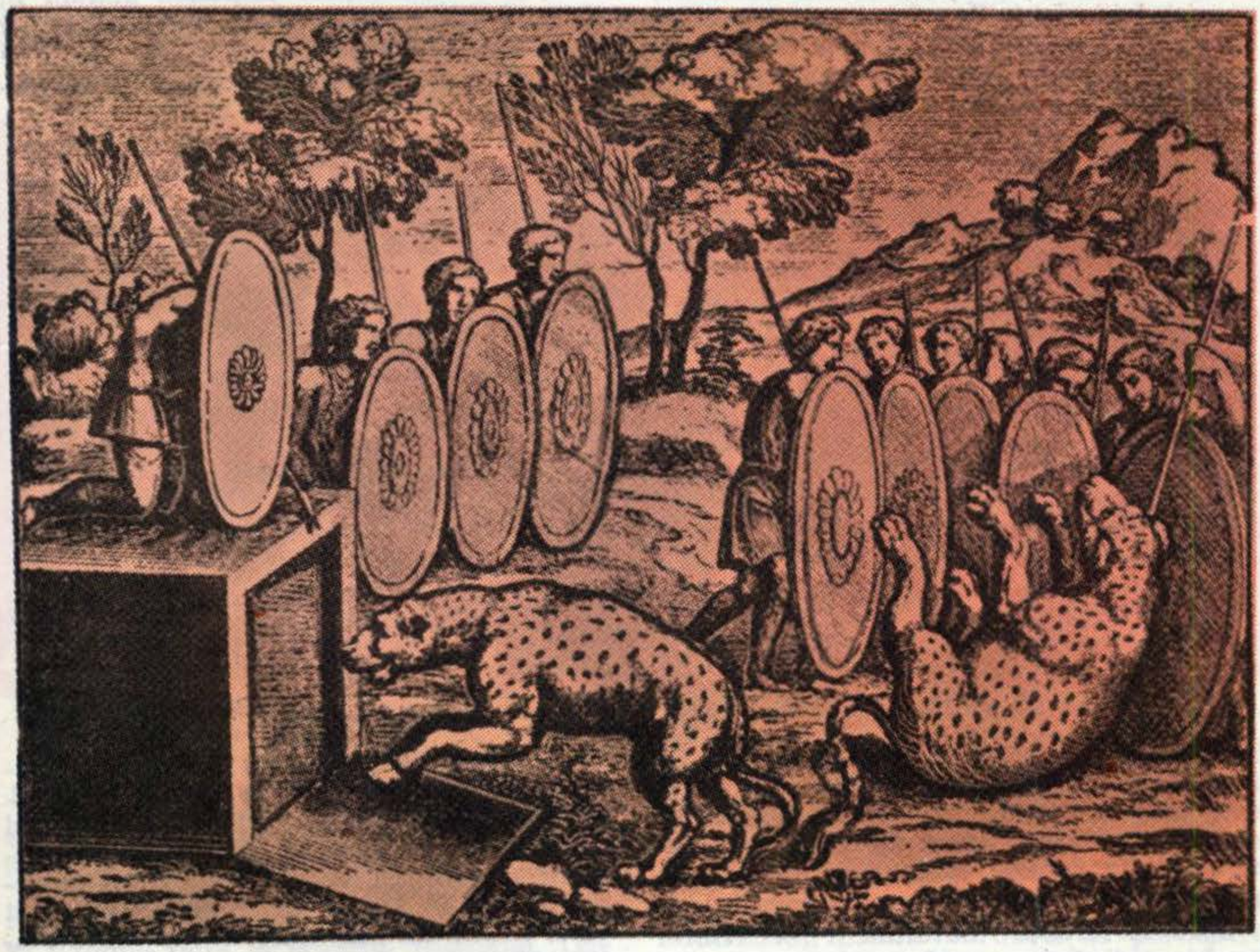

Vînători înarmați cu sulițe și scuturi prind fiarele ce vor fi apoi asmuțite împotriva luptătorilor din arene

Evadarea s-a produs într-un moment favorabil sclavilor.

La Roma o seamă de ambițioși căutau să-și facă loc în arena politică, declanșînd sîngeroase conflicte interne. Războaiele în care era angajată republica romană în Orient, Balcani și Spania, îndepărtaseră din peninsulă grosul trupelor de elită, formate din legionari italici. Pe de altă parte, anii îndelungați de recrutare militară, la care s-au adăugat presiunile exercitate de bogătașii din marile orașe, i-au lipsit pe micii fermieri de pămîntul lor și le-au lichidat clasa. Ei s-au pierdut în masa sărăcimii, iar fermele lor au fost adunate în uriașe latifundii lucrate de sclavi. Numărul acestora creștea mereu. Avizi de bogății și triumfuri, generalii romani victorioși trimiteau spre „cetatea celor șapte coline" nu numai fabuloase prăzi de război, metale prețioase și opere de artă, dar și sute de mii de captivi, pentru a fi vînduți ca orice marfă.

Această epocă agitată pentru republica romană, o republică în descompunere, răscolită de lupta pentru supremație, a scos în evidență nemulțumirile ce mocneau în rîndul multor pături și categorii sociale și, mai presus de orice, a subliniat marele, principalul antagonism al societății romane, cel dintre stăpînii de sclavi și masa acelora asupra cărora proprietarii lor aveau drept de viață și de moarte.

Cetatea „muntelui de foc"

Armele fiind închise în magazia cazărmii, gladiatorii au fost nevoiți să-și croiască drum spre libertate bizuindu-se doar pe forța lor fizică.

Grupul de 70 evadaţi — atîţi au reuşit să scape din cei 200 — s-au înarmat cu cuţite, satîre, grătare de fier, pe care le-au luat dintr-o prăvălie. Acestea au fost primele arme ale luptătorilor lui Spartacus, arme cu care aveau să înfrîngă pe urmăritorii lor. În marşul spre cetatea naturală pe care o forma Vezuviul, gladiatorii şi-au înmulţit rîndurile cu alţi sclavi întîlniţi în drum. În plus, au avut norocul să poată captura mai multe căruţe încărcate cu arme şi echipament de luptă.

Vezuviul, „muntele de foc" cum i se spunea, dormita şi viţa de vie sălbatică îl îmbrăcase pînă în vîrf. Fugarii se puteau uşor ascunde în craterul şi în cavernele lui de unde, prin incursiuni nocturne, atacau fermele (villae rusticae) de pe latifundiile Campaniei pentru a se aproviziona. Ocupînd acest loc fortificat ne spune Plutarh, sclavii „şi-au ales trei comandanţi dintre care primul era Spartacus, trac de neam, din tribul maidicas, care dispunea nu numai de un mare prestigiu şi de putere, ci era mai distins şi prin inteligenţa sa [...]".

Spre fortăreaţa naturală a Vezuviului au început să se scurgă, la chemarea răsculaţilor, mulţime de sclavi de pe latifundiile vecine, oameni liberi săraciţi, fel de fel de nemulţumiţi. Spartacus a reuşit, în scurt timp, „să adune în jurul său o mare mulţime de oameni" (Appianus) şi să-şi formeze un anumit stat major pentru instruirea şi conducerea celor ce căutau libertatea înrolîndu-se sub steagurile lui.

Pericolul pentru proprietarii de sclavi devenea grav. Forţele militare romane din oraşele vecine Neapolis, Cumae, Capua şi Nola, nu mai erau în stare să lupte singure cu armata lui Spartacus. Împotriva celor de pe Vezuviu au fost trimise trupe din Roma.

Propretorul Caius Claudius Glaber, cu un efectiv de 3 000 soldaţi a împresurat muntele şi a ocupat singura potecă ce ducea spre crater. Dar Spartacus nu era omul care să devină victima unei capcane. Din ordinul lui au fost împletite scări din viţă sălbatică şi, pe întuneric, oamenii săi au coborît peste prăpăstiile muntelui. Glaber s-a trezit atacat din spate şi ostaşii săi au scăpat lepădîndu-şi armele şi fugind în dezordine. Ecoul primului mare succes al gladiatorilor a adunat pe Vezuviu, scrie Plutarh „mulţi sclavi din acele părţi, care duceau vitele la păscut, şi ciobani, oameni buni, luptători şi iuţi de picior". Muntele vulcanic a devenit neîncăpător. În plus, mulţimea răsculaţilor impunea acţiuni în cîmp deschis, ceea ce l-a determinat pe Spartacus să coboare la cîmpie.

Socotită în primele momente o răzvrătire efemeră, acţiunea lui Spartacus a început să fie privită ca un veritabil război. Se declanşase marea epopee a răscoalei sclavilor, care avea să zdruncine din temelii orînduirea sclavagistă. După aprecierea lui V. I. Lenin, „Spartacus a fost unul dintre cei mai mari eroi ai uneia dintre cele mai mari răscoale a sclavilor [...]. Timp de mai mulţi ani, atotputernicul — după cum părea — Imperiu roman, întemeiat în întregime pe sclavie, a fost zguduit de loviturile unei răscoale uriaşe a sclavilor, care s-au înarmat şi s-au adunat sub conducerea lui Spartacus, formînd o enormă armată".

Spre Alpi sau spre Roma ?

Sub comanda lui Spartacus şi a locotenenţilor săi — galii Crixos, Gannicus şi Castus, orientalul Oinomaos şi alţii — se afla o masă de luptători de loc omogenă din punct de vedere etnic, compusă din reprezentanţi a numeroase neamuri : celţi,

germani, traci, italici, deci un mozaic de seminții, cu interese și mentalități diferite, care a putut fi organizat și stăpînit numai de un geniu militar și de un conducător politic de prestigiu, cum a fost Spartacus.

Și totuși, el n-a putut să împiedice ca din acest amalgam de mentalități și interese să se desprindă două orientări în alcătuirea programului de acțiune a răsculaților. Crixos, de pildă, sprijinit de micii cultivatori italici și de sclavii născuți din captivi aduși mai demult în Italia, a sugerat un plan neobișnuit de îndrăzneț pentru acea vreme : ridicarea la luptă a tuturor sclavilor din Italia, atacul Romei și răsturnarea puterii existente. Poate că Spartacus s-a temut să înfrunte forța militară a Romei, și de aceea a înfățișat un plan mai moderat : să răzbată pînă în Alpi

Un spectacol obișnuit pentru Roma antică : gladiatori în arenă

și să treacă munții ca apoi fiecare să poată ajunge pe meleagurile natale.

Cauzele acestor neînțelegeri nu sînt cunoscute în întregime. Cert e că ele aveau să dăinuie pînă la sfîrșitul răscoalei. Dar — fapt demn de remarcat — în fața primejdiei divergențele erau date uitării, pentru a reînvia în momentele în care slăbea ofensiva romană. În unul din aceste momente Crixos, Gannicus și Castus s-au separat, împreună cu un detașament destul de numeros, de grosul armatei lui Spartacus. Imprudență care avea să-i coste viața.

Pentru a putea face față noilor atacuri din partea armatei romane, Spartacus a ordonat să fie confecționate scuturi din răchită împletită și lănci din pari de lemn ascuțiți, căci răsculații nu aveau suficiente arme de metal. Istoricul Florus spune că sclavii proaspăt sosiți în tabăra răsculaților își ofereau lanțurile pentru a se turna din ele săbii și suliți.

Speriat de numărul tot mai mare al luptătorilor lui Spartacus, în toamna anului 73 î.e.n. Senatul a trimis împotriva lui pe unul din pretori, Publius Varinius, care însă nu i-a atacat pe răsculați cu întregul său efectiv. Primul a început lupta ajutorul de comandant Thoranius, dar a fost înfrînt și pus pe fugă. Apoi au intrat în acțiune, pe rînd, ofițerii Furius și Cossinius, iar în cele din urmă însuși Varinius. Toți au fost însă respinși cu grele pierderi. Aproape 6 000 legionari romani au fost scoși din luptă sau au dezertat, iar Cossinius a fost ucis. Sclavii victorioși au capturat steagurile și fasciile romane și le-au înmînat comandantului lor, Spartacus.

De data aceasta, Senatul s-a alarmat de-a binelea. Armata lui Spartacus ajunsese la 70 000 luptători. În orice moment, întreaga Italie putea fi cuprinsă de o răscoală generală a sclavilor, sprijiniți de țăranii deposedați de pămînt. În anul 72 î.e.n. consulii Clodianus și Publicola, fiecare cu cîte două legiuni pedestre, și fostul pretor Q. Arrius, cu un corp de cavalerie, au primit ordinul să pornească împotriva răsculaților. Și acești comandanți romani au reeditat însă greșeala tactică a predecesorilor lor, divizîndu-și forțele. În toiul luptelor a fost însă zdrobit detașamentul lui Crixos. La poalele Muntelui Garganus, înfruntînd forțele romane, locotenentul lui Spartacus a murit eroic alături de 20 000 oameni aflați sub comanda lui.

„Spartacus ad portas"

Spartacus a pornit cu grosul armatei spre trecătorile Alpilor, respectînd planul inițial. În fața lui, Clodianus a încercat să blocheze drumurile spre nord, în spate

era urmărit de trupele lui Publicola și Arrius. Obstacole de netrecut pentru Spartacus ? Nicidecum. Tactica sclavului s-a dovedit, o dată mai mult, superioară celei adoptate de consulii romani. El a atacat prin surprindere și neașteptat de repede grupul de armate ale lui Clodianus, dispersîndu-l, ca apoi, la fel de brusc, să se întoarcă împotriva urmăritorilor săi și să-i pună pe fugă. În plină derută, Publicola și Arrius și-au pierdut pînă și bagajele.

Spartacus și-a reluat marșul alpin, către trecătorile ce le-ar fi îngăduit sclavilor să plece în Galia sau în Germania, în Peninsula Balcanică sau în Orient. Pe atunci, guvernatorul Galiei Cisalpine (Lombardia de azi) era Cassius Longinus. În fruntea a 10 000 ostași el a încercat să-i aținä calea lui Spartacus la Mutina (actualmente Modena). Rezultatul : armata guvernatorului a fost împrăștiată, tabăra lui nimicită, iar el însuși a scăpat numai pentru că a avut un cal iute de picior.

Patru armate romane împrăștiate, patru victorii răsunătoare ale răsculaților ! Nimic nu-l mai împiedica pe Spartacus să-și realizeze intenția și să treacă Alpii. Dar, s-a întîmplat ceva de neînțeles. Subit, abandonîndu-și planul, conducătorul sclavilor a făcut cale întoarsă spre centrul și sudul Italiei. De ce ? Au fost formulate fel de fel de ipoteze, fără să se ajungă însă la o concluzie. Poate că Spartacus n-a îndrăznit să încerce greaua traversare a munților, sau poate că în acel moment decisiv a precumpănit părerea celor care socoteau că războiul trebuia continuat în peninsulă, în special pentru a ataca Roma. Un lucru rămîne sigur : Spartacus n-a renunțat la intenția de a părăsi Peninsula Italică, fiindcă mai tîrziu va încerca să plece prin Sicilia sau peste Marea Adriatică.

Pe la mijlocul anului 72 î.e.n. Spartacus comanda o armată de circa 100 000 oameni, înzestrată cu armament de bună calitate, capturat de la legiunile romane. La Roma panica era atît de mare, încît expresia **„Hannibal ad portas“** a fost repusă în circulație, într-o nouă variantă : **„Spartacus ad portas“.**

„Războiul gladiatorilor“ dura de trei ani și nici un comandant de armată, dintre cei ce nu se războiau în Spania sau în Balcani, nu mai cuteza să-l înfrunte pe Spartacus. În cele din urmă, marele bogătaș Licinius Crassus s-a hotărît să ia comanda a opt legiuni (circa 45 000 oameni) cu care să pornească împotriva răsculaților.

Noul comandant a hotărît să adopte tactica folosită odinioară de Fabius Maximus Cunctator împotriva lui Hannibal. Cu alte cuvinte a evitat bătăliile de mare amploare, mulțumindu-se să hărțuiască grupuri răzlețe de sclavi, să împiedice aprovizionarea armatei lui Spartacus și să aplice pedepse sîngeroase legionarilor fricoși sau nedisciplinați. Astfel, cînd un locotenent al său l-a atacat pe Spartacus fără aprobarea comandantului suprem, iar legionarii înfrînți au aruncat armele și au fugit, Crassus a poruncit să fie executat fiecare al zecelea legionar. Dar Crassus a recurs și la alte metode pentru a impresiona metropola. Distrugînd, de pildă, un detașament de sclavi plecați după aprovizionare, el a transmis la Roma că a repurtat o mare victorie.

Capcana dejucată

Nevoia de alimente, dorința de a părăsi peninsula și perspectiva de a aprinde noi focare de răscoale, l-au îndemnat pe Spartacus să încerce o debarcare în Sicilia, locul multor răzvrătiri de sclavi (ca cele din 137 și 104 î.e.n.). Insula era guvernată atunci de faimosul Caius Verres (care mai tîrziu avea să fie acuzat de Cicero, într-un răsunător proces, că a făcut avere jefuindu-și cu nerușinare ținutul). Guvernatorul a întărit coastele răsăritene ale insulei, pentru a le apăra împotriva invaziei lui Spartacus. Răsculaților nu le-a rămas decît să încerce trecerea peste strîmtoarea Messina, acolo unde marea se zbate „între Scylla și Charybda“, înmormîntînd corăbiile. Spartacus și-a adunat armata la Rhegium (azi Reggio Calabria) dar n-a reușit să treacă în insulă.

Fidel tacticii sale de copoi, Crassus s-a apropiat treptat de tabăra sclavilor, fără a îndrăzni să atace. A ordonat însă să fie săpat un șanț lung de 55 kilometri, de la Marea Tireniană la Golful Tarentului, care a izolat armata lui Spartacus. Încercările sclavilor de a trece strîmtoarea Messinei pe plute improvizate, ca și cîteva atacuri izolate pentru a rupe încercuirea, au eșuat. Spectrul foamei devenea tot mai amenințător.

Dar nici de data aceasta Spartacus nu s-a lăsat prins în capcană. Într-o noapte întunecoasă și vîntoasă, luptătorii lui au reușit să umple o parte din șanțul lui Crassus cu pămînt, trunchiuri de copaci, cadavre de cai și să iasă din încercuire. Spartacus i-a condus spre Brundisium (Brindisi), port la Marea Adriatică, sperînd să găsească acolo corăbii care să-i transporte spre Peninsula Balcanică. De altminteri, era ultimul prilej de a părăsi cît mai grabnic Italia ; în urma cererii disperate a Senatului, din Spania și din Macedonia se întorceau armatele lui Pompeius și ale lui Lucullus Varro, pentru a înăbuși răscoala.

Dar Crassus, prea puțin încîntat de perspectiva de a împărți victoria cu aceștia, a precipitat ofensiva.

A fost un nou moment critic pentru Spartacus. În plus, în rîndurile armatei

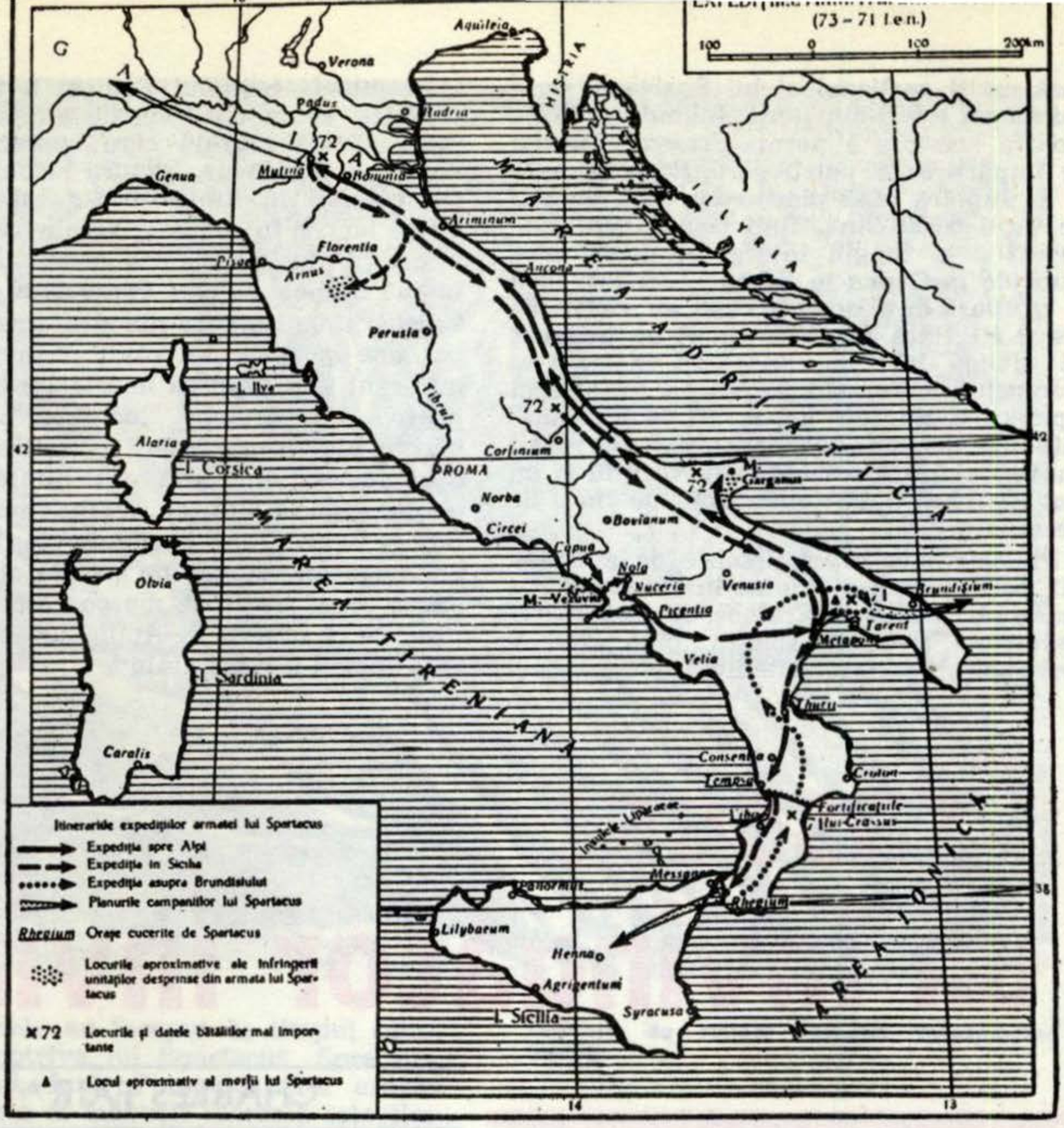

lui au renăscut divergențele, amplificate de faptul că 10 000 luptători de origine celtică și germanică, conduși de Castus și Gannicus, nu doreau să traverseze Adriatica. Ei s-au separat de grosul armatei, așa cum făcuse anterior Crixos cu soldații lui, și au împărtășit soarta acestora : „Toți au pierit cu onoare — scrie Plutarh — fără să se miște din locul rezervat fiecăruia pentru luptă". Într-o scrisoare trimisă Senatului, Crassus arăta că a pus mîna cu acest prilej pe 5 vulturi de argint, 26 steaguri și 5 fascii romane, ce fuseseră capturate pînă atunci de Spartacus. Îndată după aceea, Spartacus a mai repurtat o victorie asupra lui Crassus, apropiindu-se vertiginos de Brundisium.

Și atunci a intervenit neprevăzutul ; portul a fost ocupat de armatele lui Lucullus Varro, debarcate din Balcani.

Ultima bătălie

Lui Spartacus nu i-a rămas decît să angajeze o luptă desperată cu forțele lui Crassus, care să-i aducă victoria sau moartea. Se spune că înainte de această încleștare el și-a înjunghiat calul, pentru a nu-l lăsa să cadă în mîinile dușmanului. (Nu-i exclus ca această legendă să fi apărut mai tîrziu. Omorîrea calului înainte de o luptă cu puțini sorți de izbîndă este un motiv des întîlnit la istoricii antici. După cum nu-i exclus ca Spartacus, rănit fiind, să fi descălecat, să-și fi ucis calul și să fi continuat lupta ca pedestraș.)

Bătălia finală a avut loc în anul 71 î.e.n. în apropiere de Brundisium. Numeroși istorici ne-au descris-o cu patetism și admirație pentru faptele eroice ale comandantului răscoalei. Florus evocă iureșul desperat al gladiatorilor, în frunte cu generalul lor, iar Appianus descrie astfel moartea lui Spartacus :

„[...] A fost rănit de o suliță în coapsă și, sprijinindu-se pe un genunchi, puse scutul în față și continuă să lupte cu hotărîre împotriva acelora care îl atacau, pînă cînd atît el, cît și o mare mulțime de soldați din jurul său, fiind încercuiți, au fost uciși. Restul armatei lui, ajuns în mare neorînduială, a fost măcelărită cu nemiluita. Este greu de socotit numărul morților din partea răsculaților. Romanii au pierdut cam o mie de oameni, iar cadavrul lui Spartacus n-a fost găsit. Au fost

însă mulţi partizani ai lui Spartacus care au scăpat teferi din luptă, fugind în munţi. Contra acestora a pornit Crassus. Fugarii se împărţiră în patru corpuri de armată şi se luptară pînă pieriră cu toţii, cu excepţia a 6 000 care, fiind prinşi, fură răstigniţi de-a lungul întregului drum care duce de la Capua la Roma". (Au fost însă şi grupuri de răsculaţi care au reuşit să scape cu viaţă. O parte din ei au încercat să ajungă în Alpi, dar s-au întîlnit cu Pompeius, care se întorcea în grabă din Spania, şi au fost masacraţi. Alte rămăşiţe ale armatei lui Spartacus au reuşit însă să se retragă în Munţii Apenini şi au dat de furcă autorităţilor romane timp de zece ani.)

Plutarh notează că, înainte de a fi rănit, Spartacus s-a avîntat în rîndurile romane să-l ucidă pe Crassus. A doborît doi centurioni şi mulţi soldaţi, pînă cînd a fost copleşit de loviturile duşmane.

În ruinele oraşului Pompei a fost descoperită, acum cincizeci de ani, o interesantă frescă murală care reprezintă rănirea lui Spartacus. Pictura ne înfăţişează doi călăreţi în luptă, dintre care primul înfige lancea în coapsa rivalului său. Două inscripţii puse deasupra capetelor lor le indică numele : **Felix Pompeians** şi **Spartacus.** Prin urmare Felix din oraşul Pompei este cel care l-a rănit pe marele comandant şi a ţinut să imortalizeze această ispravă pe peretele locuinţei sale. Din păcate alte reprezentări plastice ale lui Spartacus, datînd din antichitate, nu se cunosc. Dar amintirea acestui mare căpitan al lumii antice a rămas vie de-a lungul secolelor, după cum nu s-a stins niciodată ecoul trezit de marea răscoală condusă de el, numită de Appianus „Un război de-a lungul întregii Italii".

Crassus: un învingător învins

CHARLES FAIR*

Acest comandant roman a condus într-un deşert oriental 50 000 soldaţi disciplinaţi şi bine echipaţi şi apoi a făcut toate greşelile militare posibile. Rezultatul a fost un dezastru fără precedent.

Intr-o epocă în care campaniile militare reprezentau una din cele mai scurte căi spre o poziţie politică de prim rang, Marcus Licinius Crassus nu s-a sfiit să accepte sfidarea lansată de împrejurări şi să urmeze această cale. Împrejurările l-au stimulat însă să întreprindă prea mult şi să sufere un mare şi ultim eşec. Un eşec răsunător, care i-a asigurat intrarea în istorie.

Crassus provenea din ordinul ecvestru (oarecum echivalent cu nobilimea industrială din Anglia sau cu marea burghezie din America). În limba latină numele lui însemna gros, gras, dens. **Ceea ce nu are nici o legătură cu formidabila lui capacitate de a intui şansele de succes — s-a aliat cu Sylla împotriva partidei populariIor — şi mai ales modalităţile de a trage foloase de pe urma unui dezastru naţional.**

Afaceri sau strategie ?

Plutarh a acordat o mare importanţă lăcomiei lui Crassus, dar poate că a exagerat. Nu încape îndoială că Crassus s-a remarcat ca un afacerist priceput, dar dacă zgîrcenia a fost cu adevărat pasiunea lui dominantă, e greu de explicat de ce a continuat să facă politică şi să conducă o armată mult timp după ce ajunsese probabil cel mai bogat om din Roma. De ce nu s-a retras, ca Sylla, sau de ce nu a continuat pur şi simplu să adune averi ? Poate că a fost mai curînd un concurent prin excelenţă, decît un geniu financiar ?

Cel mai mare succes militar al lui Crassus, dar şi perioada critică în evolu-

* Medic neurolog şi scriitor, Charles Fair este şi autorul unei istorii militare, apărută în toamna anului trecut în Editura Simon & Schuster. Cartea, din care reproducem fragmentul alăturat este intitulată **From the Jaws of Victory (Din eşecurile victoriei)** şi reprezintă după opinia autorului, o cronică a „urmărilor prostiei ajunsă la putere".

Corabie de război romană transportînd soldaţi

ţia vieţii sale au început în timpul campaniei împotriva lui Spartacus. Spre nenorocul lui, însă, Pompeius şi-a arogat meritul de a fi înăbuşit răscoala sclavilor şi s-a bucurat de primirea triumfală a Romei, în timp ce el, Crassus, a trebuit să se mulţumească doar cu simple ovaţii. Poate — cine ştie ? — această întorsătură a lucrurilor l-a pierdut pe Crassus, trezind în el ambiţii nesăbuite, la care nu năzuise de la început. Căci într-o epocă ce începuse să respecte forţa mai mult decît orice altceva, el a avut imensul ghinion de a se afla la putere alături de două mari genii militare ale timpului. Dar locul de frunte i-a fost refuzat.

În plus, el înainta în vîrstă, păşind în acea perioadă a vieţii în care caracterul unui om poate căpăta trăsături bizare. Plutarh relatează o asemenea schimbare la Crassus ; la vechea lui slăbiciune, zgîrcenia, s-a adăugat o nouă pasiune. Faptele glorioase ale lui Caesar l-au făcut să-şi dorească trofee şi triumfuri, socotind că numai în această privinţă nu-l întrecuse pe viitorul dictator. Noua lui pasiune nu i-a mai dat pace...

Norocul i-a surîs după ce el şi Pompeius au împiedicat, cu forţa, o ultimă încercare de a se organiza alegeri consulare şi după ce triumvirii (ei doi, plus Caesar), au reuşit să se facă proclamaţi consuli, împărţindu-şi lumea romană. Caesar şi-a asumat guvernarea Galiei, lui Pompeius i-a revenit Spania, iar lui Crassus, Siria.

În Orientul Mijlociu influenţa romană se extindea doar pînă la Eufrat, dincolo de care, în Mesopotamia şi Persia, se afla regatul parţilor. Pe lîngă faptul că erau inamici şireţi, care derutau, de un timp încoace parţii rivalizau cu Roma în încercarea de a subjuga Armenia. Aşadar, nu numai că se aflau în afara puterii romane, dar erau ei înşişi suficient de puternici pentru a fi consideraţi de romani o permanentă ameninţare şi o pacoste. Şi atunci Crassus a hotărît să reglementeze problema partă. Ideea înfrîngerii parţilor i-a sugerat chiar proiecte şi mai grandioase. El a început să viseze la cuceriri în Orient ca cele ale lui Alexandru cel Mare.

Dar expediţia lui Crassus a început destul de prost. Oricît de obişnuiţi erau cu războiul, romanii s-au împotrivit arbitrarului acestei campanii, de loc atrăgătoare. Un tribun al poporului, Ateius, a încercat să-i împiedice plecarea şi Crassus s-a văzut nevoit — cu un sentiment pe

care oricine și-l poate închipui — să ceară ajutorul lui Pompeius. De îndată ce poporul l-a văzut pe Pompeius „cu chipul și privirea radioasă", spune Plutarh, s-a liniștit și s-a dat la o parte în tăcere...

După acest incident Crassus s-a grăbit să ajungă la portul Brundisium, iar o dată ajuns a continuat să se grăbească atît de tare, încît a ieșit în larg pe furtună și a pierdut cîteva corăbii. În cele din urmă a sosit în Siria, unde în vara anului 54 î.e.n. și-a pregătit ofensiva.

În această etapă Crassus a făcut mai multe greșeli grave. După părerea lui Plutarh, cea mai gravă a fost aceea că nu a ocupat Babilonul și Seleucia, „cetăți dintotdeauna potrivnice parților". În schimb, s-a dedat la îndeletniciri care aduceau mai curînd a afaceri decît a strategie. „El nu cerceta numărul armelor, nici nu făcea întreceri gimnastice, ci ținea socoteala veniturilor cetăților [cucerite] și [...] cerînd popoarelor și dinastiilor recrutări de soldați, apoi lăsîndu-le în pace — dacă-i dădeau bani — și-a căpătat o faimă rea, atrăgîndu-și disprețul".

50 000 oameni în deșertul Mesopotamiei...

Și mai grav a fost însă faptul că Crassus nu a căutat să cunoască metodele de luptă ale dușmanului. Ori, soldații romani relatau — spune Plutarh — „că de parți nu poți scăpa cînd te urmăresc, iar atunci cînd fug ei nu pot fi prinși; că aruncau cu un nou tip de săgeți care zburau mai repede decît le puteai vedea și străpungeau pe oricine nimereau". Într-adevăr, îmbinînd o excepțională forță de șoc cu mobilitatea, parții elaboraseră o tehnică de luptă de tipul „lovește și fugi". În schimb, le lipseau infanteria și trupele de ocupație și de rezistență cu care să țină piept dușmanului, ceea ce i-a făcut să cîștige puține victorii decisive împotriva romanilor, în schimb au reușit în multe acțiuni de ariergardă. În acest sens erau — am spune azi — o forță de guerrilla. Nu există nici o dovadă că Crassus a înțeles situația. El a crezut, probabil, că tactica romană de urmărire și hărțuire va rezolva lucrurile.

Următoarea lui greșeală a fost că a refuzat sfatul regelui Armeniei de a invada Parția prin țara lui, beneficiind astfel de o bună aprovizionare și, pe deasupra, de protecția munților, care să-l apere de operațiile de cavalerie parte. Dacă așa s-au petrecut lucrurile, înseamnă că Crassus nu știa mai nimic despre dificultățile tactice cărora trebuia să le facă față în șesurile nisipoase ale Mesopotamiei.

Ultima greșeală a făcut-o în plină campanie. Scoțîndu-și armata din tabăra de iarnă, în anul 53 î.e.n. el s-a îndreptat spre Zeugma (la nord-vest de Antiohia) unde a trecut Eufratul. Armata lui se compunea din șapte legiuni (vreo 42 000 oameni), 4 000 călăreți și un corp identic ca număr de infanterie ușoară. Aghiotantul lui l-a sfătuit fie să pornească spre o cetate romană, de unde ar fi putut întreprinde fără teamă operații de recunoaștere, fie să înainteze pe malul rîului spre nord, către Seleucia, căci astfel ar fi avut flancul drept acoperit și aprovizionarea cu apă asigurată. Crassus nu a făcut nici una, nici alta. În schimb, s-a luat după un șef din partea locului, care a pretins că în fața romanilor se afla numai o unitate puțin numeroasă, comandată de Surena și că regele parților, Horodes, șovăia, neîndrăznind să înceapă un război. Mai mult, sfătuitorul său l-a îndemnat pe Crassus să-l atace imediat pe Surena, înainte ca regele să ia o hotărîre.

Ațîțat poate de ideea unei victorii rapide și fără să-și dea seama de dificultatea de a lupta în cîmp deschis cu un inamic mobil, Crassus nu numai că s-a încrezut în spusele acestuia, dar l-a și angajat călăuză. După ce romanii au înaintat o bucată de deșert, regele Armeniei a trimis însă vorbă că a fost atacat de Horodes și că nu îi va putea trimite întăriri; el i-a propus lui Crassus să se întoarcă, prevenindu-l din nou să nu angajeze o luptă cu parții pe un teren deschis. Lipsit de tact, ca de obicei, Crassus nu i-a urmat sfatul.

Apoi călăuza a dispărut subit și armata romană, numărînd aproape 50 000 oameni, a rămas părăsită în deșertul Mesopotamiei, undeva la răsărit de Eufrat, destul de aproape de rîul Balissos și de cetatea Carrhae.

În acest timp, pe cînd armata înainta spre est, spre Balissos, iscoadele au anunțat că inamicul era prin apropiere. Probabil că în acele clipe lui Crassus i-a revenit ceva din vechea lui agresivitate, căci a hotărît să angajeze imediat lupta.

Cînd a apărut, armata parte nu părea mare. Comandantul ei, Surena, spune Plutarh „pusese în fața avangărzii ostași de rînd, dar ascundea strălucirea armelor, poruncind ostașilor să arate haine și piei de animale obișnuite". În realitate, Surena avea 10 000 arcași călări și, în spatele lor, o coloană de aprovizionare de 1 000 cămile.

Ajungînd aproape de romani comandantul parților a dat semnalul luptei: „Mai întîi cîmpia s-a umplut de un urlet greu și de un vuiet înfricoșător. Căci parții se ațîțau la luptă [...] făcînd din piele foale dure [...] iar acestea răsună profund și înfricoșător, ca niște mugete de fiare sălbatice și ca sunetul trăsnetului".

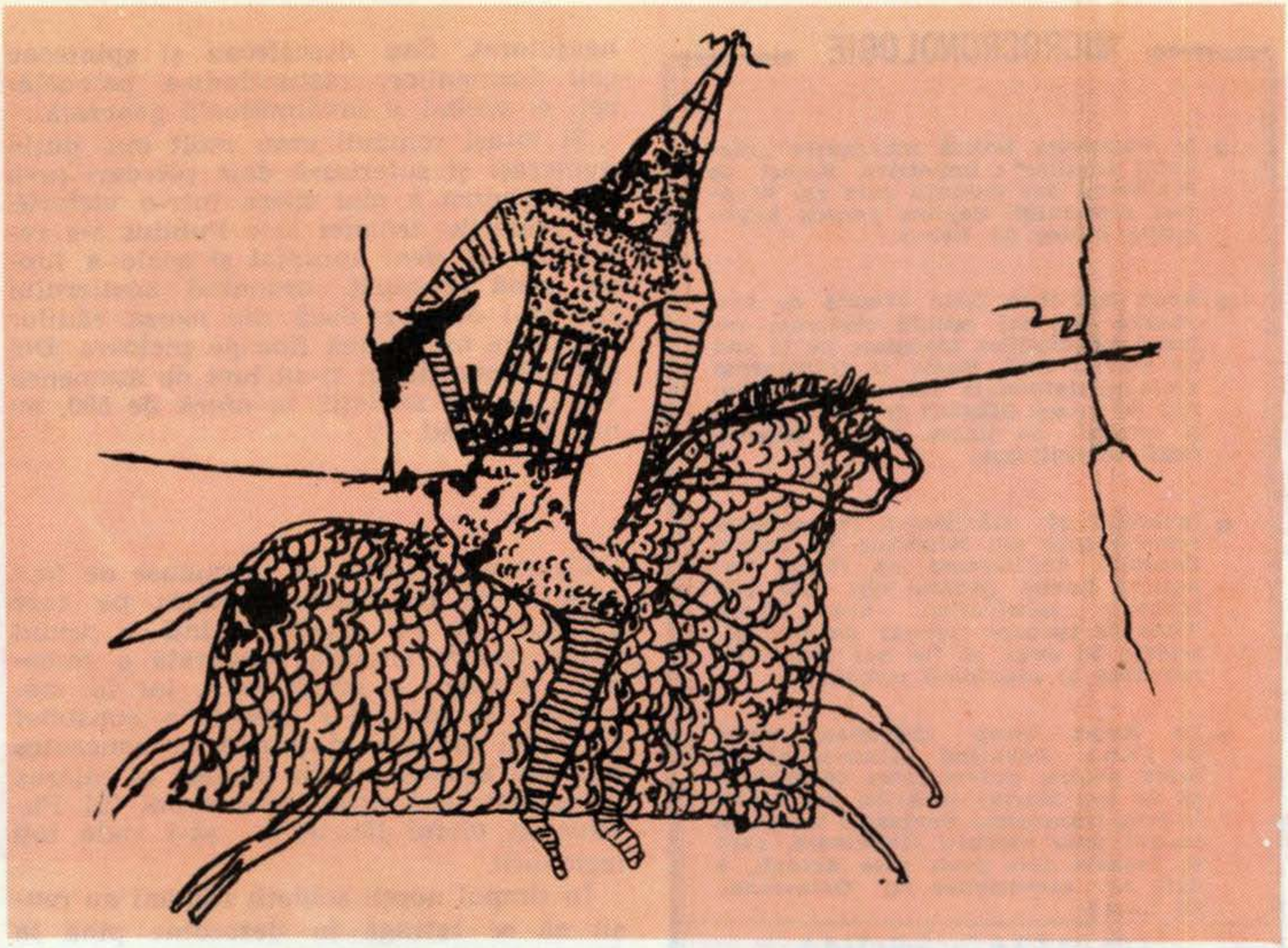

Publius încearcă un contraatac

Înainte ca romanii să-şi fi revenit din uimirea pe care le-o provocase acest zgomot, duşmanii şi-au aruncat acoperămintele de pe armuri. Acum puteau fi văzuţi limpede, cu coifurile arzînd ca focul, cu oţelul platoşelor strălucind puternic, cu caii apăraţi de plăci de bronz şi fier.

Arcaşii parţi călări au încercuit armata romană, care nu se aştepta la o asemenea manevră şi au aruncat o ploaie deasă de săgeţi asupra soldaţilor lui Crassus, provocîndu-i pierderi grele. Nici nu încercau să ţintească — scrie Plutarh — căci romanii erau atît de îngrămădiţi unul în altul, încît să fi vrut şi nu ar fi putut să nu-i nimerească. Cînd soldaţii romani au încercat să contraatace, parţii călări au ieşit repede din raza lor de acţiune, continuînd să tragă în timp ce se îndepărtau. Plutarh remarcă această manevră inteligentă — să lupţi şi în acelaşi timp să te pui la adăpost, aşa încît să nu te dezonorezi prin fugă — pe care un istoric modern ar considera-o doar ca o tactică superioară, de felul celei folosite de formaţiile de blindate în retragere.

Barajul arcaşilor continuînd, Crassus a ordonat fiului său, Publius, să organizeze un contraatac mai hotărît. Cu 1 300 călăreţi, 500 arcaşi şi 8 cohorte de infanterie grea, acesta a pornit o şarjă împotriva parţilor, care au fugit. Încurajat, tînărul

„Acum puteau fi văzuţi limpede, cu coifurile arzînd ca focul, cu oţelul platoşelor strălucind puternic, cu caii apăraţi de plăci de bronz şi fier"

Crassus a trimis cavaleria să-i urmărească, iar el s-a luat după ei cu infanteria. Curînd s-a văzut însă limpede ce ţinteau parţii prin retragerea lor. După ce Publius şi oamenii lui înaintaseră o distanţă oarecare, inamicul a reapărut brusc în număr mare ; dar în loc să atace frontal, parţii au început să călărească în jurul infanteriştilor. Plutarh spune că ridicau „valuri de nisip care aduceau praf imens, astfel că romanilor nu le era uşor nici să distingă lucrurile, nici să grăiască, ci aflîndu-se înghesuiţi pe un spaţiu îngust şi căzînd unii peste alţii, se prăvăleau şi mureau cu greu, căci nu aveau o moarte rapidă [...]. Se prăbuşeau din pricina rănilor şi încercau să scoată cu forţa vîrfurile încovoiate ale săgeţilor care pătrunseseră în vine şi în nervi, şi în acest fel ei se sfîrşiau şi se distrugeau singuri". Atunci Publius a ordonat cavaleriei să facă o şarjă. Galii lui călări purtau însă lănci prea uşoare pentru a putea străpunge armurile rezistente ale parţilor, încît au trecut la o tactică neobişnuită : apucînd lancea inamicului îl trînteau la pămînt, unde armura îl făcea

MICROCRONOLOGIE

- **În Peninsula Italică izbucneşte „războiul aliaţilor" : împotriva Romei se coalizează opt seminţii care cer drepturi cetăţeneşti depline pentru populaţiile italice (91 î.e.n.).**

- **Două legi (Lex Iulia urmată de Lex Plautia Papiria) acordă cetăţenia romană populaţiilor răsculate de la sud de fluviul Pad. Roma se transformă dintr-un stat-cetate într-un stat teritorial (89 î.e.n.). Stăpînii de sclavi, italici şi romani, se unesc într-o singură clasă stăpînitoare.**

- **Încercînd să stăvilească expansiunea romană spre est, Mitridate VI, regele Pontului, declanşează un război împotriva Romei (primul din cele trei războaie mitridatice. 89-84 î.e.n.). Timp de aproape treizeci de ani, Mitridate VI avea să fie cel mai dîrz adversar al republicii romane.**

- **La Roma încep războaiele civile (88 î.e.n.). Debutînd printr-o aprigă luptă pentru putere între comandanţii de oşti Marius şi Sylla, conflictele interne transformă Peninsula Italică în teatrul unor ciocniri sîngeroase, care se încheie abia peste şase decenii, o dată cu ascensiunea lui Octavianus (30 î.e.n.).**

- **Sylla cucereşte Roma şi instaurează o dictatură personală, dezlănţuind o cumplită prigoană împotriva adversarilor săi (82 î.e.n.). Prin confiscarea şi scoaterea în vînzare a averilor celor proscrişi, se dă un nou impuls concentrării pămînturilor, ca şi a altor bogăţii, în mîinile unui număr mic de proprietari, care cumpără la licitaţie latifundii şi mii de sclavi.**

- **In Spania, un adept al lui Marius, Q. Sertorius, continuă rezistenţa armată împotriva regimului instaurat de Sylla (80-72 î.e.n.).**

- **În Campania izbucneşte răscoala sclavilor condusă de Spartacus, cea mai amplă mişcare socială a lumii antice (73-71 î.e.n.).**

- **Primul conflict armat dintre Roma şi regatul part (65 î.e.n.).**

- **Pentru a se sprijini reciproc în lupta împotriva aristocraţiei senatoriale. Pompeius, Crassus şi Caesar încheie primul triumvirat (60 î.e.n.).**

- **Incercînd să reglementeze „problema parta", Crassus este înfrînt şi ucis în bătălia de la Carrhae, în Mesopotamia de nord (53 î.e.n.). Triumviratul se destramă. (După mai puţin de două decenii de la aceste evenimente, Octavianus concentrează aproape întreaga putere politică ; cu el începe în istoria Romei epoca principatului, formă deghizată a monarhiei.)**

D. Z.

neajutorat. Sau descălecau şi spintecau caii duşmanilor, răsturnîndu-i pe călăreţi şi creînd o învălmăşeală generală.

Şi totuşi romanii erau mult mai puţin numeroşi şi suferiseră deja pierderi prea mari pentru a mai spera într-o victorie. Cu resturile armatei sale Publius s-a retras pe un deal apropiat şi acolo a luptat pînă la capăt, ordonînd scutierului său să-l omoare dacă din cauza rănilor nu se va mai putea ţine pe picioare. Doi din aghiotanţii lui şi-au luat de asemenea viaţa şi toţi soldaţii, în afară de 500, au murit luptînd.

Dezastrul de la Carrhae

Cu acest dezastru se terminase de fapt bătălia de la Carrhae, lucru pe care Crassus nu l-a înţeles. Cînd a primit ştirea despre situaţia desperată a romanilor, Crassus a înmărmurit, iar în momentul în care şi-a revenit a constatat că toată armata duşmană se concentra din nou asupra lui. În fruntea ei călărea un soldat part care purta capul lui Publius în vîrful lăncii, ca să-l vadă toţi legionarii.

În timpul nopţii soldaţii romani au reuşit să se retragă în dezordine pînă la Carrhae, în ţipetele îngrozitoare ale răniţilor lăsaţi în urmă ; dintre aceştia a doua zi dimineaţa parţii au ucis vreo patru mii. Încercînd să evite un asediu, Crassus a repetat greşeala de la început tocmind o călăuză necunoscută (o iscoadă a parţilor) care i-a promis că-l va scoate noaptea din Carrhae. Restul forţelor expediţionare urmau să se scindeze şi să se întoarcă pe căi diferite.

Surena era decis să nu-i permită comandantului roman să-l evite. Dar cînd pseudo-călăuza l-a ademenit pe Crassus într-o cursă, jalnica armată romană a reuşit să se adune în jurul lui şi să-l apere. Mizînd din nou pe credulitatea lui Crassus, Surena l-a convins atunci că intenţiona să semneze o pace onorabilă şi l-a chemat în tabăra partă. Acolo Crassus a fost ucis. Se spune că din armata lui de aproximativ 50 000 oameni, 40 la sută au fost omorîţi şi 20 la sută luaţi prizonieri.

Dezastrul de la Carrhae a fost o lovitură grea pentru prestigiul militar al romanilor. Spre lauda lor, ei nu s-au mai aventurat decît rareori în regatul part. Roma nu şi-a putut permite luxul de a mai avea un Crassus, care să plătească ceea ce unii ar putea considera un preţ satisfăcător pentru nenorocirea şi suferinţele altora.

Așa vă place istoria?

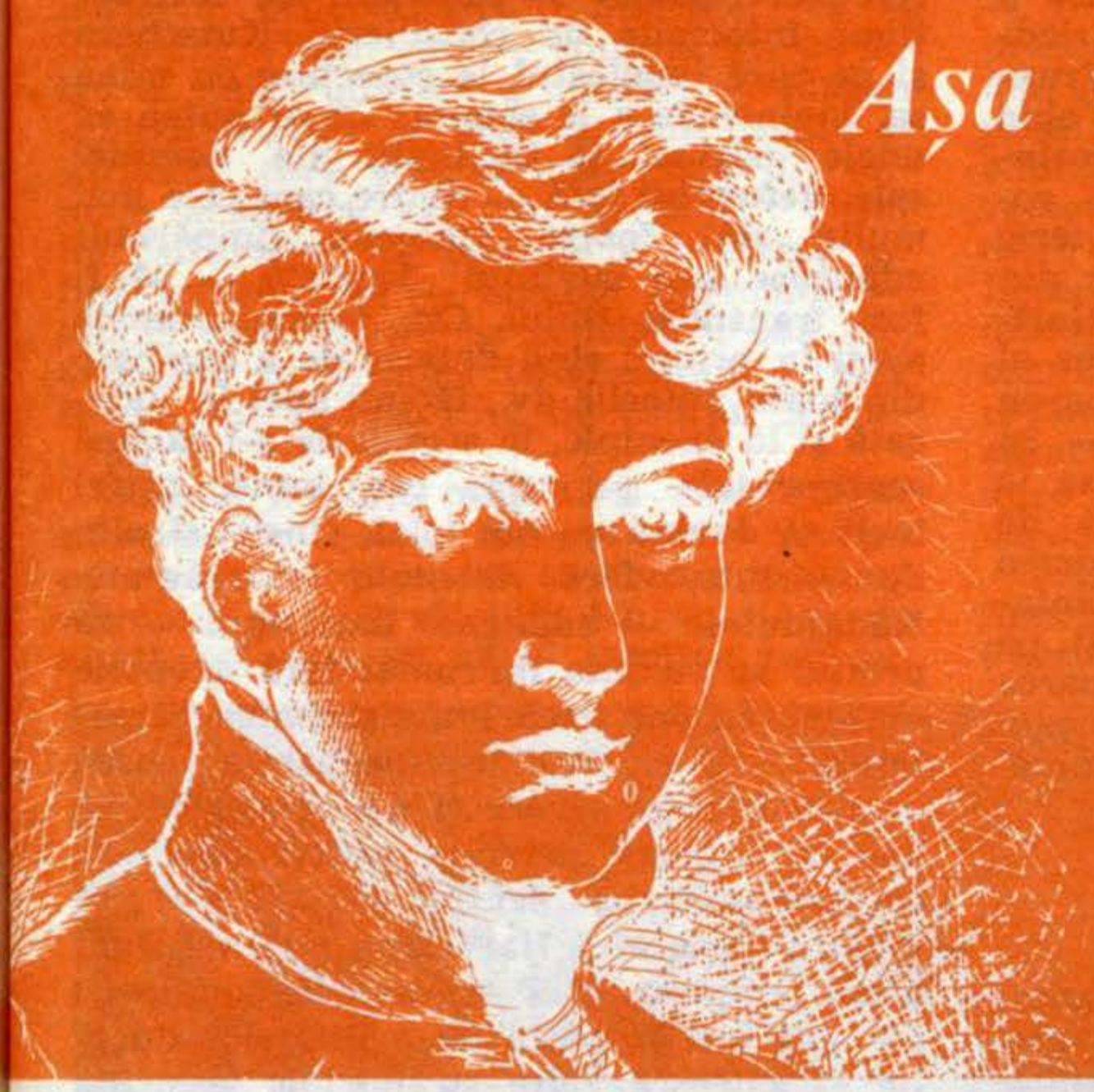

Sfîrșitul regelui Romei

ANDRÉ CASTELOT

Printre evenimentele care au succedat căderii lui Napoleon și care au fost comentate într-un fel sau altul de întreaga Europă de la începutul veacului trecut, episodul „Puiului de Vultur" ocupă un loc aparte. Aceasta, întrucît povestea tragică a lui Napoleon II (cum îi spun și acum cărțile de istorie a Franței) sau a ducelui de Reichstadt (cum au ținut să-l denumească Habsburgii) a ilustrat nu numai un moment al politicii duse de biruitorii uluitorului Bonaparte, dar și destinul tragic al unei făpturi firave, prizonieră a unor forțe pe care — probabil — nu le-a înțeles niciodată pe de-a-ntregul și care se preta perfect la romanțări duioase, la evocări romantice. De altfel, figura acestui fiu al lui Napoleon, prizonier în colivia de aur a castelelor habsburgice și mort de tuberculoză la 21 ani, a inspirat nu puține lucrări literare sau de artă plastică, filme mai mult sau mai puține lacrimogene. Pentru a aminti însă o capodoperă, citățm L'Aiglon (Vulturașul sau Puiul de Vultur) dramă versificată în șase acte, în care Edmond Rostand reconstituia, cum spunea în motto, „povestea unui biet copil".

Născut în 1811, în palatul Tuileries, fiul împăratului Napoleon I și al Mariei-Luiza, botezat François-Charles-Joseph (Francisc-Carol-Iosif) a primit supranumele de „Rege al Romei". Dar dacă, în cancelariile Europei, vlăstarul lui Bonaparte și al unei fiice a Casei de Habsburg isca speranța că ar putea deveni un gaj de pace pe un continent greu încercat de pîrjoluri, în realitate el n-a adăugat decît un nume în plus pe lista copiilor durerii. Dezastrul imperiului napoleonian, culminînd cu abdicarea definitivă a tatălui său și a oricăruia dintre urmașii săi, l-au forțat să părăsească Franța, pe care n-a mai revăzut-o niciodată. La 23 iunie 1815, „Camera celor 100 de zile" îl proclamase în Franța împărat sub numele de Napoleon II, titlu efemer și cu nimic justificat de realități. Încredințat de biruitori bunicului său dinspre mamă, împăratul Francisc II, flăcăul purtă mai întîi titlul de prinț de Parma, apoi în 1818 îl dobîndi pe cel de duce de Reichstadt. În ciuda rugăminților ilustrului său tată, transmise din Insula Elba și apoi de pe Sfînta Elena, niciodată Habsburgii n-au vrut să-l elibereze pe plăpîndul adolescent de care se temeau atît de mult Londra și Viena. Atins de tuberculoză, ducele a închis ochii la Schönbrunn, vestitul castel vienez, la 22 iulie 1832.

Istoricul francez André Castelot — prezent nu pentru prima dată în coloanele acestei reviste * — a descoperit documente interesante și inedite, pe care le-a utilizat în lucrările sale. „A doua zi după moartea ducelui de Reichstadt, bunicul său, împăratul Francisc al Austriei a cerut generalului-conte Hartmann, șef al casei militare a «Vulturașului», să binevoiască să răspundă — cu ajutorul ofițerilor ce fuseseră atașați pe lîngă defunct — la 47 întrebări asupra caracterului, gusturilor, comportării, preferințelor și obiceiurilor fiului lui Napoleon, prizonier al politicii austriece. Acest lung raport, a cărui importanță e lesne de închipuit, a fost cumpărat ulterior, la Londra, de către Arhivele Naționale ale Franței. De asemeni, Franța a achiziționat documente și scrisori care au legătură cu scurta și mișcătoarea existență a ducelui de Reichstadt. Astfel sînt dispozițiile privitoare la felul cum trebuie educat și supravegheat, prescripțiile medicale ale doctorului Malfatti, descrierea bolii și a morții lui, hotărîrile luate, după deces, cu privire la lichidarea Casei lui, precum și scrisorile adresate de mama sa, Maria-Luiza, generalului-conte Hartmann. Un alt cumpărător a achiziționat cele 96 scrisori trimise de mama «Puiului de Vultur» celuilalt fiu al ei, Wilhelm von Neipperg. Dar și această corespondență am putut s-o consult la Londra, înainte ca ea să fie dispersată".

În cele ce urmează, reproducem din lucrarea lui André Castelot : Drame și tragedii ale istoriei **(Paris, „Librairie Académique Perrin"), capitolul intitulat** Sfîrșitul Puiului de Vultur.

* **Vezi „Magazin istoric", nr. 9/1967 și 10/1970.**

L.S.

La 14 iunie 1831, — ziua aniversară a bătăliilor de la Marengo (1800) şi Friedland (1807) — locotenent-colonelul Francisc, duce de Reichstadt, care abia împlinise douăzeci de ani, primea, înroşindu-se pînă peste urechi de plăcere, comanda unui modest batalion de infanterie ungară încartiruit la cazarma Alsler din Viena. În acea dimineaţă, generalul Hartmann, numit în fruntea statului-major al ducelui, — alcătuit din căpitanul-baron von Moll şi căpitanul Standeisky, — îşi lua funcţia în primire, prezentîndu-se la Hofburg* spre a exprima ducelui de Reichstadt „complimente" pentru uniforma cu tunică albă şi epoleţi verzi, cu pantaloni de călărie, albaştri, împodobiţi cu broderii în fir de argint. La cingătoarea ducelui atîrna sabia încovoiată pe care Napoleon o purtase în bătălia Piramidelor (1798).

O misiune neobişnuită

În penumbra încăperii, scînteia vestitul leagăn, împodobit cu decoraţii în aur, oferit cîndva Regelui Romei de către Primăria Parisului. La cererea fiului ei, Maria-Luiza îi trimisese acest leagăn, pe care îl dusese cu ea la Parma. Metternich** îşi exprimase mirarea, dar tînărul îl liniştise, surîzînd : „nimeni nu reintră în leagăn după ce l-a părăsit. Pînă acum e unicul monument al istoriei mele şi ţin să-l păstrez". De altfel, după cum va relata mai tîrziu generalul Hartmann în raportul întocmit din ordinul împăratului, tînărul îşi idolatriza tatăl şi n-ar fi îngăduit „nici unei persoane sau unui ziar să vorbească defavorabil" despre învinsul de la Waterloo. Era departe vremea cînd micul prizonier al Hofburg-ului vorbea în lucrările lui de şcoală despre „inima inaccesibilă a domnului **Buonaparte**". Realitatea este, de altfel, mai frumoasă decît legenda, căci ducele de Reichstadt îşi „descoperise" tatăl încă de la vîrsta de şaisprezece ani.

„Pentru a fi remis fiului meu cînd va avea şaisprezece ani", scrisese pe testamentul său Prometeul înlănţuit pe stînca exilului. Astfel, uimitoarea previziune a tatălui — Napoleon ghicise că la şaisprezece ani fiul său va fi pregătit să-şi primească tulburătoarea moştenire — se dovedise întemeiată.

Este neîndoios că, în acea dimineaţă de 14 iunie, generalul Hartmann recitise — înainte de a se prezenta în faţa tînărului căruia trebuia să-i devină tutore — cele zece pagini şi jumătate de instrucţiuni întocmite de consilierul Kutschera şi pe care împăratul le corectase cu mîna sa, înainte de a le semna : „S-ar putea ca unele pasiuni şi înclinaţii ale **domniei sale, defunctul tată** — dintre care cele mai multe sînt **foarte** vinovate (împăratul adăugase aici cuvîntul „foarte") — să fi fost transmise fiului. Ori, tocmai aceasta aveţi în primul rînd datoria de a combate din toate puterile dv., făcînd apel la judecată şi la exemple, în scopul de a-i călăuzi sentimentele pe calea cea bună, astfel încît să devină un om loial, cinstit şi plin de virtute, fără falsitate şi răutate. Nădăjduiesc — adăugase împăratul — că prinţul se va lăsa îndrumat fără a opune rezistenţă ; dar dacă impulsivitatea caracterului său ar face indispensabilă luarea de măsuri mai severe şi mai energice, vă dau în această privinţă puteri depline". Ciudată misiune pentru un şef de stat major ! Generalul Hartmann putea fi luat drept temnicer, căci printre alte îndatoriri ale sale era şi aceea de a interzice ducelui să citească ziare străine ! E lesne de înţeles, prin urmare, de ce acest „tutore", ajuns pentru prima dată în faţa celui ce-i fusese dat ca „pupil", tremura de frică în aşa hal, încît nici nu putea să-şi îndrepte privirile spre el. Ducele va dispreţui foarte repede pe acest „personaj limitat", descris de prietenul său Prokesch drept un brav ofiţer fără educaţie, „de o slugărnicie fără margini şi de o amabilitate servilă".

În acelaşi spirit îl va aprecia ducele — cel puţin la începutul relaţiilor cu el — pe căpitanul-baron von Moll. Cît despre Standeisky, ducele l-a catalogat din prima clipă : e un individ fără pic de cultură ! În ansamblu, deci, Casa militară a lui **Napoleon II** era destul de... mediocră. Vlăstarul lui Bonaparte dădea impresia unui „armăsar pur sînge (imaginea aparţine lui Prokesch) între două mîrţoage de povară din Boemia şi un căluţ de brişcă italiană".

Metternich ceruse generalului Hartmann să conceapă el însuşi programul la care „dorea să-l supună" pe duce. Dar, apreciind că o asemenea treabă îl depăşea, generalul ceru ...ducelui să-l conceapă el însuşi.

— „Iată deci oamenii desemnaţi să mă înconjure, exclamase ducele. Şi mi se pretinde să mă formez la şcoala lor ; sînt obligat să-i iau drept... exemplu !"

Cei trei ofiţeri, în schimb, ajung repede să nutrească stimă pentru elevul lor, la care apreciază „noblеţea, măreţia sufletească, frumoasa ambiţie, blîndeţea com-

---

* Palatul Habsburgilor, situat în centrul Vienei

** Cancelarul Imperiului habsburgic şi „eminenţa cenuşie" a politicii sale.

portării, generozitatea", întocmai ca și locuitorii Vienei care — spun acești membri ai Casei militare a ducelui — admiră „chipul frumos" al acestui prinț „suplu și sprinten, care știe să călărească de minune armăsarii cei mai nărăvași". Ochii lui „strălucesc de bucurie și îi citești pe față mulțumirea — adaugă Hartmann — atunci cînd, călare pe armăsarul său alb, defilează în fruntea batalionului". Toate fetele sînt îndrăgostite de prințul fermecător.

Ducelui îi place mult să-și mîne singur trăsurile în goană nebună prin vechiul parc vienez Prater sau să zboare în galop năvalnic pe caii săi iuți. Nu va fi el, de altfel, cel care va stîrni uimirea tuturor,

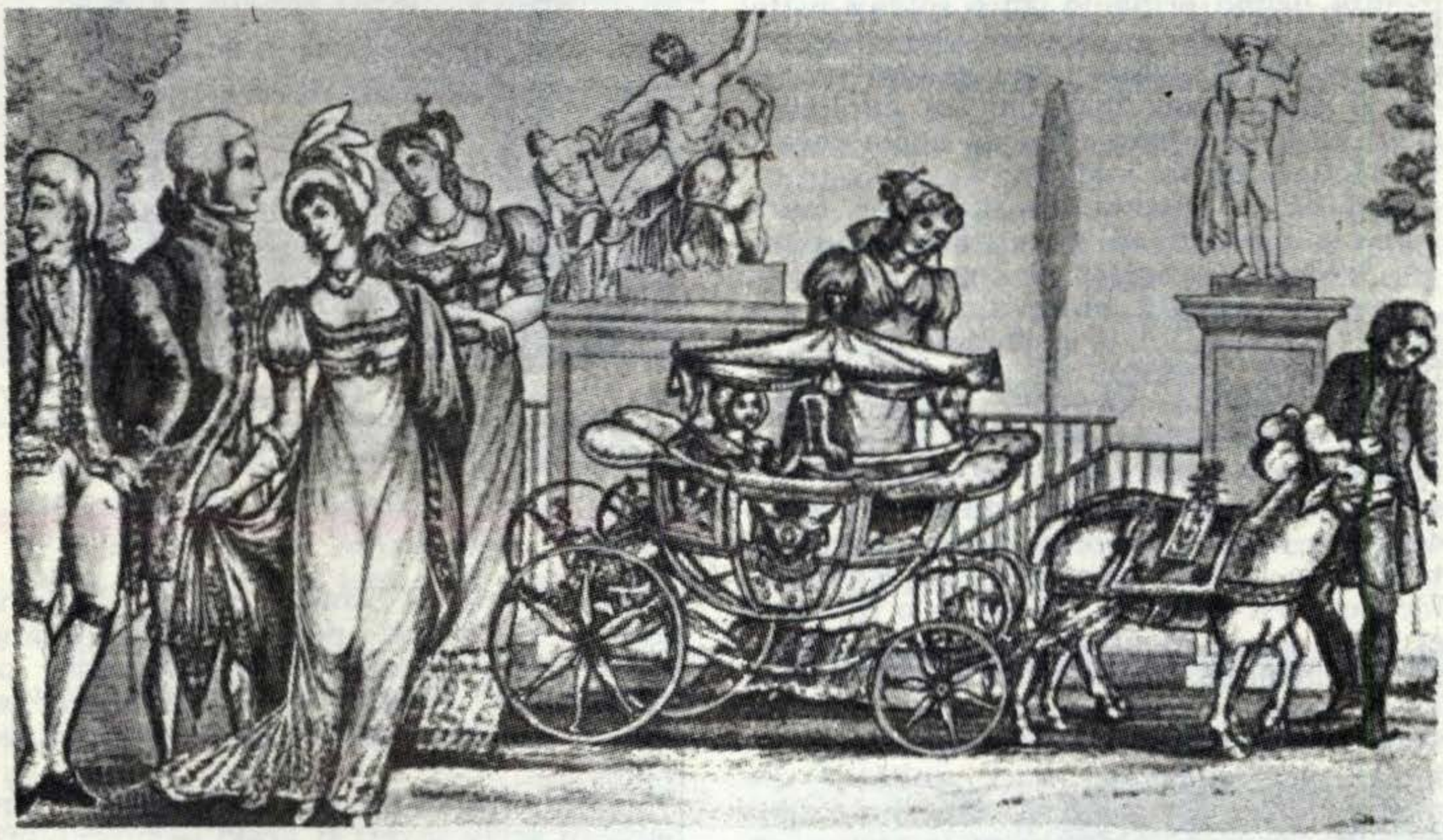

Plimbarea „Puiului de Vultur" în grădina Tuileries

parcurgînd în numai 37 minute distanța de 12 kilometri dintre Laxenburg și bariera Vienei? Iubește cu pasiune viața. Adesea merge — însoțit de șeful statului său major — să-și inspecteze caii de șa sau de atelaj, sau petrece ore întregi în Sala de arme unde discută „cu multă însuflețire" cu Hartmann, care arată cît de ușor se aprinde ducele. Subiecte de discuție: situația din Franța sau comportarea lui Bernadotte (examinată, spune Hartmann, pe un ton „doctoral").

Citește cu pasiune, aproape întotdeauna autori francezi și manifestă o preferință deosebită pentru doamna de Sévigné. „Scrisorile ei sînt niște bomboane pentru inimă" notează el cu drăgălășenie. Admiră ceea ce este frumos și grandios. Iubește muzica serioasă, deși în acest domeniu

— îi povestește lui Hartmann un fost preceptor al său — „n-ai fi găsit pe cineva mai puțin înzestrat, cu o voce mai cumplită și cu niște coarde vocale mai incapabile să scoată vre-un acord muzical". Conversația sa e vie și demonstrează „o uimitoare putere de pătrundere". „Vioiciunea se împletește la el cu infinita inteligență". În discuție, nu cedează decît în fața unei convingeri „expuse de cineva căruia îi recunoaște superioritatea". Iată de ce, atunci cînd intră într-un salon „se produce un val de interes general; fiecare aspiră la cinstea de a sta de vorbă cu el".

Toți cei cu care vine în contact rămîn impresionați de maturitatea judecății sale. Făptura lui radiază o fascinație și un irezistibil farmec. N-are decît douăzeci de ani, dar pare a poseda deja acea artă de a se sluji de oameni, care la tatăl său fusese o calitate primordială. „După mine — spunea Malfatti — trăsătura lui cea mai izbitoare și mai caracteristică era aptitudinea de a putea pătrunde pînă în cele mai tainice ascunzișuri ale inimii omului".

Binevoitor cu ceilalți, îi place să ofere mici daruri, pe cît îi îngăduie mijloacele; se poate observa, de asemenea, că „are grijă să ușureze altora sarcinile, fără să i se ceară aceasta". Temperamentul său „năvalnic" l-a cucerit repede pe șeful său ierarhic, prințul de Wasa. Tinerii săi soldați îl adoră. Într-o zi, în timp ce trece prin fața lor în pasul lent al calului său, văzîndu-l atît de chipeș, atît de serios, ei nu se pot abține să nu-l aclame prelung, în pofida strictei discipline mecanice care domnește în batalion.

„Între leagăn şi mormînt, viaţa mea nu e altceva decît un mare zero"

În fiecare dimineaţă, ducele este trezit din somn, la orele patru. Totuşi, de ce Hartmann îl sileşte să îndeplinească zilnic mediocra treabă de plutonier-major ? Explicaţia o dă mareşalul Marmont, pe care îl revoltă această „concepţie pedantă despre profesiunea armelor" : pentru Austria epocii, „a fi general" înseamnă a şti să conduci „instrucţia soldaţilor".

Marşurile pe povîrnişuri, interminabilele ceasuri de călărie în care trebuie să fie continuu în faţa celor două sute de oameni ai batalionului îl obosesc nespus pe tînărul locotenent-colonel. După ce şi-a spart pieptul urlînd ordinele către soldaţi astfel încît să acopere uruitul trăsurilor ce trec pe caldarîmul străzilor din apropiere, vocea îi este strangulată. Ducele de Reichstadt este deja grav atins de boala care îl va răpune un an mai tîrziu.

Încă de la începutul misiunii lor, Hartmann şi adjuncţii săi s-au arătat neliniştiţi de „frecventele accese de tuse" ca şi de „vocea sa răguşită, chiar din primele zile de la numirea lui la comanda batalionului". Totuşi, „prinţul nu se plînge niciodată", depune sforţări supraomeneşti pentru a ascunde tuturor fie şi cea mai neînsemnată indispoziţie : se teme să nu i se impună revenirea la viaţa de fals arhiduce pe care o dusese pînă atunci. Îşi tăinuieşte atît de bine răul care-l macină, încît ofiţerii ajung să creadă — o recunosc ei înşişi — că răguşeala tînărului locotenent-colonel e... firească. Nu păţesc acelaşi lucru chiar şi „persoanele cele mai robuste" în prima perioadă după ce li s-a încredinţat comanda unei unităţi ? De altfel, nici ducele nu e speriat. „I s-a spus de atîtea ori că, întocmai ca la mama sa, punctele slabe ale organismului său sînt traheea şi pieptul", încît suferinţele prezente le pune pe seama defectelor congenitale. Reluînd afirmaţiile doctorului Malfatti care-l îngrijeşte, ofiţerii vor pretinde, în chip de scuză, că tînărul a crezut că paloarea frunţii îi vine de la „ceva la stomac" sau „la ficat".

Bineînţeles, oricît de ignorant ar fi fost Malfatti, el a început, totuşi, prin a-l trata pe prinţ „de bronhii", dar tratamentele aplicate n-au adus nici o ameliorare. Dimpotrivă ! În această situaţie, ducele se vede în situaţia de a-şi înceta activitatea de la Alsler-Kasern, şi-şi petrece lunile noiembrie şi decembrie 1831 într-o semiletargie. Firavul său trup este neîncetat scuturat de o tuse adesea imperceptibilă. De îndată ce se face mai frig, sau creşte umezeala, tremură tot, mîinile i se îngălbenesc, circulaţia sîngelui i se încetineşte.

Fuge de cei din anturajul lui. Prostia, servilismul, „manierele insinuante" ale generalului Hartmann îl exasperează. Nu-

Leagănul cu decoraţii de aur — „unicul monument al istoriei" regelui Romei

treşte pentru el chiar ură — afirmă Moll — şi aceasta pentru că generalul „poate să-i dicteze, sprijinindu-se pe Metternich". Preferă, mai ales seara, să rămînă singur : „Mi-e dragă solitudinea nopţii".

Uneori, îşi aminteşte de vremea cînd bărbaţii aceia severi şi gravi — preceptorii civili — se plecau asupra copilandrului care era pentru ei o enigmă.

— „Nu vreau să fiu german", spunea piciul.

— „Dar ce doriţi să fiţi ?"

— „Vreau să fiu francez", spunea el cu voce joasă.

Întrucît mama plecase la Parma, copilul îi hărţuia pe cei din anturaj cu tot felul de întrebări despre tatăl său. Unde se găsea el ? Dar niciodată nu primea răspuns.

— „Mi se pare că am auzit că tatăl meu se află acum în mizerie".

I se dădeau asigurări că nu e adevărat şi copilul părea eliberat de o mare povară. În faţa lui se pronunţa numele Insulei „Sfînta Elena". Ori, în germană „mizerie" se spune „elend". De aici bănuielile feciorului.

Dar cît de departe sînt toate acestea ! Acum el nu mai e altceva decît — termenul îi aparţine — „o sursă de mari încurcături".

— „Naşterea şi moartea, iată întreaga mea istorie“, va spune el, suspinînd, în cursul ultimelor luni de existenţă. „Între leagăn şi mormînt, viaţa mea nu e altceva decît un mare zero“.

Metternich nu l-a omorît; l-a lăsat să moară

„Puiul de Vultur“ luptă cu dîrzenie împotriva bolii, pentru a-şi apăra dreptul la viaţă. La sfîrşitul lunii decembrie, el reuşeşte chiar să participe la patru vînători; iar la începutul lui 1832 — ultimul an al vieţii lui — declară că „se simte minunat“. În faţa acestor „probe“, doctorul Malfatti, îl lasă să-şi reia activitatea militară. La 16 ianuarie poate fi văzut, în fruntea batalionului său, la funeraliile generalului von Siegenthal. Toţi observă cum se străduie să-i semene tatălui, să se ţină în şa ca Napoleon; pînă şi pălăria şi-o pune pe cap în clasica manieră a împăratului. Dar în ziua aceea e un ger cumplit: 18 grade sub zero. Ajuns în Josefplatz, ducele ridică spada lui încovoiată pentru a ordona o salvă, dar vocea i se frînge şi ostaşii nu pot auzi comanda. Cu lacrimi în ochi, e obligat să cedeze locul unuia dintre ofiţerii batalionului şi reintră la Hofburg, tremurînd din toate încheieturile. Are congestie pulmonară. Nu-şi ascunde furia de a fi fost nevoit să-şi dezvăluie boala. Reia vechea idee: „E doar o indispoziţie stomacală“.

Dar ducele slăbeşte văzînd cu ochii, tuşeşte, tremură, transpiră. La 4 februarie îi scrie mamei, care se află tot la Parma, şi care nu vine să-l vadă decît odată la doi-trei ani: „Frisoanele, care mă hărţuiesc mai mult decît toate relele prin care am trecut de cînd mă ştiu, mă cuprind în fiecare seară“. Cei din jurul lui nu sînt, însă, tocmai convinşi şi cred că tînărul se distrează „pe socoteala noastră, **pretinzînd că e rău bolnav“.** Astfel, nu numai că fiul lui Napoleon e tratat pentru o boală pe care — cum o va dovedi autopsia — nu o are; nu numai că ducele — tuberculos în ultimul grad — va muri sub ochii celor ce nici în ultimul moment n-au putut stabili „unde e răul“; nu numai că aceştia socot că „starea plămînilor e mai curînd liniştitoare“; dar îl mai califică şi de „glumeţ“, atunci cînd el le spune că i se apropie sfîrşitul.

Prinţesa Melania von Metternich — frumoasa soţie a cancelarului — consemna, la 20 aprilie, în jurnalul ei: „Împăratul i-a spus lui Clement (Metternich) că a cerut mai multor medici să se pronunţe asupra bolii ducelui de Reichstadt şi că toţi i-au declarat că starea pacientului e desperată. Scuipă bucăţi întregi de plămîn şi nu mai are de trăit decît cîteva luni“.

Aceasta nu l-a împiedicat, totuşi, pe „Clement“ să scrie Mariei-Luiza, 15 zile mai tîrziu: „Ştiu că Majestatea Voastră este informată cu exactitate asupra sănătăţii ducelui de Reichstadt. Această stare e neliniştitoare; dar medicii îl caută în continuare de ficat, care pare a fi rădăcina răului“.

„Coliviile de aur“ vieneze: cazarma Alsler..

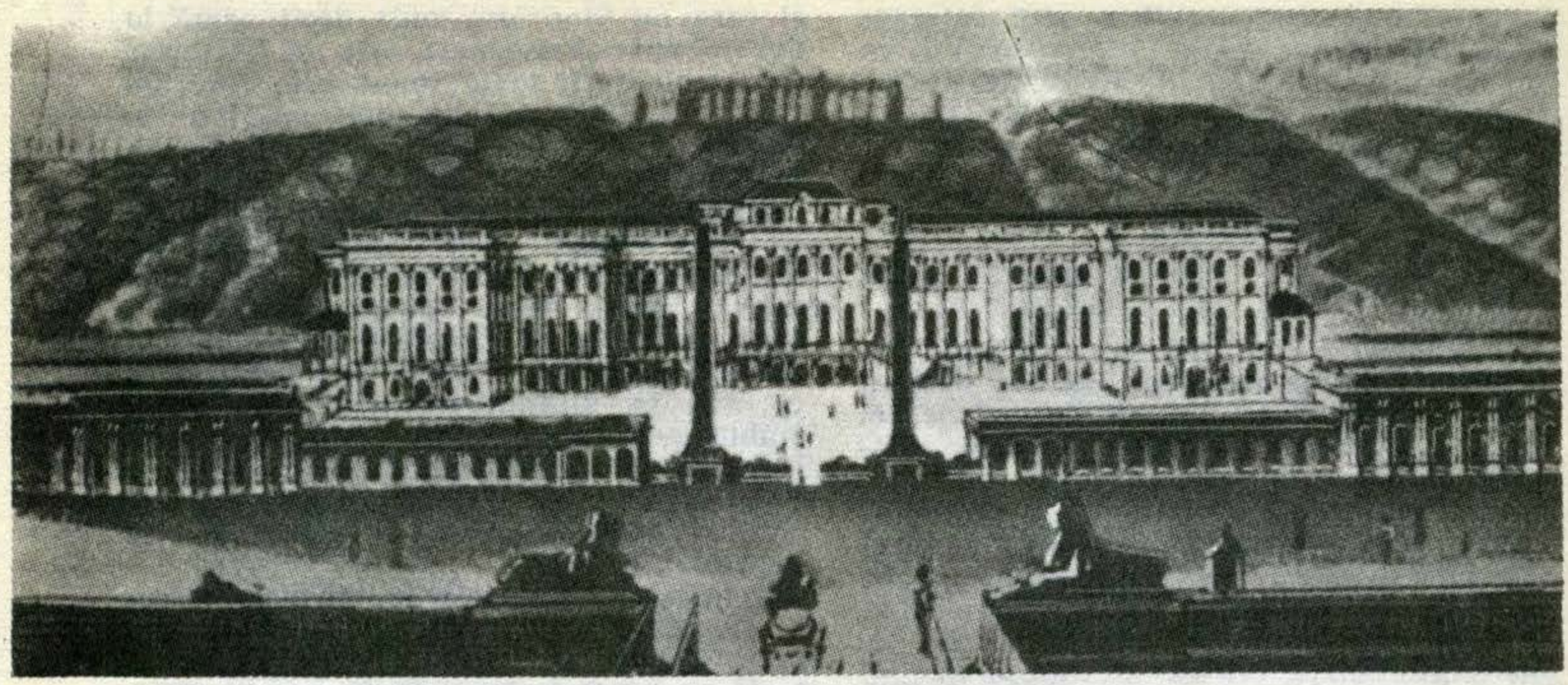

...și palatul Schönbrunn

E limpede că Metternich nu ține cîtuși de puțin s-o vadă pe fosta împărăteasă cerînd ca fiul ei să fie îndrumat spre soarele cald al Neapolului, așa cum au recomandat cei doi medici-consultanți în raportul lor.

„Politicianul" Metternich n-a fost nevoit să-l otrăvească — așa cum s-a pretins — pe feciorul inamicului său ; i-a fost de ajuns să-l lase să moară.

Un epolet pe un mormînt

La 13 mai, împăratul își avansează nepotul la gradul de colonel, acordîndu-i comanda regimentului prințului de Wasa. Este un epolet așezat pe un mormînt. Nouă zile mai tîrziu, ducele e transportat la Schönbrunn. Arhiducesa Sofia *, care-și iubește nepotul ca pe fratele ei, i-a cedat o cameră de la primul etaj al palatului. Napoleon ocupase această cameră după victoria de la Austerlitz și o regăsise în ajunul bătăliei de la Wagram. Ca și tatăl său, tînărul duce a privit cu dispreț patul în stil rococo, supraînzorzonat, și a cerut să-i fie pus în locul lui un simplu pat de campanie. Camera vecină — vestitul salon al „lacurilor" — care servise cîndva drept cabinet de lucru lui Napoleon, îi este și ea pusă la dispoziție. Medicii vienezi aduși să-l ajute pe Malfatti sînt categorici : „Nu mai e nici o speranță. Trebuie avertizată Maria-Luiza, ca să vină de la Parma."

La 17 mai, ducele îl roagă pe Dietrichstein : „Scrieți mamei că mi-e tare rău și va veni".

La 9 iunie, plimbîndu-se cu trăsura prin pădurea vieneză, discută cu von Moll.

„Deci, voi petrece toamna și iarna la Napoli ?" Gîndul îi este însă umbrit de neliniște. Oare Metternich nu va reveni asupra autorizației pe care, la recomandarea medicilor, i-a dat-o pentru această călătorie ? Nu-i va pune bețe-n roate ? Moll îl liniștește. Ce importanță mai are, acum, dacă i se spune și o minciună ? Ca toți cei atinși de o boală necruțătoare, flăcăul trece repede de la neliniște la speranță. Spre marea bucurie a lui Moll, el dă frîu liber visului și începe să-i vorbească de viitoarea călătorie, de drumul pe care-l va parcurge, alegîndu-și itinerariul, de orașele pe care vrea să le viziteze.

La un moment dat, ordonă vizitiului să oprească :

— „Aș vrea să merg puțin pe jos..." Aici a plăsmuit Beethoven „Pastorala", ascultînd trilurile păsărelelor. Dar după abia vreo douăzeci de pași e obligat să se întoarcă la caleașca pe ale cărei perne se prăbușește epuizat.

Duminică 24 iunie, ducele de Reichstadt, ațipit, se trezește brusc la deschiderea ușii. În cameră intră Maria-Luiza urmată de doctorul Malfatti și de generalul Hartmann. Flăcăul reușește cu greu să se scoale. Lacrimile îl podidesc. Maria-Luiza pare zdrobită. Își lăsase fiul plin de viață și îl regăsește cu ochii măriți de febră, cu obrazul gălbejit, „aproape un muribund, care abia mai poate sufla cîteva cuvinte", întinzîndu-i suspinînd brațele slăbite.

A iertat-o pentru cei doi bastarzi făcuți cu contele Neipperg într-o vreme cînd Napoleon trăia încă pe stînca exilului, deși această descoperire îl rănise pînă în adîncul sufletului ; a iertat-o și pentru faptul că se recăsătorise atît de repede după anunțarea văduviei ei. De altfel, abia la moartea lui Neipperg aflase întregul adevăr.

---

* **Soția arhiducelui Francisc-Carol, fratele Mariei-Luiza. Este mama lui Franz-Josef, împăratul Austro-Ungariei, și a împăratului Maximilian al Mexicului.**

Dar aceasta nu-l putea împiedica s-o iubească pe atît de puţin energica „văduvă a lui Neipperg", chiar dacă o judeca aspru. Nu spusese el într-o zi :

— „Dacă Josefina mi-ar fi fost mamă, tata n-ar fi fost îngropat pe Sfînta Elena, iar eu n-aş lîncezi la Viena. Ah, mama e bună, dar slabă ; nu e soţia pe care ar fi meritat-o un om ca tatăl meu !"

În cripta capucinilor

La 5 iulie, căpitanul Moll îl găseşte înaintînd cu greu spre balcon, sprijinit de un valet. Dar starea ducelui nu inspiră ofiţerilor din statul său major prea multe sentimente de milă. Dimpotrivă : ei nu se gîndesc decît la „moştenire". Vor primi, oare, avere, vor putea ei măcar să-şi împartă puţinele lucruri ce vor rămîne de pe urma lui ? Şi vestitul leagăn decorat cu aur ? Ce se va face cu el ?

— „Nu va putea fi vîndut, suspină Hartmann ; ar fi prea mare scandalul..."

— „De ce ? se miră căpitanul Moll. Ce rău ar fi dacă s-ar vinde acest leagăn, de vreme ce ducele e mort ?"

Sîmbătă, 21 iulie, se însufleţeşte brusc şi strigă : „Vreau să mor !" Dar atunci cînd mama sa intră repede în cameră, îi spune : „Mă simt foarte bine !" Noaptea — ultima lui noapte — e singur cu valetul său. Respiraţia îi este din ce în ce mai grea. Dimineaţa zilei de 22 iulie — o dimineaţă ploioasă — scaldă palatul într-o lumină opacă. Îngenuncheată lîngă pat, Maria-Luiza priveşte chipul muribundului, chip de ceară, mat, descărnat, scăldat în sudoare, cu nasul ascuţit, cu pomeţii ieşiţi în afară, un chip care, pe pragul morţii, aduce tulburător cu figura Primului Consul de odinioară. O oră se scurge în nemişcare. Cîteva minute după ora cinci, „Puiul de Vultur" mişcă de cîteva ori capul, strînge brusc pumnul, apoi respiraţia se opreşte.

Fiul lui Napoleon I e mort. Sînt orele cinci şi opt minute. În aceeaşi seară, convoiul funebru, escortat de călăreţi cu torţe, porneşte pe drumul spre Viena. O mulţime imensă este masată de-a lungul drumului.

Neîntîrziat, se trece la lichidarea „bunurilor" ducelui. Ofiţerii îşi împart puştile de vînătoare, pistoalele, ceasurile şi butonii de manşetă. Nu se ştie cine a primit placheta şi cruciuliţa Legiunii de Onoare, menţionate în inventar. Două daruri sînt oarecum neaşteptate. Metternich — marele vrăjmaş — moşteneşte unul din vestitele bastoane, „un baston de salon, decorat cu un talisman de aur", în timp ce lui Marmont, fostul tovarăş al lui Napoleon şi care vorbise flăcăului atît de des despre tatăl său, i se trimite „un baston cu un măr de aur". Cinci cai sînt expediaţi la Parma, împreună cu portretul-bust al împăratului Napoleon. Scrisorile care au fost vîndute la Londra dovedesc că istoria s-a arătat poate puţin nedreaptă faţă de mama „Puiului de Vultur", căci din ele răzbate o durere nesfîrşită.

...La începutul lunii ianuarie 1848, sarcofagul său de aramă a fost depus în cripta Mănăstirii Capucinilor — vechea necropolă a Habsburgilor, din centrul Vienei — la dreapta sicriului tatălui ei, ultimul împărat al Sfîntului Imperiu Romano-German. În stînga, rămăşiţele regelui Romei o aşteptau de mai bine de şaisprezece ani.

Introducerea şi versiunea românească : L. SĂRĂŢEANU

Gravură populară imaginînd moartea ducelui de Reichstadt

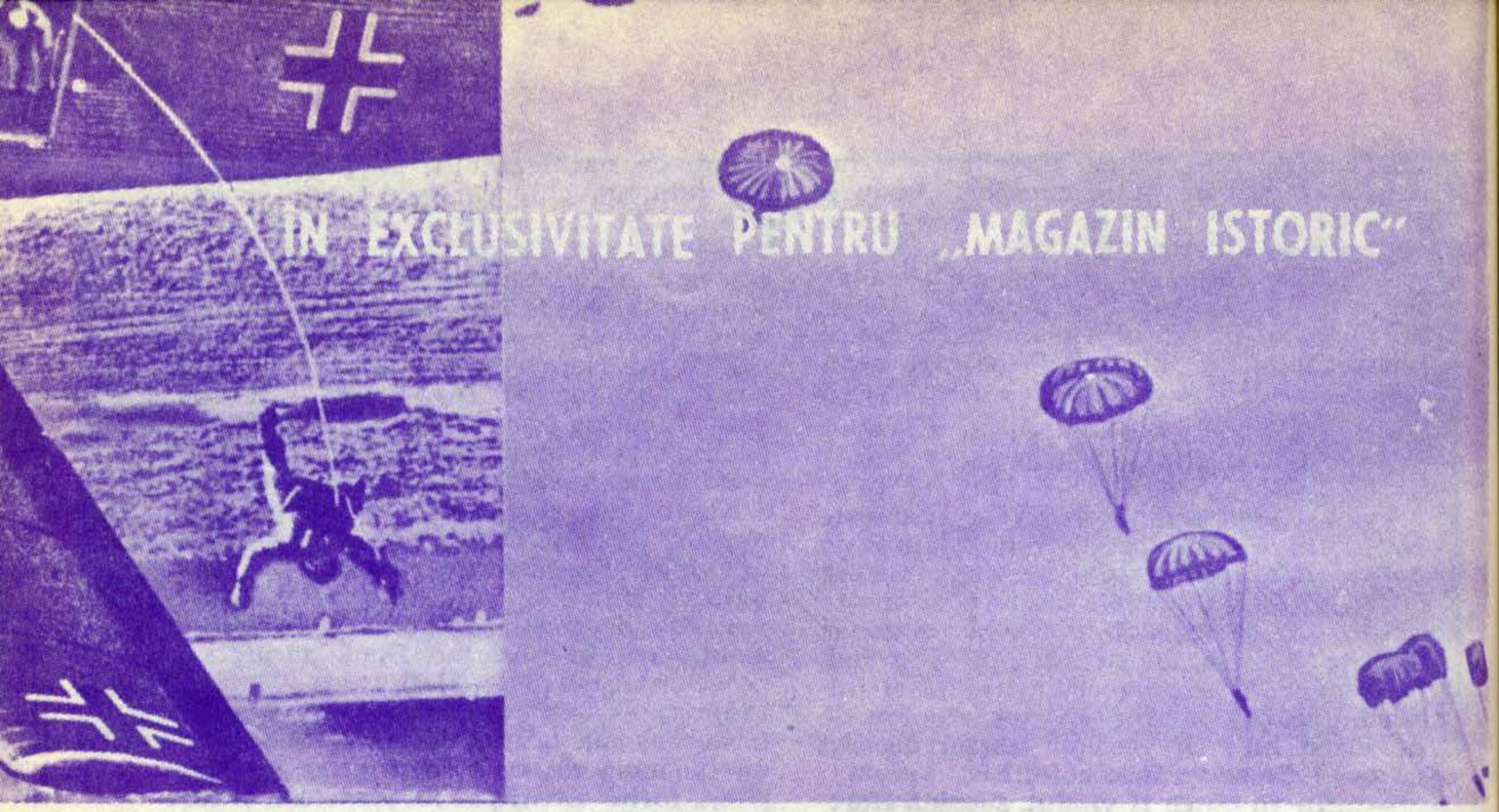

PRĂBUŞIREA FRONTULUI BELGIAN

Mai 1940

JEAN VANWELKENHUYZEN

Directorul Centrului de cercetări şi studii istorice asupra celui de-al doilea război mondial din Bruxelles

Infrîngerile neaşteptate suscită întotdeauna semne de întrebare. Rezultatul, catastrofal pentru democraţiile occidentale, al campaniei din 1940 nu face excepţie de la această regulă. În numai cîteva săptămîni, dominate de la început pînă la sfîrşit de strategia germană, armatele olandeză, belgiană şi franceză au depus pe rînd armele. Un dezastru pe cît de total pe atît de fulgerător n-a putut decît să trezească firească dorinţă de a înţelege ce se întîmplase de fapt. S-a vorbit de un dezechilibru iremediabil al forţelor aflate faţă în faţă. S-a vorbit de trădare. Cîţiva ţapi ispăşitori au fost găsiţi spre a satisface indignarea opiniei publice. Mai întîi, generalul André Corap, nefericitul comandant al Armatei 9 franceze, înfrînt pe Meusa. După capitularea Belgiei, răspunderea nenorocirilor a fost pusă pe seama regelui Leopold III. Apoi, după Dunkerque, a venit rîndul englezilor. În vremea regimului de la Vichy — al comuniştilor. În sfîrşit, printr-un fel de întoarcere a lucrurilor, răspunderea a fost atribuită dreptei reacţionare.

Ultimele cercetări arată că toate acestea sînt fie legende inventate cu diferite scopuri, fie pur şi simplu exagerări. Dar să nu anticipăm. Istoricul nu se precipită să tragă concluzii. El se concentrează asupra studiului faptelor. Încearcă să descopere adevărul. Se străduie să reconstituie ambianţa momentului. Caută să privească cu ochii actorilor dramei.

În această aventură a spiritului, îi invităm pe cititorii noştri să ne urmeze.

— O NOUĂ RECONSTITUIRE

Optimismul lui Gamelin

La 10 mai 1940, generalul Gamelin [comandantul suprem al armatei franceze], primi ştirea ofensivei germane fără să se neliniştească prea mult, ba chiar simţi un oarecare sentiment de uşurare. Aştepta de multă vreme o acţiune a hitleriştilor. Agresiunea împotriva Olandei şi a Belgiei corespundea întocmai ipotezei în virtutea căreia îşi concepuse planurile. Putuse intra în contact cu belgienii. Exista deci posibilitatea ca operaţiile celor două armate să fie coordonate. Raportul global de forţe părea îndeajuns de echilibrat. Spera astfel să poată ţine piept ofensivei. Pe lîngă aceasta, atacul german îl scotea pe el, personal, dintr-o încurcătură. În ajun, în timpul unei şedinţe a Consiliului de Miniştri, unde se examinase cursul prea puţin satisfăcător pentru Aliaţi al evenimentelor în campania din Norvegia, preşedintele Paul Reynaud criticase necruţător modul în care generalisimul îşi exercita comanda. În urma acestei filipice, Edouard Daladier, care sprijinise întotdeauna pe generalul comandant, îşi înaintase demisia, antrenîndu-i după el şi pe ceilalţi miniştri radicali-socialişti. Ofensiva germană punea acum capăt crizei guvernamentale. Îl menţinea pe Gamelin în postul său de conducere. Cum să nu se încreadă în steaua sa? Nu trăise el şi începuturile războiului din 1914, alături de Joffre şi nu fusese el unul dintre protagoniştii victoriei de pe Marna?

În Belgia, agresiunea zdrobea speranţele şi iluziile, prevestind grele încercări şi nenumărate doliuri. Dar starea de spirit era departe de a fi pesimistă. Armata — mobilizată, instruită — era pregătită şi cu mult mai numeroasă şi mai bine echipată decît în 1914. Mai multe poziţii în interiorul teritoriului erau fortificate. La frontieră, cîteva detaşamente aveau misiunea de a veghea şi de a contraataca. Grosul diviziilor era aliniat de-a lungul Canalului Albert, de la Anvers şi pînă la Liège. Poziţia fortificată însăşi forma un cap de pod către est. Linia defensivă întîlnea apoi Meusa şi continua pînă la Namur.

Contactele secrete stabilite cu generalul Gamelin asigurau că ajutoare masive puteau veni foarte repede. Într-o primă etapă, englezii urmau să ocupe poziţii între Louvain şi Wavre, francezii între Wavre şi Namur, această din urmă poziţie fortificată fiind apărată de belgieni. Alte formaţii franceze urmau să apere Meusa la nord de Namur. Cîteva zile ar fi de ajuns pentru a pune bazele organizării unei prime defensive. Dacă, în acel moment, belgienii s-ar menţine încă pe linia Canalului Albert, nu ar fi exclus ca englezii şi francezii să-i susţină. Dacă nu, armatei regelui Leopold nu i-ar rămîne decît să se retragă pe linia Anvers-Louvain, care îi era rezervată în frontul comun aliat.

Pînă atunci, lui Gamelin nu-i revenea decît sarcina de a asigura, în orice împrejurări, desfăşurarea forţelor Aliaţilor. Coordonatele unei eventuale retrageri erau astfel şi ele stabilite. Nu putea fi deci vorba de o divergenţă de concepţii, aşa cum existase în 1914, între belgieni şi francezi. Posibilităţile unei intervenţii franco-engleze prompte erau de asemenea mai bune. În timpul primului război mondial, trecuseră cincisprezece zile pînă ca primele batalioane franceze să ajungă la Dinant şi trei săptămîni pînă ca primele unităţi de cavalerie engleză să-şi facă apariţia în apropiere de Mons. Acum, întregi armate nu ar avea nevoie decît de cîteva zile pentru a ajunge în inima ţării. Se părea că toate lecţiile învăţate în primul război mondial vor fi folosite...

Desigur, primele lovituri primite din partea germanilor anunţă o partidă destul de strînsă. În Olanda, o desfăşurare spectaculoasă de paraşutişti şi de trupe aeropurtate dau peste cap apărarea olandeză. În Belgia, pe Canalul Albert, două arme secrete sînt utilizate de germani în premieră. Trupe de şoc aduse de planoare pun stăpînire pe două poduri intacte şi neutralizează marele fort de la Eben-Emael. Totul a început înaintea atacului general. Surpriza acestei tactici este totală. Apărarea liniei canalului e compromisă.

Totul nu e încă pierdut...

Iată cîteva mari dezamăgiri. Ele subminează speranţele belgienilor de a vedea armatele Franţei şi Angliei ajungînd la Canalul Albert. Aceste erori de calcul nu sînt încă hotărîtoare. Soarta campaniei militare nu poate fi decisă în timpul acestor prime confruntări, pe poziţii avansate. Adevărata bătălie se va da undeva în spatele frontului actual, pe linia Anvers-Louvain-Namur, ceea ce corespunde ipotezei Dyle, după cum o numeşte comandamentul francez. Aceasta este cel puţin concepţia autorităţilor militare aliate şi belgiene.

În scopul de a organiza orientarea acestei bătălii, o întrunire se ţine în apropiere de Mons, la Casteau, în ziua de 12 mai. Un fapt îndeajuns de semnificativ : nu generalul Gamelin este cel ce preia conducerea. Şi totuşi el fusese cel care, pînă atunci, ţinuse în mînă toate firele relaţiilor cu belgienii şi cu englezii. Nici măcar nu se duce la Casteau. El dă puteri depline generalului Georges * care comanda ceea ce purta denumirea „teatrul operaţiilor din Nord-Est", adică ansamblul armatelor aliate care se opuneau Germaniei. Dar, la rîndul său, Georges transmite altuia răspunderea ce îi revine. El o încredinţează generalului Billotte, care comanda Grupul de Armate nr. 1 ce formau poziţia cea mai înaintată a armatelor franceze amplasate între linia Maginot şi Marea Nordului. Billotte are reputaţia unui şef energic şi competent. Totuşi sarcina care îi revine pe neaşteptate îl copleşeşte. Este o răspundere complexă şi de proporţii internaţionale. La flancul stîng al dispozitivului său trebuie să acţioneze Armata 7 franceză, care sub comanda generalului Giraud înaintează de-a lungul Belgiei, dincolo de Anvers, pentru a veni în ajutor olandezilor. Mai trebuie apoi desfăşurată, în Belgia de mijloc, bătălia principală, care aşeza cot la cot pe belgieni, englezi şi francezi. Era necesar să fie dirijate armatele franceze de pe Meusa. Armata 2, condusă de generalul Huntziger, nu trebuia să-şi părăsească poziţiile ei din Franţa. Cealaltă, Armata 9 a generalului Corap, trebuia, dimpotrivă, să se deplaseze parţial în Belgia. Aşadar, trei cîmpuri de luptă distincte : Olanda, Belgia de mijloc şi Meusa depindeau de Billotte. În plus, avea sub autoritatea sa armatele a trei ţări diferite. Belgienii şi englezii îl acceptaseră fără obiecţii. Dar rolul său era prezentat ca al unui coordonator şi nu ca al unui veritabil comandant unic. Această precizare ţine mai puţin să menajeze pe belgieni şi pe englezi cît să arate repartiţia responsabilităţilor în sînul comandamentului francez.

Billotte nu este nici pregătit, nici dotat pentru a-şi asuma o misiune atît de copleşitoare. I-a fost totuşi impusă numai pentru că s-a crezut că nimic nu îl va împiedica, în practică, să-şi concentreze toată atenţia asupra bătăliei principale, care se presupunea că va avea loc în cîmpiile cu coline mici ale Belgiei de mijloc. S-a contat, desigur, şi pe dinamismul binecunoscut al generalului Giraud, considerat că va fi la înălţimea situaţiei în Olanda. Iar pe Meusa, la poarta Ardenilor, nimeni nu se aştepta la vreun eveniment important.

Între timp lucrurile se precipită. Olanda se prăbuşeşte. Armata generalului Winkelman depune armele în ziua de 14 mai. Armata Giraud, luată prin surprindere, nu mai are timpul să aprecieze lucid desfăşurarea operaţiilor. Îi rămîne doar să facă cale întoarsă. În Belgia, de asemenea, repeziciunea cu care se desfăşoară luptele este mai mare decît se prevăzuse. Două divizii blindate germane sparg frontul către Canalul Albert. Dispozitivul în linie dreaptă al armatei belgiene este străpuns. Diviziile rămase intacte sînt obligate să se retragă în grabă. Pentru ca pregătirile Armatei I franceze a generalului Blanchard să fie acoperite între Wavre şi Namur, este necesară intervenţia formaţiilor motorizate ale generalului Prioux. Se desfăşoară aprige bătălii de tancuri. În curînd, chiar

---

* Vezi în „Magazin istoric", articolele : **Din culisele cartierului general francez** şi **Pe frontul de vest nimic vechi**, nr. 9/1971.

armata lui Blanchard trebuie să înfrunte asaltul diviziilor PANZER, conduse de generalul Hoepner. Dar ea rezistă. Tancurile nu izbutesc să treacă. Sînt obligate să se oprească, să aştepte ca trupele de infanterie să le ajungă în marş forţat.

Evenimentele vor lua poate un curs mai clasic. La urma urmei nici prăbuşirea olandezilor, nici spargerea liniei de acoperire belgiene de pe Canalul Albert nu împiedică închegarea unui front continuu între Anvers şi Namur, pe linia pevăzută de Dyle. Avînd în vedere raportul de forţe, situaţia nu se prezintă prea rău pentru Aliaţi, la nord de linia Sambre-Meusa. Patruzeci de divizii belgiene, engleze şi franceze ţin piept celor treizeci de divizii ale grupului Armatei B (Heeresgruppe B) ale generalului Bock. În comparaţie cu ceea ce se petrecea în alte părţi, evenimentele

din Olanda şi de pe Canalul Albert puteau fi apreciate doar ca nişte serioase incidente tactice.

O lovitură de teatru

În realitate, ofensiva principală a germanilor se dezlănţuie brusc în cu totul alt sector, şi anume în Ardeni, consideraţi, în conformitate cu doctrina predominantă, drept o zonă inexpugnabilă. De fapt — istoria militară o dovedeşte pe deplin — masivul Ardenilor nu este cîtuşi de puţin inaccesibil. E adevărat, regiunea nu este deservită de un sistem de căi ferate ce ar putea să uşureze accesul unui invadator care înaintează dinspre est spre vest. Mai mult, blocînd cît de cît trecerea Meusei, aşa cum prevedea planul francez atacanţii ar putea întîmpina dificultăţi considerabile pentru a pune la cale o acţiune bazată pe artilerie ; ar fi necesare căi ferate pentru a transporta imensa cantitate de muniţie cerută.

Cuplul tanc-avion, adevăratul vîrf de lance al armatei germane, se poate însă lipsi de această infrastructură.

În timp ce comandamentul Aliaţilor îşi aţinteşte privirile spre spectaculoasele evenimente din Olanda şi de pe Canalul Albert, şapte divizii PANZER şi de infanterie motorizată se strecoară pe furiş printr-o regiune unde nimeni nu le aştepta. În timp ce tancurile cu crucea neagră îşi fac apariţia pe malurile Meusei, cerul se întunecă de escadrilele LUFTWAFFEI, cel mai puternic, rapid şi suplu ajutor. Trecerea fluviului e încununată de acelaşi succes în sectorul Sedan, unde Armata 2 aştepta duşmanul de mai bine de cîteva luni, ca şi în împrejurimile Dinantului, în Belgia, unde Armata 9 abia ajunsese.

Această lovitură de teatru scoate la iveală, brutal, eroarea planului francez, care preconiza că bătălia decisivă se va desfăşura în regiunea Belgiei de mijloc. Dispozitivul e pregătit pentru această unică ipoteză. Cu alte cuvinte, toate ouăle sînt în acelaşi coş. Spre cîmpiile Belgiei se scurg nu numai cele mai bune trupe de primă linie, dar aproape toate rezervele disponibile ! Pentru a pune la dispoziţia comandamentului divizii proaspete, Aliaţii

Avangarda germană forţează trecerea Meusei

In pp. 72-73 : o *amplă desfăşurare de paraşutişti a dat peste cap apărarea olandeză şi belgiană*

trebuie să le ia de departe, din spatele frontului, dincolo de linia Maginot, aproape de frontiera elveţiană!

O regrupare de forţe înseamnă însă o întîrziere, iar ritmul neaşteptat al luptei este integral împotriva Aliaţilor. Deplasării trupelor germane, care se face cu viteza tancurilor şi avioanelor, Gamelin nu îi poate opune decît deplasarea, mult mai lentă, care se bazează pe căile ferate şi pe marşul infanteriştilor. Trec încă cîteva zile pînă ce pericolul este descoperit şi pînă ce se apreciază amploarea sa. Comandamentul francez crede mai întîi că ţinta este Parisul; de fapt, germanii se năpustesc spre gura Sommei, spre Marea Nordului. Surpriza strategică este deplină.

Între timp, armata belgiană se regrupează între Anvers şi Louvain. Retragerea costă pierderi de oameni şi de materiale. Moralul se resimte. Şi totuşi, armata e încă puternică, se află pe o poziţie bine pregătită şi are un dispozitiv eşalonat în profunzime. În dreapta ei, englezii, desfăşuraţi pînă la Wavre, reprezintă şi ei un dispozitiv solid. În sectorul belgian, ca şi în cel englez, primele ciocniri se soldează cu tot atîtea insuccese pentru germani.

Coordonatorul — depăşit de evenimente

Comandamentul belgian, bine informat, îşi dă însă seama de gravitatea situaţiei de pe Meusa. El cere să se ia imediat noi măsuri, în faţa primejdiei ce se conturează. Cum însă generalul Billotte nu dă nici o dispoziţie, el îşi ia libertatea să i-o ceară. Englezii cer şi ei insistent să li se dea ordine. Astfel, în ziua de 16 mai, armata belgiană e forţată să efectueze o retragere în adîncime, în trei etape. Poziţiile ei bune, care acopereau Bruxelles-ul şi centrul ţării, trebuie să fie abandonate chiar înainte de a fi fost atacate în mod serios. Această retragere devine indispensabilă din momentul în care Billotte încearcă să manevreze în aşa fel, încît să facă faţă pătrunderii, din ce în ce mai adînci, a blindatelor germane, în spatele armatelor angajate în Belgia. Această nouă repliere, ce urmează la scurt timp după pierderea Canalului Albert, constituie o nouă şi grea încercare pentru moralul trupelor.

Totuşi, operaţia se desfăşoară fără prea multe dificultăţi. Wehrmachtul nu este prea insistent, iar cînd devine agresiv se găseşte cine să-i dea replica. În ziua de 20 mai, armata belgiană rezistă pe frontul de la Terneuzen la Audenarde, cu unsprezece divizii în linia întîia şi cu şapte în rezervă. Dispozitivul trebuie să permită păstrarea acestei poziţii. Moralul tinde să se îmbunătăţească. Faptul că se simt din nou în stare să lupte, după două retrageri destul de importante, le insuflă soldaţilor un oarecare sentiment de încredere.

Armata britanică se află de-a lungul Escaut-ului, de la Audenarde şi pînă la frontiera franceză. Ea dispune de şapte divizii pe linia de foc şi de una singură în rezervă. Lordul Gort, neliniştit de lipsa posibilităţii de a comunica, încearcă să stabilească o legătură prin trupe între flancul drept al Armatei I franceze şi mare. Acţionează din proprie iniţiativă. Coordonatorul pare depăşit de evenimente.

Situaţia generală se înrăutăţeşte vertiginos; comandamentul belgian îşi dă seama de acest lucru. Generalul Galet, care avusese misiunea de a stabili contactul cu generalul Gamelin, se înapoiază de la Vincennes la 18 mai.* Impresiile cu care se întoarce sînt de-a dreptul alarmante. Comandamentul francez nu mai are controlul asupra operaţiilor.

Veştile care parvin de la Billotte nu sînt cu nimic mai bune. El se zbate într-un noian de dificultăţi. Armata 9 a încetat practic să mai existe. Giraud, rechemat din Olanda pentru a prelua comanda, e făcut prizonier. Fosta sa armată se străduie să coboare spre sud, pentru a interveni în flancul înaintării germane. Are însă de întîmpinat greutăţi imense pentru a traversa zona din spatele armatelor belgiene, ale căror linii de retragere sînt perpendiculare pe direcţia ei de înaintare. Situaţia este haotică. Fiecare încearcă să facă faţă stărilor de maximă urgenţă. Nu mai există un plan comun de conducere, concentrat în mîna unui şef unanim recunoscut. În ziua de 20, la orele 21, primele rînduri ale Diviziei 2 PANZER pătrund în Abbeville; la miezul nopţii, Divizia 8 PANZER ajunge la mare în apropiere de Montreuil-sur-Mer. Vîntul înfrîngerii suflă nestingherit în zona armatelor aliate din nord.

Victimă a eşecurilor suferite de planurile sale şi a lipsei lui de energie, generalul Gamelin este demis din funcţia de comandant în ziua de 19 mai. Generalul Weygand, în vîrstă de 73 ani, preia comanda. El vine din Siria. Acum trebuie să ia totul de la început. În ziua de 21, se duce în nord pentru a lua contact cu comandanţii armatelor care luptă în Flandra. Dezorganizarea e atît de mare, încît vizita începe cu o aterizare pe un aeroport părăsit. Află că întîlnirea este prevăzută la

---

* Vezi Anthony Eden: **Memorii (III)**, în „Magazin istoric", nr. 6/1971.

Ypres, în Belgia. La început nu găseşte decît pe belgieni şi pe regele Leopold. Billotte soseşte abia la a doua întîlnire. Iar cînd lordul Gort vine, la rîndul său, noul generalisim plecase deja la Paris. Cunoscut ca un om cu vederi de dreapta, ştiindu-se bănuit de lipsă de ataşament pentru ideile republicane, Weygand vrea să păstreze un contact strîns cu guvernul, pentru a evita astfel intrigile ce i-ar putea submina autoritatea. Dar plecarea sa înaintea venirii lui Gort îl va împiedica să-şi facă o idee completă asupra situaţiei,

Generalul Weygand ar fi vrut ca armata belgiană să se retragă pe Yser. Regele nu dă imediat un răspuns. Reîntors la cartierul general de la Saint-André les Bruges, optează pentru o soluţie de mijloc. Dă ordin ca replierea să se facă pe Lys. A se retrage şi mai mult ar însemna să se lipsească de parcul de muniţii şi de rezervele de alimente. Dar acceptă să extindă frontul belgian, pentru a elibera două divizii britanice ; acestea ar putea lua parte la mişcările pe care generalisimul le-a preconizat să aibă loc chiar în flancul diviziilor germane, desfăşurate pînă la mare. El plănuieşte să lanseze două atacuri, unul mai puternic, de la nord spre sud, şi altul de la sud spre nord, pentru a reteza înaintarea germană. Acest plan, logic în sine, fusese conceput anterior de Gamelin. Dar nici timpul, nici posibilităţile actuale nu fac posibilă aplicarea lui. Culmea nenorocirii, Billotte este rănit mortal într-un accident de maşină, pe cînd se întorcea de la Ypres. Coordonarea, care niciodată nu funcţionase prea bine, încetează să aibă un titular şi aceasta într-un moment crucial.

In panica iscată de invazie, refugiaţii blochează drumurile împiedicînd înaintarea unităţilor militare franceze

„Miracolul" nu se repetă

În acest timp, armata belgiană întreprinde tot ce-i stă în putinţă pentru a se achita de rolul ce-i fusese încredinţat. Desfăşurată pe un front de 95 km, de la Menin pînă la mare, în spatele Lys-ului şi al canalului de derivaţie, încercată din plin de retrageri şi lupte, ea nu mai are aceeaşi forţă ca la 10 mai. În plus, aceste trupe formate pentru defensiva liniară sau statică, cunosc acum un război de mişcare.

Pe lîngă aceasta, germanii aduc întăriri. Armata 18, a lui von Küchler, devenită disponibilă prin capitularea Olandei, tri-

mite o parte din diviziile ei Armatei 6, a lui von Reichenau, pentru a ataca frontul belgian. Bătălia, care începe la 24 mai, creşte în intensitate cu fiecare zi. Rînd pe rînd, toate rezervele sînt angajate în luptă. Este evident că înfruntarea de forţe intră în ultima ei fază. Germanii vor să forţeze finalul. Pentru a-şi demoraliza adversarii, ei lansează manifeste care arată situaţia desperată a diviziilor aliate, împinse spre mare, şi anunţă : „Şefii voştri vor fugi cu avioanele". Regele ripostează printr-un ordin de zi în care spune oamenilor săi : „Orice se va întîmpla, soarta mea va fi şi a voastră".

Această proclamaţie reprezintă finalul unui conflict care a situat, mai bine de zece zile, pe suveran şi pe miniştrii săi în tabere adverse. Drama militară este dublată de o dramă politică. Membrii guvernului raţionează ca şi cum anul 1914 n-ar face decît să se repete. Ei îşi păstrează întreaga încredere într-o redresare a situaţiei. Ei cred că un nou „miracol" ca cel de la Marna se va produce. Armata franceză nu poate fi înfrîntă. După primele eşecuri, ea îşi va reveni. Datoria Belgiei este să continue lupta alături de ea.

Dar regele nu mai are nici o speranţă în ce priveşte deznodămîntul luptei. El vede profilîndu-se înfrîngerea. În realitate, străpungerea germană pînă la mare este cu mult mai gravă decît succesele iniţiale din august 1914. Armata franceză nu mai are ardoarea care o animase la începutul primului război mondial. Comandamentul se dovedise inferior reputaţiei sale. În treacăt fie zis, acestea erau şi părerile lordului Gort. Comandantul corpului expediţionar englez se bate pentru a salva poziţia britanică pe continent. În ce îl priveşte pe Leopold III el consideră că apărarea teritoriului propriu pînă la ultima limită a forţelor belgiene, reprezintă îndeplinirea tuturor angajamentelor sale. Aflată în război deoarece fusese atacată şi trebuia să se apere, Belgia nu era în situaţia Franţei şi a Marii Britanii, care declaraseră război celui de-al III-lea Reich.

Ultimii patru miniştri rămaşi alături de rege părăsesc Belgia la 25 mai, pentru a se alătura colegilor lor aflaţi la Paris.

Victime ale primei rafale

Între timp, bătălia continuă. În seara zilei de 25 mai frontul nu fusese străpuns nicăieri. Dar două pungi se conturează în mod net. În cursul nopţii, 2 000 vagoane sînt aşezate cap la cap pe calea ferată de la Ypres la Roulers, ca un baraj antitanc. Comandamentul înţelege să arunce în luptă toate forţele.

În ziua de 26, criza fatală se profilează. Frontul trebuie retras. Germanii îl străpung în diferite puncte. În ultimul moment, breşele sînt închise. Nu este însă mai puţin clar că sfîrşitul e aproape. Regele îl înştiinţează pe generalul Blanchard, succesorul lui Billotte: „Am ajuns aproape de limita rezistenţei". Lordul Gort e şi el prevenit. Dar nici francezii, nici englezii nu mai pot face nimic pentru belgieni. Armata I franceză, comandată acum de Prioux, trece şi ea prin momente grele. Cît priveşte trupele engleze, ele se pregătesc de reîmbarcare. Amiralitatea britanică anunţă la orele 18,57 începutul operaţiei **Dynamo**. Nu se mai poate conta pe vreun ajutor. Iar în dimineaţa zilei de 27 mai, cînd frontul belgian cedează din nou, regele consideră că a venit sfîrşitul. Rezerve nu mai există. La orele 12,30 ordonă să i se transmită telefonic lordului Gort următorul mesaj : „Regele se va vedea nevoit să capituleze, pentru a evita o prăbuşire". Misiunea militară franceză este prevenită la orele 14,30 : „Rezistenţa armatei belgiene a ajuns la capătul puterilor". La orele 16,00 se hotărăşte ca un parlamentar să fie trimis în liniile germane. Misiunile militare ale Aliaţilor sînt înştiinţate imediat. Răspunsul Germaniei vine la orele 22,30. Sună drastic şi brutal : „Führerul cere capitularea necondiţionată".

Situaţia desperată în care se află armata nu lasă nici o posibilitate de alegere. Cererea trebuie acceptată. Regele propune ca focul să înceteze la orele 4. În apropiere de Liège, fortul de la Tancrémont nu se va preda decît în ziua de 29 mai, la orele 11.

Astfel a luat sfîrşit o campanie care păruse că va avea o soartă mai bună. Capitularea Belgiei nu este, totuşi, decît episodul unui dezastru cu mult mai mare. Patru săptămîni mai tîrziu armata franceză, socotită cea mai bună din lume, trebuie să cedeze la rîndul ei. Începuse războiul pe picior greşit. Mersese din greşeală în greşeală. Fusese covîrşită de abilitatea, cu mult superioară, a adversarului. Antidotul împotriva războiului fulger hitlerist abia trebuia să fie descoperit. Calea spre redresare avea să fie lungă şi presărată de alte dezastre. Pentru a zdrobi puterea militară nazistă, urma să fie organizată o imensă coaliţie. Nenorocirea belgienilor a fost de a fi căzut victime primei rafale.

Traducere în româneşte de :
Doina MOTAŞ

Notă : subtitlurile aparţin redacţiei.

Un adolescent bolnav

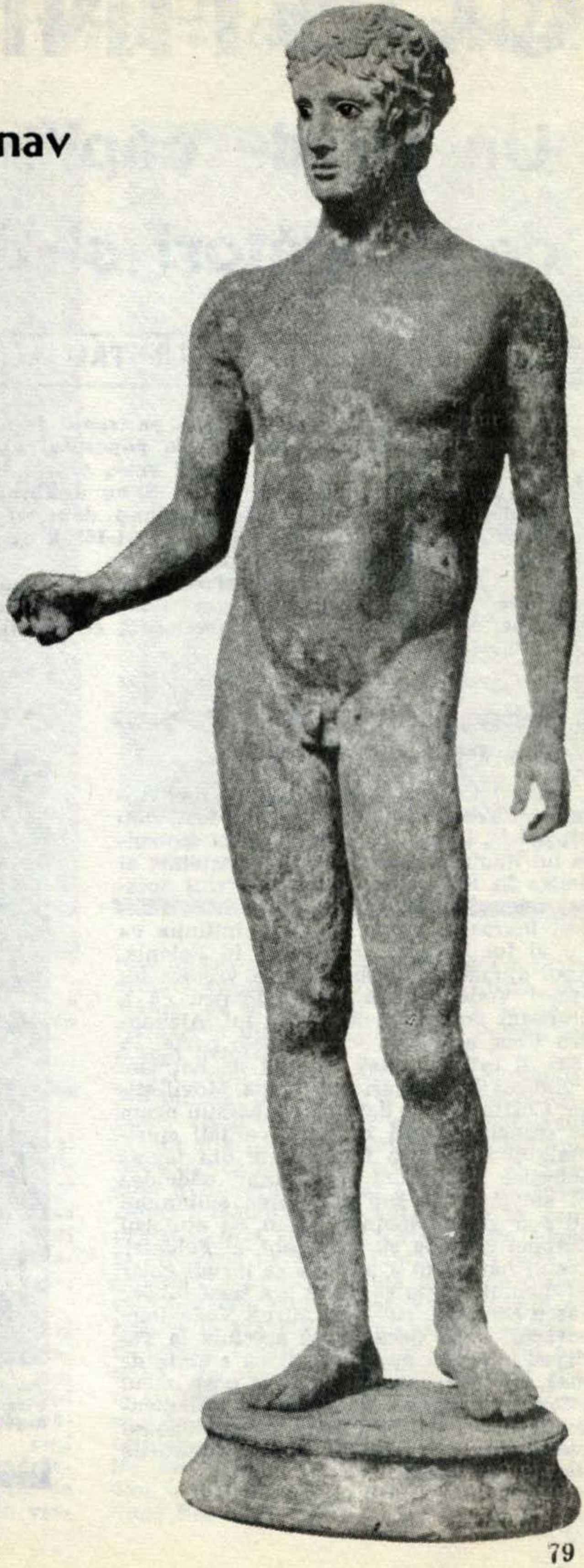

Considerată drept una dintre cele mai remarcabile creaţii ale artei antice, statuia cunoscută sub numele de „Efebul din Selimonta" a fost descoperită la sfîrşitul secolului trecut în Sicilia, cu prilejul unor săpături efectuate pe teritoriul unei cetăţi din fosta colonie greacă Megara Iblea. Armonia formelor şi excepţionala măiestrie a execuţiei au făcut ca paternitatea artistică a acestui adolescent din bronz, cu o înălţime de 83 cm, să fie atribuită încă de la început lui Fidias, marele sculptor al Eladei din sec. VI î.e.n. Ulterior, însă, experţii — cercetînd mai atent anumite caracteristici de stil — au emis ipoteza că lucrarea ar putea avea o vîrstă mai mare, fiind opera unui artist sicilian anonim din sec. VIII î.e.n.

De la ieşirea sa la lumină, statuia a avut o istorie oarecum bizară şi zbuciumată. La un moment dat, opinia publică italiană s-a alarmat aflînd că un milionar american oferea o sumă imensă pentru a intra în posesia „Efebului". În faţa protestului oamenilor de cultură şi artă, tentativa a eşuat. În urmă cu cîţiva ani, statuia a fost furată şi poliţia a trebuit să depună mari eforturi pentru a o regăsi. În vremea din urmă s-a ivit o nouă primejdie, mult mai ameninţătoare decît cele de pînă acum: este vorba de un proces de alterare, cunoscut sub numele de „cancerul bronzului", care riscă să nimicească însuşi materialul din care e turnată statuia. La căpătîiul „Efebului" bolnav veghează acum cîţiva dintre cei mai reputaţi specialişti în conservarea şi restaurarea operelor de artă.

COSTINII

Un şir de căpitani de oaste, de dregători şi de cărturari

DUMITRU ALMAŞ

Dacă ne întoarcem în timp, pe trepte de hrisov şi de cronică, întîlnim, la începutul veacului XVII din istoria poporului român, neamul Costinilor. O familie din rîndul noii boierimi a acelui veac, ai cărei membri au urcat cele mai înalte ranguri în societatea românească. Şi-au desfăşurat activitatea între domnia Movileştilor şi a Mavrocordaţilor, răstimp dominat de lunga, îndestulata şi rodnica domnie a lui Vasile Vodă Lupu (1634-1653), nu lipsită de zbuciumate evenimente, dar şi de mari creaţii cultural-artistice.

Această stirpe de boieri noi, energici, plini de ambiţie, rîvnitori de mărire şi avere, dornici de libertate, a continuat generaţia anilor furtunoşi, cînd au strălucit Mihai Viteazul, Buzeştii şi Urecheştii, cu neuitatele lor fapte politice, ostăşeşti şi culturale.

O stratagemă ostăşească şi o împrejurare tragică sfîrşită... cu bine

Primul Costin, pe care unii îl mai numesc şi Ivan sau Iancu Costin, a fost, cum afirmă N. Iorga, „un boier modest din suita lui Radu Mihnea". Îl aflăm postelnic al doilea în 1626, cînd însoţeşte sicriul acestui voievod de la Hîrlău la Bucureşti, unde-l îngroapă. Peste un an îl întîlnim ca sol al lui Miron Barnovschi în Polonia. Apoi ajunge mare postelnic în vremea lui Moise Vodă Movilă (1630). Pentru că a protestat împotriva domniei lui Alexandru Iliaş, a stat, o vreme, de-o parte. În 1633, îl întîlnim însă în rang de hatman.

Ridicat în ranguri sub aripa Movileştilor, Costin, care a dat numele acestui neam de oameni dăruiţi cu mari calităţi spirituale şi morale, a făcut parte din tagma boierilor moldoveni ce nutreau nădejdea că salvarea de sub stăpînirea sultanului nu s-ar putea dobîndi decît cu ajutorul Europei creştine şi, îndeosebi, al Poloniei. Costin hatmanul a ajuns a se înrudi chiar cu domnii : soţia sa Safta era fiica lui Ionaşcu Scoarţeş, ruda lui Miron Vodă Barnovschi. După decapitarea acestuia la Ţarigrad ca rudă apropiată şi ca sfetnic de vază, în anii următori Costin postelnicul a fost ispravnicul — executorul testamentar al domnului. Şi-a agonisit o frumoasă avere, cumpărînd moşii mari în ţinuturile Neamţ şi Tecuci.

Teodor Movilă şi Miron Costin, zugrăviţi în biserica Mănăstirii Teodoreni de lîngă Burdujeni

Cronici de familii

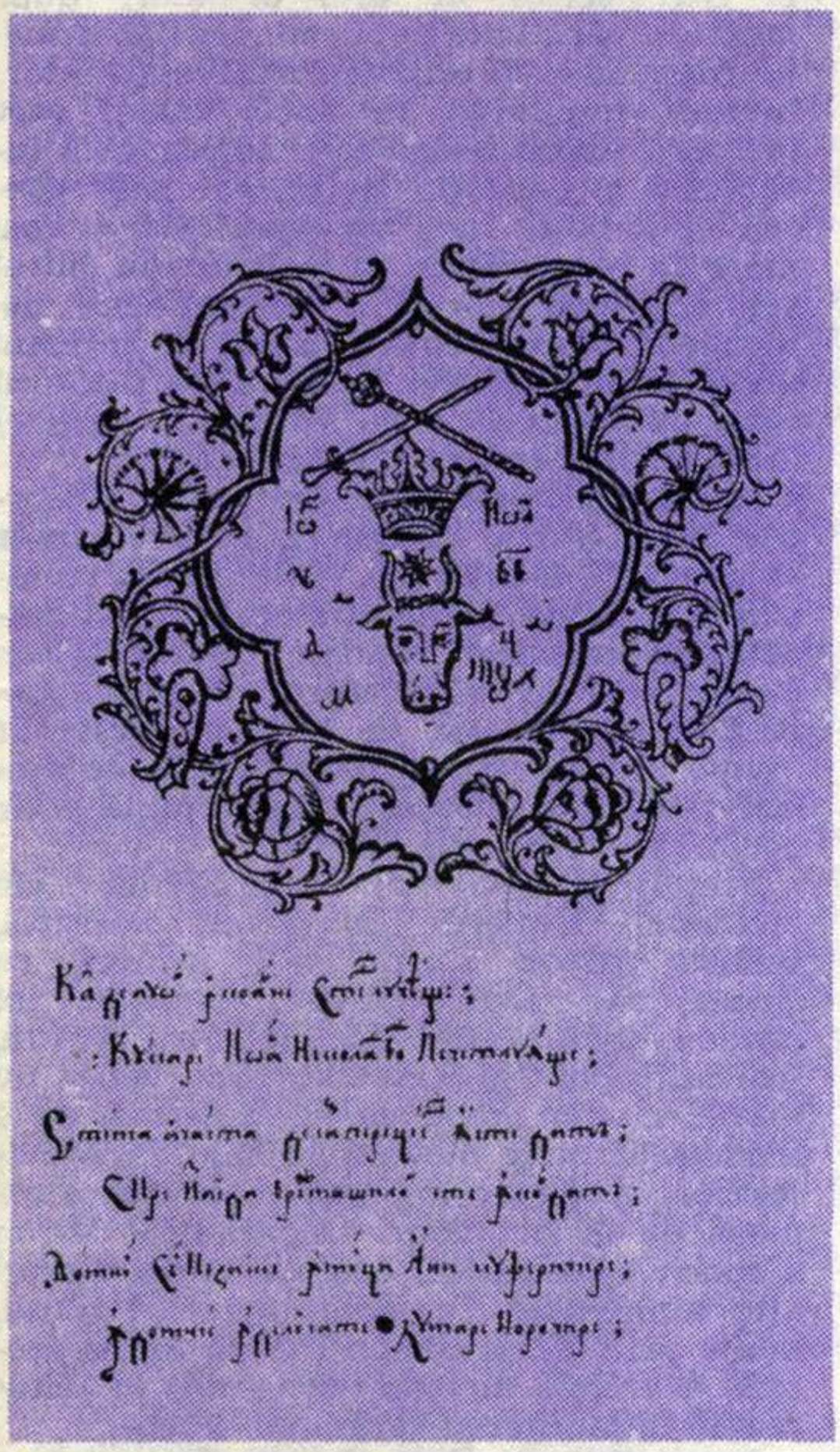

Stema lui Ioan Nicolae Mavrocordat, pe o copie din 1746 a Letopiseţului ţării Moldovei *de Nicolae Costin*

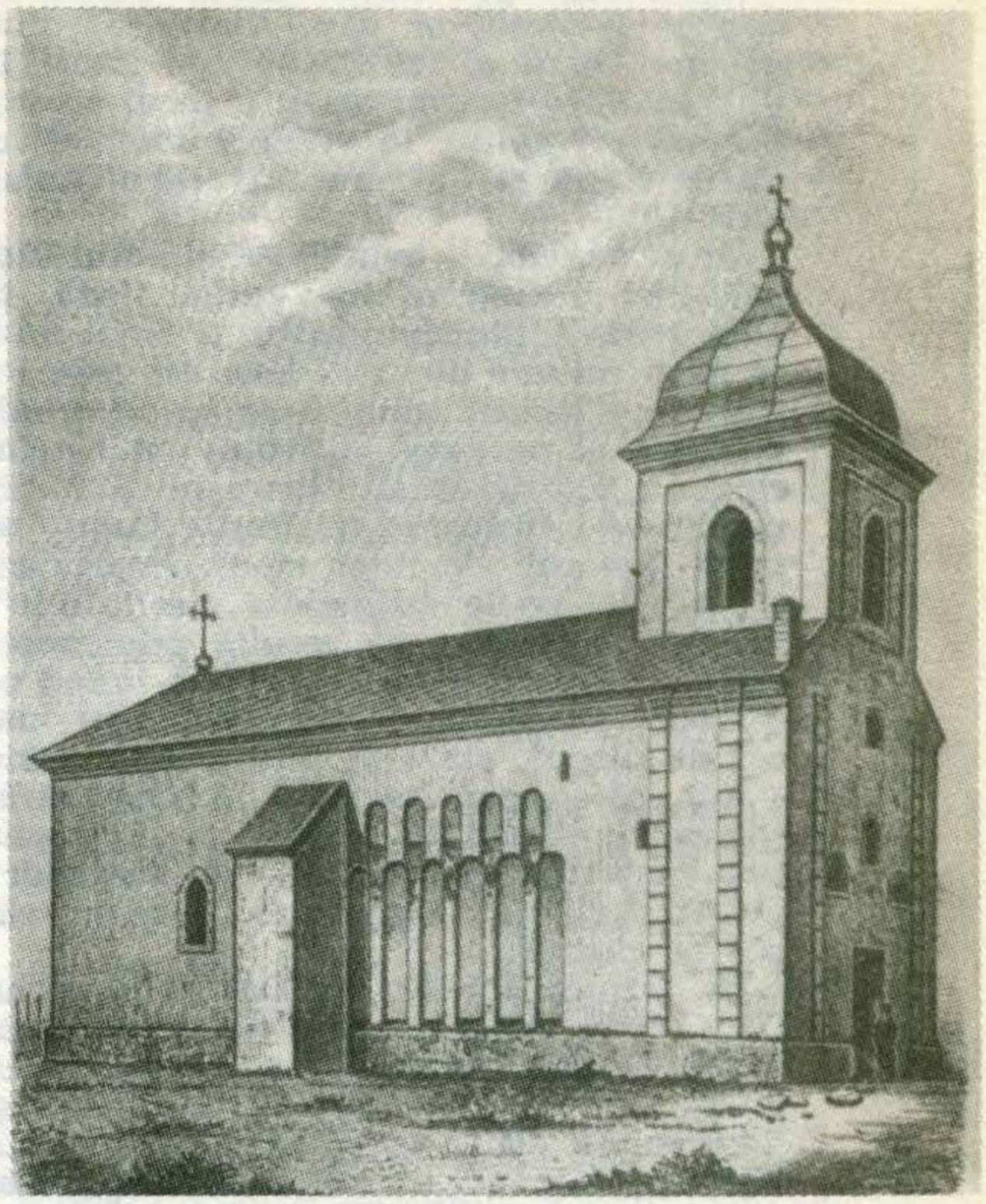

Biserica din Brăniştea unde au fost descoperite mormintele Costinilor

Cel dintîi Costin s-a făcut cunoscut şi prin isprăvi, povestite de fecioru-său, Miron Costin, în cronica sa. Iată una dintre acestea. A avut loc în 1633, cînd Abaza paşa a pătruns în Polonia, însoţit de oşti muntene ocîrmuite chiar de Matei Basarab şi de oşti moldovene în frunte cu Moise Movilă.

Împresoară turcii cetatea Cameniţa şi stau gata s-o cucerească. Primejdia-i cît se poate de mare pentru poloni. Ca să-i ajute, ca să-l sperie pe Abaza paşa şi să-l silească a se retrage, înainte de a da bătălia hotărîtoare, hatmanul Costin, deşi aflat în tabăra lui, născoceşte o îndrăzneaţă stratagemă : orînduieşte un pîlc de călăreţi care, venind dinspre răsărit, vestesc tabăra otomană că se apropie o mare armată căzăcească. O clipă, Abaza „au stătut pe gînduri“ şi îndată a poruncit retragerea din faţa Cameniţei. Polonii au scăpat neînfrînţi.

Mai tîrziu, Abaza paşa a aflat păcăleala. S-a înfuriat amarnic şi a căutat să se răzbune. Vestit de un turc prieten, hatmanul Costin şi alţi boieri prieteni cu polonii au dat zvon că au fugit peste Nistru. De fapt abia avuseseră timp să se ascundă între zidurile Mănăstirii Probota. Cum în anul următor, 1634, sultanul îl recunoaşte domn al Moldovei pe Vasile Lupu, de la care la începutul domniei, „multă urgie au petrecut“ Costinii, cum Moise Vodă Movilă se retrage în Polonia, pe sub ascuns, părăseşte ţara şi Costin hatmanul, cu toată familia. Recunoscător pentru ajutorul dat la asediul Cameniţei, Seimul polonez şi regele însuşi îl recompensează, acordîndu-i cetăţenia şi titlul de nobil polon, lui şi fiilor săi Alexandru, Miron şi Potomir. Îi dau în arendă moşia Novosilca Nova de lîngă Bar, oraş vestit pentru şcoala lui ie-

zuită. Aici rămîne pînă la moarte, în 1650, lăsînd un numeros șir de copii ; pe lîngă cei pomeniți mai înainte, pe Iancu, Vasilache, Velicico, și fiice — pe Marghita, Sbirca, Tudosica, Elena, Velica.

După cum povestește Miron Costin în același letopiseț al său, Alexandru, fiul cel mai mare al lui Costin, s-a întors în țară înaintea fraților săi și a jucat un important rol politic în vremea domniei lui Vasile Lupu și a lui Gheorghe Ștefan (1653-1658).

De pildă, cînd a avut loc complotul Ciogoleștilor împotriva lui Vasile Vodă, în anul 1653, Alexandru Costin a făcut totul ca să-și salveze domnul. Este cel care l-a sfătuit pe Iacomi, vătaful de aprozi trimis de domn să oprească la Trotuș oștile principelui transilvănean Gheorghe Rákoczy menite să-l răstoarne pe Vasile Lupu, „să nu-și lase caii de lîngă sine". Imprudent și la „ce poate primejdia neștiutoriu", vătaful „n-au vrut să asculte prietenescu sfat, ce au purces pre cai proști", lăsînd pe cei buni „la Roman, la hrană ; ș-au luat cai de olacu", slabi și fără putere. Cînd a fost „să se înapoieze fără izbîndă", străjile potrivnicului l-au ajuns și „în goană l-au omorît den pistoale. Iară Alexandru Costin și cine au fost pre cai buni au scăpat de pieire".

În vremea lui Istrate Dabija și a lui Duca Vodă, Alexandru Costin a participat la viața politică împreună cu frații lui mai tineri, dar nu mai puțin activi, Miron și Velicico. În 1661, documentele îl menționează printre solii trimiși la Poartă să vestească moartea neașteptată a lui Ștefăniță Lupu. S-a stins de tînăr, la 31 mai 1674, în vremea domniei lui Dumitrașcu Cantacuzino.

...„sosiră asupra noastră cumplite acestea vremi de acmu"...

Dar dintre toți Costinii, Miron este personalitatea cea mai complexă și mai cunoscută în țară și-n afară. Vipia vremurilor ardea tot mai dușmănos. Ambițiile se dezlănțuiau fără opreliște. „Iară nestătătoare și lunecoase hirile omenești" numai la furtună se-ndemnau.

Cînd se năștea Miron, în 1633, Costin tatăl se afla poate undeva, în temnițele Țarigradului. Ori în luptă cu Abaza pașa. Copilăria și-a petrecut-o în pribegie, la Novosilca Nova, în apropiere de Bar, în Podolia. Datorită meritelor părintești, i se acorda și lui titlul de nobil polon. A învățat carte bună, la școala iezuiților din Bar. A învățat bine latinește, leșește și rusește. Ceva mai tîrziu, a învățat și limba turcă. A dovedit mare dragoste pentru cultură, artă, poezie și un deosebit interes pentru istorie, pentru filozofie și pentru viața obștească a țării și a poporului român de pretutindeni. A arătat un interes egal și pentru problemele politice, diplomatice și militare.

În 1651, la 18 ani, înrolat în rîndurile armatei polone, a participat la bătălia de la Berestecico. În anul următor, după moartea părintelui lor, urmînd pilda fratelui Alexandru, și ceilalți Costini s-au întors în țară. Împlinind un obicei feudal, care îndatora tinerii boieri să-și întregească învățătura și educația civică, sub privegherea unui boier mai cu experiență și mai mare în rang, Miron și Velicico au intrat sub epitropia morală a lui Iordache vistiernicul Cantacuzino, bogat și influent dregător al Moldovei. Velicico s-a căsătorit chiar cu Caterina, fiica lui Toma vornicul Cantacuzino, fratele lui Iordache.

În timpul asediului întreprins de Gheorghe Vodă Ștefan împotriva Sucevei, unde se retrăsese familia lui Vasile Lupu, cu ginerele acestuia Timuș Hmielnițki, fiul hatmanului cazacilor Bogdan, tînărul Miron Costin a slujit ca interpret de limbă polonă și ucraineană. În 1657, la vîrsta de numai 24 ani, i-a fost încredințată, de același Gheorghe Ștefan, o importantă solie pe lîngă Constantin Șerban.

Prețuit în cele mai mari familii ale Moldovei, cavalerul, învățatul, iscusitul, tînărul Miron Costin s-a însurat cu Ileana sau Ilina Movilă, nepoata lui Simion Vodă Movilă și a lui Petru Movilă, fost mitropolit al Kievului. Ilina venea nu numai cu un nume de mare faimă, cu o frumusețe mult lăudată în familia Movileștilor, ci și cu o impresionantă zestre rămasă de la hatmanul Isac Balica. Miron a sporit considerabil această avere, făcînd alte numeroase cumpărături de moșii, multe prin „împresurări", după aspra metodă a vremii, metodă care a dus la jefuirea și împuținarea țărănimii libere.

Însușirile-i de bun sfetnic și fin diplomat Miron Costin și le-a dovedit în soliile pe lîngă regele Poloniei, Ian Cazimir, pe lîngă hatmanul și apoi regele Ian Sobieski, ca și în soliile de la Adrianopol și Constantinopol, din 1674 și 1676 *, trimis fiind de Eustratie Dabija sau de Dumitrașcu Vodă Cantacuzino. Ascensiunea politică în dregătorii și-a început-o în 1657, cînd a dobîndit rangul de sluger. Apoi a ocupat dregătoria de paharnic, în 1659, pentru ca peste un an să ajungă pîrcălab de cetate, slujbă pe care a împlinit-o pînă în 1664. Celelalte trepte pe care le-a urcat au fost : mare comis în 1664, mare vornic în Țara de Sus (1666) și în cea de Jos pînă în 1675. La sfîrșitul acestui an i s-a încredințat dregătoria de mare logofăt, pe care a păstrat-o pînă în 1683. În afara treburilor de stat, Miron Costin nu s-a sfiit a se amesteca și în țesătura de intrigi boierești și

* Vezi „Magazin istoric", nr. 8/1971, pp. 67-70 ; Despre Miron Costin, mai vezi și nr. 9/1968, pp. 24-25 și 27 ; nr. 10/1969, p. 80 și 99.

pîre împotriva unor domni. Ca, de pildă, cea care a dus la răsturnarea din scaunul domniei a lui Antonie Vodă Ruset *, în 1678. A fost printre cei care au deschis şi purtat apriga, necruţătoarea luptă de interese economice şi politice între Ruseteşti (Cupăreştii) şi Costini, sprijiniţi de Gavrileşti (Miron Costin era cumnat cu Gavril Costache, mare vornic), luptă comparabilă prin agitaţii şi urmări politice, ca şi prin tragedii personale, cu lupta dusă în Ţara Românească, în aceeaşi epocă, între Cantacuzini şi Băleni.

Şi din modul cum a slujit diversele domenii şi din cronica lui, se vede că Miron Costin a fost unul din acei boieri patrioţi care îşi iubeau cu patimă ţara şi se sacrificau pentru progresul ei. Împreună cu rudele lui, a apărat privilegiile şi privilegiaţii ; dar, ca şi Grigore Ureche, a respins excesele marilor feudali şi, mai ales, tirania domnilor. Şi-a cuprins concepţia într-o frază : „a tuturor tiranilor, adică vărsătorilor de sînge, la toate ţările în lume urîtă este stăpînirea". A dorit ca domnul ţării să fie cu adevărat o „matcă fără ac", adică bun, blînd şi, firește, prieten cu boierii, ascultător de sfatul lor, dar şi respectat de mulţime. Ca orice mare feudal, Miron Costin s-a temut de răscoalele ţărăneşti, de „nespusa vrăjmăşie" a maselor împilate. Asta nu l-a împiedicat ca, în cronică, să ia, uneori măcar, apărarea mulţimii moldovenilor. Caracter puternic, ferm, mîndru şi cinstit, Miron Costin şi-a cîştigat încrederea multor domni pe care i-a slujit cu sfatul : Gheorghe Ştefan, Eustratie Dabija, Gheorghe Duca, Dumitraşcu Cantacuzino, Ştefan Petriceicu, Constantin Cantemir. A intrat în conflict doar cu Antonie Ruset, cel poreclit „Chiriţă Dracu" şi a contribuit la mazilirea lui.

În treburile politice, logofătul Miron a căutat, în primul rînd, „folosul ţării". În 1673, în pofida faptului că Ian Sobieski cîştigase o mare victorie împotriva armatei marelui vizir, el a înţeles că polonii nu vor exploata această victorie şi că deci ar fi o greşeală ca moldovenii să se arate făţiş prieteni ai lui Sobieski. Cum însă voievodul de atunci, Ştefan Petriceicu căuta cu tot dinadinsul să treacă de partea polonilor, numai să-şi respecte înţelegerea tainică, Miron Constantin i-a dat, după cum povesteşte Neculce, o replică înţeleaptă şi, în acelaşi timp, hotărîtă : „«Ori să fie voia măriei tale, ori să nu fie, noi nu ne vom lăsa casele să le ieie tătarii» — şi s-au închinat şi i-au zis : «să fii măria ta sănătos» şi au ieşit afară. Şi aşa toţi boierii şi căpitanii au purces după cela, pre rînd să se închine şi au ieşit afară. Iară Petriceicu Vodă au rămas numai singur, numai cu Habăşescu, hatmanul şi cu casa lui, şi au început a plînge şi a blestemare pre Miron şi pre alţii". Scena dovedeşte nu numai că Petriceicu era „om blînd şi slab la domnie", că „toţi erau fără frică de dînsul", ci relevă şi luciditatea politică a lui Miron Costin, vădeşte patriotismul lui şi marea trecere de care beneficia în faţa sfatului domnesc. Oricum, atunci, în 1673, a salvat ţara de la un cumplit jaf tătăresc, care ar fi urmat în mod sigur ca represiune din partea marelui vizir, înşelat în politica lui de dominare a ţărilor române.

„Drept ai grăit..."

Dar calităţile de om politic, de diplomat iscusit şi de bun patriot pot fi ilustrate şi prin alte cîteva fapte memorabile, care au impresionat pe contemporani şi impresionează încă şi azi. De pildă, în 1672, în timpul marii expediţii otomane împotriva Poloniei, desfăşurată prin ţările române, Miron Costin, ca „mai de treabă de voroavă", după cum ne povesteşte Ion Neculce, l-a convins în 1672, pe marele vizir să retragă trupele de la cetatea Cameniţa şi să nu le lase a ierna în ţara Moldovei. Scena e vrednică de reamintit, pentru conturarea mai precisă a personalităţii lui : „Şi mergînd Miron la cortul vizirului, pusu-l-au vizirul de au şădzut înaintea lui... Iar cînd l-a întrebat dacă ar fi bine să ierneze armata otomană în Moldova, Costin i-a argumentat nu numai că nu-i bine, ci-i chiar primejdios : ţara-i săracă şi n-ar putea îndestula cu hrană o oaste aşa de mare, «ş-a flămînzi». Iar dacă va «s-o răşchire pen sate», or «lovi-o podghiazuri leşeşti» şi «pîn-în primăvară a peri oastea împărătească toată, şi pentru oastea turcească or strîca podgheazurile şi ţara»".

O scrisoare din 1676 către prietenul său, polonul Marcu Matczynski, arată şi cu cîtă îndemînare a pledat pentru o pace între turci şi poloni, fără a uita nici o clipă situaţia Moldovei. Atrăgînd atenţia polonilor că ţara lui, slobodă, apără, de fapt, şi Polonia, el îl ruga pe rege să „ţină minte că mult mai răi vor fi turcii într-o vecinătate atît de apropiată".

Calităţile diplomatice ale lui Miron Costin se evidenţiază şi dintr-o altă acţiune de politică internaţională datînd din anul 1680. Într-o vreme cînd Cara Mustafa, marele vizir, pregătea ameninţătoarea expediţie împotriva Vienei, Miron Costin, împreună cu Alexandru Buhuş, l-au sfătuit pe Ian Sobieski să încheie pace cu Rusia şi să reînceapă războiul cu Imperiul otoman, în alianţă cu toate ţările Europei. Şi aceasta pentru că Miron Costin se încredinţase că Moldova nu-şi putea găsi mîntuirea de sub jugul sultanului decît cu ajutorul şi în cadrul unei coaliţii general europene.

---

* Vezi articolul lui V. Netea, *Rosetteştii*, în „Magazin istoric", nr. 3/1972.

„Eu voi da seama de ale mele cîte scriu !"

Cu prilejul diferitelor expediţii oştăşeşti, Miron Costin a vizitat Maramureşul, Transilvania, Banatul. A căutat să vadă „pragurile" Dunării, la Cazane, şi a cercetat ruinele podului lui Traian. Pretutindeni s-a străduit să afle şi să vadă tot ce-i în legătură cu istoria şi viaţa poporului român. „Cunoaşterea românilor de pretutindeni, scrie Sextil Puşcariu, a contribuit de bună seamă la ideea despre unitatea etnică a neamului nostru, pe care o găsim exprimată în scrierile sale".

În pofida vremurilor aspre şi tulburi pe care le-a trăit, Miron Costin a găsit, cum se ştie, răgaz şi pentru scris. S-a războit cu toate vicisitudinile şi furtunile vieţii din această parte a lumii pînă cînd, măcar în parte, „biruit-au gîndul"...

Ca şi Ureche, pe care-l continuă, Costin şi-a scris letopiseţul „de dragostea ţării". A descris şi înfăţişat în el faptele şi domnii de la Aron Vodă pînă la 1661. Deci, şapte decade de istorie năvalnică, în bună parte trăită de el însuşi. O cronică amplă, alcătuită cu grijă, cu respectul adevărului, cu bogăţie de informaţii luate din cronicarii băştinaşi, din cei poloni sau unguri. Atunci cînd a scris *De neamul moldovenilor*, după predoslovie, citează „istoricii", bibliografia pe care s-a întemeiat : Dio Cassius, Eutropius, Casian, Cavaţie (Kowaczöczy) Bonfinus, Topeltin din Mediaş. Şi-a ticluit cronica, maestru, cu multă chibzuială şi înţelepciune, cu încîntător simţ al măsurii, a presărat-o cu anecdote, cu portrete artistic zugrăvite, cu dialoguri vii şi proverbe pline de tîlc, cu consideraţii de ordin filozofic şi moral. O cronică în care se relevă o gîndire social-politică şi istorică nouă, cu multe elemente originale. În ea se desfăşoară, fără doar şi poate, ideologia boierimii vremii, stăpînită încă de teocratism : evenimentele dirijate de divinitate.

Dar Miron Costin este mult mai aproape de concepţia modernă despre istorie decît Bossuet care scria, în aceeaşi vreme, istoria în Franţa, ducînd cu un talent uluitor teocratismul pînă la ultima limită. În cronica şi istoria lui Miron Costin intervine şi acţiunea voluntară, interesele, ambiţiile oamenilor şi chiar o anume logică a devenirii. Este primul, înaintea stolnicului Cantacuzino şi a lui Dimitrie Cantemir care încerca o tratare unitară a întregii istorii a poporului român, analizînd originea comună, pornind de la cele două descălecaturi. Această tratare unitară este o caracteristică nu numai a operei *De neamul moldovenilor*, a *Cronicii polone*, ori a *Poemei polone ;* chiar şi *Letopiseţul* cuprinde, în bună parte, istoria celor trei ţări române între 1592 şi 1661. Miron Costin credea în înaltul rol instructiv şi patriotic al istoriografiei şi-i face răspunzători pe cei care scriu încălcînd, denaturînd adevărul : „Nici este şagă a scrie ocară vecinică unui neam. Că scrisoarea este un lucru vecinic ; cînd ocărasc într-o zi pe cineva, este greu a răbda, dar în veci ? Eu voi da seamă de ale mele cîte scriu !"... A strigat tare împotriva „făţăriei" istoricului „cîndu veghe voia unuie şi coboară lucrul cu hula altuia". În concepţia lui, „Letopiseţele nu sînt să le citească numai omul, să ştie ce au fost în vremile trecute, ce mai mult să hie de învăţătură ce este bine şi ce este rău".

Dar, în acelaşi timp, Miron Costin face din istorie un instrument de luptă pentru îmbunătăţirea soartei poporului român, o pledoarie pentru dreptul lui la lumina unei vieţi independente, un argument în urcarea lui pe treptele culturii. Aceasta este raţiunea pentru care compune în limba polonă *Cronica Ţării Moldovei şi Munteniei.* Cu acelaşi gînd, în vremea cînd se afla adăpostit la Daşov, în Carpaţii de miazănoapte Costin a scris acea cronică şi în versuri polone *Historia polskimi rytmami o Woloskiej ziemi i Multańskiej* şi a dedicat-o regelui Ian Sobieski.

Scopul scriiturii sale este, în genere, de a argumenta unitatea poporului român : „să scoţ lumii la vedere felul neamului, din ce izvor şi seminţie sîntu lăcuitorii ţării noastre, Moldovei şi Ţării Munteneşti şi românii din ţările ungureşti... că toţi un neam şi odată descălecaţi sînt".

„...Iară noi prăvim cumplite vremi şi cumpănă mare pămîntului nostru şi nouă..."

Miron Costin a participat şi la asediul Vienei din 1683, în oastea lui Duca Vodă. A ajuns acolo din porunca marelui vizir Cara Mustafa, împotriva voinţei sale, alături de cei care urmăreau subjugarea Europei întregi. Dar, în timpul asediului, ca şi Şerban Cantacuzino, domnul Ţării Româneşti, a ajutat mai mult pe creştini, pe Ian Sobieski, să despresoare capitala Austriei, decît pe Cara Mustafa în slujba căruia era poruncit să fie. La întoarcerea în ţară, Gheorghe Duca se temea totuşi de represaliile din partea polonilor. După cum povesteşte Neculce, marele logofăt îl încuraja pe vodă cu un cuvînt de adîncă vibraţie umană şi patriotică : „Ce putere au ei să vie asupra măriei tale ? Să nu dăm locul, că pămîntul acesta este frămîntat cu sîngele moşilor şi a (l) strămoşilor noştri". După ce petrece doi ani în pribegie, în Polonia la Daşov, însoţit de feciorii săi Pătraşcu şi Nicolae, Miron Costin se întoarce în ţară, aşa cum a dorit Constantin Vodă Cantemir. Ca să-l aducă, noul voievod a stăruit pe lîngă fratele său, Velicico hatmanul Costin.

Atitudinea lui Miron Costin de constantă prietenie cu Polonia s-a intensificat

în cursul expedițiilor polone din acei ani îndreptate împotriva turcilor. Amiciția și corespondența logofătului cu hatmanul Jablonowski, cu Andrei Potocki și chiar cu Ian Sobieski, l-au făcut însă pe logofătul Miron suspect în mintea prudentului și bănuitorului Constantin Cantemir. Mai ales că domnul intrase sub influența Rusetești-lor, rivali și adversari foarte îndîrjiți împotriva Costinilor, și a lui Miron, în mod deosebit.

În 1691, tocmai cînd se pregătea să-și însoare fiul mai mic, Pătrașcu, pe atunci cămărașul lui Vodă, cu domnița Safta, și să devină astfel cuscrul domnului, iată că Ilie Țifescu zis „Frige vacă", a dezvăluit un complot : se pretindea că Velicico urmărea să fie domn în locul lui Constantin Cantemir. Furios și sfătuit de Iordache Ruset, domnul taie, fără județ, pe Velicico Costin. Era Velicico „om de fire și de treabă la toate socotelile și îndrăzneț", îl înfruntase pe Cantemir Vodă c-o vorbă dură, de ocară, arătîndu-i că era incult. Povestește Neculce că Rusetești pizmătăreți și răi la inimă, au socotit răpunerea lui Velicico Costin drept o momeală pentru Cantemir Vodă : să-l trimită pe lumea cealaltă pe Miron, a cărui cultură, influență politică și faimă umbrea orice boier moldovean și chiar orice domn aflat în scaun voievodal. Era prea învățat, prea deștept, prea influent, prea bogat, cu prea mulți prieteni în afară, mai ales în Polonia, prea fără teamă, ca să nu fie incomod și vrednic a fi bănuit că vrea să-și facă fratele domn. De aceea Iordache Ruset l-a povățuit pe vodă : „Acum, de vreme ce ai omorît pe Velicico, trimite de prinde și pe frate-său, Miron logofătul, de-l omoară, ori vinovat, ori nevinovat, să nu scape, c-apoi încă a hi mai rău și de tine și de noi [...]. Deci Cantemir Vodă nu și-au socotit viața lui, că era trecut cu bătrînețele, om de șaptezeci de ani [...], ci s-au potrivit neprietenilor și nu și-au cruțat sufletul"... Logofătul Miron nu se afla în Iași, ci la moșia Barboși, lîngă Roman. Îi murise soția, Ilina și se pregătea s-o înmormînteze, cînd „au sosit și la dînsul, de la Cantemir Vodă, armașul al doilea, Racoviță, cu un steag de oaste de lefegii, ca să-l ducă la Iași. Ce el se rugase ca să aibă păsuială pînă și-a îngropa giupîneasa, și să purceadă ; și fiind așa, iată de sîrg au sosit și Macri, vătavul cu a doua poruncă, cum în ce loc îl va afla, acolo să-i taie capul. Și după poruncă așa într-acela ceas i-au tăiat capul și l-au astrucat (îngropat — *n.a.)* împreună cu giupîneasa lui".

Așa, într-un decembrie troienit, rece și vrăjmaș, acolo, la marginea Romanului, din intriga unor boieri invidioși, din spaima unui domnitor bătrîn și șovăielnic, a căzut cel mai ilustru cap al acelui veac românesc. Parcă a fost să se adeverească vorba : „Iară nu sînt vremile supt cîrma omului, ci bietul om supt vremi". Dar opera și fapta lui Miron Costin strălucesc și peste veac. Și vor străluci.

Fiii cronicarului

Urmașii lui Miron, feciorii Ioniță și Pătrașcu și mai ales cel mijlociu Nicolae vor duce mai departe, după puterile lor și după îngăduința vremurilor, numele neamului.

Despre Ioniță nu știm mare lucru. În timpul lui Constantin Cantemir a ajuns serdar. A scăpat teafăr din temnița unde a fost închis în 1691. Constantin Duca Vodă l-a trimis în Polonia să aducă oasele lui Gheorghe Duca. Murind înainte de 1730, a lăsat o fată, Nastasia, măritată cu Miron Cuza logofătul.

Pătrașcu a murit probabil în surghiun, pe la rudele din Țara Românească, fără urmași. A rămas Nicolae Costin să continue și să reprezinte numele, învățătura, dregătoriile și opera istorică a familiei. S-a născut în 1660. A făcut studii temeinice în școala iezuiților din Iași, completate apoi în Polonia. Și-a însușit o vastă cultură. A devenit un veritabil erudit „împodobit cu învățătură", cunoscător al istoriei antice, după izvoare grecești, al celei medievale după izvoare latine occidentale. După întoarcerea în Moldova, în 1685, Nicolae Costin a pornit la rîndul lui să urce treptele dregătoriilor, începînd cu cea de logofăt al treilea. Totodată a primit și însărcinări diplomatice „pentru limba latinească" și „limba leșească". Tînăr fiind, a fost trimis să-l întîmpine pe călătorul Philippe d'Avril, francez iubitor de cultură, dornic să cunoască răsăritul Europei și Asia ; este învățatul care a tradus în limba franceză o parte din opera spătarului Milescu.

Dar, după decapitarea tatălui său și a unchiului Velicico, din necugetata poruncă a lui Constantin Vodă Cantemir, prigoniți de Iordache vistiernicul Ruset, tinerii Nicolae și Pătrașcu Costin încep o vreme de peregrinări. Mai întîi se adăpostesc în Țara Românească, la rude și sub ocrotirea lui Constantin Brîncoveanu. Tot în acei ani, călătorind la Țarigrad, Nicolae Costin l-a cunoscut în Fanar pe dragomanul împărătesc Alexandru Mavrocordat Exaporitul și pe fiul lui, Nicolae, care a ajuns domn în țările române după 1711.

În timpul domniei lui Constantin Duca, el s-a reîntors în Moldova. A fost făcut hatman, deși nu dovedise vreo însușire mai osebită în portul armelor. Apoi s-a căsătorit cu sora domnului, domnița Ileana, fiica lui Gheorghe Duca Vodă și a doamnei Nastasia. Cumnat de domn, cult și desigur ambițios, se părea că lui Nicolae Costin îi surîdea și i se deschidea o carieră tot așa de ilustră ca și a tatălui său.

Dar din 1695, cînd tronul Moldovei e ocupat de Antioh Cantemir, Nicolae Costin se vede silit să umble iar pribeag pe la curtea lui Brîncoveanu. Revine în Moldova, o dată cu a doua domnie a lui Constantin Duca. Se refugiază însă din nou în timpul domniei lui Mihai Racoviţă : un fel de du-te vino, între Iaşi şi Bucureşti, în aceste vremi de schimbări dese de domnii pînă în 1705 cînd, ajutat de Bogdan hatmanul, se împacă în sfîrşit cu Cantemireştii şi se întoarce în Moldova, fără să-şi mai teamă zilele. Ajunge vornic al Ţării de Jos, dregătorie ocupată cîndva şi de tatăl său. Se bucură de un bun renume între boieri. Are mulţi prieteni la Ţarigrad, atît între oamenii politici cît şi între cei de cultură. Dar fapte mai de ispravă nu săvîrşeşte. N-are prilej a săvîrşi. Totuşi în toamna anului 1709, la mazilirea lui Mihai Racoviţă este ales caimacam. Răspunde de conducerea ţării pînă la venirea lui Nicolae Mavrocordat. Noul domn, puţin cunoscător al realităţii din ţara Moldovei, îl ţine pe lîngă sine pe Costin, ca sfetnic de taină şi ca istoriograf. Parcă pentru a mai plăti ceva din greşeala tatălui său, Dimitrie Cantemir, ajuns domn, îl înalţă la rangul de mare logofăt, dregătorie ocupată atîta vreme şi cu atîta strălucire de Miron cronicarul. Oricum, această dregătorie înaltă pare să dovedească faptul că şi Nicolae Costin adera la politica de eliberare a ţării, întreprinsă cu atîta risc de noul şi învăţatul voievod.

Dar domnia lui Cantemir e scurtă. Scurtă şi dramatică : 1710-1711, încheiată cu înfrîngerea de la Stănileşti. Nicolae Mavrocordat a revenit în scaunul Moldovei. Lui Costin i-a lăsat în continuare, dregătoria de mare logofăt. Pe neaşteptate însă, în septembrie 1712, el s-a stins din viaţă.

„Viermele de carte"

Influenţat şi întemeiat pe atmosfera cărturărească şi scriitoricească din familie, deşi talentul e mai prejos de al tatălui său, Nicolae Costin a nutrit ambiţii mari privind opera istorică. A vrut să continue cronica de acolo de unde a lăsat-o părintele său. Credea că istoria este „ocîrmuitoare vieţii", căci „singură istoria mai mult decît alte ştiinţe se socoteşte a fi". Sau : „Întru această părere fost-au şi Tucidides, care pre istorie o numeşte a fi cel mai ales şi mai mare al vieţii omeneşti visteriu".

A scris *Letopiseţul Ţării Moldovei de la zidirea lumii pînă la 1661*, „operă de compilaţie încărcată cu citate, cu nume de filozofi şi istorici, fără o concepţie unitară", (*Istoria literaturii române*, I, Bucureşti, 1964, p. 596), asemănătoare cu operele istorice din evul mediu. O operă de erudiţie impresionantă, dar lipsită de originalitate realizată într-un stil prolix şi complicat. Mult mai valoros şi mai interesant este *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Ştefan sin* (fiul — *n.a.*) *Vasile Vodă*, unde narează fapte trăite şi descrie personaje văzute. Fără a fi strict obiectiv, „fără a avea dignitatea operei paterne", cum notează G. Călinescu, această scriere îl relevă totuşi ca pe un scriitor care ştie să observe amănuntul semnificativ, de coloratură artistică. „Portretistica lui muşcătoare e savuroasă şi plastică", observă tot Călinescu, citînd portretele făcute lui Istrate Dabija, Ştefan Petriceicu, Antonie Ruset. Tălmăcind şi prelucrînd, realizează o altă operă : *Ceasornicul domnilor*. Aplecîndu-se pe larg asupra operei lui, N. Iorga îi semnala mai ales slăbiciunile, prin comparaţie, cu ale ilustrului său tată : „Nu se poate o deosebire mai mare decît aceea care există între tată şi fiu. Miron e un pasionat, un ambiţios, deschizător de cale în cultura neamului său şi făuritor de teorii, iar, în politică, un entuziast şi un vizionar. Nicolae e un pedant rece, prudent, măsurat, un compilator prin vocaţie, mîndru că merge pe urme străine ; iar politica sa e făcută toată din iertare, abdicaţie şi resignare. Pe cît e de simpatic cel dintîi, în greşelile lui chiar, pe atît acesta de-al doilea nu atrage nici prin însuşirile pe care le are. În orice împrejurări, Miron Costin ar fi fost *cineva* pe cînd Nicolae Costin datoreşte totul altora : şcolii, care l-a format, şi părintelui, pe care s-a simţit dator să-l imite... După luptătorul cu mîna abia descleştată de pe sabie, după poetul vizionar cu mîna pe fruntea-i largă de întrevăzător al viitorului, avem cărturarul sec, «viermele de carte»... pisarul erudit, cu călimările în brîu şi volumele subţioară... Trecutul îl eticheta, pentru prezent n-avea nici un interes, iar viitorul nu putea să-l vadă"...

Aprecierile lui N. Iorga sînt desigur prea severe. Nici în apusul Europei nu se scriau la acea dată istorii mai valoroase şi mai înnoitoare. Dimpotrivă, Costinii şi mai ales Miron, apoi Dimitrie Cantemir, au realizat o lăudabilă operă de cultură românească aici, în cadrul sud-est european şi nu numai pentru aici. Să ţinem seama că pînă în 1700 nu apăruseră, ca înnoitori în istorie, decît Machiavelli şi Guicciardini. Că Montesquieu, Voltaire sau Gibbon vor apărea peste mai bine de jumătate de veac.

Puternicul neam al Costinilor a dominat incontestabil un veac de istorie românească, politică şi culturală. Această familie ni se înfăţişează ca o piramidă, în vîrful căreia personalitatea lui Miron Costin, oşteanul, diplomatul, dregătorul, cărturarul şi patriotul, străluceşte precum o nestinsă făclie.

Enigme
subacvatice

Tehnica modernă şi istoria

M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
Prof. dr. doc.

În anul 1900, un mic vas de pescari revenea din Africa de Nord spre Grecia. Pescuitorii de bureţi care alcătuiau echipajul au observat semnele apropierii unei furtuni violente şi s-au adăpostit pe coasta Insulei Anticythera, nu departe de Creta.

Pescarii descoperă comori

După trecerea vijeliei, înainte de a ridica ancora, ei s-au gîndit că n-ar fi rău să plonjeze după bureţi, pentru a-şi mai rotunji proviziile. Cu acest prilej, au zărit, spre surpriza lor, pe fundul mării vestigiile unor sculpturi antice. Au înştiinţat autorităţile greceşti, care au iniţiat o acţiune de salvare a comorilor submarine. Pe atunci nu exista încă o experienţă a recuperării, nici aparataj adecvat şi lucrările s-au desfăşurat cu dificultate, mai ales că fragmentele se aflau la o adîncime de 55 m. Doi dintre scufundători şi-au pierdut viaţa, un altul a rămas paralizat pe viaţă. Dar rezultatul a fost la înălţimea sacrificiului : 36 statui de marmură şi două superbe capete de bronz (reprezentînd un filozof şi un efeb) au fost scoase din adîncuri. Corabia care le transportase se scufundase între anii 80-65 î.e.n.

Apăreau astfel primele indicii ale unui adevăr pe care istoricul şi arheologul Salomon Reinach avea să-l concretizeze în afirmaţia, datînd din anul 1925, că pe fundul Mediteranei se află un „extraordinar muzeu".

Dar cu cîţiva ani înainte ca aceste cuvinte să fi fost scrise, între 1909 şi 1913, o altă descoperire remarcabilă, al cărei imbold venise tot de la Salomon Reinach, stîrnise senzaţie în lumea arheologilor, dînd la iveală o excepţională bogăţie de vestigii antice. În largul micului port tunisian Mahdia, un grup de pescari reperase cîteva statui, la o adîncime de aproximativ 40 m. S-au efectuat cercetări sistematice, întreprinse de arheologi tunisieni, cu concursul marinei franceze. Au fost scoase la iveală statui de bronz de o rară frumuseţe, capiteluri, elemente de ornament arhitectural, podoabe, obiecte de ceramică fină ş.a.m.d., cu care au fost umplute cinci săli ale Muzeului din Tunis. În 1948, investigaţia a fost continuată, prin mijloace mult perfecţionate, cu participarea cunoscutului specialist francez Jacques Yves Cousteau şi cu ajutorul navei CALYPSO, special echipată în acest scop.

Au fost reconstituite şi împrejurările istorice în care comorile au ajuns pe fundul mării. În anul 86 î.e.n., consulul roman Sulla cucerise şi prădase Atena, care se raliase forţelor răsculate conduse de Mitridate VI Eupator, regele Pontului. Sylla a deposedat cetatea grecească de statui şi alte podoabe, vrînd să decoreze ulterior cu ele palatele şi pieţele Romei. Dar preţioasa încărcătură nu a ajuns niciodată la destinaţie, căci corabia care transporta prada de război a naufragiat, probabil în jurul anului 80 î.e.n., în apropierea coastei nord-africane. Mai bine de 19 secole, ilustrele opere de artă s-au odihnit apoi în largul Mahdiei, pe fundul Mediteranei...

Îndepărtarea nisipului cu ajutorul unui jet de apă sub presiune, pentru scoaterea la iveală a comorilor subacvatice

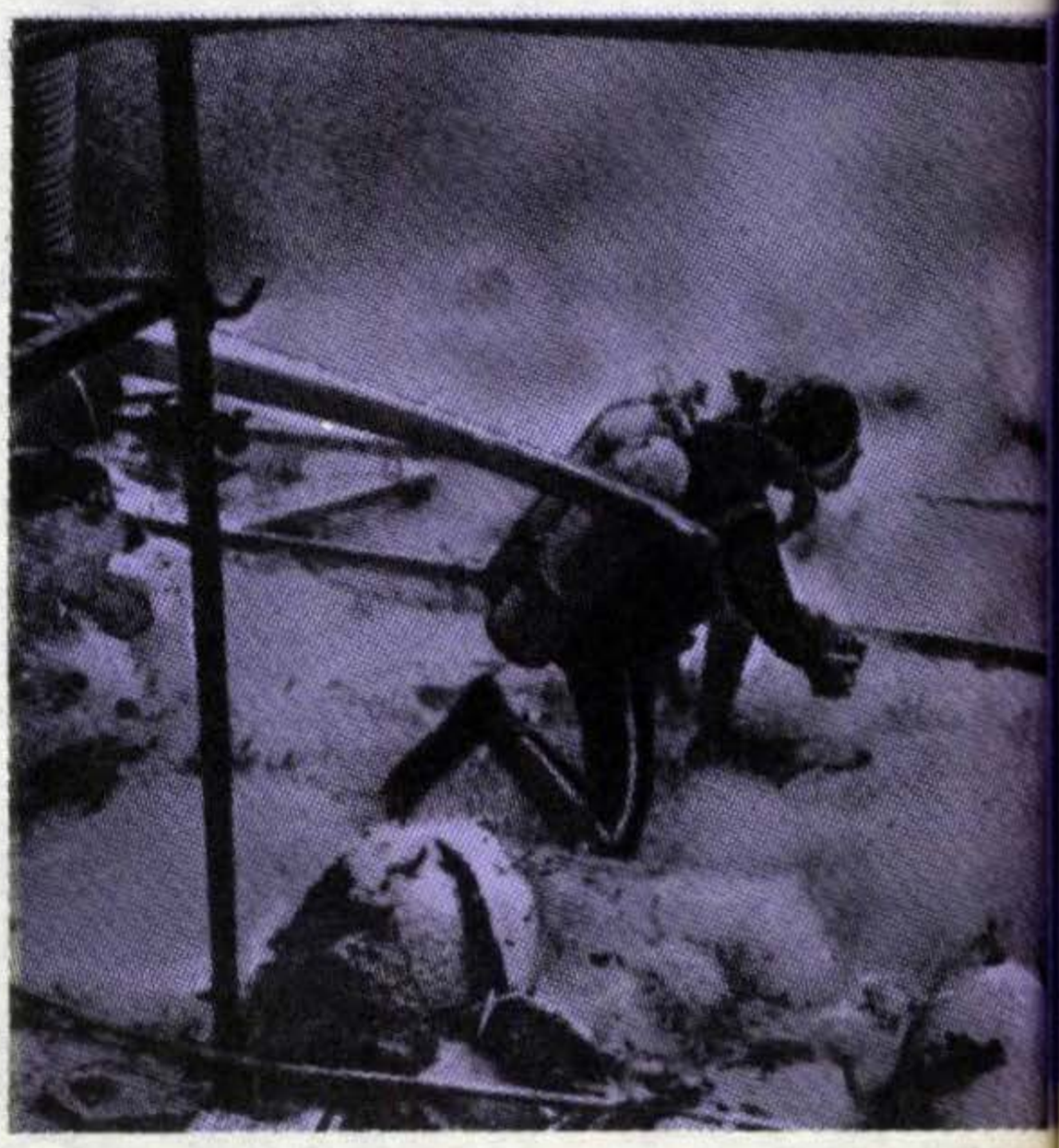

In paranteză fie spus, pescarilor (mai ales celor de bureți, care se scufundă), li se datoresc multe descoperiri spectaculoase, printre care un bust al lui Demeter, sculpturi reprezentîndu-i pe Apollo și Poseidon, efebul de la Maraton etc.

Crîmpeie de viață dispărută

Arheologia subacvatică este o tehnică de cercetare tipică secolului nostru și a dat excelente rezultate (deși în adîncuri există încă nenumărate tezaure necunoscute, care-și așteaptă cercetătorii). Începuturile ei trebuie însă căutate foarte timpuriu. Astfel, în anul 1673, s-au scos la suprafață, cu ajutorul unui clopot pentru scufundat, mai multe țevi de tun ale vasului amiral suedez WASA, naufragiat în anul 1628. Lucrările au fost reluate în ultimele decenii.

Participînd la cel de-al X-lea Congres de științe istorice de la Stockholm (1960), am avut ocazia, împreună cu ceilalți congresiști, să asist la una din fazele de recuperare a obiectelor acestui vas. Scafandrul a plonjat de pe un vas special utilat pentru asemenea operații, a cerut prin telefon să fie dirijat într-o anumită direcție și pînă la urmă a scos la suprafață o țeavă de tun din navă. De altfel, în anul următor — 1961 — acțiunea a fost finalizată, vasul, în greutate de 700 tone, fiind ridicat de pe fundul mării și dus la Stockholm, ceea ce a încununat cercetările și eforturile desfășurate de specialiști. Un lucru interesant merită a fi semnalat: conservarea destul de bună a corăbiei de-a lungul secolelor se datorește faptului că în Marea Baltică nu trăiesc moluște care să distrugă epava.

Să părăsim însă această scurtă incursiune în arheologia subacvatică scandinavă — pe care am făcut-o doar pentru a marca operația de pionierat din 1673 — și să revenim la bogatul bazin al Mediteranei.

Iată ce scria arheologul Fernand Benoit despre o altă descoperire importantă, făcută la sud de Marsilia, în apropierea unei insule. „Aici am găsit un crîmpei de viață, care cuprinde în el toate elementele istorice menite să reconstituie această viață, curmată brusc de o catastrofă. El ne permite să studiem caracteristicile navei scufundate, încărcătura ei, mărfurile care se căutau în comerțul epocii..."

La ce „catastrofă" se referă F. Benoit? Este vorba de scufundarea bogatei corăbii grecești a negustorului Marcus Sestius. Cu prilejul cercetărilor, conduse, pe lîngă specialistul amintit, de F. Lallemand și H. Medan, s-au stabilit date interesante despre construcția și itinerarul vasului, despre încărcătura sa (constînd mai ales din amfore italice și grecești).

O instalație subacvatică specială, în funcțiune la Yassi Ada. Se cercetează vestigii romane

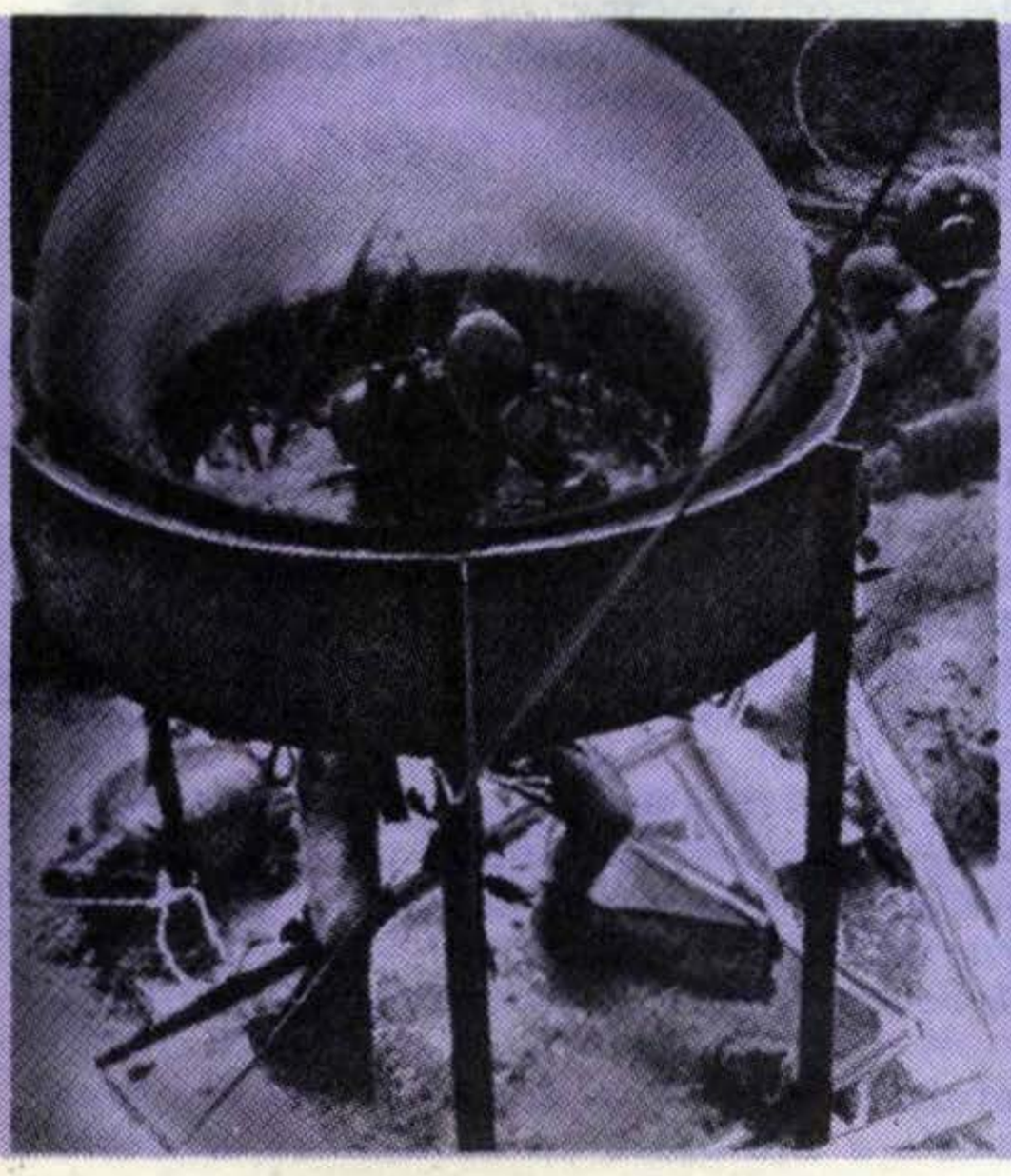

ASHERAH *este un submarin cu nume de zeitate feniciană a mării. De dimensiuni mici și foarte lesne manevrabil, el a fost construit special în vederea cercetării arheologice sub apă. Proiectat la cererea cunoscutului arheolog american Dr. George Bass și a Muzeului Universității din Pennsylvania, vasul poate transporta doi oameni la o adîncime de 180 m și este echipat cu puternice instalații de luminare*

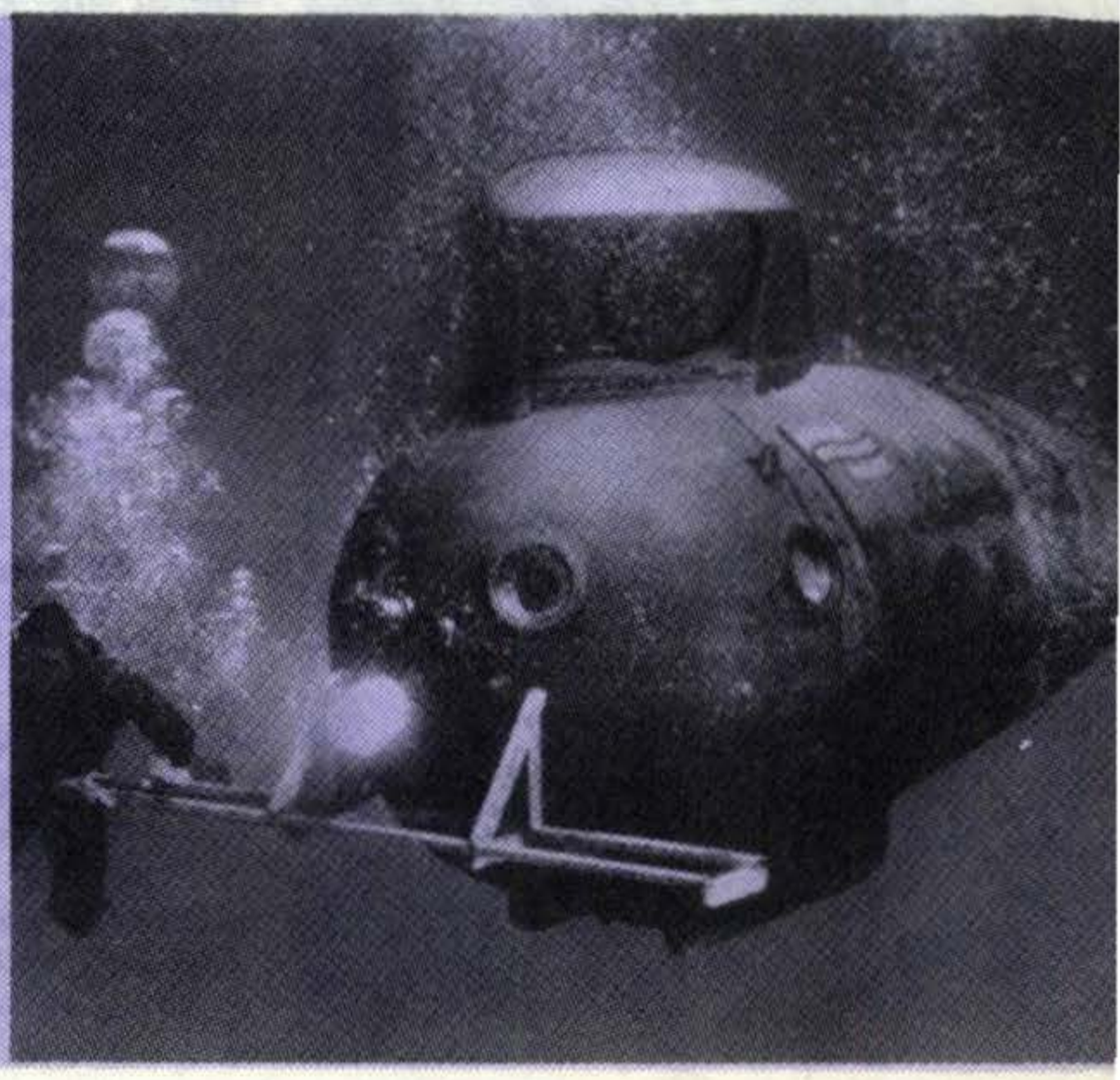

O altă descoperire s-a făcut la Rochelongues (pe coasta Languedocului). După cinci campanii de săpături și două intervenții ale vasului ARCHÉNAUT — special dotat —, aici s-au găsit și scos la suprafață peste 1 700 obiecte de bronz — unelte, arme, piese de harnașament, podoabe — și 700 kg bucăți de aramă, toate datînd din prima epocă a fierului și constituind, cel puțin pînă în prezent, un exemplu unic pentru toată Europa. Proveneau și ele dintr-o ambarcațiune care se scufundase.

În Italia, l-am văzut la lucru pe Nino Lamboglia, unul din cei mai cunoscuți specialiști ai noii discipline, care conduce un centru experimental de arheologie submarină. El efectuează de mulți ani, dispunînd de un vas anume echipat, cercetări care au dus la descoperirea vestigiilor unor așezări romane de mare interes (la sud-vest de Neapole și în alte locuri) precum și a unor epave de corăbii.

În ce îi privește pe cercetătorii sovietici, explorarea țărmurilor Mării Negre și a Mării de Azov le-au prilejuit rezultate remarcabile. Studiul perimetrului inundat al orașelor antice Olbia, Chersones, Hermonax, Dioscuras etc., ca și al încărcăturilor unor corăbii scufundate în Strîmtoarea Kerci, le-au permis să reconstituie vechea civilizație a acestor ținuturi de coastă. Printre cei mai eminenți specialiști sovietici se numără V. D. Blavațki, de la Universitatea din Moscova. Metodele moderne aplicate în U.R.S.S. permit obținerea de rezultate valoroase ; așa sînt, de pildă, utilizarea televiziunii, a batiscafurilor, a instalațiilor speciale cu ghiare metalice pentru scoaterea la suprafață a obiectelor mari și grele.

Muzeul submarin

În Grecia, unde istoria a lăsat urme atît de impresionante, arheologia subacvatică a obținut, de asemenea, realizări deosebite, la care au colaborat atît specialiști greci, cît și americani, englezi, germani. S-au studiat de pildă Gythionul (vechiul port al Spartei), orașul Pheia, în nord-vestul Peloponesului, descoperindu-se epave de corăbii și vestigii arhitectonice.

Pentru modalitățile actuale ale arheologiei subacvatice, este caracteristic un fapt deosebit de semnificativ : tendința ca, uneori, să se lase pe loc ruinele submarine ale unor construcții, organizîndu-se adevărate muzee submarine, — cu indicatoare, texte explicative etc. ; vizitatorii lor sînt, desigur, scufundătorii pasionați, aflați în trecere prin acele locuri.

Un vast cîmp de cercetare au oferit și coastele Turciei. O corabie bogat încărcată s-a găsit de pildă scufundată în dreptul

Tulburătoarea lume

Am îndrăgit marea cu mulți ani în urmă. La început, m-am simțit atras de frumusețea peisajului, deoarece fiecare val este cu totul altfel decît celelalte. Apoi, am fost subjugat de tulburătoarea lume a adîncului. Sub apă, eliberat de greutate, încerci sentimentul zborului ; o senzație, similară poate imponderabilității, îți permite să evoluezi în spațiu, la fel ca și păsările.

În anul 1963, am găsit sub apă, în fața plajei din stațiunea „2 Mai", un fragment de amforă. S-a născut atunci în mine curiozitatea și dorința de a identifica obiecte ce au aparținut unor vechi civilizații de pe meleagurile noastre. Deoarece profesia mea de bază — sînt inginer — face parte din domeniul științelor exacte, descuirea întîmplătoare a unor obiecte nu putea să-mi ofere o satisfacție deplină. De aceea, am început să studiez asiduu metodele de lucru proprii arheologiei submarine. Am reușit să tălmăcesc și să găsesc explicații pentru multe lucruri observate în timpul incursiunilor sub apă, acolo unde totul capătă cele mai bizare forme, datorită eroziunii și stratului gros de scoici, alge, nisip ce se depune pe obiecte.

În 1966, cu ocazia unor filmări submarine pentru Studioul cinematografic „Alexandru Sahia", la care lucrez, am cunoscut scafandrii de la Mangalia și pe căpitanul-locotenent C. Scarlat. Ne-am conjugat eforturile. Împreună, am prospectat în anii 1966-1968 zona anticului Callatis.

Mi-a rămas profund întipărită în amintire o zi din luna august 1967, în care s-a întîmplat un eveniment deosebit.

Capului Gelidonya, la o adîncime de 30 m. Epava, scufundată acum 3200 ani, conţinea bare de bronz în formă de secure dublă, sigilii cilindrice din Siria, cîntare utilizate de negustorii din diferite ţări. Pe unul dintre ele era gravat numele căpitanului corăbiei, Georgios. La Yassi Ada, tot în Turcia, s-au efectuat, cu ajutorul unor vase speciale, recuperări de epave romane tîrzii, a căror importanţă a fost mult apreciată de specialişti.

Şi în portul antic al Tyrului, ca şi la Siracusa s-au făcut descoperiri importante.

O vie activitate se desfăşoară în ţările nordice. Cunoscutul port al vikingilor, Haithabu, menţionat de multe documente, a fost descoperit cu ajutorul scufundătorilor conduşi de arheologul danez K. Kersten. Alţi specialişti degajează navele scufundate în Fiordul Roskilde din Insula Sjaelland. Ele datează din sec. XI şi par să reprezinte un adevărat catalog al construcţiilor navale ale vikingilor.

Am amintit, mai înainte, de cercetările specialiştilor suedezi. Să menţionăm cel puţin că la Stockholm, în Muzeul Marinei, sînt expuse corăbii impunătoare şi obiecte din încărcătura lor, aduse la suprafaţă. O tehnică specială, de uscare complexă şi progresivă, a pieselor de lemn, a permis o conservare superioară a materialelor.

Izvoarele scrise menţionau şi corabia vikingă KNORR. A fost recuperată cu un deceniu în urmă de cercetătorii Muzeului Naţional din Oslo, în urma expediţiei organizate în Fiordul Poskulde, sub conducerea lui Olaf Olsen.

Aşa cum era firesc, pasiunea pentru arheologia subacvatică a cuprins şi în ţara noastră numeroşi specialişti şi amatori *. Astfel, în largul Mangaliei — anticul Callatis — s-a identificat epava unei corăbii din sec. IV-III î.e.n., în portul Constanţa — anticul Tomis — s-a găsit un mare depozit, alcătuit din sarcofage romane şi fragmente arhitectonice din marmură etc.

Cercetările au fost întreprinse de către Institutul de arheologie, Muzeul Militar Central şi Muzeul de Arheologie din Constanţa, sub conducerea căpitanului-locotenent C. Scarlat, şeful sectorului de cercetări submarine (de la Muzeul Marinei Române), binecunoscut în ţară şi peste hotare pentru realizările sale. Au fost aduse la suprafaţă amfore, pietre de rîşniţă, ancore şi diferite alte obiecte antice şi medievale, au fost identificate unele construcţii care alcătuiau vechile porturi.

---

* **Vezi şi articolul Arheologi în costume de scafandri de C. Preda, în „Magazin istoric", nr. 9/1968.**

a adîncurilor

Am pornit spre Nord-Est. Pentru siguranţă, aşa cum cer regulamentele, eram urmărit de la suprafaţă de o barcă cu vîsle, care se ghida după bulele de aer ce spărgeau oglinda apei. Traseul pe care-l urmam străbătea o zonă nisipoasă, monotonă. Adîncimea mării nu depăşea 10 m. Consumasem mai mult de jumătate din aerul din rezervor. Pentru a folosi mai economic ceea ce îmi rămăsese, am ieşit la suprafaţă şi am solicitat celor din barcă să mă remorcheze mai departe. Vasul de pe care plecasem abia se mai zărea în depărtare.

M-am scufundat din nou. Mă gîndeam cu strîngere de inimă la aerul aflat pe sfîrşite, dar cercetam atent solul. Deodată am zărit, pe jumătate îngropate, cîteva amfore. Am uitat unde mă aflu, am strigat şi fără să vreau am înghiţit apă. În cîteva secunde am fost afară şi am solicitat coechipierilor din barcă să arunce ancora. Am cercetat din nou amforele, exemplare întregi, remarcabile, şi mi-am dat seama imediat că mă aflam lîngă o epavă. Aparatul meu de filmare era pe vas şi ardeam de nerăbdare să înregistrez totul pe peliculă. După vreo jumătate de oră, la semnalele noastre, a venit şi vasul.

Trecuse mult de ora prînzului, eram nemîncaţi şi osteniţi, dar am început imediat lucrul. Am filmat, am făcut schiţe, am determinat poziţia epavei şi abia pe înserat am pornit spre ţărm. Duceam cu noi o preţioasă încărcătură : douăsprezece amfore întregi de un mare interes, provenite dintr-un centru grecesc de producţie.

Vasile COSMA

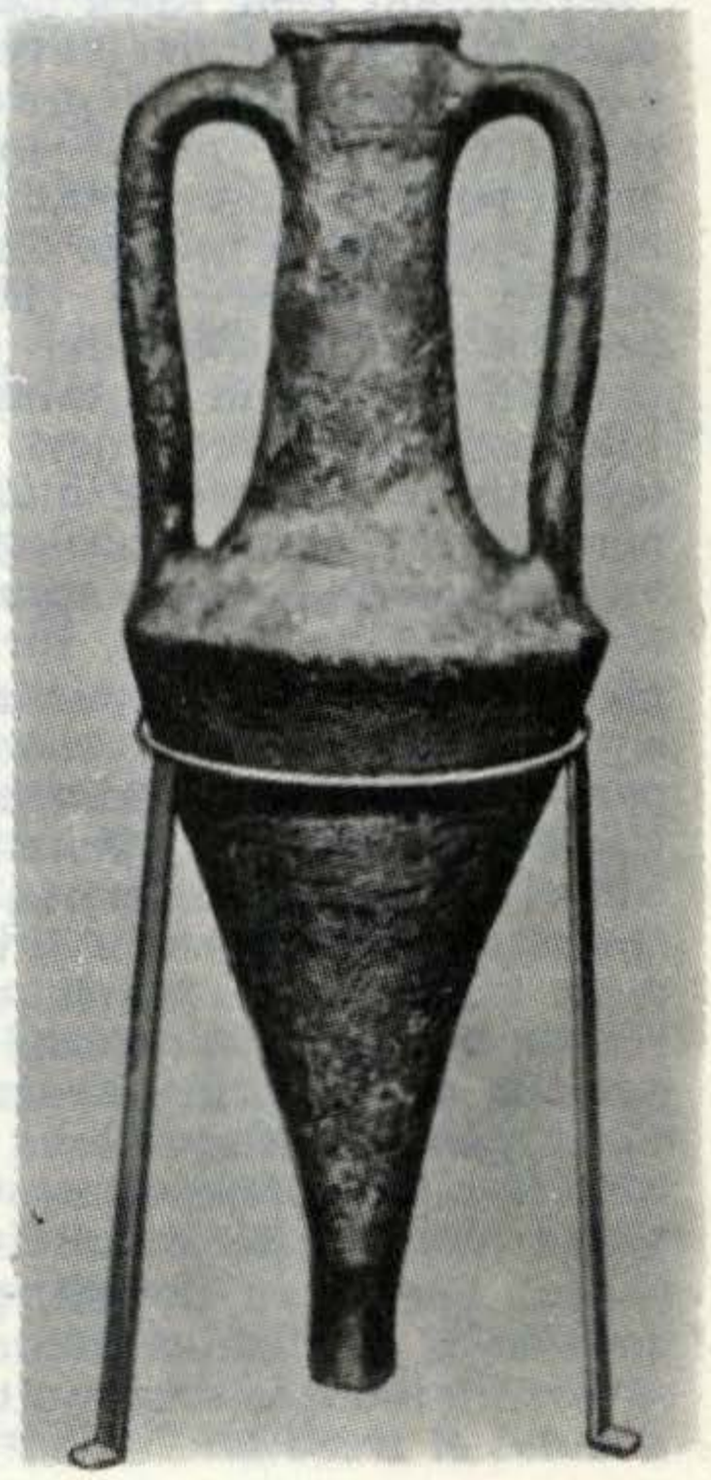

Pe urmele așezărilor lacustre

Dar nu numai mările au început să fie investigate de arheologi, ci și lacurile. Scufundătorii au coborît să cerceteze ceea ce a rămas din străvechile așezări lacustre ale Europei centrale. În Elveția, studiile în această direcție au fost numeroase în ultimele două decenii, fiind susținute prin metode moderne. O mare dificultate a reprezentat-o aci abundența algelor și altor microorganisme din apele elvețiene, care în lunile de vară limitează vizibilitatea la numai o jumătate de metru ; în aceste condiții, fotografierea subacvatică ca și efectuarea de schițe au fost mult îngreunate. Cu toate acestea, s-au obținut — de pildă la așezarea Zürich-Alpenquai — rezultate însemnate.

În Austria Superioară, la Mondsee, vestigiile stațiunii lacustre se află la 2,50 m sub oglinda lacului. Aici a putut fi reconstituit întreg planul așezării lacustre, identificîndu-se peste cinci mii de stîlpi ai locuințelor. Alte cercetări s-au desfășurat cu succes la Kemlade, în Republica Democrată Germană și în zona lacului Constanța, în R. F. a Germaniei.

La noi în țară, scufundările în Dunăre au dus la descoperiri de obiecte — unele din vremea Războiului Independenței — expuse actualmente la Muzeul din Brăila.

*

Care este bilanțul ? Ce concluzii se pot trage ?

În primul rînd, după părerea mea, dîndu-se atenție mai ales navelor naufragiate, s-au cercetat încă în prea mică măsură construcțiile din zonele inundate ale vechilor porturi. Totuși, rezultatele sînt apreciabile, ținînd seama de tinerețea noii discipline. Tehnica de investigație s-a perfecționat simțitor, dar numai pe baza perfecționării ei în continuare pot fi scontate realizări și mai mari. Iată numai cîteva dintre mijloacele moderne, prin generalizarea cărora arheologia subacvatică va obține rezultate de seamă : clopotul de scufundare cu telefon, furtunurile puternice de aspirare a depunerilor (noroi, nisip, materii organice), sondele electronice pentru explorarea adîncurilor, „submarinele de buzunar“, instalațiile de mare capacitate pentru scoaterea la suprafață a obiectelor detectate etc. Și mai importantă decît toate acestea va fi, desigur, formarea de specialiști, pregătiți atît pentru săpăturile și ridicările topografice sub apă, cît și pentru interpretarea arheologică și istorică a datelor recoltate. Odată realizate aceste deziderate, marele muzeu de pe fundul apelor va deveni, pe zi ce trece, un bun al civilizației contemporane, preocupată în cunoașterea multilaterală a gloriosului ei trecut.

TRICICLETA ARE DOUĂ ROȚI

(Urmare din p. 37)

manii erau la curent cu intențiile militariștilor japonezi de a ataca pe neașteptate Statele Unite în Pacific, astfel încît cele întîmplate la Pearl Harbor în ziua de 7 decembrie 1941 nu au constituit o surpriză pentru Hitler și acoliții săi. Pe de altă parte, se dovedește o dată mai mult că organele de resort americane nu au acordat importanța cuvenită avertismentelor referitoare la proiectata declanșare a agresiunii nipone asupra bazei de la Pearl Harbor.

Replicînd învinuirii din lucrarea **Sistemul dublei agenturi în războiul 1939-1945** specialiștii din S.U.A. în domeniul frontului secret afirmă că, chestionarul **Tricicletei** nu a fost nici primul, nici cel mai important indiciu că Pearl Harbor era un obiectiv potențial al militariștilor japonezi. Alte informații pledau și ele în același sens. Dacă atacul s-a soldat totuși cu rezultate atît de nefaste pentru americani, aceasta s-a datorat „neglijențelor în îndeplinirea sarcinilor“ și „erorilor de apreciere“ de care s-au făcut vinovați amiralul Husband E. Kimmel și generalul-locotenent Walter C. Short, comandanții forțelor navale și, respectiv, terestre și aeriene din Hawai. În ciuda unor repetate avertismente (ultimele datînd din 16 octombrie și 27 noiembrie 1941), ambii comandanți au refuzat să ia măsurile de rigoare pentru o eficientă preîntîmpinare a atacului de la 7 decembrie.

Merită de semnalat, fie și în treacăt, că lucrarea lui Sir John Masterman contrazice o veche afirmație formulată oficial în **Istoria F.B.I.-ului** de Don Whitehead, conform căreia serviciilor secrete americane le-ar reveni meritul de a fi descifrat sistemul de scriere cu micropuncte, utilizat de germani. Cartea lui Masterman demonstrează, pe bază de documente incontestabile, că **M.I.-5** (serviciul de contraspionaj britanic) este cel care, cu ajutorul **Tricicletei**, a pătruns cel dintîi în tainele acestui ingenios mijloc de redactare a mesajelor.

Dublul agent iugoslav și-a păstrat pînă la capăt încrederea naziștilor. În aprilie 1942, aflîndu-se tot în S.U.A., el a primit misiunea de a se informa asupra experimentelor făcute cu uraniu-235. Bineînțeles, **Tricicleta** s-a grăbit să comunice hitleriștilor tot felul de date false, de natură să le adoarmă orice bănuială. Doar era la mijloc unul dintre cele mai secrete proiecte ale întregului război — construirea bombei atomice.

A. FLORESCU

Zîmbete din cronică

Nu vor să mănînce? Le voi învăța să bea!

Dacă grecii credeau în oracole, romanii erau încredințați că păsările pot să prezică viitorul. Iată de ce armatele Romei erau adesea însoțite de „găini sacre". În ajunul bătăliilor, li se aruncau grăunțe. Dacă le ciuguleau, era semn bun, dacă nu — bătălia se amîna.

Dar nu toți comandanții romani aveau naivitatea să creadă în asemenea preziceri. În primul război punic, în preajma unei bătălii navale, păsările au refuzat hrana. Totuși, consulul Claudius Pulcher, sigur de superioritatea navelor sale, a hotărît să înceapă bătălia.

— Nu vor să mănînce? a spus el. Le voi învăța să bea!

Și a dat poruncă să fie azvîrlite în mare.

Luciditatea a fost mai presus de superstiție.

„Blăstămul săracilor"

Biruri grele pusese Duca-Vodă asupra poporului din Moldova. Într-un rînd, călătorind prin țară, ajunge într-un sat lîngă Suceava și se oprește la o casă, cerîndu-i gazdei puțin lapte. „Iară femeia — scrie cronicarul Neculce — i-au răspuns că «n-avem lapte să-ți dăm, c-au mîncat Duca-Vodă vacili din țară, de-l va mînca viermii iadului, cei neadormiți». Că nu știe femeia acie că este singur el Duca-Vodă. Iar Duca-Vodă, dacă au audzit că este aşè, îndată au început a suspina".

O suspinare mult prea tîrzie, care ne face să zîmbim amar. Miron Costin a zis, într-o împrejurare similară: „Blăstămul săracilor, cum să dzice, nu cade pre copaci, cîtîi de tîrdziu".

Contele soldat

Un conte german îl rugă pe președintele S.U.A. Abraham Lincoln să-l primească în armata nordistă, aflată în plină luptă în războiul de secesiune. Începu prin a-și enumera titlurile nobiliare, în speranța să obțină un grad militar cît mai înalt.

Lincoln zîmbi și îi spuse:

— Admirabilă genealogie! Dar n-aveți grijă. Aceste detalii nu mă vor împiedica să vă angajez cu gradul de soldat.

Între pirat și cuceritor

Un pirat fu adus în fața lui Alexandru cel Mare, supranumit Cuceritorul, spre a fi judecat pentru fărădelegile lui.

— De ce ești pirat? îl întrebă ilustrul macedonean.

— Fiindcă n-am decît o singură corabie.

— Și dac-ai avea mai multe, n-ai mai fi pirat? întrebă Alexandru mirat de răspuns.

— Firește. Cu o flotă întreagă, aș fi un... cuceritor!

Metternich și Rotschild

Fantezii aforistice de Heine:

— Coșmarul lui Metternich: se vede în sicriu, purtînd pe cap o bonetă roșie de iacobin.

— Coșmarul lui Rotschild: visează că a fost nevoit să dea o avere pentru săraci și se îmbolnăvește de ciudă.

Laconism

Un general persan a trimis vorbă spartanilor:

— Dacă voi pătrunde în Grecia, voi trece totul prin foc și sabie.

Fidel preceptelor laconismului, care constituia o regulă în Sparta, comandantul cetății i-a răspuns printr-un singur cuvînt:

— Dacă...

Autograful

Președintele F. D. Roosevelt se dusese, din obligație protocolară, la o recepție. Mai multe doamne îl asaltară, solicitîndu-i autografe. Omul de stat le refuză însă pe toate. Pînă la urmă, amfitrioana insistă și ea:

— Domnule Președinte, scrieți-mi măcar cîteva cuvinte în acest album de amintiri! Mă veți face cea mai fericită dintre femei.

Roosevelt se uită la ceas, zîmbi și notă în album:

— Ora unsprezece fără un sfert.

Cîinele întemnițat

Abatele Fouquet (1615-1680) era omul cardinalului Mazarin și în această calitate, trimitea la Bastilia mulți dușmani ai cardinalului. Un om care fusese adus într-o zi în această închisoare sinistră zări acolo un cîine.

— Ce naiba a făcut și animalul ăsta ca să ajungă aci? întrebă el pe un alt prizonier.

Acesta răspunse mucalit:

— A mușcat cățelul abatelui Fouquet.

??? ENIGMISTICĂ

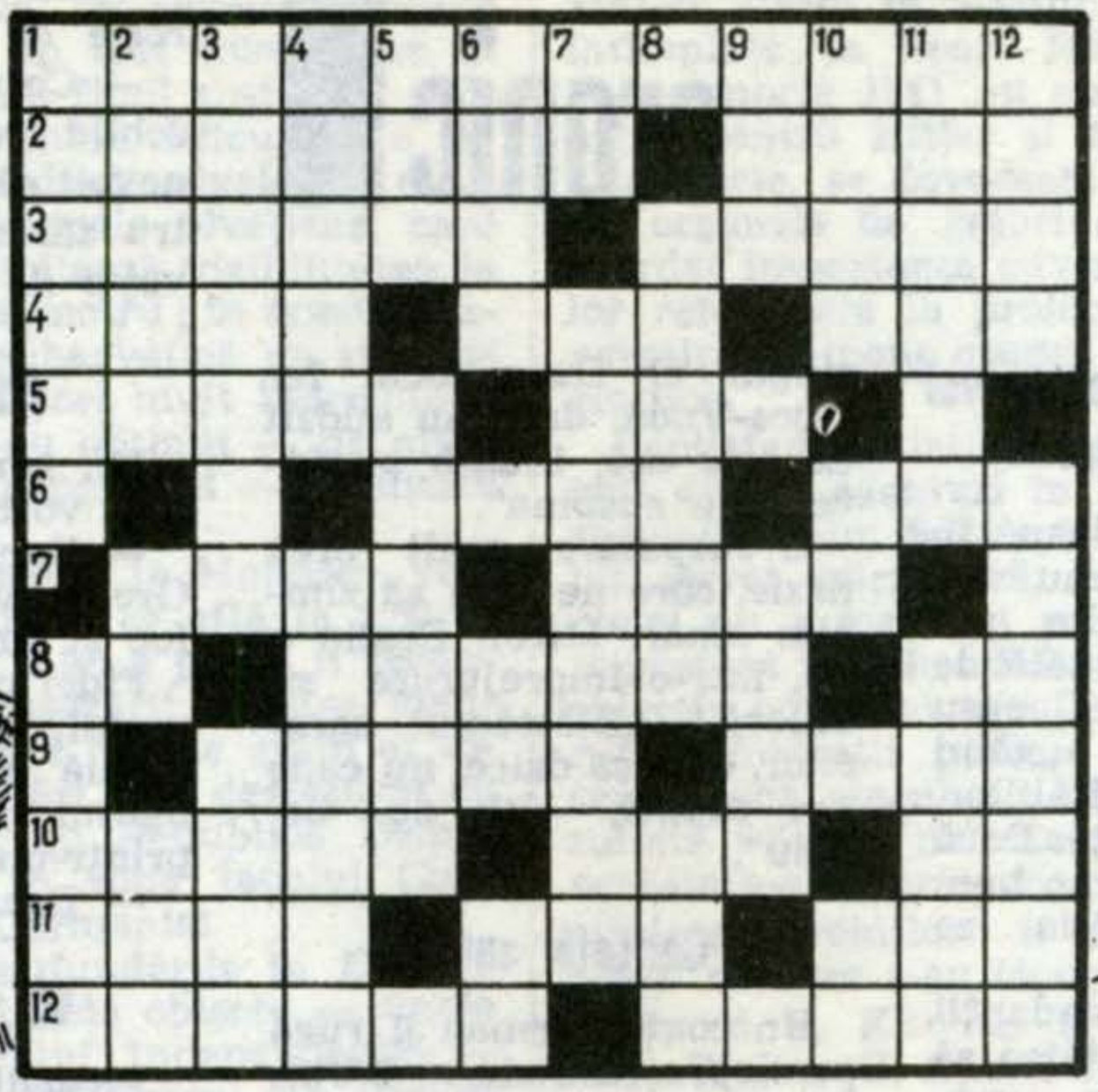

Descătușare

ORIZONTAL : 1) Politică de jaf și cotropire dusă de burghezia imperialistă în dauna numeroaselor țări și popoare slab dezvoltate, ale cărei urmări se mai resimt și astăzi în unele părți ale lumii. 2) A realiza capitaluri fabuloase prin crunta exploatare a oamenilor muncii din colonii. — Deplasarea unei trupe spre un obiectiv militar. 3) Desemnări în diverse funcții. — Soldați indieni din armata engleză, care au declanșat răscoala națională împotriva colonialiștilor în 1857-1859. 4) Denumire generică dată țărilor capitaliste din Europa occidentală. — Specie de arachnide. — Sfoară... subțire. 5) Una din fostele posesiuni portugheze din Asia. — Înscris oficial. 6) Fără simțul demnității (pl.). — Întreprinderea de Transport București. 7) Pretext imperialist de categorisire a oamenilor, în baza căruia colonialiștii au dus o condamnabilă politică de discriminare. — Locuințe. 8) Notă muzicală. — Colonie africană în care forțele populare duc un eroic război de eliberare de sub jugul colonialist portughez. — Plural (presc.). 9) Și-a proclamat independența acum 25 ani, după secole de jug colonial. — În teritoriile aflate încă sub dominație colonială, se situează la un nivel foarte scăzut, asigurînd astfel asupritorilor uriașe beneficii. 10) Loc de aprovizionare și desfacere, rol pe care l-au jucat și coloniile pentru marile metropole. — Nicolae în familie. — Petre Vasilescu. 11) Unitate de măsură pentru mărfuri luate în mari cantități. — Reversul binelui. — Cel mai puternic stat capitalist contemporan, care a crezut că „poate conduce lumea" (Walter Lippmann). 12) S-a situat în fruntea tuturor statelor europene în acapararea de teritorii coloniale ; imperiul ei este astăzi pe cale de totală lichidare. — Instalație de radiolocație.

VERTICAL : 1) Țară din America de Nord, fostă colonie franceză și britanică, care astăzi duce o politică independentă. — Numai pe această cale, coloniile pot deveni libere. 2) A acapara prin forță un teritoriu. — Radiu. — Atom încărcat cu electricitate. 3) Fruntaș al luptei de eliberare națională a poporului congolez. — Lumina în filozofia antică chineză. 4) Trecută cu vederea. — Lemn parfumat din țările Asiei. 5) Farmec personal. — A dus și ea o politică colonialistă. 6) Prenume masculin. — În mijlocul paginii... — Soarele vechilor egipteni. 7) Fluviu în Franța. — Formă a luptei duse de popoarele coloniale împotriva imperialiștilor cotropitori. 8) Aspect privind viața în colectiv a unui grup de oameni. — Mirajul său a atras multe corăbii spre Lumea Nouă. 9). Pronume reflexiv. — Așezări rurale. 10) Unealtă rudimentară de muncă a cîmpului. — În portul nostru național. — Sandu Deleanu. 11) Înțelegere între țări. — Teritoriu sub tutelă australiană, în sud-estul Insulei Noua Guinee. 12) Continent care a cunoscut mari mutații în deceniul cinci al secolului nostru în lupta pentru eliberarea de sub jugul colonial. — Unul din conducătorii de frunte ai luptei de eliberare a popoarelor din America de Sud, despre care s-a scris pe larg și în „Magazin istoric".

DEZLEGĂRILE PROBLEMELOR DIN Nr. 3

1) **File de istorie** (ligamente) : BREMEN ; PISA ; GALAȚI ; ROMA ; GENOVA ; GAND
2) **Orașul-muzeu** (enigmă — 7 litere) : VENEȚIA
3) **Mitologică** (anagramă : 8 litere) : LABIRINT — BRILIANT

I. PĂTRAȘCU

Cărți sosite la redacție

UN DAR FRUMOS FĂCUT IUBITORILOR DE ISTORIE

ATLASUL ISTORIC recent apărut în Editura Didactică și Pedagogică * este un dar frumos făcut tuturor iubitorilor de istorie, pentru care se cuvin mulțumiri colectivului de autori de sub coordonarea profesorului Șt. Pascu, cartografilor, tipografilor de la „Arta Grafică", precum și Editurii. Cele 121 planșe, bogate și interesante în conținut, impecabile cartografic și ca reproducere offset, prezintă istoria omenirii în teritorializarea ei geografică, de la prima perioadă a neoliticului în Europa, pînă la liniile aeriene pe mapamond în 1971. O atenție deosebită și un spațiu corespunzător (peste 20 planșe din 121) sînt acordate istoriei pe meleagurile noastre.

Prin dimensiuni și nivel științific, excelentul **ATLAS ISTORIC** se adresează mai curînd celor ce predau decît celor ce învață istoria ; el ne pare însă indispensabil în orice bibliotecă școlară. Totodată amatorii de istorie, indiferent de formația de specialitate — și revista noastră știe cît sînt de numeroși — vor găsi în atlas un sprijin prețios în lecturile și reflecțiile lor, un ajutor pentru mai buna înțelegere a desfășurării istoriei în spațiu.

Desigur că redactarea unui asemenea atlas presupune în mod necesar o selecție dintr-un material tematic mult mai vast decît poate încape în limitele trasate de considerente editoriale, adică, în primul rînd economice. De aceea, orice absență am releva, își are, în cele din urmă o explicație sau măcar o scuză.

Încheiem, totuși, cu sugestia ca, într-o viitoare ediție, să fie oglindit în cîteva planșe (continentele, Europa, România) și acel fenomen social și istoric care transformă mediul în mod pașnic : urbanizarea. O planșă a fenomenului urbanizării în România — creșterea spectaculoasă a orașelor existente, apariția a numeroase orașe noi — ar fi de altfel una din reprezentările cele mai sintetice și mai pregnante ale progreselor înfăptuite de țara noastră în anii construirii socialismului.

* **Autori :** Arbore Virgil, Berciu Dumitru, Cupșa Ion, Florescu Radu, Giurescu C. Constantin, Mureșan Camil, Pall Francisc, Pascu Ștefan, Tudor Dumitru, Zorin Zamfir ; **consultant științific :** Acad. Constantin Daicoviciu ; **au mai colaborat :** Berindei Dan, Hurezeanu Damian ; **redactor :** prof. Neagu Vasilica ; **colectiv tehnic :** Baranovski Vladimir, Coșereanu Mariccl, **cartografie și descompunerea culorilor :** Alexandrescu Gheorghe, Anastasiu Iordache, Ghițescu Laurențiu, Marinache Vasile, Pandele Ștefan, Polonic Gheorghe, Rill Nicolae, Scriparu Dumitru, Stan Mircea ; **coperta :** Baranovski Vladimir ; **Macheta :** Popovici Gheorghe ; **indice :** Avram Andea, Konrad Gündisch.

Dintre ultimele apariții în Editura Militară, remarcăm : colecția **Memorii de război** s-a îmbogățit cu două noi și valoroase contribuții, **UN BATALION DE VITEJI** și **LA COMANDA CORPULUI 7 ARMATĂ.** Prima — autor colonel în rezervă **Gheorghe Ivănoiu,** fostul comandant al Batalionului 2 din Regimentul 3 dorobanți — este o evocare a faptelor de arme săvîrșite de ostașii români în campania antihitleristă. Autorul și-a propus să povestească acele fapte în spiritul comandantului care a stat „efectiv în mijlocul oamenilor din linia întîi".

Generalul colonel în rezervă **Radu Niculescu-Cociu,** prezintă acțiuni militare de mai mare amploare, la nivel de corp de armată. Corpul 7, aflat pe atunci sub comanda sa, a contribuit din plin la marele efort al armatei române pentru înfrîngerea hitlerismului.

DRUM LUNG, BĂTUT DE GLOANȚE. INIMI DE VITEJI. Autori : col. **A. Lupășteanu,** col. **L. Tarco, V. Bârză.**

În cele peste 400 pagini sînt evocate faptele de eroism ale ostașilor români în timpul războiului antihitlerist. Sînt prezentați militari de toate gradele, de diverse proveniențe sociale, precum și civili care au sprijinit armata și efortul de război. Se evidențiază astfel încă odată caracterul popular al participării României la războiul antihitlerist, abnegația cu care întregul nostru popor a sprijinit lupta pentru înfrîngerea fascismului.

PROBLEME DE POLITICĂ EXTERNĂ A ROMÂNIEI 1919-1939. Cartea, apărută sub egida Institutului de Studii Istorice și Social-Politice, reprezintă a doua ediție, completată și dezvoltată, a culegerii de studii publicate de aceeași editură în 1969 sub **titlul STUDII PRIVIND POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI 1919-1939.** Colectivul de autori ai acestor analize ale unor momente de vîrf ale diplomației românești interbelice : **Gh. Zaharia, Gh. Matei, E. Campus, D. Tuțu, R. Deutsch, F. Nedelcu, V. Moisuc, Al. Gh. Savu.**

Cărţi sosite la redacţie

O iniţiativă pe care o salutăm : popularizarea literaturii consacrate luptei antifasciste a diferitelor popoare. Volumul intitulat **MURGAŞ** evocă pagini nemuritoare din lupta partizanilor bulgari (1941-1944) pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist. Autorii — **Dobri Djurov,** azi general de armată şi ministrul Apărării al Republicii Populare Bulgaria, şi soţia sa **Elena** — figurează printre eroii povestirii, luptători activi în rezistenţă. Evocarea lor capătă astfel valoarea documentar-istorică.

I. C. Şt.

VIAŢA POLITICĂ ÎN ROMÂNIA 1918-1921. Editura Politică, Bucureşti, 1971.

Perioadei de aprige confruntări, cu schimbări fundamentale ale raporturilor de forţe pe plan politic, generate la rîndul lor de importante modificări ale structurii economice, cei doi autori — **Mircea Muşat** şi **Ion Ardeleanu** — i-au consacrat o amplă monografie. Utilizînd un bogat material documentar, cartea reuşeşte să prezinte profilul principalelor forţe politice ale epocii (Partidul Conservator, Partidul Naţional-Liberal, cu toate dezidenţele lor, Partidul Naţional-Român, Partidul Ţărănesc), un capitol aparte fiind consacrat situaţiei din cadrul Partidului Socialist din România după desăvîrşirea statului unitar-naţional, creşterii influenţei acestuia în rîndul maselor populare şi a importanţei sale în viaţa politică a ţării. Anii 1918-1921, perioadă de mare avînt revoluţionar, au creat o puternică frămîntare în sînul partidului, în cadrul căruia a apărut şi s-a consolidat curentul revoluţionar ce va determina transformarea P.S.R. în Partidul Comunist din România — cel mai viguros vlăstar al istoriei contemporane a ţării noastre.

BARICADELE PARISULUI, Editura Enciclopedică Română, Bucureşti, 1971. Numărul 24 al colecţiei **Orizonturi** scoasă de această editură a fost închinat centenarului Comunei din Paris. **D. Rosenzweig,** doctor în istorie, conferenţiar la Facultatea de istorie din Bucureşti, povesteşte în cele 230 pagini „istoria eroică şi pasionantă a unei jumătăţi de milion de nevoiaşi, care au luat armele-n mînă ca să fie liberi şi să nu mai crape de foame...“

Edwin Glaser : STATELE MICI ŞI MIJLOCII ÎN RELAŢIILE INTERNAŢIONALE, Editura Politică, Bucureşti, 1971.

Despre existenţa unei literaturi de specialitate consacrată în exclusivitate originii, evoluţiei şi rolului statelor mici şi mijlocii nu se poate vorbi încă nici ca o prezenţă modestă în rafturile bibliotecilor lumii. Ineditul şi valoarea studiului Prof. Edwin Glaser constă în investigarea unui domeniu de frontieră al cercetării istorice şi juridice, cu întinse semnificaţii contemporane. Ideea egalităţii depline în drepturi în relaţiile dintre state este în extenso tratată de autor.

Ion Barnea, Ştefan Ştefănescu, DIN ISTORIA DOBROGEI, vol. III, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1971. Este înfăţişat trecutul Dobrogei dintre anii 681-1417. Pentru prima oară sînt sintetizate datele şi interpretările prilejuite de importantele descoperiri arheologice şi epigrafice din ultimul sfert de secol, printre care inscripţia de la Mircea Vodă din anul 943, semnele runice din monumentele rupestre de la Murfatlar, urmele bisericuţelor de la Dinogeţia-Garvăn şi de la Niculiţel. Acest volum completează o imagine de ansamblu unitară asupra unei zone de străveche civilizaţie a ţării noastre.

DOCUMENTA ROMANIAE HISTORICA, A. Moldova, vol. XXI, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1971.

Sub egida Academiei de Ştiinţe Sociale şi Politice a R.S.R., un colectiv de istorici ieşeni — prof. univ. dr. **C. Cihodaru** şi cercetătorii **I. Caproşu** şi **L. Simanschi** de la Institutul de Istorie şi Arheologie „A. D. Xenopol“ — publică un nou volum de documente istorice moldoveneşti, din anii 1632-1633. Masivul tom de 734 pagini conţine 445 documente, urmate de bogaţi indici de nume şi materii. Cu acest volum — al doilea, în ordinea apariţiei — din noua colecţie de documente, cercetătorii istoriei noastre medievale au la îndemînă un nou şi preţios instrument de lucru.

CERCETĂRI ISTORICE (serie nouă), vol. II, Iaşi, 1971.

Aflată în al doilea an de apariţie, revista Muzeului de Istorie a Moldovei din Iaşi, purtînd un nume prestigios, apare cu un număr mai bogat de pagini cu o arie tematică mai cuprinzătoare şi în condiţii grafice îmbunătăţite faţă de anul precedent. Cele 410 pagini sînt echitabil împărţite între diversele compartimente care interesează muzeistica.

TESTAMENTUL LUI HOREA ȘI CLOȘCA

NICOLAE EDROIU, Cluj : „După ce la 28 februarie 1785 lui Horea și Cloșca le-a fost comunicată, în fața clădirii corpului de gardă din Cetatea Alba Iulia, sentința de condamnare la moarte, celor doi conducători ai răscoalei li s-a dat posibilitatea să-și exprime ultima dorință. «Testamentul» a fost scris «din gura lor» de către preotul ortodox de la biserica din Măierii Albei Iulii Nicolae Rațț, care i-a și însoțit, în dimineața zilei de 28 februarie, pînă la locul supliciului. Textul, scris în limba română, cu slove chirilice, a fost înaintat la 2 martie 1785 comisarului anchetator, contele Anton Jankovits, avînd anexată și traducerea în limba germană. Testamentul celor doi conducători a fost publicat de N. Densușianu în monografia lui din 1884 asupra răscoalei. O fotocopie după prima pagină a originalului românesc a publicat și acad. D. Prodan (în tratatul de *Istoria României*, vol. III).

Testamentul relevă încă o dată calitățile morale ale celor doi conducători, demnitatea, onestitatea și generozitatea lor. Horea declară altă vîrstă pentru fiii săi Ion (14 ani) și Luca (6 ani), decît cea reală, pentru a-i feri de urmărirea autorităților : Ion avea în timpul răscoalei 19 ani, fiind chiar căpitan, iar fratele său mai mic în jur de 16 ani. Tot Horea dă numele celor care l-au prins în pădurea Scorușet din Munții Gilăului la 27 decembrie 1784 și l-au predat autorităților, adăugînd voința lui din urmă cu privire la aceștia : «*îi iartă cu toată inima*». Deasemenea, cei doi fruntași ai răscoalei iobagilor indică la amănunt toate socotelile lor gospodărești, o grijă specială manifestă față de documentele istorice lăsate urmașilor lor". *Deși documentele nu sînt inedite, le republicăm pentru a le aduce la cunoștință publicului larg. Iată textul :*

Hora, Vasilie. Policra Nicula Urs. Ani[i] vieți[i] sale 54. Muerea lui Ilină, feciori[i] Ion 14, Luca 6 ani. La alte cele nu știe nimic.

Oameni care l-au prins :

Matties Nuț, Matiea On, frete-său Gheorghie, Trif Stefan, a lui Neag Andrei 2 feciori Simeon cu frate-său ; îi iartă cu toată inima.

Nicula Ion a Neamțului meșt[e]rul care a făcut biserica în Țăzeri 44 de florinți am fost chizaș, și eu am plătit lui fibirău din Zam numele lui Zambo Danil.

La Șuteu Toader din Ciucea și șade în Țizeri 10 florint[i] și mi-au dat 10 horgoș[i] și au mai rămas 6 și 2 mariieși.

Satul[ui] Ciucea am fost datori 170 florint[i], pe mine au căzut bani[i] groșilor 22 florint[i] și i-am dat în mîna lui Petrișor Luca fiind birău, și într-a lui Brudașcă Mihai fiind față Ciucean Toader în casa mea i-am dat bani deplin, iară din bani[i] cosiri[i] au fost pe mine, și pe Floarea 10 florint[i] și au luat de pe mine 14 florint[i] Petrișor Luca, acei 10 florint[i] am fost pe cosire, iară cei 4 florint[i] să meargă pe cei 18 groș[i], și 2 cărți, care am dați 6 florint[i], și acele să meargă acolo cu alta nu mai sănt datori nici la groș[i] nici la cosire.

Cartea care iaste de la înălțat împăra[t] să află la Nicula Pătru și la Nicula Cărstea tipărită pe 7 coale pentru biserici nemțește, grecește și sărbește.

Oarga Ion Cloșca din Cărpiniș. Ani[i] vieți[i] 37. Muerea lui numele Mărinca, frate-său Orga Tudor, sora Aximie, au umblat la Mușca, Ofumbae, la Abrud, Lupșa, Cricău.

Moșii zălojite :

La Miera Simeon din Cărpiniș pe locul de la fântână numărături — 28 ; la Miera Iacov pe locul de lă[n]gă Benea Precup — 10 17 ; pe locul de la Miera Măriean — 10. Tot laolaltă să țin aceste 3 dăraburi de loc.

Pe locul de la Popa Avram miriște din co[a]stă — 5 ; pe locul de la Șoităș Irimie din față — 6 ; locul de acasă luat de moșie — 24 ; locul din vale de la feciori[i] lui Galdă Văsăi — 50 ; la birăul satului Miera Onul ban[i] dați împrumut — 18 18 ; iară la birău pe fîn de an — 6 ; la Heteoan Antonie căprari pe fînul din estan — 14 ; la Miera Dumitru pe fîn de an — 5 măriași — 7x.

La Bogdan Pătru din Mogoș un galben dat împrumut și am 6 clăi de grîu la el în șură, 16 oi la el în păstorie, 7 miei, 2 ferdele de prînză, 4 cupe de unt.

La Boian Luca 5 pătrare de grîu pentru biroul boilor care am dat de au arat.

Am acasă 3 clădituri de fîn.

La Vădan Savu de pe moșie 35 florint[i] și din aceia să deae lui Vădan Irimie 18 florint[i].

Ce am la Bărluț Sîntion din Mogoș las la Popa Vasilie să mă pomenească.

Locul Dealul Albii las la frate-mieu.

Locul de Șoatăș Irimie las la frate-mieu.

Aceste mai sus scrise am priimit din gura lor eu Popa Nicolae Rațț, paroh Maerii Belgradului, neunit.

DE LA UN TRIB GALIC NUMELE UNEI MARI CAPITALE

CONSTANDA MARIN, com. Pecica, jud. Arad, *ne scrie* : „Vă rog să publicați în una din revistele «Magazin istoric» despre generalul Paris, al cărui nume îl deține orașul Paris (capitala Franței). Aș vrea să știu cine a fost acest general, ce fapte de eroism a făcut și la ce dată".

Probabil că o să vă dezamăgim puțin, dar capitala Franței nu deține acest nume de la generalul Paris, așa cum susțineți, ci de la un trib galic al parisilor. În sec. I î.e.n. pe locul orașului de azi a existat o așezare a tribului amintit numit Lutetia. Cucerit de romani în anul 52 î.e.n., a devenit un puternic centru comercial numit Lutetia Parisiorum, apoi Parisia, de unde și numele actual.

FUGA LUI RADU CEL FRUMOS

M. DRĂGAN, Rîmnicu Sărat : „Se spune că orașul Rîmnicu Sărat ar fi fost locul unei bătălii între Ștefan cel Mare și Radu cel Frumos. Este adevărat ? Dacă da, în ce cronică este menționată ? Este adevărat că Ștefan a construit o biserică la Rîmnicu Sărat ?"

Este vorba de campania din 1473 pe care voievodul moldovean a executat-o în Țara Românească și care s-a soldat cu înlăturarea din domnie a lui Radu cel Frumos. Iată cum relatează N. Iorga această campanie :

„La 8 novembre, domnul Moldovei, plecat deci cu vreo săptămînă înainte, se afla la Milcov, și aici, dînd steaguri cetelor

poșta mi

sale, el poruncea războiul împotriva vecinului. Radu era înștiințat de ce-l așteaptă, și el își strînsese boierii și gloata. Abia la 18 ale lunii se dădu lupta la un vad, departe trei zile de București, deci chiar lîngă graniță, la Rîmnicu Sărat. Turcii, de tot puțini, ce se aflau în oastea munteană, nu putură opri fuga lui Radu, învins..."

În amintirea acestei victorii, Ștefan a zidit în 1474, la Rîmnicu Sărat, o biserică, dispărută astăzi.

Cît privește cronica, apelați la Grigore Ureche.

MEDICUL SPUNE DA!

Dr. GEORGE IONESCU, Vitioara de Sus, jud. Prahova, *ne scrie*: „Am citit cu multă atenție interesantul articol al tov. Elena Rădulescu, *A fost asasinat Alexandru Macedon?* Din descrierea simptomelor, se vede că durerea nu putea fi în nici un caz provocată de malarie sau de o altă boală, precum un cancer stomacal, ci numai de o otravă puternică. Aceasta o știe orice medic. Malaria dă și cazuri mortale, dar la cei denutriți și slabi, ceea ce nu era cazul la un suveran de talia lui Alexandru, bine hrănit și căutat la timp de medici renumiți".

Declarîndu-se de acord cu ipotezele autoarei, cititorul nostru conchide: „Deoarece în citatul articol se pune semnul întrebării, și la început și la sfîrșit, vreau să vă declar ferm: Da! Alexandru Macedon a fost asasinat!"

Istoricii sînt, însă, mai puțin categorici în afirmațiile lor, întrucît este vorba doar de presupuneri, foarte logice, de altfel, dar proba peremptorie lipsește, ceea ce face ca acest caz să constituie încă o enigmă a istoriei.

ÎMPREUNĂ CU MUNCITORII

MIHAI BUȘCĂ, str. Izbiceanu nr. 8, Roșiorii de Vede: „Sînt mecanic și lucrez la Uzina de fabricații, reparații și montaje. Am citit nu știu de cîte ori numărul 7-8/1969 — închinat zilei de 23 August — care m-a impresionat foarte mult, răscolindu-mi amintiri de neuitat...

În cursul zilei de 23 August 1944, pe seară, mă aflam în curtea școlii primare din comuna Dudești Cioplea. Escadroanele 1 și 3 din Regimentul 2 Călărași au ascultat o informare făcută de comandantul regimentului, colonelul Dan Ionescu. 500 ostași conduși de maiorul Ioan Eugen — comandantul Diviziunului 1, secondat de locotenentul Gheorghe Dumitrescu, fostul comandant de escadron, am plecat spre Capitală. Cînd am ajuns în fața Tribunalului Ilfov, maiorul Ioan Eugen ne-a împărțit în două grupe: Escadronul 1 a pornit mai departe, prin spatele Spitalului Brîncovenesc, către Șoseaua Panduri, avînd ca obiectiv nimicirea hitleriștilor din localul Școlii Superioare de Război (azi Academia Militară), iar Escadronul 3, comandat de locotenentul Gh. Dumitrescu, a înaintat prin fața Tribunalului Ilfov, în sus, pe cheiul Dîmboviței pînă la Podul Mihai Vodă. Misiunea noastră era să atacăm Comandamentul misiunii germane pentru armata aerului, care se afla într-o clădire de pe Splaiul Independenței, aproape de Podul Mihai Vodă.

A doua zi, în dimineața lui 24 August, comandantul nostru le-a cerut hitleriștilor să se predea. Se părea că aceștia au acceptat propunerea, cerînd un răgaz de zece minute pentru a se consulta între ei. După scurgerea timpului respectiv însă, au deschis focul cu arme automate. Hitleriștii aveau o poziție foarte bine pregătită, ușile și ferestrele erau baricadate cu saci de nisip, iar în curte tranșee betonate. De jur împrejur clădirea era protejată de gardul din beton și fier forjat și de numeroase mine. Cuiburi de arme automate postate în subsolul și podul clădirii ne întîmpinau cu focul lor ucigător. Ostașii noștri și-au căutat adăpost sub malurile Dîmboviței. Schimburile violente de focuri nu puteau rezolva situația în favoarea noastră.

În ajutorul nostru au sosit muncitori înarmați de la «Gagel» și «Malaxa». Singura soluție era luarea cu asalt a clădirii. Atacurile s-au repetat de mai multe ori, dar fără rezultat. După ce, cu ajutorul unui tun, au fost lichidate cuiburile de arme automate, ostașii noștri au făcut breșe în sistemul devensiv inamic, apropiindu-se de clădire. În timpul atacului, locotenentul Gh. Dumitrescu a fost lovit mortal. A mai putut striga doar atît: «Înainte, fraților!» și ne-a arătat cu mîna dreaptă subsolul clădirii.

În scurt timp, împreună cu muncitorii și ajutați și de ostași din alte subunități, i-am forțat pe hitleriști să se predea. La ora 11, misiunea noastră fusese îndeplinită.

Pentru faptele sale de arme, locotenentul Gh. Dumitrescu a fost citat printr-un ordin de zi pe armată și avansat post-mortem la gradul de căpitan".

LA A CINCEA ANIVERSARE

GHEORGHE MOESCU — *muncitor din Orșova ne felicită pentru cei cinci ani de apariție și ne scrie că speră ca în 1972* „în pragul meu de pensionare care îl aștept voi veni pe la București". *Vă așteptăm și pe la noi, tovarășe Moescu, și vom sta atunci de vorbă și despre luptătorii patrioți din părțile Banatului care și-au dat viața pentru independența țării noastre.*

*

IOAN TRANDAFIRESCU — *maistru strungar la Uzinele 1 Mai din Ploiești ne adresează aceleași urări de „La mulți ani". Vă mulțumim, tovarășe Trandafirescu, pentru aprecierile dvs. și ne vom strădui să vă menținem același interes pentru istorie, care — după cum ne scrieți — să vă* „mulțumească sufletele și să îndrumați și pe alții spre «Magazin istoric»."

*

MARIUS PENCOVICI *ne trimite în semn de felicitare două poezii dedicate unor teme istorice, efort pentru care îi mulțumim.*

*

Inginerul MIHAI MĂRCULESCU, *de la fabrica Letea, Bacău, ni se adresează la a cincea aniversare metaforic și matematic*: „vă fac și călduroasa urare de a citi cel puțin cu aceeași plăcere ca mine, probabil pe atunci, în postură de pensionar, pa-

gina 55 001 a revistei. Sper să pot face şi eu acest lucru contemplîndu-mi cu mîndrie colecţia conţinînd 600 de exemplare". *La o sumară anticalculaţie, urarea atinge anul 2017. Un asemenea „la mulţi ani", ingineresc, nu poate să nu ne facă să ne gîndim şi mai atent la planificarea de viitor a revistei noastre.*

*

VASILE GABNIŢĂ, Suceava, str. Jean Bart nr. 3 : „Sînt un mare iubitor al istoriei, iar de la apariţia revistei «Magazin istoric» (aprilie 1967) mă văd între izvoarele unei comori de aur care îmi îmbogăţesc cunoştinţele cu multiple date şi fapte pe care nu le-am cunoscut datorită sigur faptului că nu au fost publicate.

Am cea mai mare mulţumire sufletească transmiţînd pe această cale iniţiatorilor, colaboratorilor şi redactorilor acestei reviste multă sănătate, prosperitate şi spor în munca deosebită pe care o depun scoţînd la iveală date istorice de valori inestimabile."

Cristian POPIŞTEANU

SOLICITĂ NUMERE DIN REVISTA „MAGAZIN ISTORIC"

BICA I. ION, cartier Trivale, bl. 40, sc. D, ap. 7, Piteşti ; COSMA CONSTANTIN, Tg. Neamţ, str. Republicii, nr. 9 ; IOAN GRĂDINARU, Ploieşti, str. 1907, nr. 9 ; CONSTANTIN LIPOVEANU, str. Anton Pan, nr. 12, Ploieşti ; NICOLAE MIREA, str. Gh. Barițiu, nr. 28. sect. 8, Bucureşti ; GH. IONESCU, str. Teilor, nr. 36 C, bl. 8, et. 1, ap. 8, Piteşti ; ION OPRIŞ, com. Şuramare 574, jud. Sibiu ; GHEORGHE STĂVĂROIU, Caransebeş, str. 30 Decembrie, nr. 12, jud. Caraş-Severin ; VASILE MANIŢESCU, com. Bechet, jud. Dolj ; SIMEON FECHETE, Baia Mare, str. V. I. Lenin, bl. 5, ap. 61, jud. Maramureş ; ION RADU, Constanţa, B-dul Lăpuşneanu, nr. 108, bl. L. 2, sc. C, ap. 59, et. 4 ; IOSIF HORVATH, Deva, str. Progresului, nr. 6, ap. 4, jud. Hunedoara ; ION N. POPESCU, com. Potlogi, Şos. Pitaru, jud. Dîmboviţa ; COSTACHE NEGRUŢI, str. Apusului, nr. 67, bl. 60, ap. 9, sect. 7, Bucureşti ; VASILE GABNIŢĂ, Suceava, Cartierul Burdujeni, str. Jean Bart, nr. 3.

OFERĂ

IOAN EFTIMIE, Şos. Cătelu, nr. 27, bl. 42, ap. 30, sect. 4, Bucureşti, tel. 36.85.03 ; M. ANASTASESCU, str. Hrisovului, nr. 22, vila 8, et. 1, ap. 5, sect. 8, Bucureşti ; STROE N. DUMITRU, str. Drumeţului, nr. 18, sect. 4, of. poşt. 4, Bucureşti ; ALEXANDRU SUCIU, Ocniţa 257, jud. Bistriţa Năsăud ; FLOREA ZAMFIR, Simeria, str. Karl Marx, nr. 14, jud. Hunedoara ; TRAIAN D. HERESCU, Calea Giuleşti, nr. 30, sect. 7, Bucureşti ; LAURENŢIU PETRACHE, com. Mărgăriteşti, jud. Buzău ; VASILE D. DRAGOMIR, str. Th. Speranţia, nr. 14-A, sect. 4. of. poşt. 4, Bucureşti, IOAN GHEORGHIU, str. Vatra Luminoasă, nr. 38-52, bl. B, sc. C, et. 2, ap. 4, Bucureşti, tel. 21.90.57 ; IOAN BRUMĂ, str. Florilor 33, sect. 4, Bucureşti *ţine întreaga colecţie la dispoziţia celor ce doresc să o consulte*, iar CONSTANTIN MARMELIUC — tipograf, Suceava, str. Ana Ipătescu-nr. 6, bl. D1, sc. B, ap. 13, et. 3, *aduce la cunoştinţa celor ce-şi fac colecţii că la Anticariatul din Suceava se găsesc următoarele numere :* 1969 — martie-decembrie, 1970 — ianuarie-august şi noiembrie, 1971 — mai. „Doritorii pot să mi se adreseze personal : mă oblig a cumpăra şi a expedia revistele cerute".

Amintim din nou tuturor cititorilor care ne scriu că textele înaintate redacţiei nu se înapoiază. Este o practică generală a presei din ţară şi de peste hotare.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR AL REVISTEI

● 28 noiembrie 1877 : La ora 4 am intrat în Plevna — raportează generalul Alexandru Cernat (documente inedite) ● Burebista şi originile civilizaţiei tracice ● Ptolemeu, Cleopatra, Caesar..., eroi ai cumplitelor drame din Palatul Lochias ● Stema Moldovei : florile de crin, tradiţia rozei şi capul de bour ● Neverosimila cruciadă a copiilor — născocire sau adevăr ? ● „...Ne eram unul altuia părinte şi frate" : scrisori din linia întîi ale luptătorilor români pe frontul antihitlerist ● Mareşalul Rokossovski despre prima şi ultima zi a războiului ● Cu Montgomery în dramatica bătălie a Ardenilor ● 1+2+3 = istorie ! ● Cărţile — izvoade de lumină şi cuget ale strămoşilor ● Furtul celui mai celebru zîmbet din lume

CONTENTS

D. BERCIU The Celts — „The Enfants Terribles of the Antiquity“ 2
G.I. IONIŢĂ Notes on Revolutionary Biographies: Gh. Gh. Niculescu-Mizil, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil (1924—1944) ..10
ŞERBAN PAPACOSTEA Venice and the Romanian Principalities (14 th—15th Centuries) 18
• F.D. Roosevelt as His Son James Saw Him 25
• Five Years since the Publication of the First Issue of „Magazin istoric“ 38
• Preludes to the 95th Anniversary of Romania's Independence 44
D. TUDOR Spartacus and the Great Revolt of the Gladiators 52
ANDRÉ CASTELOT The Death of the King of Rome 65
JEAN VANWELKENHUYZEN May 1940 — The Breakdown of the Belgian Front 72
D. ALMAŞ A Family of Daring Moldovians—the Costins (17th—18th Centuries) 80
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA Underwater Riddles 88
• Smiles from Chronicles....93
• Books Received at the Editor's Office 95

SOMMAIRE

D. BERCIU Les Celtes — „Les enfants terribles de l'antiquité“ 2
G.I. IONIŢĂ Notes sur des biographies révolutionnaires: Gh. Gh. Niculescu-Mizil, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil (1924—1944) 10
ŞERBAN PAPACOSTEA Venise et les Principautés Roumaines (XIVe—XVe siècles) 18
• F.D. Roosevelt vu par son fils, James.....25
• Cinq ans depuis la parution du premier cahier de „Magazin istoric“ 38
• Préludes au 95e anniversaire de l'indépendance de la Roumanie 44
D. TUDOR Spartacus et la grande révolte des gladiateurs.....52
ANDRÉ CASTELOT La fin du roi de Rome 65
JEAN VANWELKENHUYZEN Mai 1940 — La débâcle du front belge 72
D. ALMAŞ Une famille de fiers Moldaves—les Costines (XVIIe—XVIIIe siècles) 80
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA Énigmes sous-marines 88
• Sourires des chroniques....93
• Livres reçus à la rédaction..95

СОДЕРЖАНИЕ

Д. БЕРЧУ Кельты — „невозможные дети древности“ 2
Г.И. ИОНИЦЭ Дополнения к революционным биографиям: Г.Г. Никулеску-Мизил, Еуфросина Котор Никулеску-Мизил (1924—1944) 10
ШЕРБАН ПАПАКОСТЯ Венеция и румынские княжества (XIV—XV в.) 18
• **Ф.Д. РУЗВЕЛЬТ** — глазами его сына, Жеймс 25
• Пять лет со дня выхода первого номера журнала «Магазин историк» 38
• Прелюдия к 95-летию государственной независимости Румынии 44
Д. ТУДОР Спартакус и великое восстание гладиаторов..52
А. КАСТЕЛО Кончина короля Рима 65
Ж. ВАНВЕЛКЕНГУЙЗЕН Май 1940-ой г.: Провал бельгийского фронта 72
Д. АЛМАШ Костины — семья знаменитых молдован (XVII—XVIII в.) 80
М. ПЕТРЕСКУ—ДЫМБОВИЦА Подводные загадки 88
• Улыбки из хроник.....93
• Редакция получила новые книги 95

INHALT

D. BERCIU Die Kelten — „Die Schreckenskinder der Antike“..2
G.I. IONIŢĂ Anmerkungen zu revolutionären Biographien: Gh. Gh. Niculescu-Mizil, Eufrosina Cotor Niculescu-Mizil (1924—1944) 10
ŞERBAN PAPACOSTEA Venedig und die rumänischen Fürstentümer (14.—15. Jh.) 18
• F.D. Roosevelt, wie ihn sein Sohn, James, sah.....25
• Fünf Jahre seit der Erscheinung des ersten Heftes von „Magazin istoric“ 38
• Preludien zum 95. Jahrestag der Unabhängigkeit Rumäniens 44
D. TUDOR Spartacus und der grosse Gladiatorenaufstand..52
ANDRÉ CASTELOT Das Ende des Königs von Rom.....65
JEAN VANWELKENHUYZEN Mai 1940 — Der Zusammenbruch der belgischen Front.....72
D. ALMAŞ Eine Familie verwegener Moldauer — die Costin (17.—18. Jh.) 80
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA Unterwasserrätsel.....88
• Lächeln aus Chroniken....93
• Bei der Redaktion eingegangene Bücher 95

ABONNEMENTS: ROMPRESFILATELIA — Serviciul Import — Export presă, Bucureşti, Calea Griviţei nr. 64-66, P.O.B. — 2001

magazin istoric

Bucureşti, str. Onești, nr. 5 — Sectorul 1. Oficiul poştal Nr. 1, telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ştefan Andreescu, Ştefan Sorin Gorovei, Elisabeta Petreanu, Vasile Şimandan, I.M. Ştefan, Marian Ştefan, Valentin Urum, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii“ — Bucureşti